T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MÖ 1. BİNDEN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SONUNA KADAR ANADOLU'DA STYLUS

MELİH GÜL

PROF. DR. DANİŞ BAYKAN

EDİRNE 2022

NICOBULUS (Tabletlere bakar):

O, balmumunu ya da stylusunu tutumlu kullanmamış.

Ama her neyse, okumaya karar verdim.

Bana katıl lütfen, bu çok acil.

Plautus, *Bacchides*, IV, IX

ÖZ

"MÖ 1. Binden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Anadolu'da Stylus" başlıklı bu çalışma, Anadolu'daki styluslar konusundaki ilk kapsamlı araştırmadır. Antik Çağ'da stylusların yanında, farklı özelliklerdeki ahşap tabletler, papirüs, parşömen, calamus, mürekkep hokkası, tablet spatulası, mühür kutusu gibi araç ve gereçler kullanılmıştır. Bu nesnelerden de çalışmada bahsedilmiştir. Bugün bilinen, Antik Çağ'da, Anadolu'da en çok karşılaşılan yazı malzemesi styluslardır. Papirüs, parşömen ve calamuslar organik malzemeler olduğundan ne miktarda kullanıldıklarını arkeolojik verilerle anlamak kolay değildir. Stylusların önemi, günümüze daha kolay ulaşabilmeleri, bu nedenle Antik Çağ'da yazı malzemeleri konusunda arkeolojik veri sağlamalarıdır. Çalışma, styluslarla ilgili edinebilinecek bütün verileri ortaya çıkarma amacını taşımıştır. Styluslara yaklaşırken üç ana başlık vardır. Bunlar üretim teknikleri, stylus yayılımı ve buluntu yerleri, biçimsel özelliklerdir. Biçimsel özellikler de sırasıyla analoji, tipoloji ve kronoloji olarak üç alt başlıkta incelenmiştir. Böylece Anadolu buluntularının kendi aralarındaki ilişkiler ve Anadolu'daki buluntuların Anadolu dışındaki buluntular ile ilişkileri hakkında bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Antik Çağ'da yazı malzemeleri konusundaki araştırmalar çoğaldıkça Antik Çağ Anadolusu'ndaki sosyal yaşamın okuma yazma boyutu hakkında bilgiler artmaya devam edecektir. Bu konuda hala ciddi bilgi eksiklikleri olmasının yanında, yazı malzemeleri, Antik Çağ bilgilerini arttırabilecek olması bakımından yüksek potansiyeli olan bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Stylos, Balmumu Tablet, Papirüs Parşömen, Bronz, Demir.

ABSTRACT

This study titled "Stylus in Anatolia from the 1st Millennium BC to the End of the Roman Imperial Period" is the first comprehensive research on stylus in Anatolia. In ancient times, tools and equipment such as wooden tablets, papyrus, parchment, calamus, inkwell, tablet spatula, seal box were used in addition to the stylus. These objects are also mentioned in the study. In ancient times, the most common writing material in Anatolia is the stylus. Since papyrus, parchment and calamus are organic materials, it is not easy to understand by archaeological data how much they were used. The importance of stylus is that they can reach today more easily, therefore they provide archaeological data about writing materials in Antiquity. The study has aimed to reveal all the data that can be obtained about the stylus. There are three main topics when approaching the stylus. These are production techniques, stylus propagation and artifact place, formal properties. The stylistic features were also studied under three subtitles as analogy, typology and chronology, respectively. Thus, some conclusions were reached about relations among Anatolian finds and relations between Anatolian finds and the finds outside Anatolia. As the researches on writing materials increase in ancient times, knowledge about the literacy dimension of social life in Ancient Anatolia will continue to increase. In addition to the serious lack of information on this subject, writing materials are a subject with high potential in terms of increasing knowledge of Antiquity.

Keywords: Stylos, Wax Tablet, Papyrus Parchment, Bronze, Iron

ÖNSÖZ

"MÖ 1. Binden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Anadolu'da Stylus" başlıklı yüksek lisans çalışmamda, Antik Çağ'daki yazı malzemeleri ve asıl olarak da styluslar konusunda, müzelerde sergilenen ve yayınlarda bahsedilen veriler toplanmış, detaylı bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Çalışmam boyunca, manevi destekleri ile, çalışmaya olan inancımı kaybetmememi sağlayan, sabırla tüm sorunlarımda bana yardımcı olan sayın hocam Prof. Dr. Daniş Baykan'a teşekkürlerimi sunarım.

Bizleri iyi birer arkeolog olarak yetiştirmek amacıyla, özverili şekilde çalışan sayın hocam Prof. Dr. Ahmet Yaraş'a, tezle ilgili sorularımda, özellikle kemik buluntular ve küçük buluntulara yaklaşımlar konusunda bana yol gösteren sayın hocam Dr. Ergün Karaca'ya, buluntu çizimiyle ilgili bilgilerini benimle paylaşan sayın hocam Öğr. Gör. Ceren Baykan'a ve diğer tüm değerli hocalarıma çok teşşekür ederim.

Arkadaşlıklarıyla her zaman yanımda olan arkeolog dostlarıma ve tez süreçlerimiz boyunca birçok bilgi ve deneyimimizi paylaştığımız, sevgili dostum, Arkeolog Haci Yağuzluk'a teşekkür ederim.

Çalışmam, Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 2020/48 numaralı projeyle ve Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi tarafından KU AKMED 2020/T.1066 numaralı projeyle desteklenmiştir. İki kuruma da teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatım boyunca beni destekleyen, bu günlere gelmem için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan aileme ne kadar teşekkür etsem de yetmez.

Ülkemizin ve dünyamızın sıkıntılı süreçlerden geçtiği bu dönemlerde, yılmadan aydınlık yarınlar için çabalayan insanlığa olan umudum her zaman beni güçlü tuttu. Yüz binlerce yıllık insanlık serüveninde, insanlık ailesinin bir parçası olmak, çalışmamda temel motivasyon kaynağım olmuştur ve ileriki çalışmalarımda da motivasyon kaynağım bu olacaktır.

Melih Gül

Mayıs 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ / ABSTRACT……..…….....iii
ÖNSÖZ……..….....iv
İÇİNDEKİLER…….…….....v
LEVHALARIN LİSTESİ……..…….…….…….....vii
KISALTMALARIN LİSTESİ…….....xii
1. GİRİŞ…….....1
2. STYLUS HARİCİNDE YAZI MALZEMELERİ……..7
2.1. MÖ 1. Bin Öncesinde Yazı Malzemeleri…….....7
2.2. Antik Çağ'da Yazı Malzemeleri…….....18
2.2.1. Yazı Taşıyıcılar…….....18
2.2.1.1. Balmumu Tablet (*Tabula Ceratae*)..……..…….....18
2.2.1.2. Papirüs (*Papyri*)…….……..30
2.2.1.3. Parşömen (*Pergami*)…….……..32
2.2.1.4. Diğer Yazı Taşıyıcıları..…….....…….34
2.2.2. Yazma Araçları.…….....36
2.2.3. Diğer Yardımcı Malzemeler…….....…….…….38
3. ANADOLU'DA STYLUS HARİCİNDEKİ YAZI MALZEMELERİNE DAİR VERİLER…….47
3.1. Steller Üzerindeki Yazı Malzemesi Betimleri……...……..48
3.1.1. Güneydoğu Anadolu…….……...……...……..…48
3.1.2. Batı Anadolu……...…….…50
3.2. Balmumu Spatulaları, Mürekkep Hokkaları, Mühür Kutuları…….…….53
4. MÖ 1. BİNDEN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SONUNA KADAR ANADOLU'DA STYLUS…….....57
4.1. Stylusların Malzemeleri, Üretim Teknikleri, Olası Üretim Merkezleri……....68
4.2. Buluntu Yerlerine Göre Styluslar…….....74
4.2.1. Mezar Buluntusu Stylus, Spatula ve Mürekkep Hokkaları…….…74
4.2.2. Yerleşim Buluntusu Styluslar……...…….....79
4.2.3. Buluntuların Dağılım Açısından Değerlendirilmesi…….....83
4.3. Biçimsel Özelliklerine Göre Styluslar…….....87
4.3.1. Analojiye Göre Biçimsel Özellikler…….....87
4.3.2. Anadolu Metal Stylus Tipolojileri...…….……...…….....96
4.3.2.1. Bronz Stylus Tipolojisi…….…….....96
4.3.2.2. Demir Stylus Tipolojisi…….....100
4.3.3. Kronolojiye Göre Biçimsel Özellikler……102
5. KATALOG……112
5.1. Stylus Haricinde Yazı Malzemeleri Kataloğu……...……..113
5.2. Anadolu Buluntusu Stylus Kataloğu……...……128
6. SONUÇ……...…….…….....197

KAYNAKLAR……..…….…..….....201
LEVHALAR…….……..…….....223

LEVHALARIN LİSTESİ

Levha I:

a: Gudea Heykeli (Obrecht 2012: 23, Resim 3)

b: Çivi Yazısı İçin Kullanıldığı Önerilen 3 Tip Kalem (Jean 2018: 15)

c: Elinde Kil Tablet ve Kalem Tutan Yazıcı Betimi Bulunan Dikme Taş (Jean 2018: 21)

d: Tanrı Nabu'nun Kamış Kaleminin Betimlendiği Dikilitaş (Jean 2018: 19)

Levha II:

a: Öğrenci Yazıcıların Betimlendiği Kabartma (Jean 2018: 40)

b: Mısır'dan Bir Mezar Freski (Jean 2018: 41)

c: Okul Ahşap Tableti (Bossert 1952: Lev. I)

d: Boğazköy Buluntusu Kemik Styluslar (Boehmer 1972: Lev. LXXIII, 2044-2050)

e: Boğazköy Buluntusu Metal Styluslar (Boehmer 1972: Lev. XLI, 1206-1218)

Levha III:

a: Uluburun Buluntusu Yazı Tahtası (Daniş Baykan arşivi)

b: Nimrud Buluntusu 3 Kanatlı Tablet (Oates 2004: 120, Resim 77; Mallowan 1966: 155, Resim 93)

Levha IV:

a: Sippar, Ebabbara Arşivlerindeki 1 Numaralı ve 2 Numaralı Tabletler (Macginnis 2002: 236, 1-2)

b: Yanında Alfabe Bulunan Fildişi Yazı Tahtası (Blanck 2016: 16, Resim 4)

c: Mısır Buluntusu, Öğretmen ve Öğrenci Yazılarının Bulunduğu Tablet (Blanck 2016: 39, Resim 15; Obrecht 2012: 103, Resim 94)

Levha V:

a: Vindonissa Buluntusu Bazı Asker Mektupları (Speidel 1996: 170, 172, 178, 188, 192)

b: Vindolanda Buluntusu Mürekkeple Yazılan Ahşap Tabletler İçin Kullanım Önerisi (Bowman 1975: 240, Figür 1)

c: Papirüs Rulosu ve Papirüs Kodeksi Örnek Çizimleri (Blanck 2016: 89, Resim 47; Blanck 2016: 99, Resim 57)

Levha VI:

a: Günümüz Parşömen Yapımı (Sağlam 2019: 254)

b: Atina Agorası'nda Bulunmuş Ostrakonlar (Blanck 2016: 33, Resim 12)

c: Çocuğa Ait Stylus (Obrecht 2012: 136, Resim 124)

d: Ressam Duris'in Vazo Resimlerinden Detaylar (Obrecht 2012: 34, Resim 22; Uzantı 9)

e: Bir Komedya Betimi (Obrecht 2012: 55, Resim 48)

Levha VII:

a: Ahşap Stylus (Obrecht 2012: 53, Resim 43)

b: Etrüsk Buluntusu Stylus (Obrecht 2012: 73, Resim 68)

c: Üzerinde ‘’Tanrılar Seni Korusun Sevgilim’’ Yazan Stylus (Rognon 1998: 26, Figür 1)

d: Üzerinde ‘’Benim Sayemde Sevgiyi İlerletiyor’’ Yazan Stylus (Feugere 2000: 228, Figür 1)

e: Stylusun Bölümleri (Obrecht 2012: 27, Resim 9)

f: Üzerinde ‘’(Benim) Tatlı Kız Arkadaşım Şehvetli (bir) Venüs’’ Yazan Stylus (Obrecht 2012: 69, Resim 62)

g: Londra’da Bulunmuş Stylus (Keyer 2019: 341)

Levha VIII:

a: Manning’e Göre Stylus Tipolojisi (Manning 1985: 85, Figür 24)

b: Obrecht’e Göre Stylus Tipolojisi (Obrecht 2012: 102, Resim 92)

Levha IX:

a: Olynthus Buluntusu Styluslar (Robinson 1941: Lev. CXIV, 1725-1734)

b: Korinthos Buluntusu Metal Styluslar (Davidson 1952: Lev. 83, 1348-1354)

c: Atina Agora Buluntusu Kemik Styluslar (Obrecht 2012: 54, Resim 45)

Levha X:

a: Korinthos Buluntusu Kemik Styluslar (Davidson 1952: Lev 83, 84, 1355-1376)

b: Isthmia Buluntusu Metal Styluslar (Raubitschek 1998: Lev. 62, 386-390)

Levha XI:

a: Delos Buluntusu Metal ve Kemik Styluslar (Deonna 1938: Lev. LXXX)

b: Lindos Buluntusu Metal ve Kemik Styluslar (Blinkenberg 1931: Lev. 16, 422-423)

c: Samothrace Buluntusu Styluslar (Dusenbery 1998: 1044)

d: Kıbrıs Buluntusu Styluslar (Richter 1915: 447, 1730-1731)

Levha XII:

a: Dura-Europos Buluntusu Calamuslar (Austin 2010: Lev. 9)

b: Pompeii, Julia Felix Evindeki Freskler ve Çizimleri (Obrecht 2012: 17, Resim 1; Obrecht 2012: 28, Resim 10)

c: Vindonissa’daki AG Lejyon Kampında Bulunmuş Ahşap Tablet Deri Çantası (Volken 2005: 38, Resim 6, 7; Obrecht 2012: 27, Resim 8)

Levha XIII:

a: Calamus Ucunun Üretim Aşamaları (Austin 2010: 122)

b: Calamus Bıçağı Örnekleri (Feugere 2003: 9, Figür 1; Bozic 2001: 28, Resim 1, 29, Resim 3, 4)

c: Feugere'in Balmumu Tablet Spatulası Tipolojisi (Feugere 1995: 322, Figür 1)

Levha XIV:

a: Montagnac Müzesi'nde Bulunan Mühür Kutuları (Boucher, Feugere 2009: 9, Figür 2)

b: Augusta Raurica'da Bulunan Mühür Kutularının Tipolojisi (Furger vd. 2009: 48)

Levha XV:

a: Mısır Antinopolis'de Bulunmuş Beş Bölmeli Kılıf (Obrecht 2012: 53, Resim 44)

b: Terentia Mezar Kabartması (Boeselager 1989: 231, Resim 16a, 16b)

c: Salona'da bulunmuş, Q. Aemilius Rufus'un Mezar Kabartması (Boeselager 1989: 236, Resim 23)

d: Afyon Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bir Mezar Taşı (Melih Gül arşivi)

Levha XVI:

a, b, c: Afyon Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Mezar Taşları (Melih Gül arşivi)

d: Kalem Kılıfı ve Kalem Betimleri Bulunan Kabartma (Obrecht 2012: 48, Resim 39; Boeselager 1989: 232, Resim 18)

Levha XVII:

a: Lucius Cornelius Atimetus'un Mezar Sunağı (Obrecht 2012: 29, Resim 11)

b: Lucius Cornelius Atimetus'un Mezar Sunağı (Obrecht 2012: 239, Resim 240)

c: Roma Trastevere Buluntusu Mezar Taşı (Obrecht 2012: 26, Resim 7)

Levha XVIII:

a: Saintes'te Bulunan Mezar Taşı (Obrecht 2012: 26, Resim 6)

b: Kütahya Buluntusu Mezar Taşı (Obrecht 2012: 30, Resim 15)

c: Neumagen Buluntusu Mezar Taşı (Obrecht 2012: 39, Resim 31)

Levha XIX:

a: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Tablet Tutan Öğrenci (Uzantı 10)

b: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Tablete Yazı Yazan Bir Kişi (Uzantı 11)

c: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Tablet ve Stylus Betimi (Uzantı 12)

d: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Elinde Tablet Tutan Bir Kişi (Uzantı 13)

e: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Elinde Tablet Tutan Bir Kişi (Uzantı 14)

f: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Tablete Yazan Bir Kişi (Uzantı 15)

Levha XX:

a: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Duvara Asılı Tablet Betimi (Uzantı 16)

b: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Duvara Asılı Tablet Betimi (Uzantı 17)

c: Kırmızı Figürlü Vazo Resmi, Tablet Tutan Bir Kişi (Boardman 2001: 121)

d: Trier'de Bulunmuş Bir Mozaik, Tablet ve Stylus Tutan Öğrenci (Obrecht 2012: 36, Resim 25)

Levha XXI:

a: Pompeii'de Bulunan Fresk, Tablet ve Stylus Tutan Kadın (Obrecht 2012: 30, Resim 14)

b: Pompeii'de Bulunan Fresk, Tablet, Stylus ve Papirüs Tutan Kişiler (Obrecht 2012: 35, Resim 23)

c: Pompeii Yakınındaki Murecine'de Bulunan Fresk (Obrecht 2012: 35, Resim 24)

d: Herculaneum'da Bulunan Fresk, Tablet ve Stylus Tutan Kadın (Meyer 2009: 584)

Levha XXII:

a, b, c, d, e: Güneydoğu Anadolu Krallıkları Stelleri (Tiryaki 2016: 872, Resim 1, 2, 3, 4, 5)

Levha XXIII:

a, b, c, e, f, g: Kütahya Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Mezar Taşları (Melih Gül arşivi)

Levha XIV:

a, b, c, d, e, f: Uşak Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Mezar Taşları (Melih Gül arşivi)

Levha XV:

a, b, c: İstanbul ve Eskişehir Arkeoloji Müzeleri'nde Bulunan Mezar Taşları (Melih Gül arşivi)

Levha XVI:

a: Gallia-Roma Buluntusu Bakır, Kalay, Kurşun Alaşımı Mürekkep Hokkası Kapağı (Rémazeilles, Conforto 2008: 111, Figür 1)

b: Korinthos Buluntusu Siyah Mürekkep Hokkası (Aucouturier 2017: 116, Figür 2)

c: Pantikapaion Buluntusu Cam Mürekkep Hokkası (Lightfoot 2013: 431, Figür 3)

d: Augusta Raurica Buluntusu Pişmiş Toprak Mürekkep Hokkası (Fünfschilling 2012: Lev. 9, 254)

e: Selanik, Stravroupolis Buluntusu Mürekkep Hokkası (Ignatiadou 2017: 261, Figür 32, 1a)

Levha XVII:

a: Augusta Raurica'daki Venüs Caddesi'nin Haritası (Obrecht 2012: 225, Resim 228)

b: Aventicum ve Augusta Raurica Buluntularının Tiplere Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı (Obrecht 2012: 209, Resim 207)

Levha XVIII: Obrecht'in Çalışmasında Yer Alan Avrupa'daki Stylusların Dağılımı (Obrecht 2012: 194, Resim 196)

Levha XXIX: Avrupa'da Tabula Ceratae Buluntu Miktarları ve Buluntu Yerleri Haritası (Hartmann 2011: 123, Resim 160)

Levha XXX:

a: Hispania'da Bulunan Yazı Malzemelerinin Dağılım Haritası (Alonso vd. 2012: 180, Figür 7)

b: Hispania'da Bulunan Stylusların Obrecht'in Tipolojisine Göre Düzenlenmiş Örnekleri (Alonso vd. 2012: 186, Figür 15)

Levha XXXI: Anadolu'da Stylus Buluntu Dağılımı Haritası

Levha XXXII: Anadolu'da Stylus Haricindeki Yazı Malzemelerinin Buluntu Yerleri

Levha XXXIII: a, b, c, d: Stylus Malzeme ve Buluntu Yeri Grafikleri

Levha XXXIV: Anadolu Bronz ve Demir Stylus Tipolojileri

Levha XXXV: Stylusların Tipoloji Grafikleri

Levha XXXVI: Stylusların Kronoloji Grafikleri

Levha XXXVII: Karamattepe Planı Üzerinde Stylusların Buluntu Yerleri

KISALTMALARIN LİSTESİ

Ağır: Ağırlık

Age: Adı Geçen Eser

Agm: Adı Geçen Makale

Bk: Bakınız

Cm: Santimetre

G: Gram

Gen: Genişlik

Gövde Gen: Gövde Genişliği

Gövde Kal: Gövde Kalınlığı

İAMp: bk. Kaynakça

Kal: Kalınlık

Kat Nu: Katalog Numarası

Lev: Levha

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

S: Sayfa

Silgi Gen: Silgi Genişliği

TGE: bk. Kaynakça

Uç Gen: Uç Genişliği

Uç Uz: Uç Uzunluğu

Uz: Uzunluk

Yük: Yükseklik

1. GİRİŞ

Styluslar, sivri ucu yazmaya, yassı arka ucu silmeye yarayan, gövdesi düzgün ya da farklı kalınlıkta olabilen; demir, bronz, gümüş, altın, kemik, fildişi, ahşap, cam gibi malzemelerden üretilen; Eski Çağ[1], Antik Çağ ve Orta Çağ'da kullanılmış kalemlerdir. Genel kullanımı, içine ince bir balmumu tabakası konulan ahşap tabletler üzerine kazıyarak yazma şeklindedir. Stylusların elde tutuluş ve yazılış biçimi bugünkü kalem kullanımımıza çok yakındır. Stylus ve calamus terimleri yazının icadıyla birlikte literatürde anılmaya başlanır. Yazma ve silme uçları olan, ahşap balmumu tabletler üzerine uygulanan kalemlerin stylus olarak, saz ya da kamıştan yapılan ve mürekkeple kullanılan kalemlerin calamus olarak değerlendirildiği söylenebilir. Kil tablet ve ahşap tablet kalemleri arasındaysa bir ayrım yapılmamıştır. Stylusun asıl işlevi balmumu tablet üzerine kazıyarak yazmaktır ve özelleşmiş bir amaçla kullanılır. Kil tabletler üzerine yazmak için kullanılan kalemler de stylus olarak isimlendirilse de bu iki nesne birebir aynı işlevde değildir. Bir kalemin stylus olarak tanımlanması için onun silme kısmına da sahip olması gerekir. Çalışmada stylus balmumu tabletlerle birlikte değerlendirilecektir. Anadolu'da stylus kullanımı Hititlerle birlikte başlamış ve Doğu Roma'yla birlikte Orta Çağa kadar çeşitli farklı biçimlerde kullanılmıştır.

Eski Çağ'da kullanılan kil tablet ve balmumu tablet kalemlerinin kullanım biçimlerinin farklılığı konusunda sorun varken Antik Çağ'da da stylusların iğnelerle karıştırılması sorunu bulunur. Türkiye'deki pek çok yayında styluslar iğne, spatula ya da kaşık gibi isimler alabilmektedir. Bu sorunlar Anadolu'da stylusların inceleneceği bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

Tez için önemli bir diğer ayrım yazı ve yazıt terimleriyle ilgilidir. Yazıt kelimesi TDK'ye göre "*Bir kimse veya bir olayın anısını yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı, kitabe"* ya da "*Çevresi kabartma silmeli, içinde yazı olan taş"* olarak tanımlanır. Konu bütünlüğü açısından yazıtlardan da tezde bahsedilecek olsa da bunların kil tablet, papirüs ya da ahşap tablet gibi insanların gündelik hayata ilişkin kullandıkları

[1] Tezde Eski Çağ terimi MÖ 1. binyılın öncesi için, Antik Çağ terimi tezin kapsamındaki tarih aralığı için kullanılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi öncesi terimi, MÖ 1. binyılın başlarından Roma İmparatorluk Dönemi başlangıcına kadarki yaklaşık 1000 yıllık süreci genelleyen bir ifade olarak kullanılmıştır. Özellikle tezin 4. bölümünde, stylusların biçimleriyle ilgili yargılara ulaşabilmek adına bu ifadeye ihtiyaç duyulmuştur.

malzemeler olmadığını belirtmek gerekir. Bu nedenle tezin asıl ilgi alanını oluşturmamaktadırlar. Aynı şekilde sikkeler, mühürler, asıl amacının dışında üzerinde yazı bulunan nesneler bu çalışmada detaylı olarak yer almayacaktır.

Bu çalışmanın odak noktalarını tarihteki yazı malzemeleri, kronolojik ve maddi yeterlilikler bakımlarından hangi yazı malzemelerinin tercih edildiği, ne amaçla kullanıldıkları, buluntu miktarları ve buna bağlı sosyal arkeolojik çıkarımlar oluşturur. Stylus ve balmumu tabletler de bu sorunlar etrafında incelenecektir. Obrecht makalesinde şu alanlarda bilgi edinmeye çalıştığından bahseder: 1. Stylusların sosyal-tarihsel önemleri; 2. Tipoloji ve kronolojiyle ilgili bilgiler; 3. Stylusların ticari değeri; 4. Üretim teknikleri, kullanılan malzemeler[2]. Daha farklı bir sırayla da olsa çalışmada Anadolu'daki styluslar için bu bilgilerin hepsiyle ilgili veri elde edilmeye çalışılacaktır. Kullanılan diller ve yayılımları, yazı biçimlerinin ayrıntılı incelemeleri konunun kapsamında değildir.

MÖ 1. binyıl öncesinde çeşitli yazı malzemelerinin yanı sıra balmumu tablet ve stylus da kullanılmıştır. Bunlardan ikinci bölümün ilk alt başlığında bahsedilecektir. Bu bölümde konu dışındaki yazı malzemelerinden de bahsedilecek, tablet ve stylusların bunlar içindeki yeri saptanmaya çalışılacaktır. Bu bölüm için ana kaynaklar Symingtong[3], Bossert[4], Payton'un[5] yazı malzemeleriyle ilgili çalışmaları, Sedat Alp'in *Hitit Çağında Anadolu*[6], Jean'ın *Yazı İnsanın Belleği*[7] adlı eserleridir.

Stylus ve balmumu tabletlerin yanı sıra Eski Çağ'da ve Antik Çağ'da ana vatanı Mısır olan papirüs de kullanılmıştır. Hem rulo haline getirilip kâğıt olarak hem de kalem (calamus) olarak kullanım görmüştür. Calamuslar genellikle mürekkeple yazmak için kullanılıyordu. Bu nedenle günümüzdeki kalem mantığına daha yakın olduğu söylenebilir. Belki de kalem kelimesinin bu nedenle stylustan değil calamustan geldiği düşünülebilir. Yine Antik Çağ'da hayvan derisinden üretilen parşömenler de kullanılmıştır. Yazıyla ilişkili, balmumu tablet spatulası, stylus ve calamusları taşımak

---

[2] V., Schaltenbrand Obrecht, "Stili kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln (Dissertation)", *Instrumentum*, Sayı: 8, 1998, s. 24.

[3] D., Symingtong, "Geç Tunç Devri Yazı Tahtaları ve Kullanılışları: Anadolu ve Suriye'den Metin Kanıtları", Çev: Cem Karasu, *Anatolian Studies,* Sayı: XLI, 1991.

[4] H. TH., Bossert, "Hititlerde Yazı Malzemesi ve Yazı Aletleri", Çev: U. Bahadır Alkım, Türk Tarih Kurumu, *Belleten*, Sayı: 61, 1952.

[5] R., Payton, "Uluburun Yazı Tahtası Takımı", Çev: Cem Karasu, *Anatolian Studies* XLI, 1991.

[6] S., Alp, *Hitit Çağında Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, TÜBİTAK, 2001, İstanbul.

[7] G., Jean, *Yazı İnsanlığın Belleği*, Çev: Nami Başer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

için kılıflar, scrinium adı verilen kutular, mürekkep hokkaları kullanılmıştır. Stylus ve balmumu tabletler Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Avrupa'da özellikle askeri alanda yoğun kullanım görmüşlerdir. Bunun yanında antik eğitimde özellikle ilkokul seviyesindeki öğrenciler bu malzemeleri kullanmışlardır. Esnaflar balmumu tableti hesap tutmakta ve hekimler stylusu tıbbi amaçlı kullanmışlardır. Vindonissa'da gönderilen kişilerin adlarının da bulunduğu çok sayıda mektup olarak kullanılan tablet de vardır. Bunlardan ikinci bölümün ikinci alt başlığında kısaca bahsedilecektir. Bu bölüm, Antik Çağ'da kullanılmış bütün yazı malzemeleriyle ilgili ve özellikle de balmumu tabletlerle ilgili bilgilerin aktarılması amacındadır. Antik kaynaklarda yazı malzemeleriyle ilişkili ifadeler pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde çoktur. Bu durum onların günlük kullanılan sıradan nesneler olmalarıyla ilgili olmalıdır. Aynı bölümde Antik kaynaklardaki bu ifadeler, metinde yeri geldikçe aktarılacaktır.

Üçüncü bölüm Anadolu'daki stylus haricinde yazı malzemeleriyle ilgili verilere ayrılmıştır. Bunlar steller üzerindeki yazı malzemesi betimleri ve Anadolu'da tespit edebildiğim stylus haricinde diğer yazı malzemeleridir. Tezin ana odağı olan styluslardan bahsetmeden önce bu bölümde ve önceki bölümde styluslarla ilişkili ulaşabildiğim bütün bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır.

Antik Çağ'da Anadolu'da stylus buluntusu İsviçre'yle karşılaştırıldığında çok daha az miktardadır. Obrecht çalışmasının temelini, hepsi günümüz İsviçre sınırlarında olan Augusta Raurica'dan 1200, Aventicum'dan 620 ve Vindonissa Garnizonu'ndan 560 stylusun oluşturduğunu söylemektedir[8]. Anadolu'da ise Baykan[9] ve Canlı'nın[10] çalışmaları dışında, bir çalışmada yayını yapılmış, buluntu yeri bilinen stylus sayısı 10'u geçmemektedir. Tezin amaçlarından biri bu buluntu sayısı farklılığının sebeplerini anlamaya yöneliktir. Bu yapılırken Batı Anadolu'daki müzeler gezilmiş ve bilimsel yayınlarda stylus araştırılmıştır[11]. Tezin ana konusunu oluşturan dördüncü

---

[8] V., Schaltenbrand Obrecht, *Stilus, Kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten*, Textband, Augusta Raurica, 2012, s. 18.

[9] Baykan'ın bu çalışmasında 24 adet stylus bulunmaktadır. Bk.: D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical Instruments From Allanoi, Studia ad Orientem Antiquum -2 (SOA-2)*, Türk Eskiçağ Bilimler Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2012, s. 43.

[10] Bu çalışmada 12 adet stylus bulunur. Bk.: H., Canlı, *Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal Buluntuları*, (Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Mersin, 2019, s. 20.

[11] Gidilen müzeler: İzmir, Tire, Efes, Hierapolis, Aydın, Miletos, Muğla, Alanya, Side, Antalya, Burdur, Afyon, Uşak, Kütahya, Eskişehir, Bandırma, Bolu arkeoloji müzeleridir. Bu ziyaretler

bölümde sırasıyla, Anadolu'daki stylusların üretim teknikleri ve malzemeleri, buluntu yerleri, tipolojileri, kronolojileri, sosyal-kültürel bakımdan değerleri incelenecektir. Böylece Anadolu'da okuma yazmayla ilgili olası sonuçlar değerlendirilecektir. Obrecht çalışmasında Augusta Raurica'da okuma yazmayla ilgili bir sonuca ulaşmaya çalıştığını ve yazma oranının bu yerleşimde yaygın olduğunu söylemektedir. Papirüsün günümüze ulaşması çok zor olması sebebiyle de stylusun bu konudaki önemine vurgu yapmıştır[12]. Aynı şekilde Bilkei, Pannonia Bölgesi için okuma yazmayla ilgili sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır[13]. Speidel ise bu konuda, "*Ne yazık ki stylus buluntuları, genellikle eski okuryazarlık tartışmalarına dahil edilmez*" diyerek görüşünü belirtmiştir[14]. Antik Çağ Anadolu'sunda yazı malzemesi buluntularının kataloglandığı -yazı malzemeleri sıfatıyla- bir çalışma bugüne kadar yapılmadığından, okuma yazma gibi daha kapsamlı sonuçlara ulaşmaya çalışmadan önce, tez buluntuların tespit edilmesi ve yayınlanması gibi daha temel veriler de sağlama amacındadır.

Anadolu'daki styluslar bugüne kadar herhangi bir tipolojik çalışmada değerlendirilmemiştir. Antik Çağ coğrafyasındaysa ilk stylus tipolojisini 1985'te Manning yapmıştır[15]. 2012 yılındaki çalışmasındaysa Obrecht çok daha kapsamlı bir tipoloji oluşturmuştur. Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirildiği bilinen bütün styluslar için temel kaynaklar Obrecht, Manning ve Bilkei'ın çalışmaları olacaktır. Erken styluslar konusundaysa Goldman'ın Tarsus[16], Dusenbery'nin

sırasında çalışmanın düzenlenmesinde kullanılması planlanan ama sonrasında akademik bir çalışmaya dahil edilmeyecek fotoğraflar da çekilmiştir. Bunlara atıf genellikle "Melih Gül Arşivi" olarak yapılacaktır. İstanbul, Ankara, Bodrum ve Isparta müzeleri kapalı olduğu için ziyaret edilememiştir.

12 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 303-304.

13 I., Bilkei, "Schulunterricht und Bildungswesen in der Römischen Provinz Pannonien", *Alba Regia*, Sayı: XX, 1983, 67-74, s. 73.

14 M. A., Speidel, "Soldiers and Documents: Insights from Nubia. The Significance of Written Documents in Roman Soldiers' Everyday Lives", *Anne Kolb (Ed.)*, 2018, s. 183-184.

15 W. H., Manning, *Catalogue Of The Romano-British Iron Tools Fittings And Weapons in the British Museum*, Published for the Trustees of the British Museum by British Museum Publications, Londra, 1985, s. 85.

16 H., Goldman, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus Volume I, Text, The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton Üniversitesi Basımı, Princeton, New York, 1950.

Samothrace[17], Blinkenberg'ün Lindos[18], Déonna'nın Delos[19], Robinson'ın Olynthos[20], Davidson'ın Korinthos[21] ve Raubitschek'in Isthmia[22] yerleşimlerinin katalogları yol gösterici olacaktır. Nuray Yıldız'ın *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*[23], *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar Işığında Antikçağ Kütüphaneleri*[24], Bedia Demiriş'in *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*[25], Horst Blanck'in *Antikçağda Kitap*[26], Georges Jean'in *Yazı İnsanın Belleği*[27] eserleri Türkçedeki faydalanılabilecek kaynaklardır. Fransa'da yayın yapan *Instrumentum* ve *Gallia*, İngiltere'de yayın yapan *Lucerna* ve *Britannia* arkeoloji dergileri Antik Çağ'da yazı malzemeleri konusunda önemlidir. Kemik styluslar için Kordula Gostencnik'in, Roma İmparatorluk Dönemi'nde genel yazı malzemeleri için Bilkei, Peyre, Manning, von Boeselager, Merten, Öllerer, Birley, Jilek, Gaitzsch, Feugére, Bozic'in[28]; İspanya'daki styluslar ve diğer yazı malzemeleri için Alonso ve Gonzales'in çalışmaları önemlidir. Balmumu ve mürekkep tabletleri için beş büyük buluntu grubu Vindolanda, Londinium, Vindonissa, Pompeii ve Herculaneum'da bulunur. Vindolanda için Birley ve Bowman[29], Londinium için Tomlin[30], Vindonissa için Speidel[31], Pompeii ve Herculaneum için Camodeca'nın[32] çalışmaları önemlidir. Mürekkep hokkaları konusunda Eckardt'ın[33] çalışması önemlidir. Mezar taşları üzerindeki yazı malzemesi

[17] E. B., Dusenbery, *Samothrace II, The Necropoleis and Catalogues of Burials*, Princeton, 1998.
[18] C., Blinkenberg, K. F., Kinch, *Lindos Fouilles Et Recherches 1902-1914*, Walter De Gruyter&Cie Libraires-Editeurs, Berlin, 1931.
[19] W., Déonna, *Exploration Archéologique de Delos, Faite par l'Ecole Française d'Athènes: Le Mobilier Délien*, Paris, 1938.
[20] D. M., Robinson, *Excavations at Olynthus Part X: Metal and Minor Miscellaneous Finds, an Original Contribution to Greek Life*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1941.
[21] G. R., Davidson, *Corinth The Minor Objects Volume XII*, The American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1952.
[22] I. K., Raubitschek, *Isthmia The Metal Objeckts (1952-1989)*, The American School of Classsical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1998.
[23] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
[24] N., Yıldız, *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar Işığında Antikçağ Kütüphaneleri,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
[25] B., Demiriş, *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002.
[26] H., Blanck, *Antik Çağda Kitap*, Çev: Zehra Aksu Yılmazer, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.
[27] G., Jean *a.g.e*.
[28] Bu araştırmacılar Obrecht'in önerdikleridir. Bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 17.
[29] Bk.: Araştırmacıların çalışmalarından ''Balmumu Tablet'' bölümünün dipnotlarında bahsedilmiştir.
[30] Bk.: Araştırmacının çalışmalarından ''Balmumu Tablet'' bölümünün dipnotlarında bahsedilmiştir.
[31] Bk.: Araştırmacının çalışmalarından ''Balmumu Tablet'' bölümünün dipnotlarında bahsedilmiştir.
[32] Bk.: Araştırmacının çalışmalarından ''Balmumu Tablet'' bölümünün dipnotlarında bahsedilmiştir.
[33] H., Eckardt, *Writing and Power in the Roman World Literacies and Material Culture*, Cambridge Üniversitesi Yayını, New York, 2018.

betimleri konusunda Sokolowski[34], Grüll[35], Fıratlı[36] ve Bosche'ın[37] çalışması önemlidir. Diğer kaynaklar da çalışma boyunca ilgili konular için yardımcı olmuştur. Son olarak bugüne kadarki en kapsamlı stylus çalışmasının yapıldığı Verena Schaltenbrand Obrecht'in Stilus adlı eseri konu açısından oldukça değerlidir. Çalışmanın en başından sonuna kadar, çalışmaya en çok fayda sağlayan kaynağın bu olduğu söylenebilir. Ayrıca sadece stylus değil, balmumu spatulası, mürekkep hokkası, mühür kutusu gibi buluntular için de Augusta Raurica önemli bir yerleşimdir. Mühür kutuları için Furger'in[38], diğer yazı malzemeleri için Fünfschilling'in[39] eseri önemlidir. Yazı malzemesi buluntularının çokluğu ve çeşitliliği açısından Augusta Raurica bu konuda araştırma yapanlar için ilk bakılması gereken yerlerden biridir.

Çalışma ve kaynakları konusunda son olarak şunu eklemeliyim, özel koleksiyon ve koleksiyonerlerin adları olabildiğince (yayınında belirtildiği sürece) bağlı olduğu müzelerle veya yayınından kısaltılarak kullanılmaya özen gösterilmiştir. Bunun nedeniyse ülkemizde kaçak kazıların pazarı haline gelen özel koleksiyonerlerin adlarının reklamını yapmak istememdir.

[34] L., Sokolowski, "Portraying the Literacy of Palmyra The Evidence of Funerary Sculpture and Its Interpretation", *Institut des Cultures Mediterraneennes et Orientales de L'academie Polonaise des Sciences, Etudes et Travaux*, XXVII, 2014.
[35] T., Grüll vd., "Representations of Writing Tools and Materials on Roman Funerary Monuments, An Attempt at a Typlogical Analysis of a Common Iconographic Motif", *Scroll in Hand Research Project, University of Pecs*, 2020-2023.
[36] N., Fıratlı, "İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri", *Belleten*, Cilt: XXIX, Sayı: 114, 1965, 263-328.
[37] S., Bosche, *Die Selbstrepräsentation von Handwerkern und Händlern im Grabkontext in der Provinz Gallia Belgica*, (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Philosophische Fakultät Zentrum für Altertumswissenschaften, Institut für Klassische Archäologie, Yüksek Lisans Tezi), Heidelberg, 2015.
[38] A. R., Furger-M., Wartmann-E., Riha, *Die Römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica*, Forschungen in August, Band 44, 2009.
[39] S., Fünfschilling, "Schreibgeräte und Schreibzubehör aus Augusta Raurica." *Augst Kaiseraugst Yıllık Raporları*, sayı: 33, 2012.

2. STYLUS HARİCİNDE YAZI MALZEMELERİ

2.1. MÖ 1. Bin Öncesinde Yazı Malzemeleri

Yazı Sümerlerde ortaya çıkmıştır ve toplumdaki ekonomik, yönetsel ihtiyaçlar buna sebep olmuştur[40]. İlk işaretler resim yazı şeklindeydi ve dilbilgisi unsuru içermiyordu. IV. Uruk Dönemi sonunda kelimeler hece hece yazılmaya başlandı ve çiviyazısı adı verilen yazı sistemi kullanılmaya başlandı. Bu yazı sazdan yapılan, üçgen uçlu kalemlerle kil tabletlerin üzerine bastırılarak uygulanıyordu[41]. Sümerler'de yazı MÖ 4. binyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış olsa da bu dönemden günümüze kalan edebi eserler çok kısıtlıdır. Edebi metinler ancak MÖ 2. binyılın başlarında çoğalır[42]. Mezopotamya'da balmumu tabletlerin yine bu dönemlerde, üçüncü Ur Hanedanı Dönemi'nde (MÖ 2060-1960) kullanıldığı bilinmektedir[43]. Nitekim balmumu tablet ve stylus kullanımına ilişkin en eski kanıt, MÖ 2100'lere tarihlendirilen, Gudea heykelidir[44] **(Lev. I-a)**. Oturur vaziyetteki heykelin dizlerinin üstünde bir tahta ve yanında kalem bulunmaktadır. Mezopotamya'da MÖ 1. binyıl öncesine tarihlendirilen balmumu tablet örneği bulunamamıştır. Örnekler MÖ 1. binyıla aittir.

Jean, çivi yazısı uzmanlarının belirlediği 3 tip kalemden bahsetmektedir. Bunlar köşeleri oluşturmak için kullanılan üçgen biçimli kalemler, çiviler için ucu oyulmuş kalemler ve sayıları kaydetmek için yuvarlak uçlu kalemlerdir[45] **(Lev. I-b)**. Bu kalemlerin tahta ya da kamıştan yapılıyor olması sebebiyle bilgiler, kil tabletler üzerindeki çivi yazılarının hangi biçimde kalemlerle yazılmış olabileceğini tahmin etmek yoluyla sağlanır. Symingtong, Wiseman'la yapıtğı görüşmede, Wiseman'ın kil üzerine yazılan kalemlerle balmumu üzerine yazılanların özdeş olduğunu söylediğini belirtir[46]. Ancak Giriş bölümünde de sözü edildiği gibi bu iki kalem özdeş olsa da

---

40 S. N., Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, Çev: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 13.

41 H., Crawford, *Sümer ve Sümerler*, Çev: Nihal Uzan, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010, s. 205. Çivi yazısı ismini Latincedeki cuneus adı verilen çivilerden almıştır, Bk: H., Crawford, *a.g.e.* s. 205.

42 S. N., Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar…*, s. 13-14. M. İ., Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1 Tarihte İlk Edebi Eserlerden Seçmeler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 39.

43 J., Macginnis, "The Use of Writing Boards in the Neo-Babylonian Temple Administration at Sippar", *Iraq*, Sayı: 64, 2002, 217-236, s. 217. D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 100.

44 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.* s. 23.

45 G., Jean, *a.g.e.*, s. 15.

46 D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 105, dipnot: 31.

birebir aynı biçimde kullanılan kalemler değildir. Kramer, Sümer'lerde kil tabletler üzerine kamıştan kalemle yazıldığını belirtir[47]. Friedrich stylusların kullanımıyla ilgili şunları söyler[48]: "*Sümerler … İdeografik işaretleri yumuşak kil üzerine stylus ile yazarken karşılaştıkları zorluklardan dolayı, işaretleri, oldukça erken dönemlerden itibaren yumuşak kil üzerine bastırmak suretiyle, çivi şeklinde sadeleştirilmişlerdir.*" Yazar çiviyazısı kalemlerinin bastırılarak kullanıldığını söyler ancak bu kalemlere ne isim verileceği konusunda açık değildir. Dinçol çiviyazısı için kullanılan ve bastırılarak yazılan kalemlere stylus demektedir[49]. Hırçın, stylus ve çiviyazısı kalemi arasında bir ayrım gözetmemiş, kil tabletler için kullanılan kamış kalemlere de stylus ismini vermiştir[50]. Uçankuş da düz, yuvarlak ya da üçgen uçlu olabilen kil tablet kalemlerine stylus demektedir[51]. Cammarosano kil tablet kalemlerini "*cuneiform stylus*" yani çiviyazısı stylusları[52], balmumu için kullanılanları "*grooved styli*" yani yivli stylus[53] olarak değerlendirir. Öte yandan kil tablet styluslarının kullanımının balmumu tablet styluslarından farklı olduğunu söyler[54]. Ayrıca kamış kalemlere de "*reed stylus*" yani kamış stylus demektedir[55]. Bu noktada araştırmacının stylusu en genel anlamıyla kalem olarak kullandığı, mürekkeple kullanılmadığı sürece de bütün kalemler için stylus terimini kullandığı söylenebilir[56]. Obrecht kamıştan yapılmış kil tablet çiviyazısı kalemlerine stylus demektedir[57]. Bottero, çiviyazısının biçiminin nasıl oluştuğunu ve kullanılan kalemi şöyle ifade eder[58]: "*Bu işaretlerin biçimsel evrimine yön veren olgu, değişen alışkanlıklardı; kısa süre sonra (en çok 2900'den*

---

47 S. N., Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar…*, s. 53, 86.

48 J., Friedrich, *Kayıp Yazılar ve Diller*, Çev: Recai Tekoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 53.

49 A., Dinçol, "İlk Yazı", *Arkeo Atlas*, Sayı: 3, 2004, s. 26.

50 S., Hırçın, *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2000, s. 25.

51 H. T., Uçankuş, *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 683-684.

52 M., Cammarosano, "The Cuneiform Stylus", *Mesopotamia*, Sayı XLIX, Torino, 2014, s. 53.

53 M., Cammarosano, *a.g.m.*, s. 55.

54 M., Cammarosano, *a.g.m.*, s. 56.

55 M., Cammarosano, *a.g.m.*, s. 65.

56 Çiviyazısı styluslarıyla ilgili daha detaylı bilgiler için Bramanti ve Panayotov'un makalelerine bakılabilir. Bk.: A., Bramanti, "The Cuneiform Stylus. Some Addenda", *Cuneiform Digital Library Notes*, Sayı: 12, 2015, 1-15. S., V., Panayotov, "On 'Firing Holes' and the Cuneiform Stylus", *Cuneiform Digital Library Notes*, Sayı: 1, 2016, 1-12.

57 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 21.

58 J., Bottero, *Mezopotamya Yazı Akıl ve Tanrılar*, Çev: Mehmet Emin Özcan, Ayten Er, Dost Kitabevi, Ankara, 2012, s. 95.

itibaren) kil üzerine ucu sivri kalemle bastırarak yazmanın yerini, ucu yanlamasına yontulmuş bir kamışla çizgiler çekmek aldı. Kile kolayca batan alet her defasında bir çizgi çekiyordu; kamışın önce bastırılan (?) kalın tarafı biraz daha genişçe bir iz bırakıyordu: İşte huni ya da çivi biçimi böyle oluşuyordu." Bu yazılanlardan anlaşıldığı kadarıyla yazı ilk zamanlar stylusa benzeyen sivri uçlu kalemlerle yazılıyordu ancak birkaç yüz yıl sonra bu kullanım yerini bastırılarak uygulanan yazıya bıraktı. Ancak bu kalemlerin uçlarıyla değil kalemin yanlarıyla ve kazıyarak değil bastırılarak uygulanması ayrıca balmumu tabletler için kullanılan styluslar gibi bir silme işlevlerinin olmaması gibi farklılıklar da olsa aynı terim kullanılmaktadır. Literatürde bastırılarak kullanılan çiviyazısı kalemleri için bir ayrım yapılmış değildir ve görüldüğü gibi hem kil tablet hem de ahşap tablet için kullanılan kalemlere stylus denmektedir. Sonuç olarak kullanım biçimleri farklı olsa da mürekkeple kullanılmıyor olmaları bakımından bu iki nesneye de stylus denebilir. Taş bir dikmede, kil tablet kalemi tasviri bulunur[59] ve bu kalemin arka kısmında silme ucu yoktur **(Lev. I-c)**.

Sümerlerde yazı tanrıçası Nidaba'dır. III. Ur sülalesinden bir kral olan Şulgi Nidaba'dan şöyle bahseder[60]: "*Gençliğimde akademi vardı. Orada tabletlere yazılmış Sumer ve Akadca ile yazı sanatını öğrendim. Hiçbir genç benim gibi kile yazamazdı. Ben aritmetiği ve saymayı sonuna kadar öğrendim. Tanrıça Nidaba (yazının koruyucusu) bana büyük bir cömertlikle bilgeliği ve anlayışı verdi. Ben karşı durulamayan bir yazıcıyım.*" Mezopotamya Tanrılar topluluğunda görülen Marduk'un oğlu Tanrı Nabu bilgeliğiyle ünlü bir tanrıdır[61]. Elinde kamıştan kalemle (quantuppi) tasvir edildiği bir dikilitaş bulunur[62] **(Lev. I-d)**. Borsippa'da adına tapınak kurulmuştur, bu tapınakta okunan bir yazıt günümüze ulaşmıştır[63]. Enuma Eliş'in

---

59 G., Jean, *a.g.e.*, s. 21.

60 M. İ., Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2 Sümerlilerde Günlük Yaşam*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 155. Kuran'a göre de insanlara kalemle yazmayı öğreten ve bilmediğini öğreten Allah'tır. Alak Suresi 4 ve 5. ayetlerde geçer: "O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir." denmektedir. Bunun yanında, yazıyı ilk kullanan kişi, Sümer inanışına göre, efsanevi Sümer kralı Enmerkar'dır. Bk.: S. N., Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar…*, s. 42.

61 S. N., Kramer, *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki*, Çev: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 417-418.

62 G., Jean, *a.g.e.*, s. 19. MÖ 1. binyıla tarihlendiriliyor olsa da MÖ 1. binyıl öncesi için de fikir vermektedir.

63 A., Heidel, *Enuma Eliş Babil Yaratılış Destanı*, Çev: İsmet Birkan, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 91.

çeşitli versiyonlarında Marduk'un oğlu olarak, ismi geçmektedir[64]. Bir başka yazıcı, Sümer tanrısı Enlil'in veziri olan Nuska'dır. I. Tukulti Ninurta kaidesindeki tablet ve stylus betimleri Nuska'ya aittir[65].

Başka bir yazı malzemeleriyle ilgili konu, mühürler üzerindeki kalem betimleriyle ilgilidir. Bir çalışmada bu kalemlerin betimlenişlerine göre ayrımlar yapılmıştır. Buna göre mühürler üzerinde, çift çubuk bulunan, kama bulunan ve çift çubuk ile kamanın birlikte bulunduğu betimler vardır. Kamalarda ise bir ya da birden çok betimlenişlerine göre bir alt ayrım yapılmıştır. Buluntular MÖ 1. binyıl öncesine ait olmasalar da o dönemde kullanılan kalemler hakkında fikir vericidir[66].

Sümer yerleşimleri, Lagaş'ta III. Ur Sülalesine tarihlendirilen 100.000 kil tablet, Nippur'da MÖ 3. ve 2. binyıla tarihlendirilen 50.000 tablet, Uruk'ta tapınak arşivi niteliğinde 6.000 tablet bulunmuştur[67]. Nippur'da rahip-kâtiplerin evleri de ortaya çıkarılmıştır. Saray ve çevresindeki insanlar korunaklı bir yapı topluluğu içerisinde yaşarlar. Bu durum Mezopotamya'nın yanı sıra Hitit ve Miken'de de olduğu gibi Tunç Çağı'nın yaygın siyasi organizasyon şeklidir. Yazının uygarlığın kilit bir aşaması, belki de uygarlığın başlatıcısı olması onun üretilen malları kayıt altına alma işlevinden ileri gelir. Arşivcilik[68], kâtiplik ve diğer bürokratik meslekler Mezopotamya'da ve Anadolu'da temel olarak bu ihtiyacı karşılarlar. Korunmalarının zorluğu sebebiyle ahşap tabletlerin kil tabletlere oranla ne ölçüde kullanıldığını kesin olarak bilmek olanaksızdır[69]. Ancak belirtmek gerekir ki kil tablet hiç kullanılmamış, onun yerine bütünüyle ahşap kullanılmış olsaydı, bugünkü bilgilere bile ulaşmak olanaksız olurdu. Örneğin kil tabletlere yazılmış önemli bir eser Gılgamış Destanı'dır. Destanda ahşap tabletlerin sözü geçmemektedir. Ahşap tabletlerin, en azından MÖ 2. binyılın başlarından itibaren, kil tabletlerle paralel olarak kullanıldığı söylenebilir.

Eski Yunanca "Kutsal Yazı" anlamına gelen hiyeroglif, Mezopotamya'daki çivi yazısıyla yaklaşık aynı dönemlerde Mısır'da kullanılmaya başlanmıştır. Mezopotamya

---

64 A., Heidel, *a.g.e.*, s. 42, 67.
65 Uzantı 1
66 A., Gilibert, "Stylus", *Iconography of Deities and Demons: Electronic Pre-Publication,* 2007, s. 1-5.
67 N., Yıldız, *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar…*, s. 10.
68 Arşivcilik mesleği için bk.: İ., Keskin, *Mezopotamya'da Arşivler ve Arşivcilik, Mezopotamya Ekseninde Eski Ön Asya'nın Arşivsel Düzenleme Sistemleri*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 31-41.
69 D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 100.

için çiviyazısının değeri neyse Mısır'da da bu değer hiyeroglif yazısı için geçerlidir. Hiyeroglifin resim şeklinde uygulanmasına rağmen yazı olarak kabul edilmesinin nedeni konuşma dilini aktarabiliyor olmasıdır[70]. Hiyeroglifler taş, maden, papirüs üzerine[71], tapınak duvarlarına uygulanmıştır. Tapınak duvarlarındaki hiyeroglif yazılarına bazı örnekler, Denderah Tapınağı[72], Thebai Karnak Tapınağı[73], bir tapınaktaki Elefantin Takvimi[74] ve adlarının hepsinin burada sayılamayacağı çok sayıda tapınağın duvarında görülebilir. Mezopotamya'da olduğu gibi Mısır'da da yazıcıların ve yazının bir tanrısı vardır[75]. Thot ismindeki tanrı, yazarken ya da okurken[76] betimlenebilmektedir. XVIII. Sülale dönemine tarihlendirilen bir kabartmada ellerinde papirüs ve kamış kalem (calamus) tutan öğrenci[77] ya da kâtipler[78] görülebilir **(Lev. II-a)**. Bir mezar freskinde hasat yapan işçileri, ellerinde tuttukları papirüs ve calamuslarla anında kayıt tutan yazıcılar görülebilir[79] **(Lev. II-b)**. Mısır'da MÖ 1. binyıldan önce tahta, yazı malzemesi olarak kullanılmıştır. Ancak bunlar balmumu ile kullanılmıyordu. Mısır'da ahşap yazı gereçleri sıva ile kaplı, üzeri kumaşla sağlamlaştırılmış bir biçimdeydi ve mürekkeple yazılıyordu[80]. Thutmosis III dönemine tarihlendirilen bir okul ahşap tableti buna örnektir[81] **(Lev. II-c)**.

Mısır Uygarlığı için önemli bir diğer yazı malzemesi papirüstür. MÖ 3000'lerde Mezopotamya'nın kil tabletleriyle yakın bir dönemde kullanılmaya başlanmıştır[82]. MÖ 1. binyıldan önceki tıpla ilişkili bazı papirüs örnekleri, Kahun (MÖ 1900), Edwin-Smith (MÖ 1650), Ebers (MÖ 1550) ve Londra (MÖ 1350) papirüsleridir[83]. Mısır matematiğiyle ilgili örnekler, XII. Sülale dönemine tarihlendirilen Kahun, Moskova, Berlin, Rhind papirüsleridir[84]. Papirüs ruloları üretilirken sapları soyuluyor ve ıslak bir

---

70 G., Jean, *a.g.e.*, s. 27.
71 A, İnan, *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, TTK Basımevi, Ankara, 1987, s. 252.
72 A., İnan, *a.g.e.*, s. 253.
73 G., Jean, *a.g.e.*, s. 28.
74 G., Jean, *a.g.e.*, s. 31.
75 Thot'un yazıyı icat ettiğinin inanılmasının yanında, bir başka Mısır inanışına göre de efsanevi firavun Menes yazıyı icat etmiştir.
76 G., Jean, *a.g.e.*, s. 25.
77 G., Jean, *a.g.e.*, s. 40.
78 A., İnan, *a.g.e.*, s. 251.
79 G., Jean, *a.g.e.*, s. 41.
80 D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 101. H. TH., Bossert, *a.g.m.*, s. 3.
81 H. TH., Bossert, *a.g.m.*, s. 3, Lev. 1.
82 B., Demiriş, "Eskiçağda Kitap", *Anadolu Arştırmaları*, Sayı: 16, 2011, s. 116.
83 D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 5, dipnot 20.
84 A., İnan, *a.g.e.*, s. 237.

tahta üzerinde 20-50 civarında yaprak dikey ve yatay olarak un ve sirke yardımıyla yapıştırılıyordu[85]. Papirüsler MÖ 1. binyıl öncesinde rulo olarak kullanılmış, kodeks[86] kullanımı ise ancak MS 3. ve 4. yüzyılda artış göstermeye başlamıştır[87]. Papirüs kodeksleri için, papirüs sayfaları ortadan katlanıyor, tekrar açılıp üst üste konuyor ve ortası iğne, iplik yardımıyla dikiliyordu[88]. Papirüs üretimi rahiplerin, dolayısıyla devletin tekelindedir ve MÖ 1. binyılda bütün Akdeniz havzasına ihraç edilir duruma gelmiştir[89].

Mısır'da kil tabletlere de yazılmıştır. El-Amarna krallık sarayında, orta krallık yani Amenemhat IV (MÖ 1800-1792) zamanına tarihlendirilen Babil dilinde yazılmış 370 kil tablet bulunmuştur. Bunlar Küçük Asya, Mısır ve Mezopotamya arasındaki siyasi ilişkileri gösteren yazışmalardır[90].

Girit'te bulunmuş MÖ 17. yüzyıla tarihlendirilen Phaistos tekeri literatürde Batı'nın en eski yazısı olarak kabul görmüştür. Üzerinde 45 gösterge bulunur ve bunlar hayvanlar, ev eşyaları, günlük nesnelerdir[91]. MÖ 2. binyılın ilk yarısında Girit'te toprak levhalar üzerine yazılan yazıya "Linear" yazı sistemi denmektedir. Bu yazı sistemi kronolojik olarak Linear A ve Linear B olarak birbirini takip eder. Linear A belgelerinin büyük çoğunluğu Hagia Triada sarayından çıkmıştır ve bu yazı Girit dışında bir yerde görülmez[92]. Linear B yazısı ise sadece Girit'te değil diğer yerleşimlerde de görülür ve sayıca daha çoktur. Knossos'ta 3.000, Pylos'ta 900 ve Mykenai'de 40 kadar kil levha bulunmuştur[93]. Knossos'taki tabletler MÖ 1400'lerde tahribat tabakasında, Pylos ve Mykenai'dekiler MÖ 1200'lerdeki tahribat tabakasında ele geçmiştir. Yalnızca tahribat tabakasında ele geçmelerinin sebebi şöyle açıklanır: Kil tabletlerin organik yazı malzemelerine (papirüs ya da ahşap tablet) geçirilmeleri ve kil tabletlerin bu şekilde tekrar tekrar kullanılmaları, ele geçen bu tabletlerin sadece tahribat tabakalarından bulunabilmesine neden olmuştur yani ele geçen kil tabletler

---

85 H., Blanck, *a.g.e.*, s. 66-67.
86 Kodeks bugünkü kitap biçimidir. Papirüsler ve parşömenler Antik Çağ'da kodeks olarak da kullanılmışlardır.
87 H., Blanck, *a.g.e*., s. 113.
88 H., Blanck, *a.g.e*., s. 99.
89 G., Jean, *a.g.e*., s. 41.
90 N., Yıldız, *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar…*, s. 9.
91 G., Jean, *a.g.e*, s. 44-45.
92 H., Demircioğlu, "Linear-B Yazısının Çözülmesi ve Tarih (Bir Yıldönümü Vesilesiyle)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1963, s. 221.
93 H., Demircioğlu, *a.g.m*., s. 221.

onların en son kullanılmış hali olmalıdır[94]. Linear B tabletlerinde tahtadan yazı gereçleriyle ilgili bilgi verilmemektedir. Symingtong'a göre arşivlerde bazı metin gruplarının eksik olması onların organik gereçler üzerine yazılmış olabileceğini düşündürür[95]. Knossos'ta kil kaplar üzerine mürekkeple yazılmış kelimeler de bulunmuştur ve MÖ 1650'lere tarihlendirilmiştir. Girit'te Kypro-Minoik adı verilen yazı MÖ 15-14. yüzyıllara tarihlendirilir ve kil kaplar üzerine yazılmış örnekleri vardır[96].

Günümüzdeki arkeolojik veriler, yazının Anadolu'ya Mezopotamya'da icat edilmesinden bin yıldan uzun bir süre sonra, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde (MÖ 1975-1720) Asurlu tüccarlar aracılığıyla geldiğini göstermektedir. Yazının ortaya çıkışında olduğu gibi yazının Anadolu'ya gelmesinde yine ekonomik nedenler etkilidir. Mezopotamya'da olduğu gibi[97] Anadolu'da da yazı saray ve etrafında kullanılmış, okuma yazma halkın geneline yayılmamıştır. Yazmanlar halkın içinden seçilen kişiler olsa da Asurlarda krallar, rahipler, valiler, yargıçlar bile okuma yazma bilmiyordu. Bunda çivi yazısı eğitiminin uzun sürmesi ve öğrenilmesinin zor olması etkilidir[98]. Hititlerde belgeler çoğunlukla kil tabletlere aktarılmıştır. Kaniş (Kültepe) tabletleri 15.000 ile 20.000 civarı buluntuya sahiptir. Asurca yazılmış bu çivi yazılı belgeler çoğunlukla ticari mektuplaşmalardan oluşmaktadır[99]. Bu tabletlerle birlikte kalem bulunmaması onların daha önce de sözü edilen çiviyazısı için kullanılan ahşap ya da kamıştan kalemlerle yazılmış olduğunu gösterir. Hititlerde metal tabletler de çiviyazılı belgeler için kullanılıyordu. Boğazköy'de (Hattuşa) bulunan, Hitit Kralı IV. Tuthaliya ve Tarhuntassa Kralı Kurunta arasındaki tunçtan antlaşma metni bunlardan biridir[100]. Tunç levhanın üzerine, taşçı kalemi benzeri bir nesne ile vurularak yazıldığı söylenmiştir[101]. Mısır Firavunu II. Ramses ve Hitit Kralı III. Hattuşili arasındaki Kadeş Antlaşması, gümüş levhalara yazılmıştır. Antlaşmada *Kardeşim için gümüş tableti*

---

94 H., Demircioğlu, *a.g.m.*, s. 222.
95 D., Symingtong, *a.g.m.*, s.101.
96 N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 117-118.
97 J., Oates, *Babil*, Çev: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2004, s. 172.
98 J., Oates, *a.g.e.*, s. 172.
99 S., Alp, *a.g.e.*, s. 48.
100 S., Alp, *a.g.e.*, s. 50-51. Bu tunç üzerine yazılmış metinle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: A. M., Dinçol-B., Dinçol, "Anadolu'da Bulunan İlk Çiviyazılı Tunç Tablet ve Yeni Bir Hitit Kralının Ortaya Çıkışı", *Anadolu Araştırmaları*, Cilt: 18, Sayı: 1, 2005, s. 1-13.
101 A. M., Dinçol, *a.g.m.*, s. 3.

hazırlattım ifadesi geçer ve karşı taraftan da metnin gümüş tablete yazılması istenir[102]. Ancak bugün Kadeş Antlaşması'yla ilgili elde bulunan tabletler kildendir. Gümüş tabletlerin günümüze ulaşamama sebebi onların tekrar kullanılması olabilir.

Mühürler, Eski Çağ'da yazının kullanıldığı araçlardır. Bunların üzerine hiyeroglif yazı kullanılıyordu. Hititlerde diğer hiyeroglif yazı kullanılan nesneler ise kaya ve taş anıtlardır. Hitit mühürlerinin çoğunlukla kilden üretildiği söylenebilir. Bunlara bazı örnekler II. Muwatalli'nin mühür baskısı[103], IV. Tuthaliya'nın mühür baskısı[104], III. Mursili'nin mühür baskısıdır[105]. Hitit kaya, taş anıtlarındaki hiyeroglif yazıya dair örnek olarak, IV. Tuthaliya'nın Konya'da bulunan Havuz Anıtı[106], Boğazköy'deki IV. Tuthaliya Steli[107] gösterilebilir. Hitit yazısı genel olarak değerlendirildiğinde yer adları, kralların yaptığı işler, işgal ettikleri ülkeler, tanrılara yapılan övgüler görülür. İncelenen yazı ve yazıtların bir şekilde iktidarın propagandasının yapılmasını sağladığı görülebilir.

Hitit metinlerinde ahşap yazı gereci ve kil tablet arasında bir ayrım olduğu gibi kâtiplerin de yazdıkları malzemelere göre farklı isimler aldığı görülür. Kil tablet kâtibi DUB.SAR, tahta tablet kâtibi DUB.SAR.GIS olarak adlandırılır[108]. Balmumu için GAB.LAL, tahta tablet için GIS.HUR[109], balmumu tablet üzerine yazmak, çizmek anlamında IS-TU, LI-U terimleri kullanılır[110]. Bryce, MÖ 13. yüzyılda Hattuşaş'taki Büyük Tapınak'ta 32'si ahşap tablet kâtibi olmak üzere 50'den çok kâtibin görev yaptığını söylemektedir[111]. Hititlerde yazı tahtaları Boğazköy metinlerinden bilindiği kadarıyla dini içerikli, kitap kopyası olarak, saray yönetiminde, mektup, liste ve resmî belgelerde kullanılmışlardır[112]. Balmumu tabletler önemli belgeler içeriyorsa mühürleniyordu ve Hitit metinlerinde mühürlenmemiş ya da değiştirilmiş balmumu

[102] S., Alp, *a.g.e.*, s. 108.
[103] S., Alp, *a.g.e.*, s. 172.
[104] S., Alp, *a.g.e.*, s. 173.
[105] S., Alp, *a.g.e.*, s. 174.
[106] S., Alp, *a.g.e.*, s. 161.
[107] S., Alp, *a.g.e.*, s. 171.
[108] D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 102.
[109] D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 112.
[110] D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 104-105.
[111] T., Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Çev: Müfit Günay, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 76.
[112] D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 107 vd.

tabletlere ilişkin birden çok örnek görülür[113]. Balmumu tabletlere, hem hiyeroglif[114] hem de çiviyazısının uygulandığı söylenmektedir[115]. Waal ise ahşap tabletler üzerine mali kayıtlar için hiyeroglif ile yazıldığını, saray yönetimi için ise çiviyazısının kullanıldığını söyler[116].

Hititlerde Mezopotamya'da olduğu gibi kil tabletler arşiv depolarında saklanıyordu. Tabletlerin altındaki kömürleşmiş ağaç parçalarından bilindiği kadarıyla bu tabletler raflar üzerine yerleştiriliyordu. Boğazköy, Kültepe, Maşat Höyük arşivlerini bildiğimiz bazı yerleşimlerdir. Boğazköy'de Büyük Kale'nin yamacındaki A yapısının üst katı kil tablet arşiviydi ve buradan 3.500 kil tablet ele geçmiştir. Kaledeki D ve E yapılarında da arşiv bulunmaktadır. Maşat Höyük'teki tabletler MÖ 1400'lere tarihlendirilir ve başkent Hattuşa ile yapılan yazışmaları içerir. Din ve edebiyat konulu metinler yoktur[117].

Boğazköy'de styluslar çoğunlukla şehrin güney kısmından bulunmuştur[118] **(Lev. II-e)**. Büyükkale III tabakasında 4 adet ve tabakası belli olmayan 9 adet olmak üzere 13 metal stylus bulunmuştur. Uzunlukları 8-18 cm arası değişmektedir. Buluntuların balmumu tablet kalemi olarak değerlendirilmesi gerektiği de belirtilmiştir[119]. Styluslar, gövdeleri aynı kalınlıkta, silme uçları eğim yapan biçimdedir. Basit tipte styluslar olduğu söylenebilir. Ayrıca Büyükkale IVd, III, I ve belirsiz tabakalarda toplam 8 adet kemik buluntu stylus olarak değerlendirilmiştir **(Lev. II-d)**. Uzunlukları metal styluslarla aynı aralıklarda değişir. Kemik stylusların yazma uçlarındaki yanık izleri nedeniyle uçlarının ısıtılarak kullanıldığı düşünülmüştür[120]. Savaş, Boğazköy'deki bazı buluntuları stylus türü aletler olarak tanımlamıştır[121] ve ayrıca

---

[113] H. G., Güterbock'tan aktaran bk.: D., Symingtong, *a.g.m*, s. 113, dipnot 67.

[114] Otten ahşap tabletlere ya da balmumu tabletlere hiyeroglifle yazıldığını kabul etmemektedir. Bk.: H., Otten, "Eski Şarkta Kütüphaneler", Çev: Füruzan Kınal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 3-4, 1961, s. 211.

[115] D., Symingtong, *a.g.m*., s. 105-106.

[116] W., Waal, "They wrote on wood. The case for a hieroglyphic scribal tradition on wooden writing boards in Hittite Anatolia", *Anatolian Studies*, Sayı: 61, 2011, s. 21.

[117] N., Yıldız, *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar*…, s. 12-13.

[118] R. M., Boehmer, *Die Kleinfunde von Boğazköy Aus den Grabungskampagnen 1931-1939 und 1952-1969*, Gebr. Mann Verlag, 1972, Berlin, s. 133.

[119] R. M., Boehmer, *a.g.e*., s. 134.

[120] R. M., Boehmer, *a.g.e*., s. 133.

[121] S. Ö., Savaş, *Çiviyazılı Boğazköy Metinlerinde Altın, Gümüş, Bakır, Bronz, Kalay, Kurşun ve Bunlardan Yapılan Alet ve Nesneler*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Hititoloji) Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara, 1998, s. 237.

Boğazköyde'ki çok sayıda 'kalem keski'den söz etmiştir[122]. Şarhöyükte (Dorylaion) S/27-28 plankaresinde bir adet kemik stylus bulunmuştur. 17 cm uzunluğunda ve 1 cm genişliğindedir[123].

MÖ 14. yüzyıla tarihlendirilen Uluburun batığından ele geçmiş ahşap tablet, Anadolu'da ve dünyada bilinen en eski[124] yazı tabletidir **(Lev. III-a)**. İki kanatlı ve üç menteşeyle tutturulmuş biçimdedir[125]. Balmumu kalıntısı ve stylus bulunamamıştır. Bu nedenle mürekkeple mi yoksa stylus yardımıyla kazıyarak mı kullanıldığı kanıtlanamamıştır. Payton, balmumunun hazırlanırken içine orpiment minerali konduğunu ve gemide bunun oldukça büyük miktarda bulunduğunu söylemektedir[126]. Symingtong da geç dönem kaynaklara göre balmumunun orpimentli toprakla karıştırılarak üretildiğini söylemektedir. Bu karışımın gemide hazırlanıp hazırlanmadığının kesin olarak bilinmediği, bir metne göre de bu işlemin marangoz/doğramacıya ait olduğu söylenmektedir[127]. Ancak bu bilgilerimize karşın Uluburun tabletinin balmumuyla kullanıldığına dair doğrudan bir kanıt bulunmamaktadır. Tabletin, Taramalı Elektron Mikroskop ile yapılan analizinde onun şimşir ağacından (*Buxus sempervirens*) yapıldığı belirlenmiştir. Bu ağacın Eski Çağ'da gündelik araç gereç yapımında kullanılması ve Kuzey Suriye'nin sahil bölgesinden şimşir ağacı sağlanıyor oluşu, neden bu malzemeden üretildiğini açıklar[128].

Payton, MÖ 2. binyılın ikinci yarısındaki (Geç Tunç Çağı) yerleşimlerde Boğazköy dışında stylus buluntusunun olmamasını onların Antik örnekler gibi organik malzemelerden üretilmesiyle açıklamaktadır[129]. Symingtong, Geç Tunç Çağı'ında tablet ve stylusun kesin olarak kullanıldığını söylemektedir. Ugarit'te bulunan bir mektupta balmumu tablet (*tuppa sa iskuri*) sözünün geçmesi Hititler'de ise arı beslenmesi ve Boğazköy'deki stylusların varlığı bu kanıtlardandır[130]. Sedat Alp MÖ

---

[122] Bunlar zanaatkârlık ya da işçilik aletleri olmalıdır. S. Ö., Savaş, *a.g.e.*, s. 232-233.
[123] M., Okcu, *Şarhöyük (Dorylaion) Hitit Dönemi Kemik Aletleri*, (Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2014, s. 65, 180.
[124] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.* s. 23
[125] R., Payton, *a.g.m.*, s. 82.
[126] R., Payton, *a.g.m.*, s. 84.
[127] D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 104.
[128] P., Warnock-M., Pendleton, "Uluburun Çift Kanatlı Yazı-Tahtasının Ağacı", Çev: Cem Karasu, *Anatolian Studies*, XLI, s. 96-97.
[129] R., Payton, *a.g.m.*, s. 84.
[130] D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 104.

2. binyılda hiyeroglif Luwicesinin balmumu tabletler üzerine kullanımının olduğunu ancak günümüze ulaşamadığını söyler[131].

Bossert, Güneydoğu Anadolu Krallıları Dönemi öncesinde Boğazköy'deki styluslar dışında Magnesia'da (Manisa) bulunmuş bir altın stylustan bahsetmektedir. Üzerinde 2. binyıla tarihlendirilen bir mühür bulunmaktadır. Bossert stylusun MÖ 1. binyılın öncesine ya da sonrasına tarihlendirildiği konusunda kesin bir bilgi vermemektedir[132]. Buluntunun arka kısmı dikkate alındığında onun bir iğne olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. Otten, altından bir çiviyazısı kalemi bulunduğundan bahsetmekte, ancak buluntu yerini belirtmemektedir[133]. Kramer altın kalemle ilgili bir Sümer tabletinde yazılanları şöyle aktarır[134]: "*Tanrıçanın her yeni yılda insanlığı yargılamak amacıyla bir mahkeme kurduğunu öğreniriz. "Değerli tabletler"i dizine koymuş, elinde "altın kalem"i olan "soylu yazman" Nidaba ve onun kocası olan "tabletlerin adamı" Haya'nın gözetmen olarak katıldığı mahkemede…*" Bir başka tablette Lagaş Kralı Gudea rüyasında, elinde altın kalem tutan bir kadın ve lapis lazuliden yapılmış tablet tutan bir kahraman görür[135]. Bu yazılanlarda altın kalemlerden bahsediliyor olsa da bunlar hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Altın stylus kullanılmış olsa bile çok ender bir kullanım olacağı söylenebilir.

Son olarak bu bölümle ilgili genel bir değerlendirme yapmadan önce Sümerlerde kalemlerle ilgili çiviyazılı tabletlerdeki bazı ilginç cümleleri aktaralım. İki Sümerli öğrencinin tartışmasından[136]: "*Sen aptal, okul vebası, sen cahil, Sumerceden haberi olmayan sen! Senin elin berbat. Doğru dürüst kalem bile tutamaz, yazı yazmayı beceremez, imla yazamazsın! Şimdi de kalkmış benim gibi kâtip olduğunu söylüyorsun!"* Bir öğretmen öğrenciye şunları söylemektedir[137]: *"… Sivri uçlu yazı kalemin senin için iyi yazsın; alıştırmalarında hiç yanlış olmasın. Kardeşlerinin önderi sen olasın, arkadaşlarının başı sen olasın …*" Sivri uçlu kalemin stylus olabileceği

---

131 S., Alp, *a.g.e.*, s. 15.
132 H. TH., Bossert, *a.g.m.*, s. 7, Resim 9.
133 H., Otten, *a.g.m.*, s. 211.
134 S. N., Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar…*, s. 317.
135 M. İ., Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2…*, s. 181.
136 M. İ., Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2…*, s. 75. Başka bir çeviri için bk.: S. N., Kramer, *Sümerler Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri*, Çev: Özcan Buze, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 318.
137 S. N., Kramer, *Sümerler Tarihleri...*, s. 316. Başka bir çeviri için bk.: M. İ., Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2…*, s. 72.

düşünülebilir. Diğer sözü edilen kalem hakkında bir yorum yapabilme şansı yoktur. Ancak kalem olgusuna nasıl anlamlar yüklendiğini, bu anlamların günümüzdekine de benzediğini göstermesi, konu açısından önemlidir.

MÖ 1. binyıl öncesinde yazıyla ilgili bir değerlendirme yapıldığında, Orta ve Geç Tunç Çağları'nda yazı işinin devlet ve ona bağlı rahip ya da yazmanlara ait olduğu, halka yayılmadığı görülür. Kullanılan yazı malzemeleri de devletin tekelindedir. İklimsel şartların ve maddi yeterliliklerin de etkisiyle yazı için farklı birçok malzeme kullanılmıştır. Balmumu tablet ve stylus Mezopotamya'da kullanılmaya başlanmış, bu kullanım Anadolu'ya da taşınmıştır. Mısır'da ahşap yazı tahtaları kullanılmasına karşın, balmumu tablet kullanımıyla ilgili bilgi yoktur. MÖ 1. binyıldan sonra balmumu tablet ve stylus kullanımı devam etmiştir. Mezopotamya'da Yeni Babil'de, Güneydoğu Anadolu'da MÖ 8. yüzyıl Krallıkları'nda, Batı Anadolu Yunanistan anakarası ve adalardaki şehirlerde, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Akdeniz havzasının hemen her yerinde stylus ve balmumu tablet kullanıldığı bilinmektedir.

2.2. Antik Çağ'da Yazı Malzemeleri

Yazı malzemeleri değerlendirilirken, üzerine yazı yazılan nesneler ve yazı yazmaya yarayan nesneleri sınıflandırmak için yazı taşıyıcılar ve yazma araçları şeklinde bir ayrım yapılmıştır. Bu ayrım yapılırken Nuray Yıldız'ın çalışması dikkate alınmıştır[138]. Yazmak için gerekli diğer malzemeler ise yardımcı malzemeler olarak sınıflandırılmıştır. Antik Çağ'da yaygın kullanılan üç yazı taşıyıcısı, ahşap tabletler, papirüsler ve parşömenlerdir. Yaygın kullanılan iki yazma aracı ise stylus ve calamuslardır.

2.2.1. Yazı Taşıyıcılar

2.1.1.1. Balmumu Tablet (*Tabula Ceratae*)

Tabula ceratae terimi, içine balmumu konulan tabletler için kullanılmaktadır[139].

[138] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. V-VI.

[139] Latincede, *tabula*, *tabulae* ya da *tabellae* terimi, bugün Türkçede de kullanılan tablet anlamına, cera ise balmumu anlamına gelir. M. A., Speidel, "Die römischen Schreibtafeln von Vindonissa. Lateinische Texte des militärischen Alltags und ihre geschichtliche Bedeutung", *Veröffentlichungen der Gesellscahft Pro Vindonissa* 12, 1996, s. 18.

Bunun dışında mürekkeple yazılan ahşap tabletler de Antik Çağ'da kullanılmıştır. Ahşap tabletler *telamones ton biblidon* ya da *lora* ismi verilen deri kayışlarla[140] ya da Uluburun batığındaki tablette olduğu gibi menteşelerle birbirine bağlanabiliyordu. Menteşeli bir başka örnek MÖ 721-705'e tarihlendirilen Nimrud'da bulunmuş 3 kanatlı tablettir[141]. Dış kapağın üzerine çiviyazısı ile astrolojik kehanetler yazılmıştır. Tabletin içindeki yazılar ise korunamamıştır[142] **(Levha III-b)**. Balmumu tabletler MÖ 1. binyılda Mezopotamya'da yaygın olarak kullanılmış ve arkeolojik bulgularla da kanıtlanmıştır[143]. Macginnis çalışmasında, Sippar'daki "Yeni Babil, Ahamenid" Döneme tarihlendirilen Ebabbara arşivlerindeki on iki adet balmumu tableti incelemiştir. 1 numaralı tabletteki **(Lev. IV-a)** balmumu ve orpiment'in ağırlık oranı 1:14'tür. Macginnis, Uruk tabletlerinde geçen oranların ise 1:4, 1:8.5, 1:10 olduğunu söylemektedir[144]. Bu oran tablet üzerinde yazılanlardan anlaşılmaktadır. Tablette, Samas ismindeki marangozun emriyle 56 şekel balmumu, 4 şekel orpiment olmak üzere toplamda 1 minalık[145] yazı tahtası yapılması istenmektedir[146]. 2 numaralı tablette **(Lev. IV-a)**, balmumu tabletin hazırlanması için 2 şekel gümüş verildiği yazmaktadır[147]. Diğer tabletler ödeme ve hesap işlemleriyle ilgili bilgiler içermektedir.

Hitit İmpratorluk Dönemi'nde olduğu gibi Güneydoğu Anadolu MÖ 8. yüzyıl Krallıkları'nda da balmumu tablet kullandığı bilinmektedir ancak buluntusuna rastlanmamıştır. Bir kabartmadaki, Kral Barrakab'ın önünde duran kâtibin, kolunun altındaki *diptychon*[148] betimi Hititlerde tablet kullanıldığını gösteren buluntulardan biridir[149].

Yazı tabletlerinin çeşitleriyle ilgili Martialis'ten bilgi edinilebilir. Eserinde

[140] N., Yıldız, *Eskiçağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi*, Marmara Üniversitesi Yayın No: 540, İstanbul, 1993, s. 235.
[141] J., Oates, *a.g.e.*, s. 120.
[142] M. E. L., Mallowan, *Nimrud and its Remains Volume I*, Collins St James's Place, Londra, 1966, Resim 89-93.
[143] D., Symingtong, *a.g.m.*, s. 99.
[144] J., Macginnis, *a.g.m.*, s. 226.
[145] Mina ve şekel ağırlık birimleridir.
[146] J., Macginnis, *a.g.m.*, s. 228.
[147] J., Macginnis, *a.g.m.*, s. 228.
[148] İki yüzü olan tabletlere *diptychon* ya da *diptycha* (δίπτυχα), üç yüzü olanlara *triptychon* ya da *triptycha* (τρίπτυχα), üçten çok olanlara *polyptychon* ya da *polyptycha* (πολύπτυχα) denmektedir.
[149] H. TH., Bossert, *a.g.m.*, s. 4., Diğer kabartmalar styluslarla birlikte tasvir edildiğinden, daha ayrıntılı bir inceleme için 3. bölümde yer almaktadır.

turunçgil ağacından yapılmış tabletlerden[150], beş yapraklı tabletlerden[151], fildişi tabletlerden[152] ve üç yapraklı tabletlerden[153] bahsetmektedir. MS 2. yüzyıla tarihlendirilen, Bourges buluntusu bir mezar stelinde görülebileceği gibi bu tabletlerdeki levha sayısı 10'a kadar çıkabilmekteydi[154]. Ahşap yazı tabletleriyle ilgili başka antik metinlerden de bilgiler edinilebilir. Homeros'un yazı tahtalarıyla ilgili şu satırları dikkat çekicidir[155]: "*Gönderdi onu Lykia'ya, eline uğursuz işaretler verdi, üst üste katlanan bir levhaya yazdı bir sürü ölüm yazıları.*" Üst üste katlanan levhaların balmumu tablet olabileceği düşünülebilir. Ayrıca bu pasajın Homeros'un yazı yazdığına dair bir kanıt olduğu söylenir[156].

Platon, Protagoras adlı eserinde ilkokul çocuklarının ahşap tablet ile yazmayı nasıl öğrendiklerini şu sözlerle gösterir[157]: "*Okul öğretmenlerinin, henüz yazmayı bilmeyen çocuklar için kalemle çizgiler çizdikten sonra, levhayı önlerine koyup bu çizgilere uyarak yazmalarını söylediği gibi ...*" Giriş bölümünde belirtildiği gibi Roma İmparatorluk Dönemi'nde[158] ve öncesinde[159] eğitimde balmumu tablet ve styluslar özellikle ilkokul seviyesindeki öğrenciler tarafından kullanılmışlardır[160]. Öğretmenlere, *grammatikos* ya da *grammatodidaskalos* denmekteydi. Anadolu'da γραμματοδιδάσκαλος (grammatodidaskalos) terimi bulunan iki yazıt Miletos ve Teos'ta bilinmektedir[161]. Bir gramer öğretmeni yıllık 600 drakhmai

[150] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 3.
[151] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 4.
[152] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 5.
[153] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 6.
[154] M., Feugére, "Ecrire en Gaule Romaine", *Archeologie Nouvelle*, Sayı: 15, 1995, s. 11.
[155] Homeros, *Ἰλιάς*, VI, 165-170.
[156] T., Bryce, *a.g.e*., s. 72. Homeros, İlyada, Çev: Azra Erhat, A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2008, s. 13.
[157] Platon, Πρωταγόρας, 326, D.
[158] A., Yaraş, *Antik Çağda Eğitim ve Anadolu Gymnasionları*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1991, s. 82.
[159] A., Yaraş, *a.g.e*., s. 41.
[160] Deneysel bir çalışmada, günümüzde, Yunanca eğitiminde Antik yazı malzemelerinin kullanılmasının motive edici olacağı söylenmiştir ve bu bağlamda, mürekkep tableti, balmumu tablet, papirüs, ostrakon gibi yazı malzemelerine Yunanca alfabeler ve bazı alıştırmalar yazılmıştır. Bu çalışma için bk.: F. R., Redonet, "Tocando la Escuela Grecorromana: Papiros, Ostraca y Tablillas Escolares en el Aula de Griego y Cultura Clasica", Thamyris, Sayı: 6, 2015, 321-34.
[161] E., Bilgiç, "Epigrafik Veriler Işığında Antikçağ Anadolusu'nda Eğitim", *Cedrus*, Sayı: II, 2014, s. 331.

kazanabilmekteydi[162]. Anadolu'da öğretmenlerden bahsedilen diğer yazıtlar Termessos, Ksanthos ve Alabanda'da bulunur[163]. MÖ 6. yüzyıldan sonra bu eğitim gymnasionlarda verilmiştir[164]. MÖ 670'e tarihlendirilen, yanında alfabe bulunan fildişinden bir Etrüsk yazı tahtası Marsiliana d'Albegna'daki kral mezarında bulunmuştur[165] **(Lev. IV-b)**. Buluntu, Quintilianus'un yazdıklarını doğrulaması bakımından oldukça önemlidir. Eserinde, kalemiyle (stylus) tabletin üzerine kazınmış harflerin üzerinden geçen öğrencinin daha iyi öğreneceğini söylemektedir[166]. British Müzesi'ndeki bir başka balmumu tablet örneğinde, öğretmen bir satır Eski Yunanca yazmıştır ve öğrenci sonraki iki satırda bu yazıyı taklit etmiştir[167] **(Lev. IV-c)**. MÖ 3. yüzyılın ortalarında yazılan şu satırlarda, öğrencisi için endişe eden bir öğretmenin söyledikleri oldukça dikkat çekicidir[168]: "*Her ay balmumu sürdüğüm zavallı tablet, öylece duruyor olmalı ay boyu, duvara dayalı yatağın ayağında. Belki de o, cehenneme bakar gibi (tablete bakıp) bir şeyler karalar ve hepsini siler.*" Derslerde öğrencilerin kullandığı yazı malzemelerine dair Diogenes Laertius'un Anisthenes'i anlattığı şu satırlarına bakılabilir[169]: *"... Onun derslerini izlemek isteyen ve ona nelerin gerekli olduğunu soran Pontus'lu bir delikanlıya, 'Yeni bir kitap, yeni bir kalem, yeni bir tablet ve akıl' cevabını verdi. ...*" Diogenes Laertius'un eserinde, Sinope'li Diogenes'i

[162] E., Bilgiç Kavak, "Anadolu'nun Önemli Tarihi Yazıtları 7, Teos'tan Çocukların Eğitimine İlişkin Bir Dekret", *Eskiçağ Yazıları 11, Akron 14*, İstanbul, 2017, s. 220.

[163] C., Laes, "School-Teachers in the Roman Empire: A Survey of the Epigraphical Evidence", *Acta Classica*, Sayı: L, 2007, s. 117. Epigrafik veriler ile Roma'da öğretmenlerin incelendiği bir makale için bk.: N., Lenski, "Searching for Slave Teachers in Late Antiquity", *RET, Supplement 7*, 2018-2019, 127-191.

[164] A., Yaraş, "Antik Çağın En Önemli Eğitim Kurumu: Gymnasionlar", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXXI, 1997, 237-253, s. 240. Çam da MÖ 7-6. yüzyıldan itibaren, Yunan kültüründe yazı kullanımının yaygınlaştığını, ailelerin çocuklarını eğitime teşvik ettiğini belirtir. Bk.: F., Bağdatlı Çam, "Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri", *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2016, s. 632.

[165] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 16.

[166] Quintilianus, *Institutio Oratoria*, I, I, 27. Ayrıca bk.: K., Vössing, "Schreiben Lernen, Ohne Lesen zu Können? Zur Methode des Antiken Elementarunterrichts", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 123, 1998, s. 122.

[167] S. F., Bonner, *Education in Ancient Rome From the elder Cato to the Younger Pliny*, Routledge Library Editions: Education, Cilt: 91, Oxon, 2012, s. 173-174. Başka bir kaynak için bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 103, Resim 94.

[168] Herodas, *μιμίαμβοι*, III, 14. Başka bir çeviri için bk.: S., Coşğun, *Eski Yunan'da Çocukların ve Gençlerin Eğitimi*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Öğretmenliği Programı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2011, s. 31-32.

[169] Diogenes Laertius, *Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων*, VI, 3.

anlattığı bölümdeki şu satırlar komik olduğu kadar bilgi vericidir[170]: *"... bir gün tıraşsız haliyle gençlerin bir şölenine gitmiş ve dayak yiyip çıkmış. Bunun üzerine onu dövenlerin adlarını boynuna astığı bir levhaya yazıp onların herkes tarafından tanınıp kınanmalarını sağlayarak küçültünceye kadar ortalıkta dolaşmış. ..."* Antik Çağ'da bu tip tek yüzü olan ahşap levhalar da kullanılıyordu. Diogenes'in hikayesine benzer şekilde, Antik Çağ'da, ilkokul çocuklarının boyunlarına iple astıkları ahşap tabletle okula gidip geldikleri bilinmektedir[171].

Tabletlerin, günlük işlerde insanların akıllarındakini unutmaması için kullanıldığından Quintilianus bahsetmektedir. Eserinde, düşüncelerimizin aklımızdaki bir sığınakta olması gerektiğini aksi takdirde aniden foruma konuşma yapmak için çağırılırsak, etraftaki seslerin yapacağımız konuşmada aklımızı karıştırabileceğini ve tabletteki notlara bakmak gerekeceğini söyler[172]. Cicero ise konuşma yapmadan önce tablete notlar alınabildiğini De Oratore adlı eserindeki şu üç satırda gösterir[173]: "*Stylus konuşma yapmak için en iyi, en saygın otorite ve öğretmendir*". Bir başka kısımda şöyle der[174]: "*... stylusun ... en iyi konuşma öğretmeni*". Yine başka satırda şöyle der[175]: "*Konuşmalarımız stylus ile alıştırma yapılarak oluşturulacak*".

Attica, Daphne'de bulunmuş, MÖ 430-425'ten daha önceye tarihlendirilen, mezar buluntusu, 5 adet ahşap yazı tahtasının bilinen en eski örneklerden olduğu söylenmektedir[176]. Mezarda ayrıca bronz bir stylus bulunmuştur. Mezarda, müzik aletleri de bulunduğu için "Müzisyen Mezarı" denmektedir.

Tabletler çok çeşitli boyutlarda olabilmektedir. Speidel'in yaptığı tablet sınıflandırmalarında 19,2 x 10,5 cm'lik örnekler de bulunur[177], 6,1 x 7,7 cm olanlar da[178]. Ortalama büyüklükte bir balmumu tabletin yaklaşık 14 cm uzun kenara, yaklaşık 10 cm kısa kenara sahip olduğu düşünülebilir. İki ya da daha çok levhalı tabletler açık

---

[170] Diogenes Laertius, *Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων*, VI, 33.
[171] L., Sokolowski, *a.g.m.*, s. 383.
[172] Quintilianus, *Institutio Orataria*, X, III, 30.
[173] Cicero, *De Oratore*, I, 150.
[174] *'... ac stilus... tuus, quem [tu vere dixisti] perfectorem dicendi esse ac magistrum…'*, Cicero, *De Oratore*, I, 257.
[175] *'Cum exercitatione ... stilo ... formanda nobis oratio est'*, Cicero, *De Oratore*, III, 190.
[176] I., Karamanou, "The earliest known Greek papyrus (Piraeus Museum, MII 7449, 8517-8523): Text and Contexts", *Proceedings of the 28th International Congress of Papyrology Barcelona 2016*, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2019, s. 93.
[177] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 25.
[178] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 24.

haldeyken, uzun kenarları yaklaşık olarak günümüz A4 kağıdının kısa kenarı kadardır[179]. Levhalar kapatıldığında ise yine 14 x 10 cm boyutuna gelmiş olurlar. Tabletler, katlanarak taşınırlar ve bu durumda günümüzde kullanılan A4 kağıtların neredeyse çeyreği kadar bir boyuttadırlar. Bu, avuç içine sığabilecek bir boyutta oldukları anlamına gelir[180]. Ayrıca *codicillus* ya da *codicilli* ismi verilen daha küçük balmumu tabletler de kullanılmıştır[181]. Roma kentinde, balmumu tablet ürettiği ya da ticaretini yaptığı bilinen tek kişi[182], bir yazıt aracılığıyla bilgi edinilen, Caecilius Hilarus'tur[183]. Şu anki bilgilerle, bütün Antik Çağ tarihinde ve coğrafyasında bu mesleği yaptığı bilinen tek kişidir.

Hadrian Duvarı'na yakın Vindolanda ve İsviçredeki Vindonissa Garnizonlarının Roma İmparatorluk Dönemi tabletleri için önemli olduğundan bahsedilmişti. Vindonissa'da çoğunluğu kırık olmak üzere 612 balmumu tablet vardır ve garnizonun çöplüklerinden gelmektedir[184]. Vindolanda'da yaklaşık 150 tane tabula ceratae[185] ve birkaç yüz tane mürekkeple yazılmış ahşap tablet bulunmuştur[186]. Londinium 400'den çok, Pompeii 380 adet, Herculaneum 350 adet, Colonia Claudia Ara Agrippinensium yaklaşık 200 adet ve Puteoli 100'den çok balmumu tablet buluntusuyla diğer önemli yerleşimlerdir[187]. Daha az sayıda bazı tabula ceratae örnekleri, Luguvalium'da 72 adet[188], Tasgetium'da 57 adet[189], Massilia'da 50'den çok[190] olmak üzere gösterilebilir

[179] Balmumu tablet açık haldeyken 14 x 20 cm olacaktır. A4 kağıt ise 21 x 29.7 cm'dir.

[180] Bunun önemi, onların mektup olarak kullanımlarıyla ilgilidir. Boyut olarak, mektup taşıyıcısının çok sayıda tableti aynı anda taşımasını mümkün kılacak bir ölçüye sahiptirler. Aşağıda askerlerin kullandığı mektuplarla ilgili detaylardan bahsedilecektir. Ayrıca bir ahşap tablet çantası için bk.: Aşağıda. "Diğer Yardımcı Malzemeler" başlığı, s. 41.

[181] Epictetus, *Αρριανού των Επικτήτου διατριβών*, III, 7.

[182] Bu mesleğe pugillariarius denmektedir.

[183] B., Hartmann, "Die Hölzernen Schreibtafeln im Imperium Romanum – Ein Envantar", *Lesen und Schreiben In Den Römischen Provinzen, Sonderdruck RGZM – Tagungen*, Sayı: 26, 2011, s. 43.

[184] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 15.

[185] B., Hartmann, Die Hölzernen Schreibtafeln…, s. 52.

[186] Obrecht bu şekilde ifade etmektedir, bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 24. Birley 1988 yılının sonunda, kazılardan çıkan buluntu sayısının, 114 adet balmumu tablet, 627 adet mürekkep tableti olduğunu belirtir. Bk.: A., R. Birley, "Vindolanda: New Writing Tablets 1986-89", *Roman frontier studies: proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies*, University of Exeter Press, 1991, 16-20, s. 16.

[187] B., Hartmann, "Die römischen Schreibtafeln (tabulae ceratae) aus Tasgetium/Eschenz", *Tasgetium I Das römische Eschenz, Veröffentlichung des Amts für Archäologie des Kantons Thurgau*, 2011, s. 123, Avrupa coğrafyasındaki diğer tabualae ceratae'ler için bk.: B., Hartmann, *a.g.e.* s. 123.

[188] B., Hartmann, Die Hölzernen Schreibtafeln…, s. 49.

[189] B., Hartmann, "Schreibtafeln / tabula ceratae", *Tasgetium II Das Römischen Holzfunde, Veröffentlichung des Amts für Archäologie des Kantons Thurgau*, 2012, s. 110.

[190] B., Hartmann, Die Hölzernen Schreibtafeln…, s. 49.

(Lev. XXIX). İspanya'da, bilinen tek ahşap tablet Toledo Arkeoloji Müzesi'nde bulunur[191]. Bunlar dışında pek çok yerde daha az sayılarda tabula ceratae bulunmuştur. Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi tabula ceratae buluntusuyla ilgili veri bulunmamaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak iklimsel şartların korunma durumunu zorlaştırması gösterilebilir.

Roma Ordusu'nda *librarii* ya da *librarius* adı verilen, rutin hizmetten muaf olan askerler görev yapmıştır. Bu kişiler garnizon ya da lejyonlardaki idari belgelerden sorumluydular[192]. Askerler kişisel belgelerini ise ya kendi okuma yazma becerileri dahilinde yazıyordu ya da eğitimli köleler bu iş için kullanılıyordu. Köleler sahipleri ile birlikte askeri kampta yaşıyordu. Speidel, lejyonlarda sivil nüfusunun, asker nüfusunu geçebileceğini belirtir[193]. Traian Dönemi'nde Roma ordusunun 10.000 km'den çok bir mesafeye hâkim olduğu, sadece iletişim için değil, stratejik amaçlarla da mektupların kullanıldığı söylenmiştir[194].

Askerlerin mektup olarak kullandığı tabula ceratae'ler kullanım amacı bakımından bilinen en büyük buluntu grubudur. Cicero bunu[195], "*... tıpkı balmumuna mektuplar yazıyormuş gibi.*" şeklinde ifade etmiştir. Speidel, Vindonissa'daki 60'tan çok asker mektubunu incelemiştir. Tabletlerde, tabletin gönderildiği askerlerin isimleri ve bazen de gönderilen kişilerin meslekleri yazmaktadır. 37. tablette "*Gaio medico*" yazmaktadır ve böylece Gaius isimli bir hekime gönderildiği anlaşılır[196]. Ayrıca mektubu alan askerlerin hangi lejyon ya da cohorta bağlı olduğu bilgileri yer alır. Birkaç ilgi çekici tabletten burada bahsedilebilir. 36 numaralı tablet, askerin ayakkabı almak için depo yönetimine ya da sorumlu atölyeye yazdığı bir mektuptur[197]. 40 numaralı tablette bir askerin birliği ve kampı için duyduğu özlem yer alır[198]. 45

[191] J., Alonso-R., Sabio, "Estilo, trazos sobre la cera", *Stilus*, Sayı: 10, 2013, s. 2.
[192] von K., Stauner, "Kommunikation in Krieg und Frieden. Das offizielle Schriftwesen des Römischen Heeres von Augustus bis Gallienus (27 v. Chr. – 268 n. Chr.)", *Antike Welt*, Sayı: 1, 2005, s. 80.
[193] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 53.
[194] F., Lusani, *La Corrispondenza Militare Romana Le lettere degli ufficiali su papiro, ostrakon e tavoletta*, (Alma Matter Studiorum – Universita Di Bologna, Scuola Di Lettere E Beni Culturali, Corso di laurea in Filologia, letteratura e tradizione classica), Bologna, 2018-2019, s. 3. Mektuplarla ilgili bir başka konu harflerin yazılış biçimleri, düzenleri ve mektup olarak kullanılacak malzemenin arasındaki ilişkidir. Bununla ilgili bir çalışma için bk.: A., Sarri, *Material Aspects of Letter Writing in the Graeco-Roman World, 500 BC-AD 300. Materiale Textkulturen, 12*, De Gruyter, Berlin, 2018.
[195] Cicero, *De Oratore*, II, 360.
[196] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 172.
[197] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 171.
[198] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 179.

numaralı tablette asker, bir arkadaşını içkili, oyunlu bir eğlenceye davet etmektedir[199]. 46 numaralı tablet birliğine yakın bir yerde yaşayan emekli askerin, birliğine gönderdiği mektuptur[200] **(Lev. V-a)**. Bütün bu bilgiler stylusların balmumuna kazılırken ahşap üzerine bıraktığı izlerden öğrenilir[201]. Eck, balmumu tabletlerin ancak güçlü şekilde stylus ile kazındıysa okunabileceğini ve bazen de kelimelerin birbirine karıştığını, bu nedenle balmumu tabletleri okumanın zor olduğunu belirtir[202]. Bu tür tabletler ilgi çekici olmakla birlikte asıl önemleri farklıdır. Speidel, Vindonissa'daki tabletlerde yazan adresler ve diğer yazılanlar sayesinde bir lejyon kentindeki yapı unsurlarını tespit etmekte ve böylece lejyonun sosyal yaşamını anlamaya çalışmaktadır. Tabarnae'larda restoranlar, dükkanlar, atölyeler, yazı odaları, ziyafetlerin verildiği ve oyunların oynandığı birden çok yemek odası olduğu tabletler ile öğrenilebilir. Özellikle birden çok yemek odası olduğu bilgisi 45 numaralı tabletten sağlanır[203].

Vindonissa tabletlerinin çoğunluğu tabula ceratae iken Vindolanda tabletlerinin çoğunluğu mürekkeple yazılmış ahşap tabletlerdir[204]. Vindolanda kalesinin ve buluntularının önemli bir özelliği dar bir tarihsel aralığa tarihlendirilebiliyor olmalarıdır[205]. Tabletlerin önemli bir kısmı MS 95-115'e tarihlendirilir[206]. Vindolanda'daki buluntular, edebi metin, askeri belge, mektup olarak ya da hesap için

---

[199] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 189.

[200] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 193.

[201] R., Laur-Belart, "Über die Schreibkunst beim römischen Militar", *Jahresbericht / Gesellschaft Pro Vindonissa*, Band (Jahr): 1942-1943, s. 33.

[202] W., Eck, "Militarisches und ziviles Alltagsleben am Hadrianswall", *Journal of Roman Archaeology*, Sayı: 18, 2005, 663-668, s. 663. Balmumu tabletlerin okunmasıyla ilgili bir araştırma Vindolanda tabletleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bir ya da daha çok ışık kaynağı ve dikey olarak konumlandırılmış bir adet yüksek çözünürlüklü kamera kullanılarak görüntü analizi yapılmıştır. Diğer bazı tekniklerin yüksek maliyetli olduğu için kabul edilmediği söylenmiştir. Bu çalışma için bk.: M., Terras, "Towards a Reading of the Vindolanda Stylus Tablets: Engineering Science and the Papyrologist", *Human IT*, Sayı: 5, 2001, s. 259-260.

[203] M. A., Speidel, "Das Römische Heer als Kulturtrager", *Heer und Herrschaft im Römischen Reich der Hohen Kaiserzeit*, Stuttgart, 2009, s. 523.

[204] Balmumu tabletlerin ve mürekkep tabletlerin yanında üzeri beyaza boyanmış mürekkep tabletleri de Antik Çağ'da kullanılmıştır. MÖ 1. binyıl öncesi yazı malzemelerinden bahsedilirken bunların Mısır'da kullanıldığı söylenmişti. Antik Çağ'da bu tür tabletlerin kullanımı devam etmiştir. Aristoteles bu, üzeri beyaza boyanmış levhaların çeşitli kullanım alanlarından bahsetmektedir. Bk.: Aristoteles, *Ἀθηναίων πολιτεία*, XLVII, XLVIII, LIII.

[205] A. K., Bowman, "The Vindolanda Writing Tablets and the Development of the Roman Book Form", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 18, 1975, s. 237.

[206] A. K., Bowman-J. D., Thomas, "Vindolanda: The Latin Writing-Tablets", *Scriptorium*, Sayı: 40, 1986, s. 297.

kullanılmışlardır[207]. Londinium'dan Vindolanda'ya gönderilmiş olan Chrauttius'un Veldedeius'a mektubu ve Octavius'un Candidus'a gönderdiği mektup bazı örneklerdendir[208]. Bahsedilen ikinci mektubun bir özelliği 4 levha ve 45 satırlık içeriği ile uzun bir mektup olmasıdır[209]. Birley'in, dikkat çekici bazı buluntulardan bahsettiği makalesindeki 181 numaralı tablet, bir tüccara borcu bulunan askerlerin isimlerini ve borç miktarlarını barındırması bakımından ilginçtir. Bu tablette equites (atlı) Vardulli'nin 7 denar (equites Vardulli, 7 denarii) ve bayrak taşıyıcı Tagamas'ın tüccara 3 denar borcu olduğu yazmaktadır (contubernalis Tagamatis vexsillari, 3 denarii)[210]. Vindolanda tabletleriyle ilgili bir başka konu Tungri 1. Cohort Prokonsülü Iulius Verecundus'un mektuplarıdır. Bu mektuplara örnekler, Iulius Verecundus'un köle Audax'a mektubu, Andangius'un Verecundus'a mektubu, Masclus'un Iulius Verecundus'a mektubu ve Caecilius Secundus'un Iulius Verecundus'a mektubudur. Tabletler yüksek rütbeli bir memurun mektupları olması bakımından önem kazanırlar[211].

Mürekkeple yazılan ahşap tabletler için son olarak şu söylenmelidir ki, bunlar balmumu tabletler gibi menteşe ile iki yana kapanmıyor, yanlarındaki bağlantı noktalarında bulunan delikler aracılığıyla, akordiyon gibi yan yana bağlanıyordu **(Lev. V-b)**. Bowman bu bilgiyi, yazılanların sıralaması sayesinde elde etmiştir[212].

Vindolanda ya da diğer yerleşimler ile ilişkisi bakımından Londinium tabletlerinden de bahsetmek önemlidir. Bu önem, ahşap tabletlerin özellikle neden Britannia'da yoğun olarak kullanıldığını anlamaya çalışmakla ilgilidir. Örnek olarak şunlar gösterilebilir: Bir yasal belge içeren balmumu tablet[213], bir kişinin borçlarıyla ilgili metin içeren balmumu tablet[214], Prokonsül Classicus'un bir mektubunu içeren

[207] A. K., Bowman vd. "The Vindolanda Writing-Tablets (Tabulae Vindolandenses IV, Part I)", *Britannia*, Sayı: 41, 2010, s. 187.
[208] A. R., Birley, "Vindolanda: Notes on Some New Writing Tablets", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 88, 1991, s. 87, 90.
[209] Birley, Vindolanda: New writing…, s. 17. Bu mektubun içeriği ile ilgili ayrıntılar bahsedilen makalelerde bulunmaktadır.
[210] A. R., Birley, "The Vindolanda Writing-Tablets: a selection", *Lucerna*, Sayı: 44, s. 14-15.
[211] A. K., Bowman vd., "The Windolanda Writing-Tablets (Tabulae Vindolandenses IV, Part 3): New Letters of Iulius Verecundus", *Britannia*, Sayı: 50, 2019, s. 230-248.
[212] Bowman, The Vindolanda Writing Tablets and the Development…, s. 239.
[213] R. S. O., Tomlin, "Roman Britain in 2008, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 40, 2009, s. 337.
[214] Bu tabletin bir özelliği hem stylus ile hem de calamus ile üzerine yazılmış olmasıdır. Bk.: R. S. O., Tomlin, "Roman Britain in 2010, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 42, 2011, s. 446.

balmumu tablet[215], ödeme işleriyle ilgili bir başka tablet[216] ve bir sözleşme metni içeren balmumu tablet[217]. Bazı tabletlerin gönderildiği yer korunmamış olsa da bahsedilen son tablet Britannia'daki Verulamium'dan gönderilmiştir. Londinium'da 400'den çok ve bütün Britannia'da 1.200'den çok buluntu vardır. Bu verilere bakıldığında, ahşap tabletlerin Britannia'daki en önemli iletişim aracı olduğu söylenebilir.

Bryce, neden balmumu tabletlerin mektup olarak kullanıldığıyla ilgili olarak, mektubu alan kişinin tabletteki yazıyı silip kendi cevabını yazabileceğini söyler[218]. Blanck, Britannia, Dacia ve İsviçre gibi ahşap tablet buluntu bölgelerinde, onların mektup olarak kullanılma sebebini, buralarda papirüse kolay ulaşılamaması olarak gösterir[219]. Austin, askerlerin papirüs, balmumu tablet ya da mürekkep tabletlerini neye göre tercih ettikleri konusunda henüz bir bilgiye sahip olunmadığını belirtir. Britannia'da insanların papirüse ulaşamadıkları için zorunlu olarak ahşap tabletleri kullanmış olabileceğini söyler[220].

Kuzeyden güneye bir sıralama yapılırsa Britannia, İsviçre ve İtalia sayıca üç büyük tablet buluntu bölgesidir. Pompeii ve Herculaneum bilindiği gibi, MS 79 Vezüv Yanardağı'nın patlamasıyla küller altında kalmıştır ve bu yerleşimlerdeki tabletlerin önemi de hepsinin bu tarihten önceye tarihlendirilmeleridir. Camodeca, Herculaneum'daki, İmparator Nero Dönemi Konsül'lerin isimlerinin olduğu çok sayıda tableti incelemiştir[221]. Bir başka çalışmasında Pompeii'deki evlerde bulunan balmumu tablet arşivlerinden ve tabletlerden söz eder. Bunlar, L. Caecilius Iucundus'un tablet arşivi, Poppaea Note'un iki tableti, Rahip Amandus'un tablet arşivi ve Sulpicii'nin arşividir[222]. Bahsedilen son arşiv Pompeii'deki Moregine bölgesinde bulunur ve Sulpicii ailesine ait bir özel arşivdir. Buradaki bir tablet, adli bir

[215] R. S. O., Tomlin, "Roman Britain in 2015, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 47, 2016, s. 400.
[216] R. S. O., Tomlin, Roman Britain in 2015…, s. 401.
[217] R. S. O., Tomlin, Roman Britain in 2015…, s. 402.
[218] T., Bryce, *a.g.e.*, s. 86.
[219] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 56.
[220] J., Austin, "Letter Writing at Vindolanda (Northumberland / GB)", *Sonderdruck RGZM – Tagungen, Lesen und Schreiben in den Römischen Provinzen*, Band 26, 2011, s. 16.
[221] G., Camodeca, "I Consoli Degli Anni di Nerone Nelle Tabulae Herculanenses", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 193, 2015, s. 282.
[222] G., Camodeca, "Gli Archivi Privati di Tabulae Ceratae e di Papiri Documentari. Pompei ed Ercolano: Case, Ambienti e Modalita di Conservazione", *Vesuviana*, Sayı: 1, 2009, s. 18-21.

anlaşmazlıkla ilgili duruşma kararını belgelemektedir[223]. Gallia Lugdunensis bölgesinde bulunmuş bir başka balmumu tablet de hukuksal içeriği ile Sulpicii tabletine benzemektedir[224]. Sulpicii arşivinin bir başka önemi, tabletlerde yazılanlar aracılığıyla Puteoli'deki liman ticareti hakkında bilgiler edinilebiliyor olunmasıdır[225]. Camodeca'nın bunlar dışında, farklı yerlerdeki ve özellikle Herculaneum'daki balmumu tabletleri incelediği, çok sayıda çalışması bulunur[226].

Mısır, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ve Erken Doğu Roma Dönemi'nde balmumu tabletlerin kullanıldığı bölgelerden biridir. Bir örnek, Philadelphia buluntusu olduğu tahmin edilen, MS 142'ye tarihlendirilen, Antonius Silvanus'un vasiyetnamesidir[227]. MS 130'da Hadrianus tarafından kurulmuş Antinooupolis yerleşimi bir başka buluntu yeridir. Mezar buluntusu olan, üzerinde Eski Yunanca yazılar bulunan, siyah balmumu ile kaplandığı söylenen ve Lyon tableti olarak isimlendirilen nesne bir mektuptur. Bir başka Antinooupolis buluntusu balmumu tablet

---

[223] G., Stefani, *Uomo e ambiente nel territorio vesuviano Guida all'Antiquarium di Boscoreale*, Archeologia Vesuviana, Pompeii, 2002, s. 36.

[224] R., Frei – Stolba vd., "*Vadimonium Nertae* Zum römischen Privatrecht in den gallischen Provinzen", *Tyche Beitrage zur Alten Geschicte Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 31, 2016, s. 151.

[225] G., Camodeca, "Puteoli porto annonario e il commercio del grano in eta imperiale", *Le Ravitaillement en blé de Rome et des centres urbains des débuts de la République jusqu'au Haut-Empire. Actes du colloque international de Naples, 14-16 Février 1991. Rome : École Française de Rome*, 1994, s. 103.

[226] Bu noktadan sonra hepsinden bahsetmek konu akışını bozacağından, kısaca bu çalışmaların bazıları içerikleriyle burada aktarılacaktır. Bu makaleler ile Herculaneum balmumu tabletleri için detaylı bilgi sağlanabilir. Herculaneum'daki, köleliğin incelendiği tabletler için bk.: G., Camodeca, "Tabulae Herculanenses: riedizione delle emptiones di schiavi (TH 59-62)", *Freiburger Rechtsgeschichtliche Abhandlungen, Questiones Iuris Festschrift für Joseph Georg Wolf zum. 70. Geburstag*, Band: 36, 2000. Herculaneum'daki, L. Venidius Ennychus Arşivi'nin incelendiği çalışma için bk.: G., Camodeca, "Per Una Riedizione dell'Archivio Ercolanese di L. Venidius Ennychus. II", Estratto, Sayı: 36, 2006. Herculaneum'daki, Magistratlar ile ilgili tabletler için bk.: G., Camodeca, "Magistrati municipali *e datio tutoris* dalla riedizione delle *Tabulae Herculanenses*", della Pontificia Accademia Romana di Archeologia, Sayı: LXXIX, 2006-2007. Herculaneum'daki, Nero Dönemi'ne tarihlendirilen bazı tabletler için bk.: G., Camodeca, "*Delatores, Praemia* e Processo Senatorio *de Maiestate* in una Inedita *Tabula Herculanensi*s die eta Neroniana", *Excerptum ex Studia et Documenta Historiae et Iuris*, Sayı: LXXV, 2009. Herculaneum'daki, MS 43'e tarihlendirilen bazı tabletler için bk.: G., Camodeca, "Una *bonorum possessions datio secundum tabulas* del pretore del 43 d. C. in una inedita Tab. Herc.", *Carmina Iuris. Melanges en l'honneur de M. Humbert*, Paris, 2012. Londinium'daki bazı tabletler için bk.: G., Camodeca, "Riedizione di Tlond. 55: <<*pecunia debita in stipulatum deducta*>>", *Quaderni camerti di studi romanistici International Survey of Roman Law*, Sayı: 45, 2017. Londinium'daki bir balmumu tabletin incelendiği çalışma için bk.: G., Camodeca, "Cura Secunda Della Tabula Cerata Londinese con la Compra Vendita Della Puella Fortunata", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 157, 2006.

[227] A., Skalec, "Testament Mancypacyjny Antoniusa Silvanusa", *Zeszyty Prawnicze* UKSW 9.2, 2009, s. 46.

olan ve Louvre tableti olarak isimlendirilen örnekle Lyon tabletinin, buluntu yeri ve tarih olarak birbirlerine yakın oldukları söylenmiştir. MS 5.-6. yüzyıla tarihlendirilirler. Mısırlılar'ın bu dönemde idari, hukuki ve askeri belgeler için ahşap tabletleri kullandığı söylenmiştir[228]. Mısır'da ormanlar ve uzun ağaçlar yetişmediğinden ahşabın yazı malzemesi olarak kullanımı sınırlıdır. Yazı malzemesi olarak hurda ahşaplar ya da hurma ağacı (*Phoenix dactylifera L.*) kullanılmıştır. Bazı özel belgeler ve vergi makbuzları ahşap üzerine yazılmıştır[229].

Balmumu tabletlerin fiyatları Diocletianus'un fiyat kararnamesinde görülebilir. Bilindiği gibi bu kararname enflasyonla mücadele amacıyla yapılmıştır ve ürünlerin en üst fiyatlarını belirler. Buna göre bir kodeks için 25 denardan 50 denara kadar fiyat alınabiliyordu[230]. İlk üç yüzyılda papirüs ve balmumu tabletler birbirlerine yakın fiyattaydılar. Ancak balmumu tabletler daha dayanıklı olma avantajına sahipti[231].

Vasiyetname, doğum belgesi, evlilik sözleşmesi, satın alma sözleşmesi ve makbuzlar da bu tabletlere yazılıyordu. Suetonius, hukuki duruşmalarda bu levhaların kullanımından bahseder[232]. Bu gibi metinler mühürleniyordu ve böylece sahteciliğe karşı önlem alınıyordu. Mühürler zarar görmediği sürece bu belgeler geçerliliğini koruyordu. Bu tür sözleşmeler papirüs ve parşömenlere de yazılmış olsa da balmumu tabletlerin sadece bu iş için üretilmiş örnekleri mevcuttu[233]. Herodotos tabletlerde nasıl sahtecilik yapıldığını şöyle anlatır[234]: "*Bu işi başarabilmek o kadar kolay değildi, yakalanma tehlikesi büyüktü; o pek ustalıklı bir yol düşündü: İkili bir tablet aldı, üstündeki mumu kazıyıp çıkardı, doğrudan doğruya tabletin tahtası üzerine kralın*

---

[228] B., Redon, "Retour sur l'Ecole de Tachygraphie d'Antinooupolis Edition de la Tablette MBA-Lyon 1969.487-489 et Reedition de la Tablette Louvre MND 552J (Face Avant)", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 200, 2016, s. 510.

[229] K., Vandorpe-S., Waebens, "Why Tax Receipts on Wood? On Wooden Tablet Archives From Ptolemaic Egypt (Pathyris)", *Faces of Hellenism: Studies in the History of the Eastern Mediterranean (4th Century B.C. - 5th Century A.D.) Studia Hellenistica*, 48, 2009, s. 180.

[230] Karşılaştırma yapılması için, ahşaptan yapılmış bir tabure 32, sırtlıklı tahta sandalye 75 ve tahta masa 175 denardı. Rütbesiz bir lejyon askerinin yıllık geliri ise 1800 denardı. Bu fiyatlar 301 yılına aittir ve eğer ekonomi iyi olsaydı diptychon'un 4, triptychon'un ise 6 denara alınabileceği söylenmektedir. Bk.: M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 20.

[231] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 21.

[232] Suetonius, *De Vita Caesarum, Divus Augustus*, 33, 2.

[233] M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 22.

[234] Herodotos, *Ιστοριεσ Αποδειξη*, VII, 239. Herodotos, eserindeki başka bazı bölümlerde de mektup sahteciliğiyle ilgili bilgiler aktarır. Bunların araştırıldığı bir makale için bk.: C., Sánchez-Mañas, "Falsificaciones epistolares en Heródoto: las cartas que no eran del rey", *De Falsa et Vera Historia 2, De ayer y hoy. Contribuciones multidisciplinares sobre pseudoepígrafos literarios y documentales*, 2019.

niyetini kazıdı. Bundan sonra yazının üzerini yeni bir kat mumla kapladı, tablet böylece görünüşte el değmemiş gibi olmuştu ve yol polisi ile belaya kalmak tehlikesi de ortadan kalkmıştı." mektup amacıyla kullanılan bir başka tablet örneği Euripides'ten öğrenilebilir. Eserinde tablete yazılmış bir mektuptan söz etmektedir[235].

Antik Çağ'da yaşamış Hristiyan filozof Augustinus'un yazdığı balmumu tablet mektuplar bilinmektedir[236]. Orta Çağ'ın başlarında yaşamış Hristiyan filozof Boethius balmumu tablet ve stylustan[237], Orta Çağ'ın ortalarında yaşamış Hristiyan filozof Anselmus balmumu tabletlerden bahsetmektedirler[238]. Balmumu tabletler Avrupa'da 19. yüzyıla kadar kullanılmıştır[239]. Stylus ve balmumu tabletlerin birbirlerinden ayrı düşünülmemesi gerektiği için bu bölümde daha çok ayrıntı verildi. Diğer yazı taşıyıcıları ile ilgili bilgiler daha kısa olarak aktarılacaktır.

2.2.1.2. Papirüs (Papyri)

Eski Yunanca *byblos* (βύβλος), Latince *liber* kelimeleri kitap anlamına gelir ve byblos aynı zamanda papirüs kelimesinin de karşılığıdır[240]. Tarihte kitap biçimi çok genel olarak, önceden de sözü edilen rulo ve kodeks olarak ikiye ayrılabilir **(Lev. V-c)**. Papirüs ruloları MÖ 3. binyılda Mısır'da kullanılmaya başlandıktan sonra burada Arapların Mısır'ı fethine kadar[241]; Akdeniz çevresinde, Antik Çağ boyunca

---

[235] Euripides, *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις*, 783-787. Ahşap tabletlerin bütün bu işlevlerinin yanı sıra, Catullus, Propertius, Ovidius, Martialis gibi bazı Romalı şairlerin, kendi şiirlerini yazdıkları tabletlerden de bahsedilebilir. Bu konudaki bir edebiyat çalışması için bk.: L., Roman, "A History of Lost Tablets", *Classical Antiquity*, Sayı: 25, 2, 2006.

[236] A. Z., Kinney, "From Ivory Tablets to Honeybees. Deciphering Augustine's Letter to Romanianus (Ep. 15)", *Scrinium Augustini The World of Augustine's Letters*, Brepols, 2017, s. 305.

[237] Boethius, *Consolatio Philosophiae*, V, IV, 6.

[238] D., Sherlock, "Bringing Writing Tablets to Life", *Lucerna*, Sayı: 52, 2017, s. 11-12.

[239] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 90. Bu yüzyılda yazar Edgar Allan Poe, *The Stylus* adlı edebiyat dergisini yayınlamıştır. Bu da batı dünyasında balmumu tablet ve stylusların manevi kültürdeki yerini devam ettirdiğini gösteren bir örnektir.

[240] Byblos için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 146. Ayrıca bk.: J., Murray, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, William Smith, Londra, 1875, s. 703. Bugün, kitap kelimesinden anlaşılan şeyin tam karşılığı Antik Çağ'da papirüs rulolarıdır.

[241] En eski papirüs örneği boş bir rulodur ve MÖ 3. binyılın başlarına, Erken Hanedanlık dönemine tarihlendirilir, Saqqara'daki Hemaka mezarında (mezar 3035) ele geçmiştir. En geç papirüs örneği ise MS 1087'ye tarihlendirilir ve bir Arap belgesidir. Papirüslerin yaklaşık 4 bin yıllık bir kullanımı olduğu görülmektedir. Bk.: P. T., Nicholson-I., Shawn, *Ancient Egyptian Materials and Technology*, Cambridge Üniversitesi Yayınevi, Cambridge, 2000, s. 227. Papirüsler, belki de Antik Çağ'da kullanıldığı, günümüzde en iyi bilinen yazı taşıyılarıdır ancak papirüs ve diğer yazı taşıyıcılar konuyla doğrudan ilişkili olmadıkları için bu konular kısaca aktarılıp geçilecektir. Papirüslerle ilgili daha detaylı bilgiler için bk.: Nicholson, *a.g.e.*, s. 227-253.

kullanılmaya devam etmiştir[242]. Papirüs bitkisinin özellikleri, hazırlanışı, kullanım alanları gibi bilgileri en detaylı olarak Plinius aktarmıştır. Plinius, İskender'in Alexandria'yı kurmasından önce kâğıt kullanılmadığını söyler[243]. Ancak bugünkü bilgilerle, papirüsün daha önce de kullanıldığı bilinmektedir. MÖ 5. yüzyılda Atina'da papirüs ruloları oldukça yaygın hale gelmiştir. Bu dönemde yaşamış Aristophanes'in, Kuşlar isimli komedyasında kitaplar için geçen, *papirüsü uzatır*[244]*, bir papirüs uzatır*[245] ifadeleri de bu durumu göstermektedir. Antik metinlerin ciltler ya da kitaplar olarak yazılmış olmasının sebebi, fazla uzun ruloların kullanışlı olmamasıdır. Blanck bir rulonun 10 metreyi geçmeyeceğini söyler[246]. Martialis kısa bir rulodansa şöyle bahseder[247]: *"... üç günde tamamı okunacak kadar, bir umbilicus'dan*[248] *daha kalın olmayan, bu kadar ince bir cildin bana ne yararı olabilir*."

Plutarkhos, Yaşamlar adlı eserinde papirüslerin *skytale* adı verilen değneklere sarılıp, sarılmış hali üzerine yazılar yazıldığından bahseder. Böylece başkasının eline geçmesi istenmeyen gizli bilgiler sadece bu boy ve ene sahip değnek yardımıyla okunabileceğinden güvende kalmış olur[249].

Kodeks bugün de kullanılan kitap biçimidir. Blanck, Plinius'un *Naturalis Historia*'da birçok yazı malzemesinden[250] bahsetmesine rağmen kodeksleri anmadığını belirtir. Martialis'in MS 84-86'ya tarihlendirilen şiirlerinden önce kodeksin bahsedildiği bir metin olmadığını söyler. Kodeksler ancak Antik Çağ'ın sonlarında yaygınlaşabilmiştir[251]. Geç Antik'te rulo yerine kodekslerin tercih edilmeye başlanmasının sebepleri üzerine bir çalışma yapan Harris, kodekslerin daha az maliyetle üretilebilmelerini önemli bir sebep olarak görür ancak onun için bu tek sebep değildir[252].

---

[242] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 212.
[243] Plinius, *Naturalis Historia,* XIII, XXI.
[244] Aristophanes, *Ὄρνιθες*, II, 1037.
[245] Aristophanes, *Ὄρνιθες*, II, 1050. Bu iki ifade, İngilizce çeviride kitap, Türkçe çeviride papirüs olarak tercüme edilmiştir.
[246] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 98.
[247] Martialis, *Epigrammaton*, II, VI, 10, Aktaran: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 245.
[248] Papirüs rulosunu arasında kalan, rulonun sarıldığı ahşap bir sopa.
[249] Plutarkhos, *Βίοι Παράλληλοι*, Lysandros, 19.
[250] Bunlardan bazıları: Palmiye yaprakları, ağaç kabukları, kurşun levhalar, keten tabakaları ve balmumu tabletlerdir. Bk.: Plinius, *Naturalis Historia,* XIII, XXI.
[251] H., Blanck. *a.g.e.*, s. 112-115. N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 212.
[252] W. V., Harris, "Why Did the Codex Supplant the Book-Roll?", *Renaissance Society and Culture: Essays in Honor of Eugene F. Rice, Jr.*, 1991, s. 73.

Attica, Daphne'deki "Müzisyen Mezarı" buluntusu papirüs rulosu MÖ 430-425'ten daha önceye tarihlendirilir[253]. İyi bilinen papirüslerden biri olan, Orpheus inanışıyla ilgili yazılar içeren, Derveni papirüsü ise MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilir. Mısır'daki başka bazı örnekler, Oksyrhynkhos'ta bulunmuş MÖ 3. yüzyıla tarihlendirilen İlyada'nın 5. kitabı[254], Sakkara'da bulunmuş MÖ 160'lara tarihlendirilen şair Poseidippos'un epigramları[255] örnek verilebilir. MS 79'daki Vezüv Yanardağı'nın patlamasıyla korunmuş, Herculaneum Papirüsler Villası'nda yaklaşık 1.800 papirüs rulosu bulunmuştur ve bu eserlerin çoğu filozof Philodemus ve filozof Epikuros'un yazılarıdır. Bunun yanında Cicero'nun da bazı eserleri bulunur[256].

2.2.1.3. Parşömen (Pergami)

Deri, yazı malzemesi olarak MÖ 1. binyılda Mezopotamya'da ve ilkel bir biçimiyle Anadolu'da kullanılmıştır[257]. Herodotos, İonlar'ın papirüs kullanmadan önce keçi ve koyun derilerine yazdıklarını söylemektedir[258]. Bir Pers satrabının MÖ 5. yüzyılda deri üzerine yazdığı yazılar vardır[259]. Josephus, *Antiquitates Iudaicae* adlı eserinde Yahudi başrahip Eleazar'ın, Mısır kralı II. Ptolemaios'a, altın harflerle parşömene (membran) yazılmış kanun ruloları hediye ettiğini yazmıştır[260].

MÖ 3.-1. yüzyıllarda *pergament* adıyla kullanılan parşömen ise İskenderiye'deki kral Ptolemaios VI. Philometor'un Mısır'daki papirüs ihracatına yasak koyması üzerine II. Eumenes iktidarındaki Pergamon'da, devlet politikası olarak üretilmeye başlanmıştır[261]. Plinius, Varro'ya dayanarak parşömenden şöyle bahseder[262]: "*Daha sonra, Varro'nun söylediğine göre, kral Ptolemaios ile, kral Eumenes arasında, kütüphanelerden dolayı rekabet bulunduğu sırada, Ptolemaios, papirus ihracını durdurdu. Böylece Pergamon'da pergament icad edildi. İnsan varlığının*

[253] I., Karamanou, *a.g.m.*, s. 93.
[254] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 93.
[255] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 93.
[256] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 76. Ayrıca linkte verilen internet sitesinde, MÖ 4. yüzyıl-MS 7. yüzyıl arasına tarihlendirilen çok sayıda Mısır papirüsü incelenebilir. Bk.: Uzantı 2.
[257] N., Yıldız, *Eskiçağda Deri Kullanımı…*, s. 128.
[258] Herodotos, *Ιστοριεσ Αποδειξη,* V, 58.
[259] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 72.
[260] Josephus, *Antiquitates Iudaicae,* 12, 2, 11. Aktaran: H., Blanck, *a.g.e.*, s. 73.
[261] N., Yıldız, *Eskiçağda Deri Kullanımı…*, s. 128-129.
[262] Plinius, *Naturalis Historia,* XIII, 70. Aktaran: N., Yıldız, *Eskiçağda Deri Kullanımı…*, s. 128.

ölümsüzlüğünün, üzerine geçirildiği malzemenin kullanılışı, bu şekilde rastgele ortaya çıktı." Koyun, keçi, dana derilerinden üretilen parşömen, kireç banyosundan sonra gerilir ve kuruduktan sonra kazılarak düzleştirilirdi[263] **(Lev. VI-a)**. Papirüs ve parşömenin kullanımları açısından birçok ortak noktaları vardır. Skytale adlı sopa ya da değnek, parşömen için de kullanılmıştır[264]. Parşömen de hem rulo hem de kodeks şeklinde kullanılmıştır. Kullanılan kalemler de aynıdır. İkisi için de kamıştan yapılan calamuslar kullanılmıştır[265].

Martialis parşömenle ilgili şunları söylemektedir[266]: "*Bu tabletler parşömen olarak adlandırılmasına rağmen balmumudur. Yeniden yazmak istediğinizde ovmanız gerekir.*" Yıldız, bu sözleri parşömen kodeks kullanımına geçişin balmumu tabletleri örnek alarak gerçekleştiği şeklinde yorumlar[267].

Antik Çağ'da pergament örnekleri: Yukarı Fırat'taki Dura Europos'da MS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen, Eski Yunanca yazılmış olan ve Dura Europos'daki askeri arşivlerden biri olan parşömen[268], Uruk'ta ele geçmiş mühür baskılı parşömen belgeler[269], Seleukeia'da ele geçmiş, evlerdeki parşömenler[270] gösterilebilir. Batı Roma yıkıldığında papirüs kullanımı bu coğrafyada çok azalmıştır ve parşömen Batı Avrupa'da kullanılan en önemli yazı malzemelerinden biri olmuştur. Bu dönemde manastırlarda parşömen üretildiği bilinmektedir[271]. Parşömenin hem Yahudi hem de Hristiyan inancında önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Parşömen üretimi günümüzde devam etmektedir[272].

---

[263] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 21; H., Blanck, *a.g.e.*, s. 72.
[264] N., Yıldız, *Eskiçağda Deri Kullanımı…*, s. 129.
[265] N., Yıldız, "Antikçağda Bergama'nın Kültür Aktarımındaki Rolü ve Kitabın Oluşmasında Parşömenin Önemi", *II. Uluslararası Bergama Sempozyumu*, İzmir, 2019, s. 328.
[266] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 7.
[267] N., Yıldız, Antikçağda Bergama'nın Kültür…, s. 322. Yıldız'ın, balmumu tablet ve diğer yazı araçlarının kodekse geçişiyle ilgili diğer yorumu için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 213.
[268] M. I., Rostovtzeff, *The Excavations at Dura-Europos*, New Haven Yale University Yayını, Londra, 1934, s. 295.
[269] N., Yıldız, *Eskiçağda Deri Kullanımı…*, s. 130.
[270] N., Yıldız, *a.g.e.*, s. 130.
[271] J., Sales-Carbonell, "Fabricando pergamino durante la Antigüedad Tardía. Unas notas arqueológicas para los monasterios de *Hispania*", *Augustinianum*, Sayı: LII, II, 2013, s. 470.
[272] Günümüzde İzmir ili, Bergama ilçesinde parşömen üretimine devam eden Karatabak, İsmail Araç, parşömen üretiminin son temsilcisidir. Antik Çağ'dan günümüze parşömen üretiminin devam ediyor oluşu etnoarkeolojik açıdan önem taşımaktadır. Ancak bu zanaatın yok olma tehlikesiyle karşı karşıya oluşu dikkat çekilmesi gereken bir durumdur. Bk: L., Dağtaş, *Adını Bergama'dan Alan Pergament ve Anadolu'nun Son Karatabağı Bergamalı İsmail Araç*, Bergama Belediyesi Yayınları, İzmir, 2017.

2.2.1.4. Diğer Yazı Taşıyıcıları

Antik Çağ'da ostrakon adı verilen pişmiş toprak kap parçaları yazmak için kullanılıyordu[273]. Kırık çanak çömlek parçaları olmaları nedeniyle maliyetleri çok ucuzdu ya da yoktu. Üzerlerine mektuplar, hesaplar, haberler yazılabiliyordu[274]. Edebi metinler için uygun değildi[275]. Sıradan günlük ihtiyaçlar için kullanıldığı söylenebilir. MÖ 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Dipylon vazoları Atina'nın en eski yazıtını barındırır[276]. Atina'da MÖ 6. yüzyıldan sonra *ostrakismos* adı verilen çanak çömlek mahkemeleri kurulmuştur ve vatandaşlar, oy pusulası olarak kullanılan ostrakonlara istemedikleri siyasetçilerin isimlerini yazıp oylama yapmışlardır. Atina agora kazılarında 10.000'den çok ostrakon bulunmuştur[277] **(Lev. VI-b)**. Pişmiş toprak kap, heykelcik ve kandil üzerine de yazılmıştır. Atina Agora'sında bulunan MÖ 7. yüzyılın başlarına tarihlendirilen bir at heykelciğinin üzerinde harfler bulunur ancak ne yazdığı anlaşılmamaktadır[278]. Bir evin zemininde gömülü olarak bulunan, MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen bir kandilde lanetleme yazısı yer alır[279].

Antik Çağ'da taşlar üzerine yazma işlemi devam etmiştir. Kamu yapılarının duvarlarında, mezar ve anıt taşlarında, yollara konulan, mesafeleri gösteren mil taşlarında ve birçok farklı taş üzerinde yazıtlar görülebilir. Çeşitli başka yazıtların yanında bu yazıtlarla da ilgilenen epigrafi bilimi başlı başına geniş bir disiplindir.

Metal nesneler üzerinde de yazı kullanılmıştır. MÖ 8. yüzyıl sonuna tarihlendirilen Mantiklos Apollon heykelciğinin üzerindeki yazı buna örnektir[280]. Tunç levhalar üzerine edebi metinler yazılabildiği gibi, Roma İmparatorluk Dönemi'nde diplomalar için de bronz levhalar kullanılıyordu. Roma İmparatorluk'ta *tabula ansata*lar da üzerinde yazı bulunan metal levha örnekleridir. Askerlere verilen diplomaların

---

[273] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 22.
[274] Üzerine mektup yazılmış bir *tegula* (çatı kiremiti), yazılanlar itibarıyla ilginç bir örnektir. Bk.: M. M., Olive, "Sobre Ae 1899, 140: Nueva Lectura de una Inscripcion Sobre *Tegvla* de Villafranca de los Barros", *Minima Epigraphica et Papyrologica* XXI, Sayı: 23, 2013, s. 148.
[275] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 117.
[276] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 118.
[277] M. L., Lang, Ostraka, Aktaran: H., Blanck, *a.g.e*., s. 32, dipnot 6.
[278] M., Lang, *Graffiti in the Athenian Agora*, American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1988, s. 4.
[279] M., Lang, *a.g.e*., s. 19.
[280] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 125.

üzerinde adları, unvanları, birliklerinin listesi ve bulunduğu yer, birliğin komutanı, askerin hukuki hizmet süresi gibi bilgiler bulunuyordu[281]. Bu diplomalara bir örnek Vindolanda'daki MS 156/8'e tarihlendirilen buluntudur, üzerindeki yazılar iyi korunmamıştır[282]. Anadolu'dan bilinen bir diploma, günümüzde Alanya Arkeoloji Müzesi'nde korunan, Laertes buluntusu, MS 138'e tarihlendirilen örnektir[283].

Kurşun levhalar lanetleme tabletleri için kullanılmıştır[284]. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Britannia bölgesinde kurşun lanetleme tabletleri yaygındır ve bu metinlerin stylusla yazılmış olabileceği söylenir. Bu yazılar genellikle hırsızlıkla ilgilidir ve metinlerde Tanrıya talepte bulunulur[285]. Ayrıca mektuplar, resmi yazışmalar ve belgeler, fiyat etiketleri gibi amaçlarla kurşun levhalar kullanılmıştır[286]. Fiyat etiketi olarak kullanılmış bir Gallia buluntusu buna örnek gösterilebilir[287].

Ellinci olimpiyat oyunları zamanına tarihlendirilen bir metin altın levha üzerine yazılmıştır[288]. Bir başka altın levha örneği Roma İmparatorluk Dönemi, Güney Oxford buluntusudur ve sağlıklı bir doğum için tanrıya dua metni içerir[289].

Keten bezi Etrüsklerde kitaplar için, Romalılarda dinsel törenlerle ilgili metinler için kullanılmıştır[290]. Bunlar dışında aklımıza gelebilecek her nesnenin üzerinde yazı bulunabilir. Öyle ki Roma İmparatorluk Dönemi'nde kullanılmış ahşap varillerin üzerindeki yazılar dahi buna örnek gösterilebilir[291]. Feugére, üzerinde yazı bulunan küçük buluntu araştırmalarının[292] önemli olduğunu ve epigrafiyi tamamladığını, bu tür yazıların kısa ancak anlam bakımından zengin olduğunu belirtir[293].

---

[281] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 127.
[282] R. S. O., Tomlin, "Roman Britain in 2018, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 50, 2019, s. 512.
[283] Diplomalar konusunda önemli bir araştırma için bk: M. M., Roxan, *Roman Military Diplomas 1985 to 1993*, Institute of Archaeology Occasional Publication No. 14, Londra, 1994. Anadolu'dan başka bir diploma örneği Perre Antik Kenti'nde bulunmuştur.
[284] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 129.
[285] H., Eckardt, *a.g.e.*, s. 26.
[286] T. H., Zeyrek, *Hellen ve Roma Dünyasında Kurşun Kullanımı*, Ege Yayınları, İstanbul, 2005, s. 34-35.
[287] M., Feugére, "Textes meconnus de la Gaule : les plombs inscrits", *Instrumentum*, Sayı: 6, 1997, s. 19, Figür 3.
[288] J. Platthy, Sources, s. 77 Aktaran: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 133, dipnot 337.
[289] Tomlin, Roman Britain in 2008…, s. 354.
[290] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 134, Keten kitaplar için bk.: H., Blanck, *a.g.e.*, s. 61 vd.
[291] B., Hartmann, "Inschriften auf Fassern" *Tasgetivm II Die Römischen Holzfunde*, Sayı: 18, 2012, s. 69-79.
[292] Bu araştırmalara *Instrumentum inscriptum* denir.
[293] Uzantı 3, (M., Feugére, "A la recherche de l' instrumentum inscriptum'', *ArcheOrient – Le Blog*, 2017)

Obrecht, değerli metal, demir dışı metal, sıva, taş, tuğla, pişmiş toprak gibi üzerinde yazı bulunan nesnelerin üzerindeki yazıların metal kalemlerle yazılmış olduğunu düşünmektedir[294]. Ona göre duvarlara kazınmış karikatürler ve yazılar da kalemle çizilmiş olmalıdır[295]. Buna bir örnek, MS 13.-14. yüzyıla tarihlendirilen Sant Llorenç de Morunys kilisesinin duvarına stylus ile çizim yapıldığının, X ışını floresans spektrometresi yöntemi sayesinde anlaşılmış olması gösterilebilir[296].

2.2.2. Yazma Araçları

Antik Çağ'da en yaygın kullanılan yazı araçları styluslar ve calamuslardır. Bütün yönleriyle styluslardan tezin 4. bölümü olan ''MÖ 1. Binden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Anadolu'da Stylus'' başlığında bahsedileceğinden bu alt başlıkta yalnızca calamuslardan bahsedilecektir.

Calamuslar (Eski Yunanca κάλαμος), papirüs bitkisinden yapılan ve ucu bıçak yardımıyla keskinleştirilerek kullanılan kalemlerdir[297]. Ucu üretilirken ilk olarak uç, eğik olarak dikine doğru kesilir ve içindeki yumuşak doku çıkarılır. İkinci aşamada uç birkaç kez daha kademeli olarak yatay şekilde kesilir ve uç yatayda merdivene benzeyen bir biçim almış olur. Bu aşamada amaç, ucun içbükeyliğini azaltmaktır. Bu sayede uçtan farklı açıda bulunan bir bölme oluşur ve bu havuza benzeyen bölme mürekkebin, sazın içinde tutulmasına yardımcı olur. Üçüncü aşamada saz ters çevrilir ve uçtan gövdeye doğru yatay olarak sırayla birkaç çizik atılır. Bunun da amacı sazın sırtına bulaşacak mürekkebin aniden uca akmasını engellemektir. Son olarak da sazın ucu uzunlamasına yarılır ve hem bu yarık sayesinde hem de sazın kendi lifli yapısı nedeniyle mürekkep süzülürek yavaşça akar. Artık kalem, yazma işlemi için hazır hale gelmiştir[298] **(Lev. XIII-a)**.

---

[294] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 75-78.
[295] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 77, Resim 73.
[296] R., Senserrich-Espunes, vd., "The creative process revealed. The role of incisions, high-relief decoration and polychromy in the gothic altar frontal belonging to *Sant Llorenç de Morunys*.", *Polychrome Sculpture: Tool Marks, Construction Techniques, Decorative Practice and Artistic Tradition*, 2013, s. 87.
[297] D., Bozic-M., Feugére, "Les instruments de l'écriture", *Gallia*, Sayı: 61, 2004, s. 14.
[298] J., Austin, *Writers and Writing in the Roman Army at Dura-Europos*, (A dissertation submitted to the Department of English/Institute of Archaeology & Antiquity for the degree of Doctor of Philosophy), Birmingham, 2010, s. 121-122.

Calamuslar, papirüsler ve parşömenler için kullanılmışlardır[299]. Martialis calamustan şöyle bahseder[300]: "*Piyangodan kalem kutusu kazandığında onu kalemlerle (calamis) doldurmayı unutma.*" Aynı eserin bir başka kısmında iyi calamusla ilgili şöyle der[301]: "*Memphis ülkesinin kamışları (calamos) yazı için elverişlidir, diğer bataklıklardaki sazlardan ise çatı kaplayabilirsiniz.*" Başka bir yerde[302]: "*Mareotis sazından deniz kabuğuyla pürüzsüz hale getirilmiş kalem: engelsiz yol üzerinde koşacak.*" Plinius Mısır'daki kamış kalemler için şunları söyler[303]: "*Her ne kadar Cnidus ile Asia'daki Anaetic gölü çevresinde yetişen kamışlar daha değerli ise de, özellikle papirüs (papyri) ile yakınlığı bulunan Mısır kamışları, kağıt üzerine yazmak için yazı kalemleri (calami) olarak kullanılır."* Günümüze çok özel koşullarda ve nadir olarak ulaşmaktadır. Macaristan Intercisa'da 5 adet yanmış mezar buluntusu olan calamus bulunmuştur[304]. Dura Europos'ta mürekkep izleri korunmuş 5 adet calamus bulunmuştur[305] **(Lev. XII-a)**. Mürekkep hokkası olan mezarlara yüksek ihtimalle calamus da bırakılıyordu ancak bunlar ele geçmemektedir[306]. Antik Çağ'da kırmızı ve siyah mürekkep kullanılıyordu. Pompeii'de MS 1. yüzyıla tarihlendirilen Julia Felix evinde, çift mürekkep haznesi olan bir mürekkep hokkası, papirüs rulosu ve calamus betimi, ayrıca balmumu tablet ve balmumu spatulası bu malzemeleri tanıtmaktadır[307] **(Lev. XII-b)**.

İnsanlar calamusları kılıfların içinde ve yanlarında taşıyorlardı. Birden çok calamus sayesinde her seferinde ucunu yıkamaya ihtiyaçları kalmıyor ve farklı renklerde yazabiliyorlardı[308]. Calamusların ucunu keskinleştirmek için kullanılan bıçak örnekleri Newstead'te[309] ve başka bazı yerleşimlerde[310] görülmektedir **(Lev. XIII-b)**.

---

[299] Hieronymus, "Stylus, balmumu üzerine ve kamış ise papirüs ve pergament üzerine yazar." demiştir. Hieronymus, *Epistulae*, 12. Aktaran: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 191.
[300] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 19.
[301] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 38.
[302] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, 209.
[303] Plinius, *Naturalis Historia*, XVI, LXIV. Çeviri için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 186.
[304] I., Bilkei, *Römische Schreibgeräte aus Pannonien*. Alba Regia, Sayı: 18, 1980, s. 67.
[305] J., Austin, *Writers and Writing…*, Lev. 8.
[306] I., Bilkei, *Römische Schreibgeräte aus…*, s. 67.
[307] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 17.
[308] J., Alonso-J. M. J., Linde-R. S., Gonzales, "Instrumentos de Escritura en Hispania", *Anejos de AEspA*, Sayı: LXXI, 2012, s. 175.
[309] M., Feugére, Penknives from Newstead: writing accessories", *Lucerna*, Sayı: 26, 2003, 9-12.
[310] D., Bozic, "Uber den Verwendungszweck einiger römischer Messerchen", *Instrumentum*, Sayı: 13, 2001, s. 28-30.

Bozic'in bıçak olduğunu iddia ettiği kemik nesneler de vardır[311], cetvel olarak da tanımlanırlar[312]. Bu nesnenin fresk üzerindeki bir betimi, Pompeii'deki C. Vestorio Prisco mezarında bulunur[313]. Yazıyla ilişkili olduğu düşünülse de işlevi oldukça tartışmalı bir nesnedir. Nesnenin Anadolu'daki bir benzeri Bolu Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kuş tüyünün kalem olarak kullanımı ilk olarak MS 6. yüzyıldaki yazılı kaynaklarda geçer. Ondan önce kullanılıp kullanılmadığı henüz kanıtlanmamıştır[314]. Ancak kuş tüyünün bir taklidi olarak üretilmiş ahşap ve bronz kalem örnekleri vardır. Ahşap olana örnek Herculaneum ve Intercisa'da, bronz örnekler ise Aosta Vadisi, Trier Devlet Müzesi, Mainz Müzesi ve Avenches'te bulunur[315].

2.2.3. Diğer Yardımcı Malzemeler

Balmumu tablet spatulaları, balmumu ilk döküldüğünde ya da sonraki kullanımlarında balmumunu düzleştirmek için Antik Çağ'da kullanıllan bir bakıma silgilerdir. Litaretürde daha önceki çalışmalarda çoğunlukla inşaatlarda keski ya da spatula olarak kullanıldığı düşünülen bu malzeme Gaitzsch'ın çalışmalarıyla balmumu spatulası olarak kabul görmüştür[316]. Tipik temel biçimi, geniş bir kesme kenarı ve küçük kare tutamacı olan tiptir[317]. Feugére yaptığı tipolojide, A (üçgen spatula), B (iki taraflı spatula) ve C (konik spatula) olmak üzere 3 ana tip belirlemiştir. A tipinin ise 5 alt tipi vardır. Bunlar, Tip A1, tamamen demir olanlar; Tip A2 metal aplikleri olanlar; Tip A3 bronz, fasetalı tutamacı olanlar; Tip A4 bronz, süslemeli tutamacı olanlar; Tip A5 bronz, figürlü tutamacı olanlar şeklindedir[318] **(Lev. XIII-c)**. Figürlü spatulalar Minerva büstü biçimindedirler. Feugére yoğun olarak Fransa ve İngiltere olmak üzere

[311] D., Bozic, "A Roman grave with writing implements from Ljubljana (SI)", *Instrumentum*, Sayı: 16, 2002, s. 35.
[312] S., Fünfschilling, *a.g.e.*, s. 195.
[313] D., Bozic, "Su un bastoncello appiattito in osso da Aquileia (I)", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, s. 24.
[314] S., Fünfschilling, *a.g.e.*, s. 165.
[315] D., Bozic, "Note sur les plumes a ecrire romaines", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, s. 27-28.
[316] J., Merten, "Wachsspachtel — Hilfsmittel römischer Schreiber Zwei Neufunde aus Alflen und Wederath-Belginum", *Kurtrier Yıllığı*, Sayı: 25, 1985, s. 29-30. Gaitzsch'ın makalesi için bk.: W., Gaitzsch, "Der Wachsauftrag antiker Schreibtafeln", *Bonner Jahrbücher*, Band 184, 1984, s. 189-207.
[317] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 27.
[318] M., Feugére, "Les spatules â cire â manche figuré", *Provinzialrömische Forschungen. Festschrift für Günter Ulbert zum*, Sayı 65, 1995, s. 321.

37 Minerva büstüne sahip spatula yayınlamıştır[319]. Bunlar dışında örnekleri Trier, Rheinische Landes Müzesi[320], Aquileia Ulusal Arkeoloji Müzesi[321], Yorkshire[322], Cambridge[323], Suffolk[324], Norwich[325], Hampshire ve Wiltshire'da[326] bulunmaktadır. Anadolu'daki spatula örneklerinden 3. bölümde bahsedilecektir. L. Cornelius Atimetus Mezar sunağında balmumu spatulası betimleri görülebilir **(Lev. XVII-a, Lev. XVII-b)**. Mezar buluntusu olarak Duklja[327] ve Ljubljana'daki[328] balmumu spatulaları örnek gösterilebilir. İngiltere'de Minerva büstlü 13 adet spatula, büyük/küçük şehir yerleşimlerinde, villalarda ve kırsal alanlarda ele geçmiştir. Yine İngiltere'de Minerva büstü biçiminde olmayan en az 33 adet örnek bilinmektedir[329]. Özellikle İngiltere'de spatula buluntusu daha çok miktardadır ya da daha iyi araştırılmıştır. Minerva ile ilgili bir başka konu onun bilgelik tanrıçası olmasıdır. ''MÖ 1. Bin Öncesinde Yazı Malzemeleri'' başlığında Mısır ve Mezopotamya'daki yazıyla ilişkili tanrılardan bahsedilmişti. Athena[330] ve Minerva da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Stylus ve calamuslar için deriden kılıflar kullanılmıştır. Martialis *graphiarium* ya da *graphiaria theca* adı verilen bu kalem kaplarıyla ilgili olarak şunları söylemiştir[331]: "*Bu stylus kılıfı, özel demir styluslarıyla sizin için uygun olacaktır; eğer onu oğlunuza verirseniz, o sıradan bir hediye olmaz.*" Bir örneği Mısır Antinopolis'de bulunmuştur. 5 bölmelidir[332]. Olasılıkla calamus taşımak için kullanılan bir kılıftır. Ancak metal kalemler de taşınmış olabilir. 13,3 cm uzunluğundadır **(Lev. XV-a)**. Bu kılıflar mezar kabartmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Terentia'dan bir mezar kabartmasında

[319] M., Feugére, Les spatules â cire..., s. 334.
[320] S., Faust, "Minervabüsten von Wachsspachteln", *Trierer Zeitschrift*, Sayı: 61, 1998, s. 101-106.
[321] M., Feugére-A., Giovannini, "Spatole da cera in Aquileia", *Instrumentum* Sayı: 12, 2000, s. 35-37.
[322] N., Crummy, "Wax Spatula Handle From Yorkshire", *Lucerna*, Sayı: XXIII, 2002, s. 6-8.
[323] S., Worrell, "More Minerva bust wax spatula handles", *Lucerna*, Sayı: 25, 2003, s. 13.
[324] H., Geake, "New wax spatulae from Suffolk", *Lucerna*, Sayı: XXIV, 2002, s. 14-15.
[325] A., Dawson, "'Minerva' wax spatula handle from near Norwich", *Lucerna*, Sayı: 35, 2008, s. 2.
[326] S., Worrell, "Some Portable Antiquities from Hampshire and Wiltshire", *Lucerna*, Sayı: XXIV, 2002, s. 13-14.
[327] D., Bozic, "A rare variant of Roman wax-spatulae", *Instrumentum*, Sayı: 13, 2001, s. 32, Fig 2, 3.
[328] D., Bozic, A Roman grave…, s. 33.
[329] N., Crummy, "Other types of wax spatulae from Britain", *Lucerna*, Sayı: 25, 2003, s. 16-17.
[330] Bir elinde balmumu tablet diğer elinde stylus tutan ve yazmaya hazırlanan, vazo resmi üzerindeki, MÖ 480'e tarihlendirilen Athena betimi için bk.: Uzantı 8.
[331] Martialis, *Epigrammaton*, XIV, XXI. Başka bir çeviri için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 190.
[332] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 53.

ayakta duran bir erkeğin, sol elinde bir papirüs rulosu ve göğüsüne sıkıştırdığı 5 bölmeli kılıf bulunmaktadır. MS 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilir[333] **(Lev. XV-b)**. Salona'daki Q. Aemilius Rufus'un mezar kabartmasında polyptchon bir kodeks ve kılıf içinde kalemler bulunur **(Lev. XV-c)**. Buradaki yazıttan anlaşıldığı kadarıyla bu kişi yazmandır. Yazma gereçleri kişilerin mesleği hakkında bilgi verebilir. Bu kişilerin eğitim seviyelerini göstermek isteyen esnaf ya da askerler oldukları düşünülmektedir[334]. Afyon Arkeoloji Müzesi'nde de bu kılıfların bulunduğu mezar kabartmaları görülebilir. Yerinde görerek 4 mezar kabartmasında muhtemelen içinde calamus bulunan kılıf betimleri tespit ettim. Bu örnekler Terentia ve Salona'daki calamus kılıfı örneklerine oldukça benzemektedir. **(Lev. XV-d, Lev. XVI-a, Lev. XVI-b, Lev. XVI-c)**. Kabartmalarda, yan yana yaklaşık 5 adet calamus, kılıflarıyla birlikte betimlenmişlerdir.

Scrinium ya da *capsa* ismi verilen papirüs rulo çantaları, onları kütüphanelerde ya da başka amaçlarla taşımak için kullanılıyordu[335]. Pompeii'deki bir freskte içinde papirüs ruloları bulunan silindir biçimindeki scrinium görülebilir. Kapağı açıktır, çantaya dayalı duran bir adet ve onun yanında bir adet daha tablet bulunur[336]. Roma'daki Giurista Villası'ndaki bir freskte de scrinium betimi görülebilir. Bu freskte ayrıca diptychon, kodeks ve papirüs betimleri de bulunur[337]. Bu kutular organik malzemeden yapıldığı için bütün halde bulmak zordur. Ancak metal aksamları geriye kalabilmektedir. Künzl'ün Güney İspanya'daki bir hekime ait olduğunu söylediği buluntular bunlara örnektir. Askı zincirli bu kaptan geriye, aplikler, halkalar ve kilit kalmıştır[338]. MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bir mezar kabartmasında bir ayağı scrinium'un üstünde olan ve dizinin üzerinde ruloya yazı yazan bir kişi

[333] D., von Boeselager, "Funde und Darstellungen Römischer Schreibzeugfutterale zur Deutung Einer Beigabe in Kölner Grabern", *Kölner Jahrbuch für Vor und Frühgeschicte*, Sayı: 22, 1989, s. 229, 231.

[334] D., von Boeselager, *a.g.m*., s. 233, 236.

[335] Istria'daki scrinium betimli heykeller için bk.: A., Starac, "Volumen, stilus, codex ansatus Examples from Istria", *Thiasos Festschrift für Ervin Pochmarski zum 65. Geburtstag*, Viyana, 2008, s. 942-943.

[336] G., Stefani, *a.g.e*., s. 36. Ayrıca bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 28.

[337] G., Baratta, "L'archetipo di Formula Processuale Dell'editto Ivdex esto si parret …: L'invenzione di Mucio Scevola Delle Azioni Con Intentio Certa, La Scoperta Degli Affreschii Della 'Villa Del Giurista' Sull'aniene a Roma", *Minima Epigraphica et Papyrologica*, Sayı: XXI, 2018, s. 27, 35, Figür 16, 29.

[338] M., Feugére, "Capsae – boites a livres", *Jochen Garbsch Hatırasına*, 71, 2006, s. 240.

bulunmaktadır. Sol göğsünün üzerinde de kalem kılıfı ve içinde kalemler bulunmaktadır[339] **(Lev. XV-d)**.

Balmumu ya da ahşap tabletler için de çantalar kullanılmıştır. Bir örneği Vindonissa'daki AG Lejyon kampında bulunmuş deri çantadır **(Lev. XII-c)**. Başka bir örnek Vindolanda, GB'de bulunmuştur[340]. Vindonissa'daki çanta 38,3 cm x 11,2 cm boyutlarındadır, dana derisinden yapılmıştır, kenarlarında dekoratif dikişler bulunur. Üzerindeki iki deliğe deriden bir bağcık takıldığı ve bu şekilde kullanıldığı düşünülmektedir. 15 cm x 8,5 cm'lik tabletler için uygun olduğu söylenmiştir[341].

Antik Çağ'da iki renk mürekkep kullanılıyordu. Siyah mürekkep, reçinenin yakılması ve buna zamk karıştırılması ile elde ediliyordu[342]. Roma'da herhangi siyah sıvıya atramentum ismi verilmiştir ve Plinius'un aktardığına göre ayakkabıcılar tarafından deriyi boyamak için, ya da ressamlar tarafından da kullanılmıştır[343]. Kırmızı mürekkep ise zincifre mineralinden üretilmekteydi[344]. Mürekkebi taşıyan mürekkep hokkaları metalin yanı sıra pişmiş toprak kaptan, camdan ve muhtemelen tahtadan da üretiliyorlardı[345]. Mürekkep hokkaları için bir tipoloji oluşturan Eckardt, Tip Biebrich[346], Tip Noll[347], Tip Boeselager[348] ve Tip Cologne'un[349] net olarak tanımlanabildiğini diğer tiplerin daha zor tanımlandığını söyler[350]. Pompeii duvar resimlerinde mürekkep kutularının betimleri görülebilir. Julia Felix evinin duvarlarında hem iki bölmeli hem de tek bölmeli mürekkep hokkaları görülebilir **(Lev. XII-b)**. Metropolitan Müzesi'nden bir grup cam kabı tartıştığı makalesinde Lightfoot,

---

339 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 48.
340 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 27.
341 M., Volken-S., Volken, "Drei neu interpretierte Lederfunde aus Vindonissa: Kopfstück einer Pferdedecke, Sitzfläche eines Klappstuhls und Schreibtafeletui", *Jahresbericht / Gesellschaft Pro Vindonissa*, 2005, s. 37.
342 N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 195. Vitrivius, siyah yazı mürekkebinin nasıl üretildiğini anlatmaktadır. Bk.: Vitrivius, *De Architectura,* VII, X, 2.
343 J., Murray, *a.g.e.*, s. 170.
344 N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 202. Vitrivius zincifrenin hazırlanmasıyla ilgili bilgiler aktarmaktadır. Bk.: Vitrivius, *De Architectura,* VII, VIII-IX.
345 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 28.
346 Božič tarafından isimlendirilen bu tipin özelliği belirgin, dışa doğru çıkıntılı ağız ve kaideye sahip olmasıdır. H., Eckardt, *a.g.e.*, s. 71.
347 Bakır alaşımından yapılmış, niello, gümüş ya da nadiren altınla süslenmiş tiplerdir. H., Eckardt, *a.g.e.*, s. 76.
348 Boeselager tarafından isimlendirilen tipin özelliği, gövdede alttakinin daha kısa olduğu iki çıkıntı bulunmasıdır. H., Eckardt, *a.g.e.*, s. 87.
349 Bol süslemeli bir tiptir. Tip Noll'dan farkı daha geç bir döneme tarihlendiriliyor olmalarıdır. H., Eckardt, *a.g.e.*, s. 88.
350 H., Eckardt, *a.g.e.*, s. 68.

figür 3'ü **(Lev. XXVI-c)** ve daha önceden lamba olarak tanımlanmış figür 4'ü mürekkep hokkası olarak belirlemiştir. Bunlar yarım daire biçimdedirler[351]. Augusta Raurica'da yarım dairenin yanı sıra silindir biçiminde de cam mürekkep hokkası bulunur[352]. Pişmiş toprak mürekkep hokkaları için de Augusta Raurica'da çok sayıda örnek vardır[353] **(Lev. XXVI-d)**. Pompeii'de Pisanella Villası'nda A numaralı peristilli yapıda, duvardaki 3 raflı bir dolapta, silindir biçimli iki bronz mürekkep hokkası bulunmuştur ve biri eş merkezli daireler ile bezelidir[354]. MS 1. yüzyıla tarihlendirilen, L. Cornelius Atimetus mezar sunağında balmumu spatulaları, calamus bıçakları ve calamusların yanı sıra iki bölümlü mürekkep hokkası da görülür[355] **(Lev. XVII-a)**. Anadolu'daki mürekkep hokkası örneklerinden 3. bölümde bahsedilecektir.

Bozic, biçimsel özelliklerine dayanarak İsviçre, Vindonissa'daki 98-1 numaralı hekim mezarından ele geçen bir buluntuyu mürekkep hokkası olarak değerlendirmiştir[356]. Bu durumda diğer mezarların yanı sıra hekim mezarlarında da mürekkep hokkası bulunabildiği söylenebilir. Balkanlardaki hekim mezarlarında bulunan bazı mürekkep hokkalarına örnek olarak, Dulgata Mogila Tümülüsü 1 ve 3 numaralı mezarlar[357] gösterilebilir.

Yunanistan anakarasında, farklı tipte bir olası mürekkep hokkası Selanik, Stravroupolis'te bulunmuştur **(Lev. XXVI-e)**. Bu hokka, Antik Çağ'da başka örnekleri bilinen silindir tabanlı, farklı bölmeleri olan ilaç kutularından birinin bir parçasıdır, onun farklı bir bölmesidir. İlaç kutusunun bölmelerinden birinin, mürekkep kutusu olarak kullanılması nedeniyle, bu özelliğiyle bilinen az sayıdaki örnekten biridir. Ignatiadou, bu nesneye tıp ve yazı kutusu demektedir. MÖ 400-350'ye tarihlendirilir, bronzdandır ve savaşçı/rahip olduğu düşünülen bir kişiye aittir[358].

---

[351] C., Lightfoot, "Write or Light? Roman Glass Inkwells and Lamps", *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, Antalya, 2013, s. 425-432.

[352] Yarım daire için bk.: S., Fünfschilling, *a.g.e*., Lev. 9, 269. Silindir için bk.: S., Fünfschilling, *a.g.e*., Lev. 9, 266.

[353] S., Fünfschilling, *a.g.e.*, Lev. 7-9.

[354] G., Stefani, *a.g.e.*, s. 106.

[355] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 29.

[356] D., Bozic, "Zum Schreibgerät aus dem Grab einer Ärztin aus Vindonissa (CH)", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, s. 30-32.

[357] D., Baykan, "Antik Çağ'da Balkanlarda Tıp Uygulamaları", *5. Balkan Tıp Tarihi ve Etiği Kongresi Özet ve Bildiri Kitabı 11-15 Ekim 2011*, İstanbul, 2012, s. 258-259. D., Baykan, "Medicine in Balkans during the Roman Period", *Balkan Med J*, Sayı: 34, 2017, s. 297.

[358] D., Ignatiadou, "The warrior priest in Derveni grave B was a healer too", *Histoire, Mêdecine Etsantê*, Sayı: 8, 89 – 113, s. 107. D., Ignatiadou, "Bronze Medical and Writing Cases in Classical and

Mühür[359] baskısı için kullanılan, boyutları 5 cm ya da daha kısa olabilen mühür kutuları[360], Antik Çağ'daki yazı malzemelerinden biridir **(Lev. XIV-a, Lev. XIV-b)**. Mühür kutularından bahseden Antik kaynaklar vardır. Örneğin Samosatalı Lukianos şu satırlarında mühür kutusunun kullanımını anlatır[361]: *"... Beni bir taş parçası yahut bir fildişi üzerine yatırırlar, iyice mühürlerler, sonra bir sedyeye koyup götürürler. ... Mührü koparıp ipi keserler, vasiyetname açılır, yeni efendimin kim olacağı anlaşılır. ...*" Plautus'un Bacchides adlı komedyasında ise Chrysalus, mektup yazabilmek için Pistoclerus'tan bir stylus, tablet, balmumu ve ip ister[362]. Balmumu, mühür kutusuna dökmek içindir[363]. Spatulalarda olduğu gibi bu buluntular da ilk zamanlar yanlış tanımlanmıştır[364]. Hukuki değer taşıyan bütün tabula ceratae'lerin üzerine mühür uygulamak için bu kutular kullanılmıştır[365]. Bu nedenle en azından Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki büyük yerleşimlerde sayıca çok buluntusu olması gerektiği düşünülebilir. Kullanımı şöyledir: Tabletin kapakları bir iple bağlanır ve ipin devamı tabletin içine yerleştirilmiş mühür kutusunun deliklerinden geçirilir. Ardından kutuya mühür için kullanılan malzeme dökülür. Tabletteki yazının okunabilmesi için ipin kesilmesi ve mührün çıkarılması gerekir. Böylece tablet içindeki yazıların güvenliği sağlanmış olur[366]. Cornelius Nepos şöyle bahseder[367]: "*Mektup Arkhias'a şölende yemek yerken verildi, mührü açılmamış mektubu yastığın altına koyarak şöyle dedi: Ciddi konuları yarına bırakıyorum.*" Mühür için kullanılan malzeme ele geçmese de metalden yapılmış bu küçük kaplar günümüze ulaşabilmektedir. Ampurias'ta, Herrera de Pisuegra'da[368], Alava'da[369] ve Hispania'nın çeşitli yerlerinde[370], Montagnac

Hellenistic Macedonia", *Artistry in Bronze The Greeks and Their Legacy, XIXth International Congress on Ancient Bronzes,* Los Angeles, 2017, s. 260-267.

[359] Mührün Latincesi *sigillum*dur.

[360] İngilizce: seal box, Fransızca: boîtes à sceau, İspanyolca: capsulas de sellos. Almanca: siegelkapseln.

[361] Samosatalı Lukianos, *Τίμων*, 21-22. Başka bir çeviri için bk.: A. R., Furger vd., *a.g.e.*, s. 14.

[362] *Stilum, ceram et tabellas, linum*.

[363] Balmumunun mühür kutusu için olduğu metnin devamından anlaşılır. Plautus, *Bacchides*, IV, 4.

[364] Parfüm kutusu, amulet ya da kolye gibi. Bk.: T., Derks-N., Roymans, "Seal-boxes and the spread of Latin literacy in the Rhine delta", *Journal of Roman Archaeology*, Sayı: 48, 2002, s. 89.

[365] T., Derks-N., Roymans, *a.g.m.*, s. 90-91.

[366] H., Canlı, *a.g.e.*, s. 67. Ayrıca bk.: T., Derks-N., Roymans, *a.g.m.*, s. 90.

[367] Cornelius Nepos, *De Viris Illustribus*, Pelopidas, III.

[368] I. F., Nieva, "Propuesta de una base de datos sobre las Cajas para sello localizadas en Hispania" *Instrumentum*, Sayı: 8, 1998, s. 10.

[369] E. G., Zubillaga, "New seal boxes or «boîtes à sceau» in Alava (Basque country, E)", *Instrumentum*, Sayı: 7, 1998, s. 24.

[370] J., Alonso vd., Instrumentos de Escritura en Hispania…, s. 176, 181.

Müzesi'nde[371], Colchester'de[372], Pannonia bölgesindeki Siscia'da[373], örnekleri bulunur. Tongue yaptığı çalışmada İngiltere genelinde 315 buluntu tespit etmiştir[374]. En çok stylus buluntusuna sahip olan Augusta Raurica, tahmin edilebileceği gibi, 138 adet ile en büyük, mühür kutusu buluntu grubuna da sahip olan yerleşimdir[375]. Mühür kutuları daire, üçgen ya da dörtgen biçiminde olabilmektedir. Üzerlerinde geometrik süslemelerin yanı sıra kartal, kurbağa, horoz, panter gibi hayvanların betimleri bulunabilmektedir[376]. Bunlara ek olarak üzerlerinde 3 ya da 4 adet delik bulunan örnekler vardır. Ergolding'teki bir mezarda da görülebileceği gibi, mühür kutuları mezar buluntusu olarak da karşımıza çıkmaktadır[377]. Feugére mühür kutularının dövme ya da döküm tekniğiyle üretildiğini söyler ve döküm tekniğiyle üretilenleri 4 biçimde sınıflandırır. Bunlar birinci ağır olanlar, ikinci savatlanmış olanlar[378], üçüncü perçinli olanlar, dördüncü minelenmiş olanlardır[379].

Mühür kutuları, tanımlanma zorlukları yaşanma olasılığı yüksek bir yazı aleti olduğundan[380], kısaca Augusta Raurica'daki Mühür Kutuları çalışmasında oluşturulan tipolojiden de bahsetmek gerekmektedir. 7 tip ve bunların alt tipleri belirlenmiştir. Ana tipler şöyledir: Tip 1, dil biçimindedir (MÖ 1.-MS 1. yüzyıl); Tip 2, yaprak şeklindedir (MS 1.-3. yüzyıl); Tip 3, elmas biçimindedir (MS 1.-3. yüzyıl); Tip 4, üç ya da daha çok köşelidir (nadir bir gruptur); Tip 5, dairesel biçimdedir (MS 1.-3. yüzyıl); Tip 6, ovaldir (MS 2.-3. yüzyıl); Tip 7, kare biçimindekiler (MS 1.-3. yüzyıl) olarak belirlenmiştir[381] **(Lev XIV-b)**. Augusta Raurica'daki 60 buluntu dairesel, 45 buluntu

---

371 Th., Boucher-M. Feugére, "Les boîtes à sceau romaines du Musée de Montagnac (Hérault, F)", *Instrumentum*, Sayı: 29, 2009, s. 9-12.

372 N., Crummy, *Colchester Archaeological Report 2: The Roman small finds from excavations in Colchester 1971-9*, Colchester Archaeological Trust, 1983, s. 103.

373 R., Koscevic, "An additional review of seal boxes from the Roman period", *Instrumentum*, Sayı: 12, 2000, s. 14.

374 J., Tongue, "Seal Boxes From Britain a morphological review", *Lucerna*, Sayı: 27, 2004, s. 23-41.

375 A. R., Furger, vd., *a.g.e*., s. 47.

376 M., Feugére, P., Abauzit, "Nouvelles boites à sceau à décor zoomorphe riveté", *Instrumentum*, Sayı: 11, 2000, s. 21.

377 M., Feugére, "Ecrire aux morts ? A propos des boîtes à sceau en contexte funéraire", *Instrumentum*, Sayı: 7, 1998, s. 24-25.

378 Savatın anlamı için bk.: Aşağıda, s. 62.

379 Kelimenin Fransızcası émaillé, Türkçeleştirilmiş hali emayedir. Mine bu kelimenin Farsça karşılığıdır ve TDK'ye göre metal eşya üzerine vurulan renkli cam katmanı anlamına gelir. Bk.: M. Feugére-P., Abauzit, "Les Boites a Sceau Circulaires a Decor Zoomorphe Rivete d'Epoque Romaine", *Revue archéologique de l'Est*, Sayı: 46, 1995, s. 43.

380 Furger vd., bu tanımların ne kadar garipleşebileceğini göstermiştir. Bk.: A. R., Furger vd., *a.g.e*., s. 17.

381 A. R., Furger vd., *a.g.e*., s. 49.

yaprak biçiminde ve 25 buluntu kare biçimindedir. Mühür kutuları MS 1.-3. yüzyıllara tarihlendiriliyor olmaları bakımından, başka buluntulara oranla daha kolay tarihlendirilebilirler. Önemli olan onları tanımlarken dikkatli davranmaktır.

Augusta Raurica buluntusu 7 adet pergelden de bahsedilir[382]. Ayrıca Berlingen 26 numaralı tümülüsten bir pergel bilinmektedir[383].

Balmumu tablet, balmumu tablet spatulası ve mühür kutuları stylus kullanımıyla doğrudan ilişkili olduğu için, onlarla ilgili daha detaylı bilgiler aktarılmaya çalışıldı. Mürekkep hokkalarının styluslar ile kullanım açısından doğrudan bir ilişkisi yoktur ancak, mürekkep hokkası buluntusuna rastlamak da diğer organik yazı malzemelerine göre daha olası olduğundan, onlarla ilgili de bazı detaylardan bahsetme gereği duyulmuştur. Çalışmanın bütünlüğünü bozmaması açısından hepsiyle ilgili detaylı bilgiler aktarılamayan mermer kabartmalarda, vazo resimleri üzerinde, mozaikte[384], duvar resimlerinde[385] yazı malzemelerine dair veriler bulunur. Bunlardan bazıları levha **XVIII**, **XIX**, **XX** ve **XXI**'de gösterilmiştir. Bunlar dışında da farklı örnekler bulunmaktadır[386].

Kutsal metinlerde de yazı malzemelerine dair veriler bulunur. Tanah'ın Nevi'im kitabında, Eyüp 19, 24'te şöyle yazar: "*Demir kalemle, kurşunla sonsuza dek kalsın diye kayaya kazılsaydı!*". Yeremya 17, 1'de şöyle yazar[387]: "*Yahuda'nın günahı demir kalemle yazıldı; yüreklerinin levhaları, sunaklarının boynuzları üzerine ...*" Tanah'ın, Zebur (Mezmurlar) kitabındaki Mezmur 45, 1'de şöyle bir ifade bulunur[388]: "*... dilim usta bir yazarın stylusu gibi olsun.*" Ayrıca, Tanah'ın birçok bölümünde 'taş levha'

---

[382] S., Fünfschilling, *a.g.e.*, s. 196.

[383] D., Bozic, "Doppelskalpell oder Zirkel?", *Instrumentum*, Sayı: 13, 2001, s. 18, Resim 2.

[384] Tarihle ilişkili musa olan kleio bazı mozaiklerde, elinde stylus ve balmumu tablet ile betimlenir.

[385] Pompeii ve Herculaneum'daki yazı malzemesi tutan kişileri betimleyen duvar resimlerinin, gerçek kişileri mi yoksa mitolojik varlıkları mı temsil ettiği bir tartışma konusudur. Bununla ilgli bir makale için bk.: E. A., Meyer, "Writing Paraphernalia, Tablets, and Muses in Campanian Wall Painting", *American Journal of Archaeology*, 113, 2009.

[386] Örneğin bir Korinthos sikkesi üzerindeki Nike betiminde, Nike'nin bir elinde stylus olduğu söylenmiştir ancak stylus olmayabilir. Bk.: Uzantı 18. Yine bir başka örnekte Nike'nin elinde stylus olduğu söylenmiştir. Bk.: Uzantı 19. Bu iki sikkede stylus uzun, ince bir asa anlamında kullanılmış olabilir. Bir başka farklı buluntu da MÖ 525-500'e tarihlendirilen, Boeotia buluntusu, pişmiş toprak heykelciktir. Nesnede, oturur vaziyetteki bir kişi elindeki balmumu tablete stylus ile yazarken betimlenmiştir. Bk.: Uzantı 20.

[387] Aiskhylos'un Zincire Vurulmuş Prometheus adlı eserinde bu ifadeye benzeyen bir satır dikkat çekicidir. Şöyle denmektedir: "*... Ruhunun tabletlerine kazı ...*" Bk.: Aiskhylos, *Προμηθεὺς Λυόμενος*, 788.

[388] E. R., Wendland, " 'My tongue is the stylus of a skilled scribe' (Ps 45:2c): If so in the Scriptures, then why not also in translation?", *Verbum et Ecclesia* 34, 1, 2013, s. 1-8.

ifadesi geçer. İncil'de Yuhanna'nın 3. Mektubu, 13'te şöyle yazar: "*Sana yazacak çok şeyim var ama mürekkeple, kalemle yazmak istemiyorum*" Bu ifadeler, kutsal kitaplardaki yazı malzemeleriyle ilgili bize fikir verebilecek satırlardır. Bu metinlerin çoğunluğu Antik Çağ'da yazıldığından, Antik Çağ'da kullanılmış yazı malzemelerinden bahsetmeleri şaşırtıcı olmasa gerek.

Köln'de, günümüzde, Antik Çağ'da kullanılmış yazı malzemelerinin birebir benzerlerinin üretildiği çalışmalar vardır[389].

[389] Frank Wiesenberg, balmumu tablet, stylus, mühür kutusu, spatula gibi nesneleri, Antik üretim yöntemlerine bağlı kalmaya çalışarak üretmektedir (Uzantı 21). Türkiye'de de buna benzer çalışmalar yapılabilir, böylece Antik Çağ, yaşayarak anlaşılmaya çalışılabilir.

3. ANADOLU'DA STYLUS HARİCİNDEKİ YAZI MALZEMELERİNE DAİR VERİLER

Bu ana başlıkta Anadolu'da stylus kullanımına ilişkin bilgi sağlayan stylus harici verilerden (antik yazarlar, mezar stellerindeki yazı malzemesi betimleri ve yazı malzemeleri) bahsedilecektir. Stylus haricindeki yazı malzemeleri spatulalar, mürekkep hokkaları ve mühür kutularıdır. Daha sonra styluslarla ilgili ana başlık ve sonraki alt başlıklar ile birlikte, Anadolu'daki styluslar hakkında elde edilebilen bütün veriler aktarılacaktır.

Homeros, yazı malzemelerini kullanmış olabilecek bilinen ilk kişilerdendir[390]. Daha sonra Kyme'li şair Hesiodos'tan bahsedilebilir. Eserlerini MÖ 7. yüzyılda, göç ettiği Ascra'da üretmiştir. MÖ 7.-6. yüzyıllarda, Miletos'lu filozof Thales değilse bile, öğrencisi Anaksimandros ve Anaksimandros'un öğrencisi Anaksimenes, Ephesos'lu filozof Herakleitos eserler üretmişlerdir. MÖ 6. yüzyılda yaşamış Kolophon'lu Ksenophanes ve MÖ 5. yüzyılda yaşamış Klazomenai'li Anaksagoras başka bazı eser üreten düşünürlerdir[391]. Bütün bu düşünür ve yazarların yanı sıra yalnızca adları bilinen diğerleri de düşünüldüğünde[392], Anadolu'da yazının ve dolayısıyla yazı malzemelerinin entelektüel anlamda erken tarihlerden bu yana kullanıldığı görülebilir. Örneğin Diogenes Laertius, Platon'un Yasalar adlı eserinin balmumu tabletler üzerine yazılı olduğunu söyler[393]. Dolayısıyla Anadolu'daki düşünürler de çalışmalarını balmumu tabletlere yazmış olabilir ya da en azından balmumu tabletleri bir not defteri[394] olarak kullanmış olabilirler.

---

[390] Destanları MÖ 650 civarlarında bir araya getirilmiştir. Atina Tyran'ı Peisistratos MÖ 6. yüzyılın ortalarında Homeros'un dizelerini insanlardan para karşılığında elde etmiş ve çoğalttırmıştır. Bk.: N., Yıldız, *Antik Çağ Kütüphaneleri…*, s. 39.

[391] Daha sonraları yaşamış olan Anadolu filozofları Miletos'lu Leukippos ve Teos'lu Demokritos'un da adlarını anmak gerekir. Anadolu, başka birçok önemli filozufun doğduğu ya da yaşadığı yerdir. Daha detaylı bilgiler için bk.: M., Gökberk, "Batı Anadolu'nun Yetiştirdiği Antik Filozoflar", *Felsefe Arkivi*, Sayı: 1, Cilt: 5, 1960.

[392] Batı Anadolu'daki entelektüellerin yazıtlar aracılığıyla incelendiği bir çalışmada, filozof, hatip, sofist, hekim gibi mesleklere sahip 289 yüksek eğitimli kişinin adının geçtiği yazıtlar incelenmiştir. Yazıtların çoğunluğu MS 2-3. yüzyıla tarihlendiriliyor olsa da Anadolu'da entelektüel yaşam hakkında fikir vermesi açısından önemlidir. Bk.: P. Ö., Aytaçlar, *Yazıtlar ve Antik Kaynaklar Işığında Batı Anadolu'da Entelektüeller*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İzmir, 2005.

[393] Diogenes Laertius, *Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων*, III, 37.

[394] Balmumu tabletlerin kısa notlar almak için uygun olmasıyla ilgili olarak bk.: Aşağıda. "Mezar Buluntusu Stylus, Spatula ve Mürekkep Hokkaları" başlığı, s. 76.

MÖ 6. yüzyılın sonları, MÖ 5. yüzyılın başlarına tarihlendirilen Attika vazo resimleri kitabın varlığını gösterir. Komedya ve tragedya yazarlarından öğrenildiği kadarıyla da MÖ 5. yüzyılda Atina'da kitap artık yaygınlaşmıştır[395]. Bu tarihlerde Anadolu'da da kitap kullanılmıştır ancak arkeolojik veriler yetersizdir. Thrakia'da kitap ticareti yapıldığından Ksenophon bahsetmiştir[396]. MÖ 2. yüzyılda II. Attalos zamanında inşa çalışmalarının bittiği düşünülen Pergamon Kütüphanesi'nin bu döneme kadarki Anadolu'da kitapla ilgili bilgi edinilebilen en önemli yer olduğu söylenebilir. Kütüphanede Plutarkhos'tan öğrenildiği kadarıyla 200 bin kitap bulunmaktaydı[397]. Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğindeyse Anadolu'da kütüphane sayısı artmıştır[398]. Dolayısıyla Küçük Asya'da insanların yazma ve okuma yaygınlığının da artmış olduğu söylenebilir.

3.1. Steller Üzerindeki Yazı Malzemesi Betimleri

3.1.1. Güneydoğu Anadolu

Güneydoğu Anadolu Krallıkları'nda stylus ve balmumu tablet kullanımı orthastat ve steller üzerinden incelenebilir. Tasvirlerde kraliyetle ilgisi olmadıkları düşünülen[399] kişilerin elinde stylus ve tablet olması nedeniyle Anadolu'da bu dönemde yazının sadece bu iş için eğitim alan kişiler dışında da kullanıldığı söylenmiştir. Ancak bunların Kybele ve bir yazıcı olma ihtimali daha yüksektir. Kahramanmaraş'taki Gurgum Kent Devleti'nde bulunmuş Tarhunpiya steli bu örneklerden biridir[400] **(Lev. XXII-a)**. Kybele ve kucağında bir yazman betimlenmiştir. Darga bu kişinin çocuk olduğunu, giysi ve takılarının onun zengin bir aileden geldiğini gösterdiğini söyler[401]. Sağ elinde tuttuğu stylusun silme kısmı oldukça belirgindir. Stylusun yazma ucu

[395] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 129.
[396] Ksenophon, *Anabasis*, VII, 5, 14. Ksenephon bunu Salmydessos (Kıyıköy) için yani Thrakia için söylemiştir ancak Yıldız, bunu Küçük Asya'nın kuzey kıyıları olarak yorumlamıştır. Bk.: N., Yıldız, Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar…, s. 139. Ksenophon ayrıca, ticari ürün olan kitaplardan bahseden en eski yazarlardan biridir.
[397] Aktaran: N., Yıldız, *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar...*, s. 138. 200 bin kitap Antik yazarın abarttığı bir miktar olmalıdır.
[398] Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi kütüphaneleri için bk.: N., Yıldız, *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar…*, s. 227-261.
[399] S. G., Tiryaki, "Yeni Hitit Yazı Araç-Gereçleri", *Vir doctus Anatilicus, Sencer Şahin Anısına Yazılar*, Cilt: 1, İstanbul, 2016, s. 868, dipnot 57.
[400] Uzantı 22.
[401] M., Darga, *Hitit Sanatı*, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1992, s. 317.

gövdeden ayrılmış biçimdedir. Tasvirdeki diptychon menteşelidir. Stel MÖ 8. yüzyılın sonlarına tarihlendirilir[402]. Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir stelde yün eğiren bir kadın ve karşısında çocuğu ya da bir yazman vardır[403] **(Lev. XXII-b)**. Bu kişinin yazman ya da okuryazarlığı ifade edilen bir çocuk mu olduğu net olarak bilinemese de Tarhunpiya steline benzerliği dikkat çekicidir. MÖ 7. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir[404]. Tarhunpiya'da olduğu gibi bu kişi stylusu sağ elinde tutmaktadır. Ancak bu stylusun silme kısmı korunma durumunun da etkisiyle belirgin değildir. Stylusun yazma ucunda bilezik şeklinde bezeme bulunmaktadır. Tutuş şekli de Tarhunpiya'dan farklıdır. Tarhunpiya, stylusunu yazar biçimde baş ve işaret parmaklarının arasında tutarken, Adana'daki stelde bu kişi stylusu avuç içiyle kavramaktadır. Sol elinde tablet bulunmaktadır.

Sam'al'da bulunmuş Barrakip orthastatında **(Lev. XXII-c)** tahta oturan kral ve karşısında yazman tasvir edilmiştir. Üzerindeki yazıt sayesinde tarihlemesi yaklaşık MÖ 733/734-713/711'e yapılmıştır[405]. Yazmanın sol koltuk altında menteşeli bir diptychon, sol elinde calamus ya da stylus kutusu bulunmaktadır. Adana Müzesi'nde bulunan, Orthman'ın Maraş B/17 ve Maraş C/7[406] olarak adlandırdığı iki stelde de yazman tasvirleri bulunmaktadır. Maraş B/17 stelinde oturan kişinin arkasında elinde tablet tutan bir kişi bulunmaktadır[407] **(Lev. XXII-d)**. Maraş C/7 stelinde sağ elinde stylus ve sol elinde tablet tutan bir yazman vardır **(Lev. XXII-e)**. Stylusun silme kısmı üstte her iki yöne doğru genişlemektedir. Yazma ucu gövdeden ayrılmış biçimdedir. Bu biçimiyle Antik stylusların bazı örneklerinin Hitit styluslarına benzediği söylenebilir. Ayrıca silme uçları, Boğazköy'deki stylus buluntularıyla da benzerlik gösterir. Bu iki eser stilistik analizler sonucu 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilir[408]. Fıratlı, İstanbul'da bulunan Antik mezar stelleri üzerindeki balmumu tablet betimlerinin, Geç Hitit kabartmalarında bulunan örneklere benzediğini söyler[409].

---

[402] M., Darga, *a.g.e.*, s. 317.
[403] Ö., Doğan, *Adana Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri*, (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı), Adana, 2011, s. 47.
[404] Ö., Doğan, *a.g.e.*, s. 47.
[405] S. G., Tiryaki, *a.g.m.*, s. 864.
[406] W., Orthmann, *Untersuchungen zur Spaethethitischen Kunst, Saarbrücker Beitrage zur Altertumskunde*, Band 8, Bonn, 1971, s. 368, 370.
[407] Bu figür Tiryaki'nin çalışmasında daha net görünmektedir. Orthmann'ın çalışmasında figür fotoğrafta bütün olarak çıkmamıştır.
[408] S. G., Tiryaki, *a.g.m.*, s. 865.
[409] N., Fıratlı, *a.g.m.*, s. 302.

Zeugma, Seleukia'da bulunan, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen, bir grup mezar stelinin incelendiği makalede, bazı erkek figürlerin elinde stylus ve balmumu tablet tuttuğu söylenmektedir[410].

3.1.2. Batı Anadolu

MÖ 1. binyılın ilk yarısının başlarında Batı Anadolu'da yazıyla ilgili veriler bulunmamaktadır. Phyrg yazısının en eski örnekleri MÖ 8. yüzyıla tarihlendirilir[411]. MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen Midas Yazılıkaya anıtı Phyrg yazısı için önemlidir. Aynı yüzyılda Lydia'lıların da yazılı eserler ürettiği bilinmektedir. Phrygler'de anıt ve mezar yazıtlar[412] bulunmasına karşın tablet ve stylus kullanımıyla ilgili bilgiler çok kısıtlıdır. Barnett, Gordion Büyük Tümülüsü'nde Phryg dilinde yazılmış bronz kaplardan birinde balmumuyla yazılmış bir metinden bahsetmektedir ve Phryglerin balmumu tablet kullandıklarını iddia etmektedir[413]. Uçankuş, Gordion'da yazılı belge bulunmamasının nedeni olarak Phryg'lerin kilden tablet yerine balmumu tablet kullanmasını gösterir[414]. Ancak eğer öyleyse neden stylus buluntusuna rastlanmadığı sorulabilir.

Kütahya ve Uşak Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan ve üzerlerinde balmumu tablet betimleri olan mezar stelleri bu coğrafyada tablet kullanımını gösterse de Kütahya'daki steller Gibson tarafından MS 212 ve MS 3. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir[415]. Bu stellerdeki balmumu tablet, papirüs rulosu ve stylusların mezar sahiplerinin okuryazarlıklarını gösterdiği söylenmektedir[416]. Açık bir balmumu tablet ve menteşenin arkasında stylus betimi bu bölgeye özgüdür[417]. Fıratlı da Phryg tipi mezar stellerinde kapalı ve açık diptychon betimlerinin sık rastlandığını söyler[418].

---

[410] H., Yaman, "Zeugma (Seleukia)'dan Bir Grup Mezar Steli", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 11, 2011-2013, s. 33.
[411] M. H., Sayar, "İ.Ö. 8. yy.-İ.S. 12. yy. Anadolu Yazıları", Akbank'ın Bir Kültür Hizmeti.
[412] Bu yazıtlar Maltaş Anıtı, Arazastis Anıtı, Aslankaya Yazıtıdır; bk.: T., Kaya, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Frigler*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 47-51.
[413] R. D., Barnett, "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", Çev: Ömer Çapar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1-2, 1987, s. 63.
[414] H. T., Uçankuş, *a.g.e.*, s. 575.
[415] E., Gibson, "Gravestones in the Kütahya Museum", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXV-1, Ankara, 1981, s. 59.
[416] E., Gibson, *a.g.m.*, s. 60.
[417] E., Gibson, *a.g.m.*, s. 67.
[418] N., Fıratlı, *a.g.m.*, s. 302.

Ayrıca Aizanoi Zeus Tapınağı'nın kalıntıları, bölgedeki entelektüel faaliyetlerin burada yoğunlaştığını düşündürür[419]. Kütahya Arkeoloji Müzesi'ndeki 7 mezar stelinin üzerinde balmumu tablet betimleri görülür **(Lev. XXIII)**. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Kütahya, Altıntaş buluntusu bir stelde balmumu tablet betimi bulunur **(Lev. XXV-a)**. Kütahya'daki buluntulardan birinde tabletten bağımsız olarak iki stylus görülmektedir. Bir diğerinde tabletin arkasında stylus betimi vardır. Bir stelde ise boyut olarak oldukça büyük betimlenmiş, stylusa benzeyen bir nesne tutan insan figürü bulunur. Bu nesnenin stylus olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylemek zordur.

Uşak Arkeoloji Müzesinde 6 mezar stelinin **(Lev XXIV)** üzerinde çeşitli yazı malzemeleri bulunmaktadır. Bunlardan biri üzerindeki yazıt ve betimler nedeniyle önemli görünmektedir. Mezarda: "*Burada, ismi gibi ağırbaşlı, güzel ... Severa yatıyor. On sekizinde hayata gözlerini yumdu. Clemens (bu mezarı) kızı Severa için yaptırdı, anısına.*" yazmaktadır. Kapı biçimli stelin sol kapısının üzerinde bir kadının kullanabileceği kozmetik kabı, ayna ve tarak bulunurken sağ kapının üzerinde balmumu tablet ve papirüs rulosu bulunmaktadır. Bu mezar Anadolu'da kadınların da eğitimine önem verildiğini bize gösteriyor olabilir. Obrecht, Roma İmparatorluk Dönemi'nde kız çocuklarının 12 yaşına kadar eğitim aldıklarını söyler[420]. Belki de mezar sahibi daha çok eğitim almış olabilir. Bunun tersi olarak, stelde yazı malzemesi bulunmasının tek sebebinin, bölgedeki mezar taşlarına yazı malzemesi betimi işlenmesi geleneği olduğu da söylenebilir. Bu konuda kesin bir şey söylenememektedir. Fıratlı, mezarlarda bulunan papirüs rulosu, balmumu tablet, mürekkep hokkası, kalem, kalem kutusu gibi nesne betimlerini, entelektüel kimselere mahsus eşya olarak sınıflandırır[421]. Roma İmparatorluk Dönemi mezar taşlarındaki yazı malzemelerinin incelendiği bir başka makalede betimler için A) Yazı malzemelerine göre, B) Yazı malzemelerini tutan insanlara göre, C) Kişilerin yazı malzemelerini kullanışına göre bir sınıflandırma yapılmıştır[422]. Yazı malzemelerinin, mezar sahiplerini tam olarak nasıl temsil ettiğini her zaman bilmek kolay değildir. Bir

[419] E., Gibson, *a.g.m.*, s. 60.
[420] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 304.
[421] N., Fıratlı, *a.g.m.*, s. 301-304.
[422] T., Grüll *a.g.m.*, s. 5-7.

başka konu, yazı malzemesi betimleriyle, Phryg mezar stelleri üzerinde sık karşılaşılmasına karşın bu bölgedeki yazı malzemesi buluntularının yeteri kadar bilinmiyor olmasıdır. Bu konu, üzerine gidilmesi gereken dikkaç çekici bir meseledir.

Lydialılar'da stylus ve tablet kullanımına dair bir kanıt yoktur. Waldbaum'un Sardeis metal buluntuları kataloğunda 3 stylus bulunur ancak Lydia Krallığa tarihlendirilmezler[423]. Lydialılar'ın dili Sardeis'teki MÖ 6.-4. yüzyıllara tarihlendirilen yazıtlarla incelenir[424]. Yazıtlar dışında sikkelerde de yazı kullanılmıştır. Üzerinde yazı bulunan sikkelerin aristokratlar tarafından bastırıldığı söylenmektedir[425].

Eskişehir Arkeoloji Müzesi'ndeki bir stelde **(Lev XXV-b)** ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Eskişehir, Dorylaion buluntusu bir stelde balmumu tablet betimleri bulunur **(Lev. XXV-c)**.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir başka mezar taşı olan 3980 T envanter numaralı lahit yüzü tipinde buluntu, üzerindeki betimlerle dikkat çekmektedir. MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen mezar taşında askerlik yapmış Ariston ve onun karısı Gykeia'nın kişisel eşyalarının betimleri bulunur. Ariston'un eşyaları arasında zırh, miğfer, dizliğin yanı sıra balmumu tablet, stylus, mürekkep hokkası ve calamus da bulunur. Askerlerin kullandığı yazı malzemelerinden ''Balmumu Tablet'' başlığında detaylı olarak bahsedilmişti. Bahsedilen mezar taşı bir Anadolu örneği olarak önemlidir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 3793 envanter numaralı bir mezar taşında genç bir erkek ve arkasında ahşap tablet ile papirüs betimi bulunur[426].

Karabük, Safranbolu'da[427] bulunan bir stelde, Afyon Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerde bulunan kalemliklerin benzeri, ayrıca balmumu tablet ve papirüs rulosu betimleri bulunur[428].

Aigai'da, üzerindeki yazıt nedeniyle gymnasion öğretmenine ait olduğu düşünülen,

---

[423] J. C., Waldbaum, *Metalwork from Sardis*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Londra, 1983, s. 52 Kat Nu: 154, s. 63 Kat Nu: 250, s. 152 Kat Nu: 1007.

[424] H. T., Uçankuş, *a.g.e.*, s. 626.

[425] D., Bozkurt, Lydia Krallığı Dönemi'ndeki Lydia ve İonia İlişkileri, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009, s. 211, dipnot 1409.

[426] L., Sokolowski, *a.g.m.*, s. 396, Figür 4.

[427] Bu bölge Batı Anadolu olarak değerlendirilemese de konu bağlamında, bu başlık altında bahsetmek uygundur. Aynı şekilde Eskişehir, Dorylaion buluntusu da burada bahsedilmiştir.

[428] M., Eliüşük-E., Çelikbaş, "Safranbolu'dan Alınlık Tipli Bir Mezar Steli", *TÜBA-KED*, Sayı: 18, 2018, s. 40.

bir lahit parçası bilinmektedir. Üzerinde balmumu tablet, papirüs rulosu ve kalemlik ile calamus betimleri bulunur. Bilimsel yayını bilinmeyen buluntudan haber sitelerinde bahsedilmiştir. Bu kişi, lahit üzerindeki yazı malzemesi betimlerine dayanarak söylenirse grammatikosluk yapmış olabilir[429].

3.2. Balmumu Spatulaları, Mürekkep Hokkaları, Mühür Kutuları

Tablet spatulaları, hokkalar ve mühür kutularının işlevlerinden, Anadolu dışındaki örneklerinden ‘’Diğer Yardımcı Malzemeler’’ başlığında bahsedilmişti. Bu başlıkta Anadolu’daki, hem tanımlanmış spatula, hokka ve mühür kutularından hem de olası buluntulardan bahsedilecektir. Ayrıca sözü edilen buluntuların, konu kapsamında genel çıkarımlar yaparken göz önünde bulundurulmaları gerektiği düşünüldüğü için, katalogda yer almışlardır[430]. Papirüs, parşömen, calamus gibi yazı araçları Anadolu’da bulunamadığı[431] ya da yayınlanmadığı için bunlardan bahsedilememektedir.

Anadolu’da, yayınlarda balmumu tablet spatulası olarak tanımlanmış bir buluntu, Ephesos haricinde yoktur ancak spatula buluntusu Anadolu’da bu örnek dışında da bulunur. Minerva figürlü bir tablet spatulası örneği Ephesos Yamaç Evler’de bilinmektedir[432] **(Kat. Nu. 1_9)**. MS 2. yüzyılın ortaları ile 3. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlendirilir[433]. Sapta iki erkek ismi yazılıdır. Feugére’in Tip A5 olarak belirlediği tiptir **(Lev. XIII-c)**. Spatula kısmı eksiktir ancak tutma kısmındaki miğferli ve aegisli Minerva figürü, Feugére’in örneklerine oldukça benzemektedir[434]. Anadolu’da şimdilik bunun dışında Minerva figürlü spatula bilinmemektedir.

Anadolu’daki daha basit spatulalara 4 örnek Juliopolis’teki mezarlarda

[429] Öğretmenlerden söz açılmışken ilginç bir buluntudan burada bahsedilebilir. Daha önce, calamus bıçaklarından bahsedilmişti. Bourg-Charente’deki bir konutta bulunmuş, MS 90-120’ye tarihlendirilen, sapında oturan bir kişinin betimi bulunan bıçağın, bir filozof, yazar ya da öğretmene ait olabileceği söylenmiştir. Bk.: S., Raux, “Manche de canif en os sculpté de Bourg-Charente (Charente, FR) : acteur, écrivain ou philosophe ?”, *Instrumentum*, Sayı: 45, 2017, s. 27-28.

[430] Bu bölümde yer alan buluntuların katalog numaraları, birinci katalogdaki numaralardır ve buna göre numaralandırılmışlardır.

[431] Günümüze ulaşamamışlardır.

[432] İ., Uzel, *Anadolu’da Bulunan Antik Tıp Aletleri*, TTK Basımevi, Ankara, 2000, s. 218, Lev. 55.

[433] H., Thür-E., Rathmayr, *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 6, Forschungen in Ephesos, Band VIII/9, Textband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2014, s. 650.

[434] M., Feugére, Les spatules â cire…, s. 327-329.

bulunmuştur[435] **(Kat. Nu. 1_3-1_6)**. Birinin tutma kısmındaki topuz günümüze ulaşmıştır. Bu sayede onun tablet spatulası olduğu daha iyi anlaşılır. Allianoi'da iki spatula bulunmuştur **(Kat. Nu. 1_1-1_2)**. Birinin topuz kısmı tümdür. Bu spatulalar çok eğimli değildir. Az eğimli oluşlarıyla Gaitsch'in bahsettiği, Saalburg kalesinde bulunmuş bir örneğe benzerler[436]. Basit tipte başka iki örnek Kibyra'da bulunmuştur[437] **(Kat. Nu. 1_7-1_8)**. Topuz kısımları Allianoi örneğine benzemektedir. Spatulalardan biri çok eğimli değildir, diğeri sona doğru daha keskin eğim yapar. Sardeis buluntusu, olası spatulanın topuz kısmı eksiktir **(Kat. Nu. 1_10)**. Cıngırt Kayası **(Kat. Nu. 1_11)** ve Arykanda'daki **(Kat. Nu. 1_12)** örnekler balmumu spatulası olmayabilir. Tipleri Feugére'in tipolojisinden farklıdır. Ancak olası spatulalar olarak çalışmada değerlendirilmiştir.

Styluslardan sonra Anadolu'da en çok buluntusu olan yazı malzemesinin mürekkep hokkaları olduğu söylenebilir. Patara'da dördü de mezar buluntusu olan bronz mürekkep hokkaları bulunmuştur **(Kat. Nu. 1_16-1_19)**. Biri yarı küresel gövdeli diğeri aşağı doğru daralan iki hokka MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilir. Diğer ikisi MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir ve silindir biçimindedirler[438]. Hokkalarda yaygın biçim silindir şeklidir. Patara'daki **Kat. Nu. 1_16-1_17** olan örneklerin ise daha farklı tiplerde olduğu görülür. ''Mezar Buluntusu Stylus, Spatula ve Mürekkep Hokkaları'' adlı başlıkta Patarada'ki mezarlardan, birlikte ele geçen hokka ve styluslardan detaylı olarak bahsedilecektir. Anadolu'dan diğer bazı mürekkep hokkaları Allianoi **(Kat. Nu. 1_13-1_15)**, Juliopolis[439] **(Kat. Nu. 1_20-1_28)**, Philadelphia[440] **(Kat. Nu. 1_29-**

[435] M., Arslan-M., Metin, *Juliopolis, Kayıp Kent Juliopolis*, Faprint Prosis Tasarım, İstanbul, 2013, s. 48. Bu mezarlardan ve spatulalardan ''Mezar Buluntusu Stylus, Spatula ve Mürekkep Hokkaları'' adlı başlıkta bahsedilecektir.
[436] W., Gaitzsch, Der Wachsauftrag antiker…, s. 204.
[437] Ü., Demirer, *Kibyra Metal Buluntuları*, (Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Antalya, 2013, s. 230, Kat. Nu.: G6, K3.
[438] F., Şahin, *Patara V. 2 Patara Metal Buluntuları*, Ege Yayınları, İstanbul, 2018, s. 156-157.
[439] M., Arslan-M., Metin, *a.g.e*., s. 44-45.
[440] H., Canlı, *a.g.e*., s. 28.

1_31), Parion[441] **(Kat. Nu. 1_32-1_33)**, Zeugma[442] **(Kat. Nu. 1_34)** ve Kibyra'da[443] **(Kat. Nu. 1_35)** ele geçmiştir. Özellikle Juliopolis nekropolü, çok sayıda buluntusuyla, 10 adet[444], dikkat çeker. Bandırma Arkeoloji Müzesi'nde de 1 adet mürekkep hokkası vardır.

Mürekkep hokkalarında, ortasında oldukça küçük delikler bulunan kapaklar bulunur. Calamusun yerleştirilmesi için kullanılan bu delikler bahsedilen yerleşimlerdeki örneklerde bulunmaktadır. Kapağın üzerinde bu delikleri kapamak için sürgülü ya da açılıp kapanan bir kapakçık daha bulunur. Bu tür kapaklara Biebrich tipi hokka kapağı denir[445]. Patara'daki silindir biçimindeki **Kat. Nu. 1_18-1_19** olan hokkalarda bu ikinci kapak görülebilir[446]. **Kat. Nu. 1_19**, açılıp kapanan biçimdedir. Bu ikinci kapakçıkların, aynı günümüzde de olduğu gibi, hem mürekkebin dökülmesine karşı bir önlem olarak hem de mürekkebin kurumasını önlemek için yapıldığı düşünülebilir.

Anadolu'da bilinen daire biçiminde bir mühür kutusu Allianoi'da **(Kat. Nu. 1_36)**, bir başka dairesel biçimli buluntu Philadelphia'da **(Kat. Nu. 1_37)** görülür. Dairesel tiplerin Batı Avrupa'daki lejyonlarda görülen en büyük grup olduğu söylenebilir[447]. Derks ve Roymans'ın mühür kutusu tipolojisine göre dairesel buluntular MS 1-3. yüzyıl arasına tarihlendirilirler[448]. Augusta Raurica tipolojisinde bunlar Tip 5'e karşılık gelir ve onlar da MS 1-3. yüzyıla tarihlendirilirler[449]. Philadelphia örneğinde 4 adet dairesel, Allianoi'dakinde 1 adet dikdörtgen delik bulunur. Deliklerin işlevinden 'Diğer Yardımcı Malzemeler' başlığında bahsedilmişti. Philadelphia örneğinin benzerleri Antik Çağ'da yaygın olarak görülebilir **(Lev. XIV-a)**. Viminacium'daki

---

441 E., Çelikbaş, *2005-2014 Parion Kazısı Metal (Bronz-Demir-Kurşun) Buluntuları*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Erzurum, 2016, s. 175.

442 N., Dieudonne-Glad vd., *Zeugma V Les Objets*, Travaux de la Maison de l'Orient et de la Mediterranee, Sayı: 64, Lyon, 2013, s. 215, Kat. Nu.: 1199.

443 M. C., Kaya-Ü., Demirer, "Kibyra'dan Instrumenta Domestica Metaller: Kuzey Yamaç 1 No'lu Mekan Buluntuları", *Phaselis Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, VI, 2020, 113-143, s. 136.

444 Bir tanesi yayınlanmadığı için, çalışmanın kataloğunda bunlardan 9 tanesi bulunmaktadır.

445 D., Bozic, "Les couvercles des encriers en bronze de type Biebrich", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, 33.

446 F., Şahin, *Patara V. 2…*, s. 156-157.

447 A. R., Furger vd., *a.g.e.*, s. 72-73, Resim 47-50.

448 T., Derks-N., Roymans, *a.g.m.*, s. 92.

449 A. R., Furger, vd., *a.g.e.*, s. 75-76.

buluntular için yapılmış tipolojideki, Philadelphia benzeri 4 adet buluntu MS 2.-3. yüzyıla tarihlendirilmiştir[450]. Kibyra buluntusu[451] **(Kat. Nu. 1_38)** dairesel biçimde, Metropolis buluntusu[452] **(Kat. Nu. 1_40)** yaprak biçimindedir. Kibyra örneğinin üzerinde sarı, Metropolis örneğinde mavi renkte cam bulunur. Augusta Raurica 30, 49, 76 numaralı buluntular, üzerinde renkli cam bulunan örneklerdir[453]. Feugére'in bu tür buluntuları minelenmiş olanlar şeklinde sınıflandırdığından bahsedilmişti[454]. Sardeis'te yaprak biçimli başka bir mühür kutusu bulunur[455]. Patara buluntusu[456] **(Kat. Nu. 1_41)** mühür kutusu olabilir. Ortasında tek delik bulunur ve bu biçimiyle Augusta Raurica'daki 59, 81, 82, 88, 94 numaralı buluntulara benzemektedir[457]. Ayrıca Parion K10 numaralı[458] buluntu ve Psidia Antiokheia[459] **(Kat. Nu. 1_43)** buluntusu, üzerlerinde yazı bulunan mühürlerdir. Psidia Antiokheia örneğinin üzerinde 3 adet delik bulunduğu için mühür kutusu parçasına da ait olabilir. Zeugma'da 1 adet kemik mühür kutusundan da bahsedilir[460] **(Kat. Nu. 1_44)**. Böylece Anadolu'dan 6 örnek tanımlanmış, 3 örnek de olası mühür kutusu olarak değerlendirilmiştir.

[450] B., Milovanovic-A., Raickovic Savic, "Seal Boxes From The Viminacium Site", *STARINAR*, Sayı: LXIII, 2013, 219-236, s. 222.
[451] Ü., Demirer, *a.g.e*., s. 196.
[452] E., Durak, *Metropolis Bronz Eserleri*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2013, s. 50.
[453] A. R., Furger vd., *a.g.e*., s. 152, 155, 160.
[454] Bk.: Yukarıda. "Diğer Yardımcı Malzemeler" başlığı, s. 44.
[455] J. C., Waldbaum, *a.g.e*., s. 78, Lev. 26, 420.
[456] F., Şahin, *Patara V. 2…*, s. 136.
[457] A. R., Furger vd., *a.g.e*., s. 217-221.
[458] E., Çelikbaş, *a.g.e*., s. 385.
[459] A., Gültekin, *Psidia Antiokheia Antik Kenti Metal Buluntuları*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2012, s. 141.
[460] N., Dieudonne-Glad, *a.g.e*., s. 215, Kat. Nu.: 1201.

4. MÖ 1. BİNDEN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SONUNA KADAR ANADOLU'DA STYLUS

Ovidius stylus kullanımını şu satırlarda anlatır[461]: "*Titreyen eliyle yazdı düşüncelerinin taslağını, sağ eline kalemi sol eline düzenlenmiş balmumu tableti aldı, Başladı yazmaya, duraksadı, daldı, bitirdi yazıyı. Yeniden düzenledi, sonra sildi: değiştirdi, kınadı, onayladı. Çokluk değiştiriyor, yazıyı bir kenara koyuyor, yeniden eline alıyor, yapacağını bilmiyor, neyi seçeceğini kestiremiyor. Utangaç, korkusuz. Kızkardeş yazılmıştı orada. Bu adı silmeyi yeğledi, şu sözleri kazıdı düzenlenmiş muma: ...*" Romalı yazar Horatius da stylus kullanımıyla ilgili şöyle söyler[462]: "*İkinci kez okunmaya değer bir şey yazmak istiyorsanız, sık sık stylusunuzu silmek için çevirmek zorundasınız.*" Aristophanes sanatsal üslubuyla bahseder[463]: "*Ellerim, cesaretini kaybetme, çünkü güvenliğim tehlikede. Gelin güzel tabletlerim, stylusumun izlerini taşıyın ...*"

Kelime Eski Yunancada *stylos (στύλος)*[464], Latincede *stilus* ya da *stylus*[465], İngilizcede *stylus*, Almancada *stilus*, Fransızcada *stylet* ya da *style*, İtalyancada *stilo* olarak kullanım görmüştür[466]. Bunun yanında İtalyancadaki, ucu ince ve sivri hançer ya da bıçaklara verilen stiletto ismi Latince stilustan gelir[467]. Ayrıca İngilizcede üslup, tarz anlamlarına gelen style kelimesi de stylustan gelmektedir[468]. Başparmak, işaret ve orta parmaklarla tutularak yazılan bu kalemler yetişkin ve çocuklara göre farklı biçimlerde üretilebiliyordu. Augusta Raurica'da MS 2. yüzyıla tarihlendirilen bir çocuk mezarından ele geçen stylusun gövde ve silme kısmı bu bağlamda değerlendirilebilir **(Lev. VI-c)**. Çocukların becerilerinin iyi gelişmemiş olmasından

---

[461] Ovidius, *Metamorphōseōn*, IX, 521-529.

[462] Horatius, *Saturae*, I, X, 72. Başka bir çeviri için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 191.

[463] Aristophanes, *Θεσμοφοριάζουσαι*, 776.

[464] Stylos, Eski Yunancada ayrıca sütun, direk; destek, dayanak anlamına da gelir. Bk.: G., Çelgin, *Eski Yunanca Türkçe Sözlük,* Alfa Sözlük, İstanbul, 2018, s. 717. Tezde, kullanım birliği olması açısından, Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde kullanıldığı bilinen buluntulardan da 'stylus' ismiyle bahsedilecektir.

[465] N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 189. Antik Çağ'da stylus ayrıca, *graphium* olarak da adlandırılıyordu.

[466] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*. s. 47. Çalışmada literatürdeki yaygınlığı göz önüne alınarak Latince ve İngilizcedeki kullanım olan 'stylus' teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

[467] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 18.

[468] Uzantı 4. Başka bazı Avrupa dillerinde de, günümüzde, stilus kelimesi üslup, tarz, stil gibi anlamlarda kullanılmaya devam etmektedir. Örneğin bunlardan biri Macarcadır.

dolayı bu stylusun daha kalın gövdeli ve büyük yazıların daha kolay silinmesi için silme kısmının daha geniş üretildiği düşünülmektedir[469]. Quintilianus stylusun silme işlevinden şu şekilde bahseder[470]: "*Dikkat etmemiz gereken bir sonraki nokta, çalışmanın en faydalı kısmı olan, onun düzeltilmesidir: kalemin (stylus) silme işlevinin, yazmak kadar önemli olduğu görüşü iyi bir sebebe dayanır. Bunlar ekleme, silme ve değişiklik yapma işlevleridir.*" Yine aynı eserinde öğrenciler için stylus ve balmumu tabletlerin sağladığı kolaylıktan bahseder[471]: "*... Öğrencilerin fazla vakti yoktur. Silme kolaylığından dolayı balmumu en iyisidir ancak görme bozukluğu olanlar parşömen de kullanabilir. Ancak sonuncusu, göze yardım etmesine rağmen, eli geciktirir ve kalemin mürekkeple beslenmesinin sıklığı nedeniyle düşünce akışını keser. ...*" Burada beyaz parşömen üzerine siyah ya da kırmızı mürekkebin, balmumu üzerindeki yazılardan daha iyi okunduğuna dair bilgi edinilmektedir[472]. Antik Çağ'da kullanılan balmumu siyah ya da kırmızı renkteydi[473]. İki rengin de okumayı zorlaştıracağı söylenebilir. Ayrıca bu satırlardan, stylusla yazmanın düşünceleri anında aktarmak bakımından daha avantajlı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablet ve stylus kullanımına dair verilerden biri Duris'in MÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen vazo resimleridir **(Lev. VI-d)**. Bu, Atina için okuma yazmanın önemini gösteriyor olmalıdır[474]. Erken styluslar hakkında bilgiler Roma İmparatorluğuna oranla kısıtlıdır ancak bu dönemde de stylus kullanılmıştır[475]. Korozyon stylusların tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bozic ve Feugére'e göre birçok stylusun kazılarda fark edilmeden kaldığı bile düşünülebilir[476]. Korozyonlu bir stylusun net olarak biçimini saptayabilmek için X ışını (röntgen) zorunlu olarak uygulanır[477]. Stylus ve balmumu tabletlerin yazılı şeyleri kaydetmek için uygun maliyetli oluşu[478], papirüsün

[469] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 48.
[470] Quintilianus, *Institutio Oratoria*, X, IV, 1. Başka bir çevirisi için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 191.
[471] Quintilianus, *Institutio Oratoria*, X, III, 31. Başka bir çevirisi için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 103.
[472] N., Yıldız, Antikçağ'da Bergama'nın Kültür…, s. 318-319.
[473] Vitrivius, Pontus balmumunun kaliteli olduğunu vurgulamıştır. Vitrivius, *De Architectura*, VII, IX, 3-4. Günümüzde Ordu ve Rize'de, yeryüzü şekli ve iklimin etkisiyle, arıcılık hala önemli bir ekonomik faaliyettir ve bu bölgede kaliteli bal üretilmeye devam etmektedir.
[474] H., Blanck, *a.g.e.*, s. 29.
[475] D., Bozic, Les instruments de..., s. 6.
[476] D., Bozic, Les instruments de..., s. 7.
[477] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 305.
[478] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 17.

Mısır'dan ithal edilmek zorunda olması ve tekrar kullanım için uygun olmaması gibi sebeplerle Roma İmparatorluk Dönemi'nde nüfusun büyük bölümünün yazmak için balmumu tablet kullandığı söylenmektedir[479]. Roma İmparatorluk styluslarının çokluğu da bu şekilde açıklanabilir.

Styluslar pek çok malzemeden üretilmiştir. İlk styluslar muhtemelen tahtadandı ancak tahta nesneler Eski Çağ'da ve Antik Çağ'da yakıt olarak kullanıldığından ve tahtanın günümüze ulaşmasının zorluğu nedeniyle ele çok nadir olarak tahta stylus geçer. Sicilya Gela'da bulunmuş bir tahta stylus buna örnektir[480] **(Lev. VII-a)**. Korinthos kemik stylusları MÖ 5. yüzyıldan Geç Antik Çağ'a kadar geniş bir aralıkta tarihlendiriliyor olması ve her dönem için çeşitli örnekler barındırması nedeniyle önemli görünmektedir[481]. Delos'taki kemik styluslar da sayı bakımından diğer yerleşimlere oranla daha çok miktardadır. Delos'ta zeytin ya da gözyaşı damlası biçiminde silme uçları olan styluslar bulunmaktadır[482]. Gostencnik, kemik Roma İmparatorluk Dönemi sytluslarını iki temel tipe ayırır. Birinci tip içbükey gövdeli, ikinci tip uzun gövdeli ve kısa yazma uçludur[483]. Delos'taki zeytin biçimli silme uçlu stylusların gövdesi ikinci tiptedir. Bu biçimdeki stylusların, iğ ile birebir aynı olması nedeniyle tanımlanması zordur. Obrecht, çoğunlukla Fransa'daki nesnelerin iğ, Almanca konuşulan ülkelerde bunların stylus olarak tanımlandığını söyler[484]. İğne ve stylus benzerliğine dair bir başka örnek Jacobsthal'ın kürek-bıçak (oar-blade) adını verdiği arka kısma sahip metal iğnelerdir[485]. Bunların örnekleri Erken Tunç Çağı'na kadar geri gidebilmekle birlikte ön ve arka uçları stylus olarak kullanılamayacak kadar

---

[479] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 24.
[480] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 53.
[481] G. R., Davidson *a.g.e.*, s. 185-187.
[482] W., Déonna, *a.g.e.*, Lev. LXXX, Resim 678, 1-7.
[483] K., Gostencnik, "Die Kleinfunde aus Bein vom Magdalensberg", *Carinthia* I, Sayı: 186, 1996, s. 110-114.
[484] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 62. Bu durumda Delos kemik stylusları Obrecht için bir istisna olmalıdır. Gostencnik de Fransızca ve Almanca literatür arasındaki farktan bahsetmiştir. Bk.: K., Gostencnik, "Beinfunde als Schrifttrager: Die Beinfunde aus der Stadt auf dem Magdalensberg und ihre Kleininschriften", *Instrumenta Inscripta Latina II - Akten des 2. internat. Kolloquiums, Klagenfurt 2005. Aus Forschung und Kunst 36*, Klagenfurt, 2008, s. 167. Bir çalışmada, çoğunluğu MS 6. yüzyıla tarihlendirilen, Slovenya ve çevresinde bulunan, saç ya da kıyafet iğnesi olarak kullanılan nesneler '*stylus pin*' yani stylus iğnesi olarak isimlendirilmiştir. Bk.: S., Caval, "Poznoantične okrasne igle vrste *stilus* v Sloveniji", *Arheološki vestnik*, Sayı: 64, 2013, s. 197.
[485] P., Jacobsthal, *Greek Pins and Their Connexions with Europe and Asia*, Oxford at the Clarendon Press, 1956, s. 146. Çalışmadaki kürek-bıçak uçlu bazı örnekler: 432, 447. Çalışmadaki tek stylus 500 numaralı buluntudur, bronzdandır, MS 2. yüzyıla tarihlendirilir ve Mainz'de bulunmuştur. Bk.: P., Jacobsthal, *a.g.e.*, s. 158.

orantısızdır. Etrüsk buluntusu olan, Orvieto'da bulunmuş ve gözyaşı damlası biçiminde silme kısmına sahip bir metal stylustan da bahsedilmektedir. MÖ 6. yüzyılın sonları ve MÖ 5. yüzyılın başlarına tarihlendirilir[486]. Silme ucu ve gövde arasında, ayakta duran çıplak bir insan figürü bulunur, elinde tablet ve kalem tutmaktadır **(Lev. VII-b)**. Bu biçimiyle, Antik Çağ'da bilinen tek örnektir.

İtalya, Portorecanati'de bulunan bir çocuk mezarında ele geçmiş kemik stylus, stylusların malzeme ve biçimlerinin insanlara özel olup olmadığı sorusu için önemlidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi kalın gövdeli stylusların çocukların becerileri açısından kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca kemik stylusların künt ucunun çocuğa zarar veremeyeceği söylenmektedir[487].

Styluslar yazmak dışında da çeşitli amaçlarda kullanılıyordu. Bu kullanımların bir kısmı kanıtlanmış, bazıları da önerilmiştir. Stylusların tıbbi amaçlı kullanıldığı hekim mezarı kontekstlerinden bilinmektedir[488]. Sivri uçları delici, yassı uçları keski, kaldırıcı ve spatula olarak kullanılmıştır. Ayrıca dağlayıcı olarak da kullanım görmüşlerdir[489]. Literatürde silah olarak kullanıldığı da söylenmektedir. Richard Wünsch, Caesar'in öldürülürken stylusla kendini koruduğunu söyler[490]. Suetonius, 12 Caesar'in Yaşamı adlı eserinde bu durumdan bahsetmektedir ve Caesar'in bıçaklandığı sırada eline stylusunu aldığını söyler[491]. Caligula'nın yaşamını anlattığı bölümde, Caligula'nın bazı senatörleri, bir başka senatörü stylus ile öldürmeleri için ikna ettiğini yazmıştır[492]. Suetonius eserindeki Claudius'un yaşamı bölümünde, bir Roma şövalyesinin elindeki tablet ve stylusu imparatorun yüzüne fırlattığını ve yüzünü ciddi şekilde kestiğini, imparatorun acımasızlığına ve aptallığına yüksek sesle sövdüğünü yazmıştır[493]. Suetonius aynı eserinde, Domitianus'la ilgili şu esprili cümleyi kurmuştur[494]: "*Saltanatının başlangıcında her gün yalnız başına zaman geçirirdi, sinekleri yakalamaktan başka bir şey yapmaz ve keskin bir şekilde bilenmiş stylusla*

[486] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 73. Bu stylus için ayrıca bk.: W., Schubart, *Das Buch bei den Griechen und Römern*, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1907, s. 20-21.
[487] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 66.
[488] D., Baykan, "100 Yıldır Bitmeyen Yağma: Anadolu Hekim Mezarları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, Sayı: 30, 2010.
[489] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 44.
[490] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 80.
[491] Suetonius, *De Vita Caesarum*, Divus Julius, 82, 2.
[492] Suetonius, *De Vita Caesarum*, Caligula, 28, 1.
[493] Suetonius, *De Vita Caesarum*, Divus Claudius, 15, 4.
[494] Suetonius, *De Vita Caesarum*, Domitanus, 3, 1.

bıçaklardı." Stylusun silah gibi kullanılabileceğinden Horatius da bahseder[495]: "*Ancak bu, hançerim ve stylusum*[496] *... kılıfına yerleştirilmiş bir kılıç gibi beni koruycak.*" Bu cümleler aktarılan olayların bu şekilde yaşandığını kanıtlamasa da stylusların günlük yaşamda insanların yanında bulunan, sıradan nesneler olduğunu ve yeri geldiğinde silah olarak kullanılabildiğini gösterir. Metalden bir stylusun, ucu iyi sivriltildiği takdirde bir nesneye saplamak, delici olarak kullanmak için kullanışlı olacağı söylenebilir. Seneca eserinde şöyle der[497]: "*... parmağına keskin bir kalem batırıyor ve akıttığı kanını kurban ediyormuş ...*" Bunun dışında stylusun ev işlerinde pratik bazı amaçlarla kullanılmış olabileceği önerilmektedir[498]. Antik kaynaklarda bronz iğne ya da çubuğun meyve ağaçlarındaki solucanları toplamak için, ahşap çubukların bahçe işlerinde kullanıldığı söylenir[499]. Çanak çömlek yapımında keskin aletler gerektiğinde stylusların kullanılmış olabileceği söylenmektedir[500]. Sosyal yaşamdan ilginç bir örnek de silme kısmının ısırıldığı tespit edilmiş bir kemik stylustur[501] **(Lev. VI-e)**.

Antik Çağ'da yazı malzemeleri hediye verilebiliyordu[502]. Üzerinde yazı bulunan bazı styluslar bu bağlamda değerlendirilebilir. Londra, Bloomberg'te yapılan kazılarda bulunan, MS 62-70'e tarihlendirilen stylusun üzerinde şu sözler yazmaktadır[503]: "*Şehirden geldim. Sana beni hatırlayabileceğin sivri uçlu bir karşılama hediyesi getirdim. Kader izin verirse sormak isterim, uzun bir yol ve boş cüzdanım kadar cömert bir hediye mi?*" Bu stylus üzerinde yazı bulunanlar içinde, en uzun yazıyı bulunduran örnektir. Kalemin dört tarafında da yazı bulunduğu için bu uzunlukta bir metin sığdırılabilmiştir **(Lev. VII-g)**. Bazıları ise Landerondaki bir *pars urbana*da[504] bulunan örnekte olduğu gibi iyi dilek ya da sevgi sözcükleri içerebilmektedir. Üzerinde "*Tanrılar seni korusun, sevgilim*"[505] yazan bir stylus bulunmuştur ve kazıdaki tek

[495] Horatius, *Saturae*, II, I, 39.
[496] Latince aslında stilus olarak geçmektedir.
[497] Seneca, *Naturales Quaestiones*, IV, VI, 2.
[498] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 80.
[499] J., Murray, *a.g.e.*, s. 1071.
[500] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 79.
[501] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 55.
[502] Bk.: Yukarıda. "Diğer Yardımcı Malzemeler" başlığı, s. 39.
[503] Burada ironi yapılmaktadır. Ayrıca kalemin pek de değerli bir hediye olmadığı anlaşılır. Bk.: D., Keyer, "Inscription on a Roman Stylus from London", *Hyperboreus Studia Classica*, Sayı: 25, 2019, s. 342.
[504] Roma İmparatorluğu'nda kırlardaki lüks villalara verilen isim.
[505] Yazının aslı şöyledir: DI TE / SERVENT / AMOR / AMORUM

stylus buluntusudur[506] **(Lev. VII-c)**. Bir başka buluntu erotik içerikli yazı barındırmaktadır. Haut-Rhin'deki Rouffach'ta bulunan stylusun üzerinde "*Benim sayemde sevgiyi ilerletiyor*"[507] yazmaktadır **(Lev. VII-d)**. Kalem konuşmakta ve kendisi sayesinde mektupların yazılabildiğini söylemektedir[508]. Bu stylusun bir başka özelliği yazının tabula ansataya yazılı olmasıdır. Erotik yazıya bir başka örnek Augusta Raurica'da bulunmuştur. Üzerinde "*(Benim) tatlı kız arkadaşım, şehvetli (bir) Venüs*"[509] yazmaktadır[510] **(Lev. VII-f)**. Ovidius aşk mektuplarının yazıldığı balmumu tabletleri şöyle anlatır[511]: "*Balmumunu pürüzsüz tabletlere yay, ilk olarak balmumu göstersin senin zihnini. Senin dalkavukluğunu ve kelimelerini taşısın, sevgiliyi oynayan; ve kim olursan ol yalvarışlar ekle.*" Plautus ise bir aşk mektubundan şöyle bahseder[512]: "*Phoenicium, sevgilisi Calidorus'a balmumu tablet mektup aracılığıyla iyi dileklerde bulunuyor ve gözü yaşlı, iyi dilek cevabını bekliyor.*" Üzerinde yazı bulunan styluslar diğerlerine oranla daha küçüktür, 11 cm'den uzun örnek yoktur. MS 2. ve 3. yüzyıla tarihlendirilirler[513]. Üreticisinin işaretlerini barındıran bir metal stylus Wiesbaden Ulusal Müze'de bulunmaktadır. Silme ucunun bir tarafında TCC diğer tarafında LAS harfleri, ayrıca betimler bulunmaktadır ve niello ile süslenmiştir[514]. Kemik styluslarda da yazı bulunabilmektedir. Obrecht'in aktardığına göre Magdalensberg A'daki 274 kemik stylusun %5'i yazı içerir[515]. Lyon'daki Kybele tapınağında tanrıçaya adak olarak sunulan, üzerinde FLORVS yazan bir kemik stylus bulunmuştur ve yazı silinmiş bir adın üzerine yazılmıştır[516]. Veneto, Este'de bulunan,

---

[506] P. H., Rognon, "Un stylet en bronze dedicace au Landeron (Suisse, VS)", *Instrumentum*, Sayı: 8, 1998, s. 26.

[507] Yazının aslı şöyledir: AMORI | ARS MEA | CUM STUDIO | PROCEDET

[508] M., Feugére, "Stylet inscrit de Rouffach, (Haut-Rhin)", *Gallia*, Sayı: 57, 2000, s. 228.

[509] Yazının aslı şöyledir: ΛMICΛ | DVLCIS | LΛSCIVΛ | VENVS. Bu kalemlerin diğer Türkçe çevirileri için bk.: H., Canlı, *a.g.e.*, s. 20.

[510] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 69.

[511] Ovidius, *Artis Amatoria*, I, 437-440. Başka bir çeviri için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 105. Başka bir çeviri için bk.: Ovidius, *Aşk Sanatı*, Çev: İsmet Zeki Eyuboğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 1994, I, 437-440, s. 38.

[512] Plautus, *Pseudolus*, I, I.

[513] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 69. Styluslar, balmumu tabletlerde olduğu gibi çok çeşitli ölçülerde olabilmektedir. Ancak ortalama bir stylusun, günümüzde kullanılan tükenmez kalem uzunluğunda yani yaklaşık 14 cm civarında olduğu söylenebilir.

[514] Niello ya da Arapça Savat TDK'ye göre şu anlamdadır: Gümüş üstüne özel bir biçimde kurşunla işlenen kara nakış. Bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 71.

[515] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 70. dipnot 299.

[516] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 70.

Tanrıça Reitia tapınağına adak olarak bırakılmış, üzerinde yazı bulunan bronz styluslar da vardır[517].

İmparatorluk Dönemi Avrupası'nda metal ve çoğunlukla da demir styluslar tipolojik ve kronolojik bir araştırma yapılabilmesi için diğer materyallere göre çok daha geniş veri sağlamaktadır. Ancak Anadolu'da bu verilerle karşılaştırılması açısından sınırlı örnekler bulunmaktadır. Buna rağmen kemik stylusların çok daha sınırlı olduğunu ve Batı Anadolu'daki müzelerde kemik stylus buluntusu olsa bile, iğ ya da iğne olarak tasnif ve teşhir edildiğini belirtmek gerekir[518].

Styluslar yazma ucu, gövde ve silme kısmı olarak üç kısımda değerlendirilebilir[519] **(Lev. VII-e)**. Gövdesi bezemeli, burgulu, uç kısımlarla bütünleşik ya da ayrı olabilen stylusların gövde kalınlıkları da değişiklik gösterebilmektedir. Gövde, uca doğru incelmiş, bütün gövde aynı kalınlıkta ya da gövdenin belli bir kısmı daha kalın yapılmış olabilmektedir. Silme kısmı genişlik ve uzunluklarına göre farklı boyutlarda olabilmektedir. Manning stylusları 4 ana ve 3 alt tipte değerlendirmiştir **(Lev. VIII-a)**. Buna göre, Tip 1 incedir, uca doğru sivrilen yazma ucuna ve küçük yassı bir silme ucuna sahiptir; Tip 2, yazma ucunun gövdeden ayrılıp belirginleştiği daha gelişmiş tiptir; Tip 3'ün yazma ve silme uçları belirgin bir şekilde gövdeden ayrılmıştır; Tip 4 bezemeli styluslar olarak değerlendirilmiştir. Tip 1a, Tip 2a/3a ve Tip 4a ana tiplerin silme kısımları daha geniş olan biçimleridir[520]. Tip 4'ün fazla geniş ve heterojen bir grup olması Major tarafından eleştirilmiştir. Essex'ten 30 bezemeli stylusla yaptığı tipolojide 8 grup belirlemiştir[521]. Bu styluslar Roma İmparatorluk Dönemi'nin çeşitli dönemlerine tarihlendirilmekle birlikte Obrecht'in çalışmasındaki styluslarla da benzerlik göstermektedir.

Yunanistan anakarasında Olynthos, Korinthos, Isthmia ve Atina; Ege adalarında Delos, Lindos, Kıbrıs ve Samothrace; Anadolu'da Nif Dağı, Tarsus, Assos ve Patara

---

[517] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 70, Resim 64.

[518] Troia, Afyon, Eskişehir Arkeoloji Müzeleri'nde iğne olarak teşhir edilen kemik styluslar bulunmaktadır. Metal styluslar da tıp aletleri içinde ya da yanlış isimlerle sergilenmektedir. Burdur Arkeoloji Müzesi'nde bir buluntu stylus olarak sergilenmiş ancak diğer bazı styluslar kulak kaşığı olarak sınıflanmıştır. Bu hatalardan 4. bölümde ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

[519] Yazı ve silme kısmı ya da ucu gibi terimler metin boyunca aynı anlamda kullanılacaktır. Yazı bütünlüğünü bozmayan terimler tercih edilecektir. Silme kısmı spatula şeklinde olanlar için bu terim de kullanılacaktır.

[520] W. H., Manning, *a.g.e*. s. 85.

[521] H., Major, "Roman decorated iron styli", *Lucerna*, Roman Finds Group Newsletter, Sayı 23, 2002, s. 4-5.

stylus buluntuları bilinen erken yerleşimlerdir. Anadolu'daki buluntulardan ilerleyen alt başlıklarda bahsedilecektir. Robinson'un Olynthos kataloğunda 11 bronz stylus yer almaktadır **(Lev. IX-a)**. 1725 numaralı buluntu olan stylus Antik Çağ'da başka örneği bilinmeyen bir biçimdedir. Gövdesi pullara benzeyen noktalarla bezenmiştir, uç ve arka kısımları hayvan başına benzemektedir. Timsah ya da başka bir sürüngen tasviri olduğu düşünülür[522]. Korinthos'ta bronz styluslar 7 tanedir ve Roma İmparatorluk, Geç Roma İmparatorluk ve Bizans'a tarihlendirilmiştir **(Lev. IX-b)**. Bunun dışında 19 kemik ve 3 fildişi stylus bulunmuştur **(Lev. X-a)**. Bir fildişi stylus MÖ 400-350'ye diğer ikisi Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Kemik styluslarda MÖ 5. yüzyıl, Hellenistik, Roma İmparatorluk, Geç Roma İmparatorluk ve Bizans'a tarihlendirilen örnekler görülmektedir. MÖ 5. yüzyıl ve Hellenistik örneklerin silme kısmı geniştir. Roma İmparatorluk örneklerinde silme kısımları gövdeden ayrılmıştır. Bizans'ta ise gövde kalınlığı aynı, çubuk benzeri styluslar görülür[523]. Isthmia'da 1 demir, 6 bronz stylus bilinmektedir **(Lev. X-b)**. MÖ 3. yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemine kadar tarihlendirilen örnekler vardır. 389 numaralı stylus MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen bir sikke dolayısıyla bu döneme tarihlendirilmiştir[524]. Atina Agora kazılarında yapılan çalışmalarla kemik styluslar ele geçmiştir[525] **(Lev. IX-c)**. Korinthos'taki MÖ 5. yüzyıl ve Hellenistik örneklere benzemektedir. Delos'ta 21 bronz, 20 kemik stylus bulunmuştur **(Lev. XI-a)**. Tarihlendirmeleri konusunda bilgi verilmemiştir. Lindos'ta 1 bronz ve 1 kemik stylus bulunmuştur **(Lev. XI-b)**. Kemik stylus Atina'daki benzerleriyle MÖ 480'lere tarihlendirilmiştir[526]. Samothrace, S nekropolünde 2 adet metal stylus bulunmuştur ve S169-2 numaralı buluntu kremasyon kabından, S207-6 numaralı buluntu inhumasyon mezarda, kafatasının üstünde ele geçmiştir[527]. S169-2, MÖ 1. yüzyılın son çeyreğine, S207-6, MS 1. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir[528] **(Lev. XI-c)**. Kıbrıs'ta bulunmuş 2 metal stylus bilinmektedir[529] **(Lev. XI-d)**. Bunlardan birinin tarihine "Klasik ya da Helenistik

[522] A numaralı evin d numaralı odasından ele geçmiştir. Bk.: D. M., Robinson *a.g.e.*, s. 357-359.
[523] G. R., Davidson, *a.g.e.*, s. 185-187.
[524] I. K., Raubitschek, *a.g.e.*, s. 114-115.
[525] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 53-54, Uzantı 5.
[526] C., Blinkenberg, *a.g.e.*, s. 150.
[527] Bu stylusun mezar sahibinin saçıyla bir ilişkisi olabileceği söylenmiştir.
[528] E. B., Dusenbery, *a.g.e.*, s. 1043-1044.
[529] G. M. A., Richter, *Greek, Etruscan and Roman Bronzes*, New York: The Gilliss Press, 1915, s. 447.

Dönem" denmiştir[530] ancak biçimine bakıldığında Roma İmparatorluk stylusu olmalıdır.

Tarihte bilinen en büyük stylus buluntu grubu Roma İmparatorluk Dönemi'nde İmparatorluğun kuzeybatı bölgelerinde bulunmuştur[531]. Augusta Raurica'da bulunan 1204 stylusun %96,8'i demirdendir[532]. Obrecht bu stylusları kapsamlı bir tipolojiyle değerlendirmiştir **(Lev. VIII-b)**. A, B, C grupları Erken İmparatorluk; H grubu Orta İmparatorluk; P ve Q Geç İmparatorluk; V ve W Geç Antik olarak gruplandırılmıştır[533]. Erken İmparatorlukta yaygın biçim, kısa konik biçimli yazma ucu ve yarım daire biçiminde silme ucudur[534]. Orta İmparatorlukta yaygın biçim, uzun yazma uçlu, gövdesi dışbükey ve içbükey, silme kısmı dörtgen biçimde ya da hafifçe içbükey şeklini alan bir biçimde olabilmektedir[535]. Geç İmparatorlukta uzun yazma ucu, yarım elips şeklinde ya da dörtgen silme ucu yaygındır[536]. Geç Antik'te, oldukça uzun ve ince bir uç bulunur ya da silme kısmından yazma ucuna doğru eşit şekilde incelen tipler vardır. Silme kısımları ucun iki tarafına doğru eğimlidir[537]. Bölüm 4'te Anadolu'daki styluslar Manning ve Obrecht'in tipolojileri dikkate alınarak ve diğer kaynaklardaki styluslarla analojiler yapılarak değerlendirilecektir.

İspanya'nın güneybatısındaki Augusta Emerita (Merida) yerleşimi, Avrupa'daki bir başka önemli stylus verisi sağlayan yerdir **(Lev. XXX-a, XXX-b)**. Alonso ve Gonzales'in çalışmasına göre bu stylusların buluntu yerleri şöyledir: 20 civarı belirsiz,

---

[530] N. L., Thompson, *Roman Art a Resource for Educators*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 2007, s. 171.

[531] Augusta Raurica bu konuda önemli olduğu için kısaca bu yerleşim hakkında bilgiler aktarmak faydalı olacaktır. Yerleşim, 1582'den bu yana kazılmaktadır. MS 1. yüzyılın ilk yarısında ahşap bir kale kurulmuştur. MS 200 civarlarında 15.000 kişilik bir nüfusu olduğu düşünülmektedir. Yerleşim 106 hektarlık bir alana kuruludur. Eski yerleşim yeri olan yukarı şehir (53 insula) ve tapınak bölgeleri 77 hektardır (Buluntuların büyük çoğunluğu da bu bölgedendir. Özellikle 21 ve 36. insulalar arasındaki alanda buluntuların yoğunlaştığı görülebilir. Bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, Resim 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224. Spatula ve mürekkep hokkası gibi diğer yazı malzemelerinin de 22 ve 36. insulalar arasında yoğunlaştığı görülebilir. Bk.: S., Fünfschilling, *a.g.e.*, s. 202.). Aşağı kasaba 29 hektardır. Kaiseraugust Kalesi İsviçre'deki en büyük geç Roma kalesidir. Bk: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, 195.

[532] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, 109.

[533] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.* s. 102. Alt gruplar ise A10, A11, A12, B15, B16, C22, C23, C24, C25, C26, H32, H33, H34, H35, H36, H40, H43, H47, P51, P52, P53, P54, P55, P56, P57, Q68, Q69, Q70, Q71, Q72, Q73, V91, V92, W95 olarak belirlenmiştir.

[534] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 103.

[535] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 106.

[536] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 106.

[537] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 107.

15 civarı mezar buluntusu, 10 civarı çöplük ve 5 civarı ev buluntusu[538]. Merida'da mezarlardaki styluslar arasında çift olarak geçen örnekler vardır[539].

Avrupa'daki Roma İmparatorluk styluslarına diğer örnekler: Guildhall Müzesi kataloğunda 63 demir, 14 kemik ve 8 bronz stylus, 2 kalem, 1 yazı çubuğu ayrıca 4 ahşap tablet ve 4 hokka kataloglanmıştır[540]. Obrecht de Londra Müzesi'nden 89, British Müzesi'nden 27 stylus incelemiştir[541]. Curle'un Newstead buluntuları kataloğunda 9 demir 1 bronz stylus ve ayrıca bir ahşap tablet bulunur[542]. Augusta Raurica dışında Avrupa'daki metal stylus buluntusu incelenmiş yerleşimler: Aventicum'da 618 adet, Vindonissa'da 555 adet, Bern-Engehalbinsel'de 126 adet, Augsburg-Oberhausen'da 83 adet, Hofheim'da 50 adet, Dangstetten'de 30 adet, Wiesbaden'de 24 adet, Aquileia'da 22 adet, Verulamium'da 21 adet, Mainz'de 17 adet, Kempraten'de 15 adet, Titelberg'de 5 adet, Toulouse'da 5 adet ve Pompeii'de 3 adet olmak üzere gösterilebilir[543] **(Lev. XXVIII)**. Vindolanda'da, malzemesi metal ya da kemik olan 200'den çok[544] ve Magdalensburg'da malzemesi metal olan 200'den çok buluntu vardır[545]. Bunlar dışında pek çok yerleşim vardır[546].

---

[538] J., Alonso-R. S., Gonzales, "Instrumentos de escritura en Augusta Emerita. Los stili o estiletes", *Revista de Estudios Extremenos, Tomo LXVIII*, Sayı: III, 2012, s. 1018.

[539] R. S., Gonzales-J. A., Lopez-L. H., Martin, "Ars Scribendi La cultura escrita en la Antigua Merida", *Ministerio De Educacion, Cultura y Deporte*, 2014, s. 14.

[540] G., Haysom vd., *Catalogue of the Collection of London Antiquities in the Guildhall Museum*, Londra, 1903, s. 43-45.

[541] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 209. British Müzesi stylus koleksiyonu için ayrıca bk.: Uzantı 6.

[542] J., Curle-F. S. A., Scot, *A Roman Frontier Post And Its People The Fort of Newstead in the Parish of Melrose*, Bishop at The Armatura Press, Glasgow, 1911, s. 308.

[543] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 194. Obrecht bu yerleşimlerdeki stylusları Augusta Raurica tipolojisine göre değerlendirmiştir. C23 ve C24 tiplerindeki styluslar en büyük gruptur. Bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 208-209.

[544] Uzantı 7.

[545] Gostencnik, Beinfunde als Schrifttrager…, s. 166.

[546] Antik Çağ coğrafyasında hemen her yerde stylus buluntusuna rastlanabilir. Bunların hepsinden bahsetmek mümkün olmadığından bazı örneklerin yayınları burada verilmiştir: Saalburg styluslarıçin bk.: L., Jacobi, *Das Römerkastell Saalburg bei Homburg vor der Höhe*, Homburg vor der Höhe, 1897. Richborough'taki metal styluslar için bk.: J. P., Bushe-Fox, *Fourth Report on the Excavations of the Roman Fort at Richborough*, Kent, Printed at the University Press by Charles Batey for The Society of Antiquaries, Londra, 1949, s. 86, 100, Lev. LIX. Pannonien metal styluslarıçin bk.: I., Bilkei, *Römische Schreibgeräte aus…*, s. 87-88. Trier metal styluslarıçin bk.: J. A., Merten, "Römisches Schreibgerat aus Trier", *Funde und Ausgrabungen im Bezirk Trier*, Sayı: 22, 1982, s. 14-19. Springhead metal styluslarıçin bk.: J., Schuster vd., "Springhead Metalwork", *Settling the Ebbsfleet Valley High Speed 1 Excavations at Springhead and Northfleet, Kent The Late Iron Age, Roman, Saxon, and Medieval Landscape Volume 2: Late Iron Age to Roman Finds Reports*, Oxford, 2011, s. 251-252. Lemonum kemik styluslarıçin bk.: I., Bertrand, "Le travail de l'os et du bois de cerf a Lemonum (Poitiers, F): lieux de production et objets finiş. Un etat des donnees", *Monographies Instrumentum*, Sayı: 34, 2008. Slovekya'daki kemik styluslar için bk.: E., Hrnciarik,

Sayısal verilerle ilgili bir ayrıntı, Vindonissa'da hem 550 civarı stylus, hem de 600 civarı balmumu tablet buluntusu olmasıdır. Bu bakımdan Vindonissa, hem stylus hem de balmumu tabletlerin birlikte korunduğu ve sayısal olarak da çok buluntusu olan tek yerleşimdir. Ayrıca hem styluslar[547] hem de tabletler[548] MS 1. yüzyıla tarihlendirilirler. Augusta Raurica'da 1200 civarı stylus olmasına karşın yalnızca bir adet balmumu tablet korunabilmiştir ve onun da önemli bir kısmı eksiktir[549]. Aynı şekilde Aventicum'dan balmumu tablet bilinmemektedir. Ya da Pompeii'de ve Herculaneum'da 350'den çok balmumu tablet bilinmesine karşın stylus buluntusu oldukça azdır. Vindonissa bu özelliğiyle dikkat çekmektedir.

Styluslarla ilgili önemli bir diğer konu da onların üretim yerleridir. Günümüzde stylus üreten bir atölye tespit edilememiş olsa da[550] belli üreticiler tespit edilebilmektedir[551]. Ayrıca Obrecht zamana göre değişen modadan ve zanaatkarların keyfi uygulamalarının fazla belirgin olduğundan söz eder[552]. Bunlar da atölye tespit

"Römische Schreibgerate aus Bein in der Slowakei", *Im Dienste Roms*, 2006, s. 423-427. Carnuntum'daki bir kemik stylus için bk.: S., Jilek, "Med ana schwoazzn dintn …" (H. C. Artmann) – Zum Gebrauch von Feder und Tinte im römischen Alltag", *Altmodische Archäologie Festschrift für Friedrich Brein*, 2000, s. 95-103. Apollonie Du Pont'daki bir bronz stylus için bk.: A. Hermary vd., *Apollonia Du Pont (Sozopol) La Necropole De Kalfata (V-III s. av. J.-C.)*, Foulles franco-bulgares (2002-2004), Paris, 2010, s. 262. Ostia'daki 3 adet stylus için bk.: H., Drescher, "Römisches Schreibgerät aus dem Hafen von Ostia Antica", *Antike Welt*, Sayı: 20, 1989, s. 59-60. Passau-Niedernburg'daki metal styluslar için bk.: M., Zagermann, "Die Kleinfunde. In: H. Bender, Die Ausgrabungen 1978–1980 in der Klosterkirche Heiligkreuz zu Passau-Niedernburg", *Materialh. Bayer. Arch*., Sayı: 108, 2018, s. 287, Resim 7, 138-140. Lizbon, Olisipo'daki bir kemik stylus için bk.: N., Mota vd., "Acerca da ocupação romana republicana de Olisipo: os dados da intervenção na Rua do Recolhimento n.ºs 68-70.", In Atas do Congresso Internacional de Arqueologia Conquista e Romanização do Vale do Tejo, *Cira Arqueologia*, Sayı: III, s. 161-162. Hunedoara, Ardeu'daki styluslar için bk.: C., Dima-I. V., Ferencz, "Despre un Stylus Descoperit la Ardeu, Judetul Hunedoara", *Drobeta*, Sayı: XXIII, 2013, s. 120, Lev. 2, 1, 2. Hradce Kralove'deki bir stylus için bk.: R., Blaha, "Stilus z Hradce Kralove", *Archeologie východních Čech*, Sayı: 16, 2018, s. 177. El Palomar'daki iki kemik stylus için bk.: I. S., Cornago, "La epigrafía de El Palomar de Oliete: cultura escrita en un poblado ibérico Epigraphy at El Palomar de Oliete (Teruel, Spain): literacy of an Iberian settlement", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, Sayı: 28, 2018, s. 24, Figür 10. Messene'deki bir kemik stylus için bk.: M., Vasileiadou, "L'artisanat à Messène (Péloponnèse, Grèce) : projet d'étude de la tabletterie", *Instrumentum*, Sayı: 35, 2012, s. 34, Figür 9. Fréjus'taki styluslar için bk.: M., Feugére, "Militaria et Objets en Os et en Metal", *Le Camp de la Flotte d'Agrippa a Frejus : les fouilles du quartier de Villeneuve (1979-1981)*, 2009, s. 133, Figür 30. İsrail, Akko'daki (Acre) bir stylus için bk.: A., Efron, "Metal Objects – 2008 Project", *Contract Archaeology Reports VI*, 2016, s. 79, Figür 2, 22.

547 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 208-209, Resim 206.

548 M. A., Speidel, *Die römischen Schreibtafeln…*, s. 234-237.

549 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 220, Resim 225.

550 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 306.

551 Bk.: Yukarıda, s. 62.

552 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 304.

edebilmek için daha çok veriye sahip olmak gerektiğini gösterir. Anadolu'daki olası üretim yerlerinden aşağıda bahsedilecektir.

4.1. Stylusların Malzemeleri, Üretim Teknikleri, Olası Üretim Merkezleri

Araştırmada Anadolu'da 140 adet bronz, 56 adet demir, 10 adet kemik, 1 adet altın (İzmir Arkeoloji Müzesi), 1 adet gümüş[553] (Ephesos 2 Hekim Mezarı) stylus saptanmıştır[554] **(Lev. XXXIII-a, XXXIII-b)**. Anadolu'daki yayınlanmış metal stylusların çoğunluğunun bronz olması dikkat çekicidir. Yayınlanmış demir stylusların azlığı, Anadolu'da demir stylusun daha az kullanıldığı yönündeki bir sonucu getirmez. Bunun sebebi olarak Anadolu'da stylusun henüz detaylı olarak araştırılmamış bir yazı aracı olması gösterilebilir[555]. Anadolu'da ahşap stylus bilinmemektedir.

Metal stylusların üretim teknikleriyle ilgili ilk kapsamlı çalışmayı Obrecht yayınlamıştır. Ayrıca deneysel olarak da çalışma yapmış, bir atölyede stylus üretimi gerçekleştirmiştir[556]. Bunun yanında radyografik muayene, taramalı elektron mikroskobu, X ışını floresans spektrometresi, metalografik muayene gibi çalışmalar gerçekleştirmiştir[557]. Bu işlemler sayesinde laboratuvarda incelenmiş styluslar hakkında çok detaylı bilgiler ortaya konmuştur. Styluslar üzerine kaplama yapılan metaller içinde en çok kullanılan pirinçtir[558]. Metalografik muayene buluntunun şekillendirildikten sonra tekrar ısıtıldığını göstermiştir. Bunun süslemelerin oluşturulmasını kolaylaştırabileceği söylenmiştir[559].

Metal stylusların üretiminde, genel metal nesne üretiminde de olduğu gibi iki ana yöntemden bahsedilebilir. Bunlar dövme ve kalıpla üretim (döküm) teknikleridir. Belli

---

553 E., Künzl, "Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit," *Bonner Jahrbücher*, Sayı: 182, 1982, s. 45-46, Resim 13, 4. Milne, İngiltere, York'da bulunmuş bir gümüş stylustan söz eder. Ephesos buluntusunda olduğu gibi omuzlu bir stylustur ancak gövdesi Ephesos örneği gibi kalınlaşmaz, aynı kalınlıktadır. Bu stylus için bk.: J. S., Milne, *Surgical Instruments in Greek and Roman Times*, Clarendon Press, Oxford, 1907, s. 73, Lev. XVII, Figür 3.

554 Müzelerde sergilenen stylusların hangilerinin yayınlanıp, hangilerinin yayınlanmadığı net olarak bilinemediği için, bu styluslar -İzmir'deki altın buluntu hariç- sayılara dahil edilmemiştir.

555 Stylus tanımındaki yanlışlıklardan ''Biçimsel Özelliklerine Göre Styluslar'' adlı bölümde bahsedilecektir. Ayrıca Anadolu'daki müzelerde bulunan ve henüz yayınlanmamış buluntular da vardır.

556 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 241-250.

557 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 240.

558 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 269.

559 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 274.

bir yönteme bağlı kalınmadan serbest şekillendirme de kullanılabilir. Baykan sondaların[560], dövme tekniğiyle, kalıp tekniğiyle ya da önceden hazırlanmış bir kalıpta dövme tekniğiyle üretildiğini söylemektedir[561]. Sapları bezemeli ya da birden çok kesitli sondaların döküm dışında bir yöntemle üretilemeyeceğini belirtir[562].

Dövme yöntemini kullanan bütün atölyelerde temel araç olarak ocak, körük, örs, çekiç ve maşa kullanılır[563]. Bu nedenle stylus üreten bir işlikte de bu malzemelerin varlığından bahsedilebilir. Demircilerin ince işler için kullandığı tahmin edilen diğer malzemeler: ince dövme çekiçleri, sıkıştırma için bir alet ya da torna, kelepçe, eğe, çok ince bir testere, oyma testeresi, metal makas, bileme taşı, parlatma maddeleri ve odun kömürüdür[564]. Dövülerek üretilen bir stylus için 2 temel yapım aşamasından bahsedilebilir. İlki üretilecek stylus için kullanılan demir çubuğa kabaca şekil vermek ve ikincisi ince işçiliğini yapmaktır. Kalın demir çubuğun ucu yeterli ısıya maruz bırakılır, ısınan uç dövülerek ve keski yardımıyla kesilerek malzeme istenen stylus boyutlarına getirilir. Daha sonra bu dörtgen kesitli nesne tekrar dövülerek stylusun silindir gövdesi ve silme kısmı oluşturulur. Bu aşamada stylus biçimi kabaca ortaya çıkmış olur. İnce işçilikte, tornaya kenetlenen stylus zımparalama, tel testere ile süslemelerin üretilmesi gibi işlemler ile son halini alır[565].

Obrecht demir dışındaki diğer metal stylusların dökme tekniğiyle demire oranla daha kolay üretileceğini söyler. Çünkü demirin ergime sıcaklığı 500 derece daha yüksektir[566]. Bakır ve %20 kalayın karıştırıldığı bronzun ergitilmesi için 800 derece ısı gerekir. Demirin dövülerek işlenmesi için 700 derece yeterlidir[567]. Dökme işlemiyle üretilecek bir nesne için ergitme potası, maşa, döküm kalıpları, kil, balmumu gibi malzemeler kullanılmıştır. Antik Çağ'da metal nesne üretilirken çok çeşitli dökme teknikleri kullanılmıştır. Obrecht styluslar için belli bir döküm tekniğinden bahsetmez. Kille kaplanmış balmumu modellere dökülerek ya da çift taraflı kalıplar kullanılarak

[560] Burada belirtilmelidir ki, tıbbi amaçlı kullanılan styluslara yassı uçlu sonda denmektedir.
[561] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 16.
[562] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 16.
[563] B. S. A., Oransay, *Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara, 2006, s. 25. V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 247.
[564] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 248.
[565] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 241.
[566] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 239.
[567] D., Baykan, "Antik Metalurji Uygulamaları", *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, Sayı: 9, 2016, s. 64.

dökme işleminin yapılmış olabileceğini söyler[568].

Stylus ürettiği, arkeolojik verilerle tespit edilen bir işlikten bahsetmek günümüz bilgileriyle olanaklı değildir. Ancak Antik yazılı kaynaklardan dolaylı veri sağlayan bir örneği Scribonius aktarır. Scribonius, Anadolu'da stylus üretmiş olabileceği düşünülebilecek bir işlikten, Patara'da bulunan bir tıp aleti işliğinden bahsetmiştir[569]. Önceden bahsedildiği gibi stylus üretiminde uzmanlaşmış bir işlik günümüzde arkeolojik verilerle ispatlanmış değildir. Tıp aleti üretiminde uzmanlaşmış atölyelerden bahsedilebilse de bu durumda da onların stylus üretip üretmediği arkeolojik veri olmadan kesin olarak bilinemez. Ayrıca Baykan bütün tıp aletlerinin yapıldığı bir atölyedense, kesici tıp aletlerini demir işliklerinin, diğer tıp aletlerini de bronz döküm atölyelerinin ürettiğini düşünmenin daha akla yatkın olduğunu belirtir[570]. Anadolu dışından bir tıp aleti atölyesi önerisi, Galya ya da Ren Nehri havzasında olduğu söylenen ve Pompeii'de bulunan bazı tıp aletlerini ürettiği düşünülen Surus Atölyesi'dir[571]. Anadolu'da Ephesoslu ustaların tıp aleti ürettiği bilinmektedir[572].

Bir diğer dolaylı veri sağlayan örnek, bir işliği tasvir eden, mermerden yapılmış Lucius Cornelius Atimetus mezar sunağıdır. Duvara asılı şekilde balmumu tablet spatulası bulunur. MS 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilir, buluntu yeri bilinmemektedir[573].

Allianoi styluslarının 3 adedi dövme, 10 adedi döküm ve 11 adedi serbest şekillendirme tekniğiyle üretilmiştir[574]. Philadelphia styluslarının 8 adedi dövme, 2 adedi döküm ve 2 adedi serbest şekillendirme tekniğiyle üretilmiştir[575]. Allianoi buluntularının büyük çoğunluğunun bronz olmasından dolayı dövme tekniği azdır. Ayrıca bronz styluslardaki serbest şekillendirme ve döküm tekniklerinin sayıca yakın oldukları görülür. Philadelphia'da demir buluntunun çoğunlukta olması nedeniyle dövme tekniği çoğunluktadır. Arykanda'daki stylusların 4 adedi dövme, 1 adedi

[568] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 239.
[569] Scribonius Largus, *Compositiones*, 142. Aktaran: B. S. A., Oransay, *Arykanda Antik Kentinde…*, s. 28.
[570] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 15.
[571] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 15.
[572] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 15.
[573] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 239.
[574] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 116-122.
[575] H., Canlı, *a.g.e.*, s. 143-148.

döküm ve 2 adedi levhadan kesme ve çekiçleme yöntemiyle üretilmiştir[576]. Patara[577], Kibyra[578] ve Psidia Antiokheia[579] styluslarının üretim teknikleriyle ilgili bilgi verilmemiştir. Genel olarak bakıldığında demir styluslar dövme tekniğiyle ile üretilir. Bronz styluslar çoğunlukla döküm veya serbest şekillendirmeyle nadiren de Allianoi 185 numaralı stylusta[580] olduğu gibi dövme tekniği ile üretilir.

Bazı koleksiyonlardaki[581] stylusların üretim tekniğiyle ilgili bilgi verilmezken; bazılarında[582] hepsinin bakır alaşımdan olduğu ve döküm tekniğiyle üretildiği söylenmekte ise de detaylı incelenmelerinde fayda vardır.

Allianoi'da bulunan demir ve bronz cürufları ile tavlama-dövme işlemleri için gerekli aletlerin varlığı sebebiyle bezemesiz sondaların (stylusların) burada üretildiği söylenir[583]. Arykanda'da çekiç, örs, maşa gibi demirci ustasının kullandığı aletlerin yanı sıra küçük buluntu döküm kalıpları da bulunmuştur[584]. Yine kentte cüruf buluntularının yanı sıra Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen bir demirci işliği bulunur[585]. Buradaki stylusların Arykanda'da üretilmiş olabileceği düşünülebilir. Patara'da tıp aleti üretildiğini söyleyen antik yazardan bahsedilmişti. Bunun dışında Patara'da cevher zenginleştirme cürufları ele geçmiştir[586]. Bu sebeple buradaki stylusların kentte üretildiği düşünülebilir. Psidia Antiokheia[587] ve Kibyra'da da[588] cüruf buluntuları ele geçmiştir. Böylece bu kentlerdeki stylusların da yerli üretim olabileceği söylenebilir. Kibyra'da ayrıca cürufların bulunduğu bölümde kül tabakası ve yapı kalıntıları da bulunmuş olması nedeniyle bir demirci işliğinden bahsedilebilir. Bütün bu varsayımlara karşın, herhangi işliğin doğrudan stylus ürettiğine dair bir veri bulunmadığı için kesin olarak stylus ürettiği bilinen bir yerden bahsedilemez.

---

[576] B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve Madeni Buluntuları,* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2000, s. 194-196.
[577] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları,* (Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2010.
[578] Ü., Demirer, *a.g.e*.
[579] A., Gültekin, *a.g.e*.
[580] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 117.
[581] TGE 2008 ve İ., Uzel, *a.g.e*.
[582] İAMp 2012, s. 44-47
[583] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 15-16.
[584] B. S. A., Oransay, *Arykanda Antik Kentinde…*, s. 28.
[585] B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve…*, s. 32.
[586] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları...*, s. 27.
[587] A., Gültekin, *a.g.e*., s. 46.
[588] Ü., Demirer, *a.g.e*., s. 19.

Nif Dağı Kazısı, Karamattepe'de bulunan iki stylusun, Karamattepedeki demir işliklerinin varlığı nedeniyle ve aynı yerde daha önceki senelerde de stylus buluntularına rastlanması nedeniyle burada üretildiği düşünülmektedir[589]. Ayrıca bir bronz stylusun **(Kat. Nu. 2_7)** ona benzeyen bir demir stylus **(Kat. Nu. 2_8)** için model olarak kullanıldığı söylenir[590]. İki stylus da U30c açmasında ve aynı seviyede bulunmuştur[591].

Burada kısaca metal mürekkep hokkaları üzerinde yapılan kimyasal analizlerden de bahsedilebilir. Aynı styluslarda olduğu gibi bu analizler sayesinde de buluntunun kimyasal yapısında bulunan bütün metal ve metal dışı elementler öğrenilebilir. Bu bilgi sayesinde de buluntuların korunmasıyla ilgili önemli bilgiler edinilir ve onlar en iyi bir şekilde korunmuş olur. MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen Gallia-Roma buluntusu bir mürekkep hokkası kapağına yapılan analizler sonucu onun bakır, kalay, kurşun alaşımı olduğu ve bakır, gümüş alaşımlı bir süslemeye sahip olduğu görülmüştür[592] **(Lev. XXVI-a)**. Ayrıca fosfor, potasyum, azot gibi elementler içermektedir[593]. Fosfat, tarımsal gübre ve toprakta bulunan sülfat sayesinde buluntunun iyi korunabildiği anlaşılmıştır. Ayrıca korunmaya devam edebilmesi için kuru bir yerde, oda sıcaklığında tutulması gerektiği söylenmiştir[594]. Bir başka kimyasal analiz MS 1. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlendirilen Korinthos buluntusu mürekkep hokkasına yapılmıştır **(Lev. XXVI-b)**. Buluntu siyah bronzdandır ve arseniğin hokkanın korunma durumunu iyileştirdiği söylenmiştir[595].

Kemik iğne ve stylusların birbirleriyle karıştırıldığından ve hatta bazı örneklerin birebir aynı olduğundan bahsedilmişti. Bu benzerlik nedeniyle iğne ve stylus üretim tekniklerinin de birbirleriyle aynı olacağı söylenebilir. Kemik iğne üretimiyle ilgili

---

589 E. T., Tulunay, "Nif (Olympos) Dağı Kazısı – 2013", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, Sayı: 37, 2014, s. 33.

590 E. T., Tulunay, *a.g.m*, s. 33. Bu stylusların biçimsel özelliklerinden ilgili alt başlıkta bahsedilecektir.

591 Bu iki stylusla birlikte bulunan diğer metal buluntular, ok uçları ve metal nesnelerdir.

592 C., Rémazeilles-E., Conforto, "A Buried Roman Bronze Inkwell, Chemical Interactions With Agricultural Fertilizers", *Studies in Conservation*, Sayı: 53, 2008, s. 112.

593 C., Rémazeilles-E., Conforto, *a.g.m*., s. 114.

594 C., Rémazeilles-E., Conforto, *a.g.m*., s. 115.

595 M., Aucouturier vd., "Les bronzes noirs antiques – nouvelles observations et mecanismes de creation", *Technè, La science au service de l'histoire de l'art et de la préservation des biens culturels, Bronzes grecs et romains : études récentes sur la statuaire antique*, Sayı: 45, 2017, s. 122.

Karaca bilgiler vermektedir[596]. Buna göre ilk olarak kemik, et ve diğer dokulardan temizlenip demir testere ile uçları kesiliyordu. Elde edilen boru biçimindeki kemik; testere, satır, balta, keser gibi aletler kullanılarak parçalara ayrılıyor ve daha sonra iğne üretilecekse çubuk biçiminde tekrar parçalara ayrılıyordu. Bu aşamada dörtgen kesitli bir çubuk biçimi elde ediliyordu. Daha sonra bu parçalar bıçak yardımıyla yuvarlatılıyordu. Zımparalamak ve cilalamak için balık pulu ve sünger taşı kullanılıyordu[597].

Obrecht de kemik stylus yapımıyla ilgili bilgiler verir. Buna göre, kemik stylus yapımında sığırların alt bacak ya da ön kol kemikleri kullanılmıştır. Karaca'nın da belirttiği gibi eklemli uçların testere ile çıkarıldıktan sonra kemiğin boyuna kesildiğini söylemektedir. Ardından törpü ve bıçak ile kabaca şekil verildiğinden ve daha sonra da parçaların tornada tamamlandığından bahsetmektedir. Son aşamada nesneler beyaz kül ve yağ ile parlatılmıştır[598].

Anadolu'da kemik iğne buluntusu olan bazı yerleşimler Ephesos[599], Pergamon[600], Sagalassos[601] ve Perge'dir[602]. Antik Çağ'da herhangi bir kemik atölyesi kesin olarak tanımlanmamış olsa da[603] bu yerleşimlerde dolaylı bazı veriler bulunur[604]. Kemik atölyelerine dair kesin veriler olmaması nedeniyle kemik işleyen zanaatçıların gezici işliklerde çalışmış olabileceği düşünülebilir[605]. Ayrıca Antik Çağ'da bazı metal atölyeleri gezici olabilmekteydi ve kemik işliklerinde bu durumun metal işçiliğine göre daha kolay olabileceği söylenebilir. Bunun sebebi olarak fırın ya da örs gibi

---

596 E., Karaca, *Allianoi Kemik Eserleri*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009, s. 9-16.

597 E., Karaca, *a.g.e.*, s. 13-16.

598 V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 54-55.

599 H., Garan, *Antik Çağ'da Kemik Endüstrisi ve Perge'de Bulunmuş Kemik Eserler*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015, s. 14.

600 H., Garan, *a.g.e.*, s. 21.

601 H., Garan, *a.g.e.*, s. 23.

602 H., Garan, *a.g.e.*, s. 26.

603 E., Karaca, "Antik Çağ Kemik İşçiliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Sümer Atasoy'a Armağan Yazılar*, Hel Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 238.

604 Bu yerleşimlerde metacarpal, metatarsal ve radius kemiklerinin uç kısımları tespit edilmiştir. Bk.: E., Karaca, Antik Çağ Kemik…, s. 236. H., Garan, Pergamon'daki "III G 7", "III G HI 8" ve "III G 8b" plankarelerinde bulunan üretim atıklarının ve bu alandaki su kanalı ile yanık izlerinin bir atölyenin varlığını kanıtladığını söyler, bk.: H., Garan, *a.g.e.*, s. 21.

605 E., Karaca, Antik Çağ Kemik…, s. 236.

hareket imkanını kısıtlayan malzemelere ihtiyaç duyulmaması gösterilebilir. Böylece daha kolay hareket etme imkânı sağlanmış olacaktır.

Kemik üretiminin metal nesne üretimi kadar karmaşık süreçler içermediği söylenebilir. Bu bağlamda Ephesos, Allianoi, Perge'deki gibi kemik stylus ve diğer başka iğne buluntularının yaklaşık olarak bahsedilen yöntemler ile üretildiği düşünülebilir. Ayrıca kemik stylusların, gezici atölyeler aracılığıyla yine bu yerleşimlerde üretildiği düşünülebilir. Pergamon, Megalesion, Perge Batı Nekropolü çöplüğü ve Sagalassos'taki kemik üretim atıkları[606] sayesinde bu yerlerde kemik stylus üretilmiş olabileceği söylenebilir.

4.2. Buluntu Yerlerine Göre Styluslar

4.2.1. Mezar Buluntusu Stylus, Spatula ve Mürekkep Hokkaları

Metal stylus, spatula ve mürekkep hokkaları, organik malzemelerden üretilmiş yazı araçlarına (ahşap tablet, calamus vs.) göre günümüze daha kolay ulaşır. Stylus ve mürekkep hokkasının yazma işlemi sırasında birbirleriyle ilgisi yoktur ancak ikisi de yazıyla ilişkili oldukları, günümüze ulaşabildikleri ve aynı mezardan bulunabildikleri için aynı başlıkta değerlendirilmiştir. Stylus bulunan bir mezarda balmumu tablet[607], mürekkep hokkası bulunan bir mezarda calamus da bulunması gerektiği düşünülmelidir. Bunun yanında mürekkep hokkası bulunan bir mezarda ya papirüs ya da parşömen bulunması gerekir. Mürekkep hokkası ve stylusun kullanım olarak bir bağlantısı olmaması nedeniyle bu yazı araçlarının birlikte aranması ise gerekmez. Obrecht, İsviçre'de, yazı malzemesi bulunan 21 adet mezar olduğunu söylemektedir[608]. Çalışmadaki 19 adet stylus mezar buluntusu, 128 adet stylus yerleşim içi buluntudur **(Lev. XXXIII-c, XXXIII-d)**. Toplam 12 adet mezarda stylus, 15 adet mezarda stylus ya da diğer yazı malzemeleri bulunur.

Duvarlardaki yazıtlar nedeniyle MÖ 6. yüzyılın sonlarında yapıldığı belirtilen Dardanos Tümülüsü MS 2. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Tümülüste 1 adet stylus **(Kat. Nu. 2_124)** ve 3 adet mürekkep hokkası bulunmuştur[609]. Mezardaki metal buluntuların

[606] E., Karaca, Antik Çağ Kemik…, s. 236.
[607] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 46.
[608] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 44.
[609] N., Sevinç-M., Treister, "Metalwork from the Dardanos Tumulus", Studia Troica, Sayı: 13, 2003, s. 242-243.

tarihleri MÖ 5.-1. yüzyıl arası değişmektedir[610]. Buluntular arasında çeşitli takılar, kaplar, ayna, strigilis, kulp gibi nesneler bulunmaktadır.

Verisi en iyi aktarılmış mezar buluntusu stylus ve mürekkep hokkası Patara'da bulunur. Buna göre OM43 kodlu mezarda 2 adet stylus **(Kat. Nu. 2_26-2_27)** ve 2 adet mürekkep hokkası **(Kat. Nu. 2_16-2_17)**, OM48 kodlu **(Kat. Nu. 2_18)** ve OM2 kodlu **(Kat. Nu. 2_19)** mezarlarda 1'er adet mürekkep hokkası bulunmuştur[611]. OM43 mezarı MÖ 2-1. yüzyıllara, OM48 mezarı MS 1. yüzyılın ilk yarısına, OM2 kodlu mezar MÖ 1. yüzyılın sonu-MS 1. yüzyılın başına tarihlendirilir. Burada dikkat çekici olan OM43 kodlu mezardır. Mezarın doğusunda, başları birbirine dönük 4 bireyin gömüldüğü bilinir ve aile mezarı olduğu düşünülür. Zengin metal buluntularına sahiptir ve S6 bireyinin el hizasında 2 adet stylus bulunur **(Kat. Nu. 2_26-2_27)**. Diğer metal buluntular urne, kâse, strigilis, üçlü asma zinciri, pyxis, ayna, iki ahşap kutu kulpudur[612]. OM48'deki mürekkep hokkası nedeniyle bu mezardaki kişinin kâtip olabileceği söylenmiştir[613]. OM43'te ise bir aile mezarı söz konusudur ve diğer mezarlara oranla zengin metal buluntuya sahiptir. Bu durumda OM43 mezarının buluntuları, mezarın bir yazmana ve ailesine ait olmasındansa esnaflık ya da tüccarlıkla geçinen bir aileye ait olabileceğini düşündürür. Esnafların balmumu tablet ve stylusları kullandığı bilinmektedir **(Lev. XVII-c)**. Stylus ve balmumu tablet, hesap yapmak, kısa notlar almak, bunları silip tekrar kullanmak gibi bir esnaf ya da tüccarın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak işlevlere sahiptir. Esnaf ve tüccarların mezar taşlarının incelendiği bir çalışmada 8 adet mezar stelinde, tablete stylusla not alan ya da tablet tutan esnaf, tüccar betimleri bulunur[614]. Palmyra'daki yazı malzemesi betimli mezar taşlarının incelendiği bir makalede, yazı malzemesi betimli büstlerin, başka araştırmacılar tarafından, kâtipleri temsil ettiğinin söylendiği ancak böyle bir epigrafik veri olmadığı belirtilir[615]. Merten, tüccarların balmumu tabletleri, muhasebe kayıtları

[610] N., Sevinç-M., Treister, *a.g.m.*, s. 243-244.
[611] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları…*, s. 61-62. F., Şahin, *Patara V. 2…*, s. 65-66. Patara'daki 4 adet mürekkep hokkasının da mezar buluntusu olması dikkat çeker. Ayrıca 4 adet stylusun 3'ü mezar buluntusudur.
[612] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları…*, s. 8-9.
[613] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları…*, s. 62.
[614] Bunlar M33, T44, T45, T47, T49, T53, T63, T76 numaralı stellerdir. Bk.: S., Bosche, *a.g.e.*, s. 105-126.
[615] L., Sokolowski, *a.g.m.*, s. 378.

ve arşiv için kullandığını söyler[616]. Feugére, mezar buluntusu mühür kutularını incelediği makalesinde, mezar buluntusu yazı malzemeleriyle ilgili olarak, mezar sahiplerinin meslekleriyle ilgili iki şey düşünülebileceğini söyler. Ya bu malzemeler kişinin günlük kullandığı malzemelerdir ya da muhasebeci, arşivci gibi yazıyla ilişkili bir mesleğe sahiptir[617]. Öyleyse herhangi bir yazı malzemesi ve özellikle stylus bulunmuş bir mezarın yazmanlık dışında, esnaflık ve tüccarlıkla uğraşan bir kişiye ya da aileye ait olabileceği düşünülebilir. Bu konuda son olarak, Ovidius'un şu sözlerine bakmak faydalı olacaktır[618]: "*Daha uygun olarak bu tür tabletler, okumak için aksi yargılar içerir; günlük defterler arasında daha iyi yalan söylerler ve bazı cimrilerin harcamamak için sızlandıkları hesapları içerir.*"

Patarada'ki bir başka stylus OM54 kodlu mezardan bulunmuş **(Kat. Nu. 2_28)**, MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir[619]. Mezar pek çok farklı metal buluntuya sahiptir. Dikkat çekici olan ise 3 adet bronz menteşe bulunmuş olmasıdır[620]. K34'te pim yuvası bulunur. K35 ve K36 numaralı olanlar balmumu tabletin kanatlarını birbirine tutturmak için kullanılmış menteşeler olabilir. Bu çıkarım, stylus bulunan bir mezarda balmumu tablet de olması gerektiğinden yola çıkılarak yapılmaktadır. Ancak mezarda bir ahşap sandığın varlığını gösteren kilit aksamı, kulp, filise ve halkalar da bulunur. Menteşeler bu sandığa da ait olabilir. O nedenle kesin bir şey söylenememektedir. Ayrıca mezardaki bir diğer dikkat çeken buluntu grubu da strigilislerdir. Aynı mezarda 6 strigilis bulunmuştur. Bu kadar çeşitli buluntunun aynı mezarda ele geçmesi mezar sahibiyle ilişkili yorum yapmayı da güçleştirmektedir.

Assos Nekropolü'nde MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilen bir kiremit mezarda stylus **(Kat. Nu. 2_24)** buluntusuna rastlanmıştır. Mezarda bir çocuğa ait olduğu düşünülen kemikler ele geçmiştir. Anadolu dışından, Augusta Raurica ve farklı diğer yerlerden çocuk mezarlarında stylus bulunduğundan bahsedilmişti. Buna göre Obrecht stylusların çocuklar için gövdesi kalın ve silme kısmı geniş üretilmiş olabileceğini

[616] J. A., Merten, "Schreibtafel und Buchrolle auf treverischen Denkmalern", *Kurtrier. Yıllığı*, Sayı: 23, 1983, s. 27.
[617] M., Feugére, Ecrire aux morts…, s. 24.
[618] Ovidius, *Amores*, I, XII, 23-25. Başka bir çeviri için bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, s. 104.
[619] F., Şahin, *Patara V. 2…*, s. 64.
[620] F., Şahin, *Patara V. 2…*, s. 9.

söylemiştir[621]. Assos Nekropolü'ndeki bu stylus Obrecht'in de bahsettiği bu biçimsel özellikleri yansıtmaktadır[622]. Sardinya Adası'ndaki Alghero yerleşimindeki Roma nekropolünde bir çocuk mezarı bulunmuştur. Mezarda bronz mürekkep hokkası, kemik cetvel[623], demir balmumu spatulası, balmumu tablet parçası ya da başka bir cetvelin parçası olan bir nesne bulunmuştur[624]. Çocuğun önemli bir aileye mensup olduğu söylenmiştir[625]. Çünkü burası kırsal, küçük bir yerleşimdir[626]. Assos Nekropolü'ndeki çocuğun sosyal konumuyla ilgili bir bilgi ise aktarılmamıştır.

Kuzey Lydia'da Kharakipolis yerleşim alanının hemen kuzeyinde bir mezar tespit edilmiştir. Burada bulunan 4 stylus **(Kat. Nu. 2_30-2_33)** yanlış tanımlanmıştır. Mezar yaklaşık olarak milat yıllarına tarihlendirilir. Diğer buluntular: yazıtlı ostothekler, mühür, kolye tanesi, heykelcikler, kâse, cam eşya, amuletler, küpeler, yüzükler ve phialelerdir. Mezara 3 birey gömülmüştür. Ostotheklerden anlaşıldığı kadarıyla Kharakipolis'te yaşayan bir aile için yapılmıştır. Stylusların bireylere göre konumu konusunda bir veri yoktur. Bu styluslar ikişerli şekilde iki bireye ait olabileceği gibi iki bireye 1, diğer bireye 2 stylus olarak da mezar hediyesi verilmiş olabilir. Küçük bir ihtimal olarak da 4 stylus tek bireye bırakılmış olabilir. Bu konuda bilgi bulunmamaktadır. Roma İmparatorluk'ta stylusların mezarlara ikişerli bırakılma geleneği düşünüldüğünde[627] olasılıkla bu styluslar, iki bireyin yanına ikişerli olarak bırakılmış olmalıdır[628]. Bir aile mezarına bırakılmış styluslar olmaları bakımından bu örnekler Patara'daki aile mezarı buluntusu styluslar ile birlikte şu an için Anadolu'da bilinen iki örnekten biridir. Tarihsel olarak da birbirlerine yakın dönemlere ait oldukları görülür. Kharakipolis'teki bu mezarın, diğer buluntuların yanı sıra mühür

[621] Bk.: Yukarıda, s. 57.
[622] C., Bakan, *Assos Nekropolü S-3 Açması Buluntuları*, (Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2009, s. 32, Resim 9-10.
[623] Bazı araştırmacılar bu nesnelerin cetvel olarak kullanıldığını, başka bazı araştırmacılar daha farklı amaçlarla kullanıldığını söyler. Bk.: D., Bozic, A Roman Grave with…, s. 34-35. Bundan yukarıda bahsedilmişti, s. 38.
[624] A., La Fragola, "Instrumenta Scriptoria da Sepoltura di eta Romana a Cremazione", *StAnt*, Sayı: 13, 2015, s. 252, Figür 8.
[625] A., La Fragola-S., Minozzi, "Essere scolari nella Sardegna romana", *Archeo*, Sayı: 370, 2015, s. 13.
[626] A., La Fragola-S., Minozzi, Instrumenta Scriptoria da…, s. 253.
[627] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 43.
[628] H., Dedeoğlu-H., Malay, "Kuzey Lydia'da Ortaya Çıkan Geç Hellenistik bir Mezar", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi II, M. (Usman) Anabolu'ya Armağan*, İzmir, 1994, s. 129-135.

buluntusu da dikkate alındığında, esnaf ya da tüccar bir aileye ait olabileceği düşünülebilir.

Perge Batı Nekropolü'nde M7.A kodlu mezarda MS 2.-3. yüzyıla tarihlendirilmiş bir stylus bulunmuştur **(Kat. Nu. 2_110)**. Mezardaki diğer buluntuların küpeler, rastık kutusu gibi buluntular olması nedeniyle makyaj paleti olabileceği söylenmiştir[629]. Ancak Patara ve Kharakipolis buluntularında görüldüğü gibi mezarlardan küpe ya da başka takılar çıkması[630] onun stylus olmadığı anlamına gelmez. Ayrıca kadınlara da stylus buluntusu mezar hediyesi olarak bırakılmaktadır. Lüginbühl çalışmasında mürekkep hokkası, stylus, balmumu tablet spatulası gibi yazıyla ilişkili buluntuların var olduğu bilinen 36 kadın mezarı tespit etmiştir[631]. Son olarak buluntunun silme kısmı, bu nesnenin kesin olarak bir stylus olduğunu gösterir.

Juliopolis'te mezar buluntusu olarak 5 adet stylus bulunmuştur ve keski olarak tanımlanmıştır **(Kat. Nu. 2_96-2_100)**. Bunun yanında en az 5 adet mürekkep hokkası bulunmuştur ve silindirik kap olarak tanımlanmışlardır. 4 adet de spatula bulunur **(Kat. Nu. 2_3-2_6)**. M 174 kodlu mezardan mürekkep hokkası ve tablet spatulasının yanı sıra çok çeşitli farklı buluntular ele geçmiştir[632]. Böyle bir mezardan stylus bulunamaması dikkat çekicidir. M 187 ve M 190 kodlu mezarlardan da mürekkep hokkaları ele geçmiştir.

Edirne Hıdırlık Tabya'da mezar buluntusu bir stylus[633] ele geçmiştir. Anadolu kapsamına girmese de buluntudan bir örnek olarak bahsetmek gerekir. Stylus toplam 6 bireyin bulunduğu Mezar 2'de ele geçmiştir ve diğer buluntular fibula, sikke, bronz nesne, altın varaktır. Stylus biçim olarak Manning tip 3'e birebir benzemektedir. Mezar MS 1. ya da 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir[634]. Stylusun biçimi nedeniyle en erken

---

[629] S. Ç., Kepçe, *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları 1997-2007 Yılları arasında 169 Numaralı Parselde Yürütülen Çalışmalar*, Ege Yayınları, İstanbul, 2017, s. 96.

[630] Ayna, ahşap kutu kulpu gibi kadınların kullanma ihtimali daha yüksek olan nesneler de dahil edilebilir.

[631] J., Luginbühl, "Salve Domina Hinweise auf lesende und schreibende Frauen im Römischen Reich", *Hasbonline*, Sayı: 22, Bern, 2017, s. 53.

[632] M., Arslan-B. S. A., Oransay, "A bronze *Balsamarium* from Juliopolis", *Greek, Roman and Byzantine Bronzes from Anatolia and Neighbouring Regions, Bar International Series 3038*, 2021, s. 147.

[633] Bu stylus için ayrıca bk.: D., Baş, *Edirne Arkeoloji Müzesi Metal Buluntuları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2019, s. 108, Kat. Nu.: 36.

[634] H., Karakaya-Ş., Kırçın, "Edirne Müzesi Hıdırlık Tabya Mevkii Roma Dönemi Lahit Mezar Kurtarma Kazısı", *23. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Mardin, 2014, s. 400.

MS 2. yüzyılın sonlarına tarihlendirilebilecek olmasından dolayı, bu tarih önerilebilir.

Hekim mezarlarında, hekimlerin tıbbi amaçlı kullandıkları bir nesne olması nedeniyle stylus da ele geçebilmektedir. Anadolu'da stylus buluntusu olduğu bilinen hekim mezarı kontekstleri Ephesos 1 ve Ephesos 2 hekim mezarı kontekstleri[635] **(Kat. Nu. 2_116-2_117)**, Sardeis[636] **(Kat. Nu. 2_115)** ve Juliopolis'tir[637].

Parion Güney Nekropolü'nde 2 mürekkep hokkası birlikte bulunmuştur **(Kat. Nu. 2_32-2_33)**. Benzerleri ile yapılan tarihlendirmede MS 1.-2. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Mezarın, yazıcılık mesleğine sahip bir kişiye ait olduğu düşünülmüştür[638]. İlk aşamada yazıcı olabileceği düşünülebilir ancak başka meslek gruplarının da yazı malzemelerini kullandığı göz önüne alınmalıdır. Bu meslekleri yukarıda açıklamaya çalıştım.

Bunlar dışında Kibyra'da, Stadion 2 numaralı mezarda, balmumu tablete ait olabileceği düşünülen yivlerle süslü kemik bir menteşe bulunmuştur. Diğer mezarlar gibi MS 5.-7. yüzyıllara tarihlendirilmiştir[639].

4.2.2. Yerleşim Buluntusu Styluslar

Styluslar bir yerleşimin hemen her yerinde bulunabilmektedir. Anadolu'daki bazı stylus buluntu yerleri şunlardır: Tiyatro[640], hamam[641], agora[642], stadion[643], boueleuterion/odeion[644], meclis binası[645], cadde[646], ev[647], yol[648]. Yerleşimin her yerinde bulunabiliyor olması, insanların stylusları yanlarında taşımalarıyla ilgilidir.

---

635 D., Baykan, Roma İmparatorluk Dönemi…, s. 471, fig. 5: 14, 19 fig. 6: 14, 16, 17.
636 D., Baykan, Roma İmparatorluk Dönemi…, s. 472, fig. 9: 5.
637 M., Arslan-M., Metin, *a.g.e.*, s. 47.
638 E., Çelikbaş, *a.g.e.*, s. 176.
639 Ü., Demirer, *a.g.e.*, s. 138.
640 E., Çelikbaş, *a.g.e.*, s. 177.
641 Ü., Demirer, *a.g.e.*, s. 123.
642 Ü., Demirer, *a.g.e.*, s. 123; B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve…*, s. 196.
643 Ü., Demirer, *a.g.e.*, s. 123; B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve…*, s. 194.
644 Ü., Demirer, *a.g.e.*, s. 123.
645 F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları…*, s. 61.
646 A., Gültekin, *a.g.e.*, s. 26
647 Zeugma Mousalar evinde buluntu yerleri 08 03 11 ve 08 01 01 00021 olmak üzere 2 stylus bulunmuştur. 125 numaralı stylus dolguda bulunmuştur bk.: D. B., Tokbudak, *Zeugma Konutlarında Bulunan Bronz Eserler*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015, s. 69. Arykanda'da "doktor'un evi" olarak adlandırılan bir mekânda da stylus ele geçmiştir. Bk.: B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve…*, s. 107.
648 B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve…*, s. 194.

Antik Çağ'da kıyafetlerde bir cep de olmadığı için stylusların düşme ihtimali yükselir. Tablet ve stylusu insanların yanlarında taşımalarıyla ilgili olarak Plautus'un şu dizeleri örnek gösterilebilir[649]: "*Pyrgopolinices: Tabletlerin var mı? Artotrogus: Evet var, ayrıca stylusum da var.*" Palavracı Asker adlı komedyadaki bu sahne Ephesus'ta, Pyrgopolinices ile Periplectomenus'un yan yana bulunan evlerinin önündeki bir caddede geçmektedir. Suetonius'un, Caesar'in öldürülürken eline kendini savunmak için stylusunu aldığını söylemesi de insanların stylusları yanında taşıyabildiğine bir kanıttır.

Nif Dağı Kazısı, Karamattepe stylusları, kazı alanının doğu ortalarında ve kuzeybatı ortalarında daha yoğun olarak bulunmuştur[650] **(Lev. XXXVII)**. Karamattepe styluslarının bulunduğu her açmada ok ucu da ele geçmiştir. Karamattepe'de ok ucu üretimi yapıldığından ve yerleşimin hemen her yerinden ok ucu bulunabildiğinden dolayı bu veri şaşırtıcı değildir. Birlikte bulunan 2 adet buluntudan, Stylusların Üretim Teknikleri başlığında bahsedilmişti. Seviyeleri farklı olsa da aynı açmadan (AB31d) bulunan diğer iki buluntu **Kat. Nu. 2_14** ve **Kat. Nu. 2_15** olanlardır. AB31d, çok sayıda metal nesne, ok ucu, cüruf buluntularının olduğu bir açmadır[651]. Styluslar belki de metal nesne üretirken gereken bazı notlar almak için kullanılmış olabilir. Ya da ok ucu gibi stylus da üretilmiş olabilir. Bunların dışında, **Kat. Nu. 2_3**[652], **Kat. Nu. 2_6**[653], **Kat. Nu. 2_16**[654] ve **Kat. Nu. 2_9**[655] olan styluslar, birçok metal ve metal dışı buluntu ile birlikte bulunmuş olmalarıyla dikkat çekerler. Sözü edilmeyen diğer Nif Dağı stylusları daha az sayılarda buluntuyla birlikte ele geçmiştir.

Psidia Antiokheia'daki stylusların **(Kat. Nu. 2_88-2_92)** hepsi Cardo Maximus caddesindeki farklı açmalardan bulunmuştur ve 5 adetle sınırlıdır. Bir caddedeki stylus buluntusu yoğunluğunu göstermesi bakımından Augusta Raurica'daki Venüs

[649] Plautus, *Miles Gloriosus,* I, I.
[650] Nif Dağı buluntularının ayrıntılı değerlendirmesi için bk.: M., Gül, "Antik Çağ'da Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri", *MASROP E-Dergi 16.1,* 2022.
[651] Nif Dağı Kazısı, Karamattepe 2019 Yılı Raporları.
[652] T30c açması. Sikkeler, ok uçları, çivilerle birlikte bulunmuştur. Nif Dağı Kazısı, Karamattepe 2009 Yılı Raporları.
[653] T29b açması. Ok ucu, iğne, pişmiş toprak kap parçalarıyla birlikte bulunmuştur. Nif Dağı Kazısı, Karamattepe 2012 Yılı Raporları.
[654] Z35b açması. Sikkeler ve metal nesnelerle birlikte bulunmuştur. Nif Dağı Kazısı, Karamattepe 2015 Yılı Raporları.
[655] AA32b açması. Metal nesneler ve cürufla birlikte bulunmuştur. Nif Dağı Kazısı, Karamattepe 2018 Yılı Raporları.

Caddesi'nin doğu-batı yönlü haritası ile karşılaştırılabilir[656] **(Lev. XXVII-a)**. Burada onlarca stylus buluntusu görülmektedir. Obrecht bu insulaların tüccarlar tarafından kullanılmış olabileceğini söylemektedir[657]. Ancak belirtilmelidir ki Augusta Raurica bir garnizon, Psidia Antiokheia ise sivil bir yerleşimdir. Ayrıca Psidia Antiokheia'da bu caddeden bulunmuş **Kat. Nu. 2_90** olan stylus için, birlikte bulunduğu sikkenin tarihi önerilmiştir. Ancak bahsedildiği gibi stylusların düşme, kaybolma ihtimali yüksektir ve aynı şekilde sikke için de bu geçerlidir. Bu nedenle belki de ikisi aynı zamana ait olmayabilirler, farklı zamanlarda kaybedilmiş buluntular olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Obrecht, sikke ve stylusun kaybolmalarıyla ilgili olarak ikisinin bu anlamda birbirine benzeyen buluntular olduğunu belirtir[658].

Tiyatro, agora, stadion gibi yapılarda bulunan styluslar düşürme olasılığıyla açıklanabileceği gibi; hamam[659], boueleuterion, meclis binası, ev gibi yapılarda bulunması, bu yapılardaki okuma yazma etkinliğiyle açıklanabilir. Ancak buradaki ayrım yapıların işleviyle ilgilidir ve yapaydır. Buluntu yeri iyi bilinmediği sürece bir kesinlik söz konusu değildir. Obrecht zenginlerin yaşadığı bir insulada stylusların daha az, orta sınıfın yaşadığı bir insulada daha fazla kaybolacağını söyler. Ona göre bunun sebebi zenginlerin yaşadığı bir evde aydınlatmanın da iyi olmasıdır[660]. Hieronymus kaybolmuş bir stylustan şöyle söz eder[661]: "*Stylusum, kaybolmuş gibi paslı, balmumu tabletim donuk ve küfle kaplı görünüyor*." Ayrıca bir insulada yaşayan insan sayısı ne kadar çoksa kalem buluntusunun da o kadar çok bulunacağını söyler. Anadolu'da bu gibi çıkarımlar yapabileceğimiz kadar toplu veri ne yazık ki bulunmamaktadır. Ancak yerleşim içinde, hangi yapıda ya da açık alanda bulunmuş olursa olsun stylus bulunan bir yer için iki temel varsayımda bulunulabilir. Yazı aracı, düşürülmüş olabilir ya da kullanıldığı yerde bırakılmıştır. Kullanıldığı yerde bırakılmış bir stylus vereceği bilgi açısından değerlidir. Bu, içinde bulunan yapının işleviyle açıklanabilir. Bu durumda

[656] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 225.
[657] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 226.
[658] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 306.
[659] Hamamda yapının içindeki kütüphanede bulunmuş ise okuma yazmayla ilgili ihtimal, dışında ise düşürülmüş olma ihtimali düşünülebilir.
[660] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 224. Obrecht bu söylediklerinin ardından bir stylusun kaybolmasıyla ilgili detaylıca fikirlerini belirtmiştir. Ona göre stylus ince ve kısa biçimiyle yere düştüğünde kolayca yerdeki bir çatlakta kaybolabilmekte ya da zemin çamurlu ise gözden kaybolabilmektedir. Ayrıca Obrecht stylusun muhtemelen (Antik metinlerde bununla ilgili bilgi yoktur.) çok aramaya değecek kadar değerli bir nesne olmadığını belirtir.
[661] Hieronymus, *Ad Heliodorum Epitaphium Nepotiani*, 1.

buluntunun yapı içinde tam olarak nerede bulunduğu bilgisinin önemi de görülebilir.

Ilısu Höyük kurtarma kazılarında ele geçen 4 adet stylus, AK20, AJ20, AL21, AJ21 açmalarında bulunmuştur[662]. AJ20 ve AJ21 açmalarındaki AJ21/004-005/M kodlu mekanlarda **Kat. Nu. 2_93** ve **2_95** olan styluslar ele geçmiştir[663]. Styluslar dışında bu mekanlarda kül izleri, 2 adet sikke, kap parçaları bulunmuştur[664]. AJ20 açmasında çok sayıda pişmiş toprak kap ele geçmiştir. Mekanların işlevleriyle ilgili bilgi verilmemiştir. AJ20 ve AJ21 mekanlarının bulunduğu açmalar ve çevrelerindeki açmalar birbirine yakın boyutlarda, yan yana sıralanmış yapılardır. AK20 açmasında bulunan 129 numaralı buluntu stylus olabilir. Buluntudan demir alet olarak bahsedildiği için nerde bulunduğu anlaşılmamaktadır[665]. AL21 açmasından cadde geçmektedir. **Kat. Nu. 2_94** olan stylus caddede bulunmuş olabilir. Bu konuda bilgi verilmemiştir.

Bu buluntu yerlerinden bağımsız olarak, Philadelphia'daki styluslar üç basamaklı bir podyumun arka tarafında bulunan lahite yaslanmış şekilde oluşturulan bir çukurun içinde, yaklaşık 1752 buluntu ile birlikte bulunmuştur[666]. Buradaki styluslar MS 1.-4. yüzyıla tarihlendirilir.

Tıpla ilişkili kontekstlerde sadece mezarlarda stylus bulunmaz. Allianoi'daki styluslar, hem yapı içi hem de yapı dışı pek çok farklı noktadan ele geçmiştir[667]. Ayrıca hastane yapısında da styluslar ele geçmiştir. Bunlar **Kat. Nu. 2_37**, **2_46**, **2_52** ve **2_58** olan styluslardır[668]. Böylece bu buluntuların Anadolu'da bilinen tek hastane içi stylusları olduğu söylenebilir. Baykan, bu hastanenin ünlü Roma hekimi Galenos'un çalıştığı yer olabileceğini söyler[669]. **Kat. Nu. 2_37** ve **Kat. Nu. 2_58** olan styluslar onun hekimlik yaptığı MS 157-162 tarihlerinde kullanılmış olabilir. Buluntular biçimsel özelliklerine göre MS 2. yüzyılın ikinci yarısı ve MS 3. yüzyıla tarihleniyor

---

662 A. T., Ökse-N., Erdoğan, *Ilısu Barajı İnşaat Sahası Kurtarma Kazıları III, Roma İmparatorluk Dönemi ve Orta-Yakın Çağ Yerleşimleri*, Mardin Müzesi, Mardin, 2018, s. 352.

663 Stylus oldukları belirtilmemiş, metal alet olarak tanımlanmışlardır. Stylus oldukları A. T., Ökse-N., Erdoğan, *a.g.e.*, s. 77'deki buluntu yeri bilgisinden anlaşılmaktadır.

664 A. T., Ökse-N., Erdoğan, *a.g.e.*, s. 48-49, 53.

665 A. T., Ökse-N., Erdoğan, *a.g.e.*, s. 44.

666 H., Canlı, *a.g.e.*, s. 1.

667 D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul, 2009, Lev. 84.

668 D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri…*, Lev. 85.

669 D., Baykan, "Gladyatör Hekimi Galenos ve Allianoi", *II. Uluslararası Bergama Sempozyumu*, İzmir, 2019, s. 48.

olmalıdırlar. **Kat. Nu. 2_52** olan buluntunun ise MS 1. yüzyıla tarihleniyor olma ihtimali yüksektir. **Kat. Nu. 2_46** olan buluntu bu döneme tarihleniyor olabilir. Galenos, gladyatör hekimi olması nedeniyle de delici ve kesici işleve sahip stylus kullanmıştır. Eserinde stylusun tıbbi kullanımıyla ilgili bilgiler aktardığı için bu rahatlıkla söylenebilir[670]. Abartılı bir yorum yapılacak olursa, bu 4 adet stylustan birinin ya da birkaçının Galenos tarafından kullanılmış olabileceği söylenebilir. Ancak belirtilmelidir ki bu çıkarımı yapmak için doğrudan böyle bir bilgiyi sağlayacak veri yoktur. Ayrıca bu tür bir bilginin pek bir faydası da yoktur. Önemli olan bu stylusların, Anadolu'da bilinen, hekim mezarları dışında, tıpla ilişkili kontekstten bulunmuş tek örnek olmalarıdır.

4.2.3. Buluntuların Dağılım Açısından Değerlendirilmesi

Bu alt başlıkta Anadolu'daki stylusların nicelik açısından bölgesel dağılımları ve varsa o bölge için karakteristik örnekleri incelenecektir **(Lev. XXXI)**. Ayrıca genel biçimsel benzerlikler yoluyla da bilgi edinilmeye çalışılacaktır[671]. Bölgelere göre styluslara bakılırken kuzeyden güneye doğru bir inceleme gerçekleştirilecektir.

Bithynia'daki styluslar için Galatia sınırındaki bir kent olan Juliopolis buluntularına bakılabilir[672]. Burada 5 adet stylus vardır **(Kat. Nu. 2_96-2_100)** ve bunların 2 tanesi[673] **(Kat. Nu. 2_97-2_98)**, Aydın Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, Tralleis buluntusu olan bir stylusa tip olarak benzemektedir. Bu durum stylusların ticari değeri hakkında ipucu veriyor olabilir. Ayrıca Bolu Arkeoloji Müzesi'nde 2 adet, Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde 4 adet metal stylus sergilenmektedir.

Pontos bölgesi için Cıngırt Kayası kazısındaki 1 adet stylus[674] örnek gösterilebilir **(Kat. Nu. 2_111)**. Basit tipte bir stylustur.

Troas bölgesinde Assos'ta bulunmuş MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilen 1 adet stylus

---

[670] Galenos, *Περὶ φυσικών δυνάμεων*, I, 14.
[671] Biçimsel özelliklerin analojik olarak daha ayrıntılı incelemesi daha sonraki bir başlıkta yapılacaktır.
[672] M., Arslan-M., Metin, *a.g.e*., s. 47-48.
[673] M., Arslan-M., Metin, "Surgical Instruments from the *Necropolis* of Juliopolis in Bithynia (Northwestern Central Turkey)", *Greek, Roman and Byzantine Bronzes from Anatolia and Neighbouring Regions, BAR International Series 3038*, 2021, s. 113, Levha 16.11.
[674] E., Yıldırım, *Ordu/Fatsa Cıngırt Kayası Kazısı 2012-2014 Sezonu Metal Buluntuları*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2017, Kat. No. 64.

bulunur[675] **(Kat. Nu. 2_24)**. Tip olarak bütün Anadolu'da bir benzeri daha bilinmeyen bir biçimdedir. Bölgede bu tipin bir benzeri bulunmadığı için, karakteristik bir örnek olup olmadığı hakkında bir şey demek kolay değildir. Ayrıca Dardanos Tümülüsü'nde 1 adet stylus **(Kat. Nu. 2_124)** bulunmuştur[676].

Mysia bölgesine bakılırsa, Allianoi'un bölgede bulunması nedeniyle buluntu yeri bilinen Anadolu'daki en çok stylus 25 adet ile bu bölgededir[677]. Buradaki styluslar Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilirler ve Anadolu'da Roma İmparatorluk stylusları için Mysia bölgesi önem kazanır. Mysia'daki başka bir stylus buluntusu olarak Parion'dan bahsedilebilir ancak bu stylus basit tiptedir **(Kat. Nu. 2_107)**. Şu anki bilgilerle buluntu yeri bilinen, silme kısmında mahmuz bulunan stylus örneği **(Kat. Nu. 2_53-2_55)** ve baklava bezemeli stylus örneği **(Kat. Nu. 2_54)** yalnızca Mysia'da bulunur[678].

Phrygia bölgesinde yer alan Amorium kentinde Doğu Roma İmparatorluğuna tarihlendirilen 13 adet stylus bulunmaktadır ve bazıları kilise içi buluntulardır[679].

Lydia'ya bakıldığında Sardeis'te 4 adet stylus **(Kat. Nu. 2_112-2_115)** bulunur[680]. Bunlardan biri **(Kat. Nu. 2_115)** hekim mezarı buluntusudur ve ters/düz üçgen bezemeye sahiptir. Kuzey Lydia'daki bir yerleşim olan Kharakipolis'teki 4 adet mezar buluntusu stylus[681] **(Kat. Nu. 2_30-2_33)** tip olarak bu bölge için karakteristik olabilir. Tipin özelliği gövdeden yazma ucuna doğru iki kez omuz yapmasıdır[682].

İonia'ya bakıldığında 16 adet stylusla Nif Dağı Kazısı buluntularından bahsedilebilir[683] **(Kat. Nu. 2_1-2_16)**. Stylusların çoğunluğu MÖ 6. ya da 4. yüzyıla

---

675 C., Bakan, *a.g.e.*, Resim 9.
676 N., Sevinç-M., Treister, *a.g.e.*, s. 242.
677 D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 43.
678 D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 121.
679 Z. D., Gökalp, "Amorium Kazılarında Bulunan Styluslar", *TÜBA-KED*, Sayı: 23, 2021, s. 109, Şekil 2.
680 J. C., Waldbaum, *a.g.e.*, s. 52, Kat. Nu.: 154, s. 63, Kat. Nu.: 250, s. 152, Kat. Nu.: 1007. Bunlardan ikisi yanlış tanımlanmıştır. Yanlış tanımlamalardan, Biçimsel Özelliklerine Göre Styluslar başlığında detaylı olarak bahsedilecektir. Hekim mezarı konteksti için bk.: D., Baykan, "Roma İmparatorluk Dönemi Hekim Mezarları", Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Ölü Gömme Adetleri Uluslararası Sempozyum (23-26 Temmuz 2018) Kitabı, Kütahya, 2019, s. 472.
681 H., Dedeoğlu-H., Malay, *a.g.e.*, s. 135.
682 Omuz yapma terimi, Anadolu Stylus Tipolojileri başlığında açıklanmıştır.
683 E. T., Tulunay vd., "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2012", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Muğla, 2013, s. 346. E. T., Tulunay vd., "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2013 Yılı Kazısı", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Gaziantep, 2014, s. 702. M., Peker vd. *Nif Dağı Ballıcaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 129-131.

tarihlendirilirler. Ephesos, Anadolu'daki kemik styluslar bakımından önemlidir. 3'ü **(Kat. Nu. 2_116-2_118)** hekim mezarlarından olmak üzere 7 adet metal[684] stylus **(Kat. Nu. 2_116-2_122)**, 6 adet kemik stylustan **(Kat. Nu. 2_197-2_202)** bahsedilir. Ayrıca 5 adet kemik buluntunun stylus olabileceği söylenir[685]. Yine başka bir Ephesos yayınında 6 adet kemik nesnenin stylus olabileceği söylenmiştir[686]. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen örnekler vardır. Magdalensberg'de 300'den çok kemik stylus buluntusu olduğu düşünülürse[687], Ephesos'taki kemik stylus sayısı Antik Çağ coğrafyası için önemsiz görünecektir. Metropolis'te 1 adet[688] **(Kat. Nu. 2_108)**, Priene'de 1 adet stylus **(Kat. Nu. 2_123)** bilinmektedir. Tire Müzesi kataloğunda 2 adet stylus bulunur **(Kat. Nu. 2_125-2_126)**. Milet Arkeoloji Müzesi'nde 1 adet stylus sergilenmektedir. Ayrıca özel kolaksiyonlara dağılmış ve buluntu yeri belirsiz stylusların bir kısmı İonia bölgesinden olmalıdır. Sayısı net olarak bilinemediğinden kesin bir şey söylenemese de Anadolu'daki en çok stylusun bu bölgede olması gerektiği düşünülebilir. En çok ters/düz üçgen bezemeli stylus bu bölgede olmalıdır.

Lykia'daki styluslar için Patara[689] **(Kat. Nu. 2_26-2_29)**, Arykanda[690] **(Kat. Nu. 2_71-2_79)** ve Kibyra'daki[691] **(Kat. Nu. 2_80-2_87)** styluslara bakılabilir. Bu styluslara genel olarak bakılırsa toplam 19 adet buluntunun hepsi basit tiptedir[692]. Buluntu yeri bilinen styluslar içinde Lykia bölgesi 2. büyük buluntu grubuna sahiptir.

---

[684] Efes Arkeoloji Müzesi'nde, bahsedilen bu 7 adet metal stylusun dışında, tıp aletleri ile sergilenen 4 adet daha metal stylus bulunur.

[685] H., Thür, *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 4, Forschungen in Ephesos, Band VIII/6, Textband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2005, s. 394. H., Thür-E., Rathmayr, *a.g.e*., s. 649. E., Rathmayr, *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 7, Forschungen in Ephesos, Band VIII/10, Textband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2016, s. 479. Metal styluslardan üçü spatula olarak değerlendirilmiştir. Bu styluslar için bk.: A., M., Pülz, *Byzantinische Kleinfunde aus Ephesos, Forschungen in Ephesos XVIII/1, Textband*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana, 2020, s. 136. A. M., Pülz, *Byzantinische Kleinfunde aus Ephesos, Forschungen in Ephesos XVIII/1, Katalog und Tafelband,* Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana, 2020, s. 128-129.

[686] A. M., Pülz, *a.g.e*., Katalog und Tafelband, s. 171-172.

[687] K., Gostencnik, "Die Beinfunde vom Magdalensberg: Neufunde seit 1989", *Rudolfinum Jahrbuch des Landesmuseums für Kärnten*, 2001, s. 167.

[688] S., Aybek vd. "Metropolis'ten Bronz Aletler, Gereçler ve Aksesuarlar", *Arkeoloji Dergisi*, XXI, 2016, s. 148.

[689] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları…*, s. 61.

[690] B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve...*, s. 106.

[691] Ü., Demirer, *a.g.e*., s. 122; M. C., Kaya-Ü., Demirer, *a.g.m*., s. 123.

[692] Bunların dışında, Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Ksanthos buluntusu stylus da basit tiptedir.

Bölgedeki bilinen tek ters/düz üçgen bezemeli stylus Arykanda'dadır **(Kat. Nu. 2_71)** ancak diğer bütün ters/düz üçgen bezemeli styluslardan farklı olarak gövdesi omuz yapmaz.

Psidia bölgesi için şu an yayını bilinen yerleşim, Psidia Antiokheia kentidir. 5 adet buluntunun **(Kat. Nu. 2_88-2_92)** oldukça basit tipte styluslar olduğu söylenebilir. Bu stylusların dikkat çeken yanı yamuk (ya da üçgen) biçiminde geniş silme uçlarına sahip olmalarıdır. Ayrıca Burdur Arkeoloji Müzesi'nde, Psidia Antiokheia buluntularından farklı olarak 5 adet metal stylus sergilenmektedir.

Pamphylia bölgesi için Philadelphia'daki 12 adet stylus[693] **(Kat. Nu. 2_59-2_70)** önemlidir. Yazma ucu ve gövde arasında boncuk süslemesi bulunan bir stylus **(Kat. Nu. 2_59)** Anadolu'daki tek örnektir. Perge'de[694] yayınlanmış 1 metal **(Kat. Nu. 2_110)** ve 1 kemik, **(Kat. Nu. 2_206)** 2 adet stylus bulunur.

Kilikia'daki Tarsus Gözlükule'de 7 adet stylus bulunur[695] **(Kat. Nu. 2_17-2_23)**. Kozmetik ya da tıp aleti olarak değerlendirilmişlerdir.

Kommagene bölgesi'nde bulunan Zeugma'da 2 adet demir stylus **(Kat. Nu. 2_105-2_106)**, 4 adet bronz stylus **(Kat. Nu. 2_101-2_104)** vardır[696]. Bronz styluslardan biri **(Kat. Nu. 2_102)** ters/düz üçgen bezemelidir. Adıyaman, Tille kazısında, Roma İmparatorluk tabakasında 1 adet bronz stylus ele geçtiği söylenmiştir[697].

Bu çalışmanın kataloğunda yer alan, özel koleksiyonlara dağılmış durumdaki 50'den çok stylusun buluntu yerleri bilinmemektedir. Sözü edilmeyen Paphlagonia, Karia, Galatia, Lykaonia, Kappadokia bölgelerinde de stylus buluntuları olabilir.

Ters/düz üçgen bezemeli stylusların yayılımına bakıldığında, Mysia, İonia, Lydia[698], Phrygia[699], Lykia ve Kommagene bu tiplerin görüldüğü bölgelerdir. Anadolu'da birçok farklı bölgede varlığı tespit edilebilen bir stylus olması bakımından dikkat çekmektedir. Bu durum, bu tipteki buluntuların ticari bir değere sahip olduğunu düşündürmektedir.

---

[693] H., Canlı, *a.g.e.* s. 19.
[694] S. Ç., Kepçe, *a.g.e.*, s. 97; H., Garan, *a.g.e.* s. 109, Kat. Nu. D. 1.
[695] H., Goldman, *a.g.e.*, s. 390.
[696] N., Dieudonne-Glad *a.g.e.*, s. 214. Ayrıca bk.: D. B., Tokbudak, *a.g.e.*, s. 193, Kat. Nu.: 125, 126.
[697] D., French, "Tille 1981", *IV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1982, s. 416.
[698] Diğer Lydia buluntularının yanı sıra Uşak Arkeoloji Müzesi'nde de ters/düz üçgen bezemeli stylus bulunmaktadır.
[699] Afyon Arkeoloji Müzesi'ndeki bir stylus. Bk.: İ., Uzel, *a.g.e.*, Lev. II, 6.

Nicelik olarak bakılırsa sırasıyla Ionia, Mysia ve Lykia en çok stylus bilinen bölgelerdir. Tarihsel olarak bakılırsa Ionia MÖ 6. yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemine kadar tarihlendirilen buluntularla geniş bir dönem aralığındaki buluntulara sahiptir. Son olarak bu bilgiler günümüze kadar yayınlanmış örneklerle elde edildiği için değişme olasılığı yüksektir.

4.3. Biçimsel Özelliklerine Göre Styluslar

Styluslar biçimsel özelliklerine göre değerlendirilirken, sırasıyla şu üç ayrıma göre incelenmiştir: Analoji, tipoloji ve kronoloji. Bu bölümlerin tezin asıl ilgi odağı olduğu ve birbirlerini tamamladıkları söylenmelidir.

4.3.1. Analojiye Göre Biçimsel Özellikler

Türkiye'deki bilimsel yayınlarda stylusların tanımlanmasıyla ilgili çok sık hata yapılmaktadır[700]. Diğer bazı yanlış tanımlamalardan yeri geldikçe bahsedilecektir. Bu alt başlıkta yapılacak şey, bilinen Anadolu'daki bütün stylusların biçimsel özelliklerini, ayrıntılarıyla tespit etmek ve varsa benzerleriyle karşılaştırmaktır. Bunun amacı biçimsel özellikler yoluyla elde edilebilecek her türlü veriyi elde edebilmektir[701]. Styluslar, yeteri kadar araştırılmış bir yazı aracı olmadığından bu gibi verilerin önemli olabileceğini düşünmekteyim.

---

[700] Bunların hepsinden bahsetmek tezin akışını bozacağından çok kısaca bazı hatalı değerlendirilen styluslara burada örnek verilecektir. Verilen örnekler stylusların tanımlanmasındaki yanlışlıklar bakımından sadece küçük bir kısımdır. Tire Müzesi bronz eserler kataloğundaki bir stylus iğne olarak değerlendirilmiş ancak analojileri styluslarla yapılmıştır. Aynı çalışmada bir başka stylus kaşık-sonda olarak tanımlanmıştır. Bk.: B., Gürler, *Tire Müzesi Bronz Eserleri*, Ege Yayınları, İstanbul, 2004, s. 47, 104. Perge Batı Nekropolü'nde M7.A kodlu mezardan bulunmuş demir stylus makyaj paleti olarak tanımlanmıştır. Bk.: S. Ç., Kepçe, *a.g.e*, s. 97. Zeugma Mousalar evinde bulunmuş 124, 125 ve 126 katalog numaralı 3 stylus, muayene sondası ve spatula denilerek yanlış tanımlanmıştır. Bk.: D. B., Tokbudak, *a.g.e*., s. 68-69. Muayene sondası ya da spatula olarak kullanılıyor olsalar dahi bu nesneler stylustur ve stylus oldukları belirtilmelidir. Kuzey Lydia'da Kharakipolis yerleşimine yakın bir arazideki yaklaşık olarak milat yıllarına tarihlendirilen bir mezarda 4 adet stylus bulunmuş ancak iğne olarak tanımlanmıştır. Bk.: H., Dedeoğlu-H., Malay, *a.g.m*., s. 135. Ilısu Höyük'teki 3 adet Roma İmparatorluk Dönemi stylusu isimlendirilmemiştir. Bk.: A. T., Ökse-N., Erdoğan, *a.g.e*., s. 316. Yabancı yayınlarda da hatalar bulunur. Sardeis buluntusu 154 ve 1007 numaralı styluslar yanlış tanımlanmıştır. 1007 numaralı stylusun Waldbaum tarafınca küçük bir keski olabileceği düşünülmüştür oysaki stylus buluntusudur. Bk.: J. C., Waldbaum, *a.g.e*., s. 152-153. Priene'deki bir stylus spatula olarak değerlendirilmiştir. Bk.: J., Raeder, *Priene Funde aus einer griechischen Stadt, Bilderheft der Staatlichen Museen Preußischer Kulturbesitz*, 45/46, Berlin, 1983, s. 59.

[701] Önceden bahsedilen bazı styluslar, bu alt başlıkta farklı bir açıdan ele alınacaktır. O nedenle burada aktarılacak verilerin bazıları tekrar edilmek durumundadır.

Her ne kadar diğer styluslarla benzerlikleri olsa da Anadolu'da bulunan styluslar farklı bir tipolojide değerlendirilmeyi gerektirecek kadar farklılıklar içermektedir. Anadolu stylusları genel olarak incelendiğinde çoğunlukla basit biçimlere sahiptir. Bu bakımdan Avrupa'daki oldukça süslenmiş stylus buluntularından farklılaşır. Örneğin pirinç ve gümüş süsleme olarak Avrupa'daki styluslarda daha çok görülür. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Erken, Orta, Geç İmparatorluk ve Geç Antik için önceden yapılmış tipolojilerle benzer örnekler karşılaştırılacak, Anadolu'daki belirgin örneklerden bahsedilecek ve ardından Anadolu'da bu örneklere uymayan tipteki stylusları da kapsayan Anadolu'daki ilk stylus tipolojisi önerilecektir.

Nif Dağı Kazısı, Karamattepe'de 13 adet stylusun, Ballıcaoluk'ta 3 adet stylusun varlığı bilinmektedir. Karamattepe buluntuları MÖ 6. ya da 4. yüzyıla, Ballıcaoluk buluntuları MÖ 4.-1. yüzyıla tarihlendirilirler ve dönemlerinin temel biçimsel özelliklerini gösterirler. Bunlar yamuk (ya da üçgen) biçimli bir silme kısmı, düz bir gövdedir. Karamattepe'deki bir bronz ve bir demir stylus **(Kat. Nu. 2_7-2_8)** tip benzerliklerinden dolayı dikkat çekicidir. İkisinin de gövdesinde çizgisel bezemeler bulunur. Bezemelerin bulunduğu konum nedeniyle elden kaymaması için bu şekilde yapılmış olmalıdırlar.

Roma İmparatorluk Dönemi için Manning ve Obrecht'in tipolojilerinin en önemli iki tipoloji olduğundan bahsedilmişti[702]. İki tipoloji arasında benzerlikler bulunur. Manning tip 1 ve Obrecht A, B, C grupları Erken İmparatorluğa tarihlendirilmektedir ve biçimsel olarak da benzerlik gösterirler. Anadolu'da Erken İmparatorluk için bu iki tipolojiye de uyan styluslar bulunmaktadır. Patara'daki MS 1.-2. yüzyıla tarihlendirilmiş **Kat. Nu. 2_26** olan stylus[703] ve Philadelphia'daki MS 1.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiş **Kat. Nu. 2_62** olan stylus[704] bunlara iyi örneklerdir. Bu örnekler özellikle Manning tip 1 ile birebir benzerlik gösterirler. Bu nedenle MS 1. yüzyıla ait

[702] Manning tipolojisi ilk stylus tipolojisi olması bakımından önem kazanırken, Obrecht tipolojisi büyük bir örnek grubuyla (2.880 adet) yapıldığı için değerlidir. Ancak belirtmek gerekir ki Orta ve Geç İmparatorluk kronolojisi için Manning tipolojisi etkili değildir. Obrecht tipolojisi ise Anadolu'ya çok uymamaktadır. Obrecht'in değerlendirdiği styluslar için bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *Stilus Kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten*, Katalog und Tafeln, Augusta Raurica, 2012.

[703] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları...*, s. 116. Patara'daki **Kat. Nu. 2_28** olan stylus MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir ve dar bir silme kısmına sahiptir, Burgulu **(Kat. Nu. 2_27)** stylus aynı şekilde MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

[704] H., Canlı, *a.g.e.*, s. 145.

olmalıdırlar.

Obrecht H grubu, Orta İmparatorluğa karşılık gelir. Anadolu'da bu grubun örneklerini karşılayan biçimde stylus örneğine rastlamak zordur. Assos Nekropolü'nde Obrecht H grubuna benzeyen bir örnek **(Kat. Nu. 2_24)** bulunmuş olsa da mezar MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir[705]. **Kat. Nu. 2_155**[706] ve **Kat. Nu. 2_182**[707] silme kısmı Obrecht H47 grubuyla benzerlik gösterir ancak gövdesi farklıdır.

Orta ve Geç İmparatorluk arasına tarihlendirilen bir bezeme baklava desenli bezemedir. Allianoi **Kat. Nu. 2_54** olan stylusun gövdesinde silme kısmına yakın yerde baklava desen yer alır[708]. Obrecht P53'te silme ucuna yakın yerde bu desen görülebilir. Obrecht grubu 2. yüzyılın ortaları ve 3. yüzyılın ilk yarısına[709], Allianoi örneği MS 2.-4. yüzyıllara tarihlendirilir. Anadolu dışından baklava desenli stylus örnekleri olarak Wiesbaden WL24 numaralı stylus[710], Londra Müzesi MoL51 numaralı[711], MoL79 numaralı[712] ve MoL83 numaralı[713] styluslar verilebilir. Obrecht H ve P gruplarında görülen bir özellik bazı stylusların hemen silme kısmının gövdeye bağlandığı yerde boncuk süslemesi bulunmasıdır. Philadelphia **Kat. Nu. 2_61** olan stylusta da bu süsleme görülebilir. Stylus MS 1.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Böylece stylusun tarih aralığının Obrecht ile uyumlu olduğu görülür.

Obrecht P, Q grupları Geç İmparatorluk styluslarıdır. Obrecht P57 stylus grubundan bir stylusun üzerindeki bezeme Allianoi **Kat. Nu. 2_35, 2_36, 2_58** olan styluslarla benzeşmektedir. Gövdelerinde, önceden de sözü edilen ters/düz üçgen bezemeli bantlar bulunur ve gövdedeki yerleri de birbirine yakındır. Augusta Raurica örneği 2. yüzyılın sonları ile 3. yüzyıla tarihlendirilir[714]. Allianoi **Kat. Nu. 2_35** olan örnek kontekste göre MS 1.-3. yüzyıllara[715], **Kat. Nu. 2_36** olan örnek kontekste göre

[705] C., Bakan, *a.g.e*, s. 31-32. Bu stylus için ayrıca Bk.: N. Arslan vd., "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara, 2008, s. 108.
[706] İAMp 2012, s. 44.
[707] İAMp 2002, s. 27.
[708] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 121.
[709] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 161.
[710] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 721.
[711] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 737.
[712] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 743.
[713] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 743.
[714] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e*., s. 170.
[715] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 116.

MS 2.-4. yüzyıllara[716], **Kat. Nu. 2_58** olan örnek kontekste göre MS 1.-3. yüzyıllara[717] tarihlendirilmiştir. Buna göre Allianoi buluntuları 2. yüzyılın sonları ya da 3. yüzyıla ait olmalıdır. Afyon Arkeoloji Müzesi'ndeki bir stylus da bezeme ve biçim olarak bu örneklere benzemektedir[718]. Gövdesindeki üçgen bantlar Augusta Raurica'dan az sayıda ve daha geniş yapılmıştır ancak bu bezemeler oldukça benzerdir. Styluslar biçim olarak da birbirlerine benzemektedirler. British Müzesi BMGR 7 ve 8 adlı styluslar[719], Aquileia 9, 10 ve 11 numaralı styluslar[720], Toulouse TM 3 adlı stylus[721], bu bezemenin görüldüğü diğer bazı Anadolu dışından örneklerdir. Yine bir örnek, Bliquez'in yayınındaki iki adet Pompeii buluntusu stylustan, ters/düz üçgen bezemeli olandır[722]. Üçgen bantlara Anadolu'dan örnek olarak **Kat. Nu. 2_157, 2_163, 2_165, 2_171, 2_173** de gösterilebilir[723]. Böylece koleksiyondaki bu styluslar için MS 2. yüzyılın sonu ve MS 3. yüzyıl önerilebilir. Buluntuların buluntu yeri bilgisi yoktur ancak Ionia bölgesine ait styluslar olabilirler. Ters/düz üçgen bantlar bulunan diğer Anadolu örnekleri Zeugma'da[724] **(Kat. Nu. 2_102)**, Priene'de[725] **(Kat. Nu. 2_123)**, Sardeis hekim mezarı kontekstinde[726] **(Kat. Nu. 2_115)**, Tire Arkeoloji Müzesi'nde **(Kat. Nu. 2_131)**, bir çalışmada **Kat. Nu. 2_182**[727], Arykanda'da[728] **(Kat. Nu. 2_71)** bulunur.

Major'un tipolojisinde 7. grupta bulunan İ kodlu stylus ters/düz üçgen bezemeye sahiptir. 2. yüzyılın ortaları ile 3. yüzyılın ortalarına tarihlendirilir[729]. Obrecht'in verdiği tarihle uyuşmaktadır. Alonso ve diğerlerinin çalışmalarında Hispania'daki styluslar Obrecht'in tipolojisiyle karşılaştırılmış ve ters/düz bezemeli P57 grubundan stylusların Hispania'da da kullanıldığı gösterilmiştir[730].

---

[716] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 117.
[717] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 122.
[718] İ., Uzel, *a.g.e.*, s. 176.
[719] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 749.
[720] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 753.
[721] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 767.
[722] L. J., Bliquez, *Roman Surgical Instruments and Other Minor Objects in the National Archaeological Museum of Naples*, Philip von Zabern, Mainz, 1994, s. 163, 214.
[723] İAMp 2012, s. 44-46.
[724] D. B., Tokbudak, *a.g.e.*, s. 193, Kat. Nu.: 126.
[725] J., Raeder, *a.g.e.*, s. 19.
[726] D., Baykan, Roma İmparatorluk Dönemi…, s. 472.
[727] İAMp 2002, s. 27.
[728] B. S. A., Oransay, *Arykanda Madenciliği ve…*, Lev. XXV.
[729] H., Major, *a.g.m.*, s. 5.
[730] J., Alonso vd., Instrumentos de Escritura en Hispania…, s. 180.

Geç İmparatorluk için Anadolu'dan bir örnek Philadelphia **Kat. Nu. 2_59** olan stylustur. Yazma ucunu ve gövdeyi birbirinden ayıran boncuk süslemesi, Obrecht Q73 grubunda[731] görülmektedir. Farkları ise Obrecht grubundaki boncuklar yatayda, St1 ise dikeyde oval biçim alırlar. Obrecht grubu 2. yüzyıl sonu ve 3. yüzyılın başlarına, **Kat. Nu. 2_59**, MS 1.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Böylece **Kat. Nu. 2_59** için Obrecht'in tarihlendirmesi önerilebilir. Özellikle Wiesbaden WL19 numaralı stylus Anadolu dışından bir örnek olarak **Kat. Nu. 2_59**'a oldukça benzemektedir[732].

Geç İmparatorluktaki, Obrecht'in P grubu olarak isimlendirdiği buluntuları, Anadolu'da yansıtan iki örnek **(Kat. Nu. 2_97-2_98)** Juliopolis'te bulunur. Yazma ucunun gövdeyle birleştiği noktadaki süsleme bu buluntular için belirleyicidir. Aydın Arkeoloji Müzesi'ndeki Tralleis buluntusu bir stylus da bu tiptedir.

Anadolu örneklerinde de yaşanan, stylus tipolojisindeki genel sorun şudur: Erken, Orta ve Geç İmparatorluk stylusları yaklaşık olarak belirli biçimsel özellikler göstermesine karşın, bazı Roma İmparatorluk öncesi stylusları ve Geç Antik stylusları arasında ayrım yapılamayacak benzerlikler bulunur. Bu benzerlik düz bir gövde ve eğimli, geniş, yelpazeye benzeyen bir silme kısmıdır[733]. Bu stylus, Manning tip 1a ve Obrecht W gruplarıdır. Psidia Antiokheia'daki **Kat. Nu. 2_90** olan stylusun bir sikke yardımıyla MS 1030 civarlarına tarihlendirilir. Silme ve gövde kısımları bahsedilen gibidir[734]. Antiokheia **Kat. Nu. 2_88** olan stylus silme kısmının çok geniş olması ve gövde uzunluğunun kısa olması sebebiyle yazmak için işlevsel bir biçimde değildir. Buluntunun iğne olma ihtimali de düşünülebilir[735]. Aynı şekilde sona doğru eğimli silme kısmına sahip Kibyra, **Kat. Nu. 2_80, 2_82, 2_83, 2_84** olan styluslar MS 5.-6. yüzyıllara tarihlendirilmişlerdir[736]. Metropolis'te bulunmuş MS 4.-5. yüzyıllara tarihlendirilen stylus **(Kat. Nu. 2_108)** aynı şekilde eğimli silme kısmına, düz gövdeye sahiptir[737]. Buluntu yeri ya da tabaka bilgisi olmaksızın bu tip stylusları tarihlemek

[731] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 183.
[732] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 719.
[733] Bu tipten oluşturduğumuz tipolojide bahsedilecektir. Bu sorunun, çalışmanın genel sonucunu etkileyecek kadar önemli olduğunu belirtmek gerekir.
[734] A., Gültekin, *a.g.e.*, s. 79.
[735] Jacobsthal'ın oar-blade ismini verdiği iğnelerden yukarıda bahsedilmişti. Bk.: Yukarıda, s. 59.
[736] Ü., Demirer, *a.g.e.*, s. 286-289. Ancak **Kat. Nu. 2_81** olan stylusun silme kısmı Erken İmparatorluk örneklerine benzemektedir. MS 2-3. yüzyıllara tarihlendirilen buluntunun 2. yüzyıla ya da daha erken bir tarihe ait olma olasılığı vardır. Bk.: Ü., Demirer, *a.g.e.*, s. 287.
[737] E., Durak, *a.g.e.*, s. 79.

oldukça zor hatta imkansızdır. Ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi öncesine ait stylusların bir tipolojisinin yapılmamış olması Roma İmparatorluk Dönemi öncesi styluslar hakkındaki bilgilerimizin sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmiş Ephesos **Kat. Nu. 2_121**[738] ve **Kat. Nu. 2_170**[739] benzerlikleri dikkat çekicidir. Gövdenin yazma ucuna bağlandığı yerde gövde konik bir biçim alır. Anadolu'da bu biçimde başka stylus bilmediğimiz için buluntu Ephesos ya da İonia merkezli olabilir[740].

Silme kısımları, stylus buluntusunu biçimsel özelliklere göre tarihlerken gövdedeki özellikler kadar etkili değildir. Obrecht spatula kısmının dönemlere göre genişliğinin pratik amaçlarla değil modaya göre biçim aldığını söyler[741]. Bu nedenle spatula genişliği konusunda Erken İmparatorluktan Geç Antik Çağ'a kadarki süreçte genel olarak bakıldığında genişlediği söylenebilirse de daha kesin tarihler verebilmek için sadece spatula genişliği ya da biçiminin sağlayacağı veri yeterli olmayacaktır. MS 1. yüzyılda küçük spatulalar ve Geç Antik'te geniş spatulalar dikkat çeker. Bu örneklerin bazılarından yukarıda bahsedildi. Obrecht Q70 grubunda silme kısmı neredeyse kare biçiminde olmasıyla dikkat çeker. Allianoi **Kat. Nu. 2_52** olan stylusun silme ucu buna benzemektedir. Yine de söylemek gerekir ki kare ya da neredeyse kare olan bu biçim sadece bu grupta yoktur, sadece Q70 grubunda bu biçim belirleyicidir. Obrecht'in grubu 2. yüzyıl sonu ve 3. yüzyıla, Allianoi stylusu kontekste göre MS 1.-3. yüzyıllara tarihlendirilir. Böylece tarihlerin uyumlu olduğu görülebilir. Silme kısımlarındaki bir başka biçimsel özellik aniden incelip, düzleşen kesitlere sahip olanlardır. Allianoi **Kat. Nu. 2_40**, Philadelphia **Kat. Nu. 2_64-2_68**, Antiokheia **Kat. Nu. 2_91**, böyle örneklerdir. Obrecht, A11, B15 grupları ile Aquileia Aq2, Aq3 numaralılarda[742] bu tip silme uçlarının benzerleri görülebilir. Bu, yapım tekniğiyle ilgili bir özelliktir. Silme kısımlarındaki bir detay ise iki yana eğim yaparak sonlanan bazı silme uçlarının bir tarafa doğru daha eğimli olmalarıdır[743]. Buna en karakteristik

[738] A. M., Pülz, *a.g.e.*, Katalog und Tafelband, s. 129.
[739] İAMp 2012, s. 46.
[740] Anadolu'da Stylus Yayılımı ve Bölgesel Özellikler başlığında en çok stylusun İonia'da olması gerektiğinden bahsedilmişti. Bu iki stylusun benzerliği buna bir örnektir.
[741] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 51.
[742] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 751.
[743] Konuyla alakalı bir başka dikkat çekici mesele şudur. Söylendiği gibi, silme ucunun gövdeye bağlandığı noktadaki iki köşesi dik açılı olan bazı buluntular, silme ucunun sonlarına doğru iki yana eğim yapar. Bu biçim hem dörtgen hem de üçgen biçimli silme uçlarının bir karışımı gibidir. Roma

örnek Allianoi **Kat. Nu. 2_37**'dir. Ayrıca **Kat. Nu. 2_172**'de ve **Kat. Nu. 2_192**'de görülebilir. Obrecht V grubunda bu özellik görülür. Bu, Geç Antik'te görülen biçimsel bir özellik olabilir. Silme kısmındaki bir diğer özellik hemen gövdeyle bağlantı yapan noktada mahmuz bulunan örneklerdir. Allianoi **Kat. Nu. 2_53**, **2_54**, **2_55** ve **Kat. Nu. 2_165**, **2_166**, **2_167**, **2_168**, **2_169** bu örneklerdendir. Obrecht'in birçok tipolojik grubunda bu silme uçlarını karşılayan örnekler vardır. Tarihsel belirleyiciliğini anlamak kolay değildir. Bu mahmuzların ne amaçla kullanıldığı tartışmalıdır. Sivri ucun aşınması nedeniyle bu mahmuzların ucu sivriltmek için kullanılmış olabileceği söylenir. Obrecht bu iddiasını, Vindonissa'daki, uzunlukları birbirinden oldukça farklı mahmuzlu styluslara dayandırmaktadır. Bunların kalemtraşla açıldıkça kısalan kurşun kalemler gibi kısaldığını düşünür[744]. Obrecht söz etmemiş olsa da 3.9 cm uzunluğundaki Av 462 numaralı stylus sanki bu biçimde kısalmış gibi bir izlenim vermektedir[745]. Bu varsayımdaki sorun, en az iki mahmuzlu stylus olmadan mahmuzun işe yaramayacak olmasıdır ancak yine de akla yatkın bir varsayım olduğu söylenebilir. Obrecht'in varsayımı doğruysa mahmuzlu styluslar en az ikişerli ele geçmelidir.

Burgulu styluslar hem Roma İmparatorluk'ta hem de öncesinde görülmektedir. Erken örneklerde burgulu kısım daha ayrık ve gövdede daha çok yer kaplayan bir biçimde olabilmektedir. Patara'daki böyle bir örnek **Kat. Nu. 2_28** olan burgulu stylustur, MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir[746]. Nif Dağı Ballıcaoluk buluntusu **Kat. Nu. 2_5** olan stylusun korozyon sebebiyle iyi anlaşılamasa da gövdesinin önemli bir kısmı burguludur. Delos'taki bazı metal stylusların biçimi ve burgusu bu örneklere benzemektedir[747]. Burgusu daha sık olan ve gövdede daha az yer kaplayan Roma İmparatorluk Dönemi örnekleri Philadelphia **Kat. Nu. 2_67**, **2_68**, **2_69** styluslarıdır. Hepsi MS 1.-4. yüzyıllara tarihlendirilmiştir[748]. Obrecht'in kataloğunda AR712

İmparatorlukta, özellikle de 2. yüzyıl ve sonrasında görülen bir tip olmalıdır. Buna benzer bir başka biçimsel özellik, **Kat. Nu. 2_104**, **2_145** olan örneklerde olduğu gibi, silme uçlarının uzun kenarlarının içbükey olmasıdır. Bunlar da 2. yüzyıl ya da sonrasına tarihlendirilen buluntulardır. Bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 441-442, Lev. 46, AR 706-712.

[744] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 78-79, Resim 75.

[745] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 579, Lev. 112, Av 462.

[746] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları...*, s. 116.

[747] W., Déonna, *a.g.e.*, Lev. LXXX, 675, 1-9.

[748] H., Canlı, *a.g.e.*, s. 147-148. Çanakkale, Troia Arkeoloji Müzesi'nde de burgu adımı dar olan bir metal stylus bulunur. Roma İmparatorluğu Dönemi'ne tarihlendiriliyor olabilir.

numaralı[749] ve Aq17 numaralı[750] styluslar bahsedilen gibidir. Özellikle Philadelphia **Kat. Nu. 2_69** ve Aquileia Aq17 arasında dikkat çekici bir benzerlik kurulabilir. Burgulu styluslarda erken ve Roma İmparatorluk Dönemi için böyle bir ayrımın yapılıp yapılamayacağı ancak daha çok örnekle anlaşılabilir. Horatius'un okunmaya değer bir şey yazmak için stylusu sık sık çevirmek gerektiğini söylediği cümle aktarılmıştı[751]. Horatius'un bu sözleri estetik bir kaygıyla söylenmiş olsa da gerçeklik payı da bulunuyor olabilir. Gövdedeki burguların stylusun elden kaymaması için yapılmış olduğu akla yatkındır. Ayrıca burgular stylusu çevirme esnasında kolaylık sağlayacaktır. Bu varsayımı daha da ileri götürürsek kimi insanların bu kolaylıktan dolayı burgulu stylus ile yazmayı tercih ettiği düşünülebilir. Böylece burgulu stylusların neden belli bir dönem yerine geniş bir tarihsel aralıkta kullanıldığına cevap verilmiş olunur. Gövdesinde bir sürüngenin pullarına benzeyen bezeme olan, Olynthos'taki stylustan bahsedilmişti. Çalışmadaki **Kat. Nu. 2_196** olan buluntunun gövdesinde de buna benzeyen bir bezeme bulunur ve burgu gibi bu bezeme de hem kalemin elden kaymaması için hem de kalemi çevirirken kolaylık sağlaması için yapılmış olabilir[752].

Styluslardaki bir bezeme de çarpı (X) bezemedir. Bu bezemenin tarihsel belirleyiciliği hakkında bir şey söylemek zordur. Anadolu örneği olarak Philadelphia **Kat. Nu. 2_61**, **Kat. Nu. 2_184**[753], İngiltere'den Mol63 numaralı[754] ve Mol87 numaralı[755] styluslar gösterilebilir. Ayrıca Korinthos'taki 1349, 1350, 1351 numaralı styluslar ile bahsedilen Anadolu'daki örneklerde çarpı bezemenin yeri aynıdır. Bezeme silme kısmının gövdeye bağlandığı yerde bulunur. Korinthos ve Anadolu örneklerindeki bu benzerlik dikkat çekicidir.

Tire Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Tire **Kat. Nu. 2_141** olan stylus tüm Antik Çağ coğrafyası için özgün bir buluntu gibi görünmektedir. Gövdesinde kafes biçiminde

[749] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 441.
[750] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 753.
[751] Bk.: Yukarıda, s. 57.
[752] Bu iki buluntu günümüzde etkin olan ve çok bilinen bir kalem üreticisi olan Faber Castell'in ''*grip 2011 versatil*'' markalı mekanik kurşun (uçlu) kalemine benzemektedir. Bu kalem üzerindeki küçük yuvarlak çıkıntıların, kalemin tutuluşunu kolaylaştırdığı söylenebilir. Ayrıca arkalarında silgi bulunan bu kalemleri çevirirken de, bahsedilen çıkıntılar rahatlık sağlamaktadır.
[753] İAMp 2002, s. 27.
[754] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 739.
[755] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 743.

plastik bezeme ve bunun içinde boncuk bulunur. Buluntu, çıngıraklı çocuk oyuncaklarını anımsatmaktadır. Böyle bir amaçla üretilmiş olabilir. İleri bir yorum yaparsak, bir çocuğun yazmayı öğrenirken, yazma eyleminin, onun ilgisini çekmesi için böyle bir kalem üretilmiş olabilir. Söz konusu buluntunun bir benzeri, kontekst verileriyle birlikte bulunursa bu yorum bilimsel bir değer kazanabilecektir.

Anadolu styluslarıyla ilgili bir diğer sorun, önceden belirtildiği gibi, özel koleksiyonlarda bulunan önemli bir kısmın buluntu yeri bilgilerinin bulunmamasıdır. Ayrıca Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi[756] ve bazı özel[757] koleksiyonlarında bulunan stylusların da buluntu yeri bilgileri bulunmaz. Yapılan tarihlendirmeler de bu nedenle güvenilir değildir. Önerilecek tipolojiyle bu soruna çözüm getirilmeye çalışılacaktır. Bunun dışında net olarak ne miktarda stylus olduğu bilinemediği için de ciddi bir veri kaybı oluşmaktadır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde iğne olarak tanımlanmış MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen altın buluntunun stylus olabileceği düşünülebilir. Eğimli silme kısmı, burgulu gövdesi ve sivri yazma ucu bulunur. Küçük boyutta olması kesin olarak stylus denmesini zorlaştırır. Obrecht, altın yerine pirinç ile kaplanmış stylusların tercih edildiğini söyler[758].

Kemik stylus verisi metal örneklere göre daha azdır. Gostencnik'in tipolojisindeki tip 1'in benzeri Ephesos'ta **(Kat. Nu. 2_197)**, tip 2'nin benzeri Perge'de **(Kat. Nu. 2_206)** görülebilir. Perge'deki buluntunun silme ucu eksiktir[759]. Gövde yazma ucuna doğru giderek kalınlaşır ve kısa bir silme ucuyla son bulur. Bu gövdenin bazı benzer örnekleri Aq24'te, Aq25'te, Aq26'da[760] ve Aq41'de[761] görülebilir. Yazma ucuna doğru kalınlaşan gövde biçimi kemik styluslarda yaygın bir biçimdir. Allianoi'da yazma ve silme uçları eksik üç buluntu stylus olarak değerlendirilmiştir[762]. Üzerlerinde kazıma çizgiler bulunan buluntuların tarihleri MS 2.-5. yüzyıllar arası değişir. Buluntuların biçimsel değerlendirmesini yapmak zordur. Yalnızca **Kat. Nu. 2_205** olan stylusun silme kısmı belli olmaktadır. Ancak sadece silme kısmına göre bir şey

[756] İ., Uzel, *a.g.e.*, s. 187.
[757] İ., Uzel, *a.g.e.*, s. 227.
[758] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 51.
[759] H., Garan, *a.g.e.*, s. 109.
[760] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 755.
[761] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 757.
[762] E., Karaca, *Allianoi Kemik Eserleri…*, s. 187-188.

söylemek zordur. Troia Müzesi'nde, burgulu metal bir stylusun yanısıra burgulu kemik bir stylus bulunur ve nadir bir örnektir. Kemik stylusun gövdesi aynı kalınlıktadır, yazma ucunun gövdeye bağlandığı yerde burgu bulunur ve gövdenin kalan kısmı da bezemelidir. Silme ucu dörtgen kesitlidir. Stylusa, özel bir işçilik uygulandığı görülebilir. Müze vitrininde iğne olarak tanımlanmıştır. Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir kemik buluntu biçimiyle stylus olarak değerlendirilebilir. Dorylaion buluntusudur. Düz bir gövdeye sahiptir ve silme kısmı arkaya doğru hafif eğimlidir. Bu eğimin silme işleviyle bir ilgisi bulunuyor olabilir. Afyon Arkeoloji Müzesi'nde genel stylus biçimine çok uygun bir buluntu sergilenmektedir. Silme kısmı dikdörtgendir ve üzerinde kazıma çizgilerle yapılmış kare bezemeler görülür.

Üzerinde yazı bulunan stylus örneklerinden önceden bahsedilmişti. Anadolu'da böyle bir örnek henüz bilinmemektedir.

4.3.2. Anadolu Metal Stylus Tipolojileri

Türkiye'de yapılan yayınlarda stylusların yüzyıllar boyunca benzer biçimlerde üretildiği ve ayırt edilmesinin zor olduğu düşüncesi yaygındır. Ancak styluslar belli dönemler için belirgin bazı tiplerin tespit edilebildiği bir buluntudur. Yapılacak tipoloji önerisiyle de bu gösterilmeye çalışılacaktır. Ayrıca ''Kronolojiye Göre Biçimsel Özellikler'' başlığında, ayırt etme zorluğunun sebebi açıklanmaya çalışılacaktır.

4.3.2.1. Bronz Stylus Tipolojisi

Bir stylus tipolojisi oluştururken bakılabilecek dört yer vardır. Bunlar stylusun gövdesi, silme kısmı, yazma ucu ve bezemedir[763]. Çok temel olarak gövde dört ve silme ucu iki farklı biçimde olabilir. Silme kısmı dikdörtgen ya da yamuk (kısmen üçgen) biçiminde, gövde farklı kalınlıklarda, aynı kalınlıkta, omuzlu (çok kesitli) ya da omuzsuz (tek kesitli) olabilmektedir[764]. Ayrıca farklı kalınlıkta olanlarda gövde, ya

[763] Üç boyutlu bir nesne olarak stylus düşünüldüğünde kalınlık ve genişlik, stylusun bir kalem olması nedeniyle birbirine yakın olacaktır. Uzunluğun ise daha ayırt edici nitelikleri varsa bile bunu anlamak kolay değildir. O nedenle çalışmada gövdenin farklı noktalardaki kalınlıkları ve silme ucu genişliği dışında ölçülere göre bir ayrım yapılmamıştır.

[764] Omuz yapma terimi şöyle açıklanabilir: Stylusun gövde ve yazma uçlarının bağlandığı yerde 90 derecelik ya da 90 dereceye yakın, ani bir daralma gerçekleşiyorsa buna omuz yapmak denir. Omuz

yazma ucuna ya da silme ucuna yakın bir yerde kalınlaşır. Yazma ucuna yakın yerde gövdesi kalınlaşan styluslar Obrecht'in H grubudur ve Anadolu'da az örneği bulunur. Anadolu örneklerinde yazma ucuna doğru kalınlaşan styluslar gövdede omuz yapar ve yazma ucuyla gövde birbirinden ayrılır. Bu, H tipinden biçimsel olarak farklıdır.

Anadolu tipolojisi oluşturulurken styluslar hem önceden yapılmış tipolojilerle karşılaştırılmış hem de bu tipolojiler ve Anadolu özelindeki farklılıklar göz önüne alınmıştır. Obrecht'in H, P ve Q adını verdiği tipler (Orta ve Geç İmparatorluk) Anadolu'ya oldukça yabancıdır. Anadolu'daki, bu dönemlerin karakteristik örneklerini bulmak için Manning'in tipolojisi daha iyi yol gösterir. Tipoloji oluşturulurken stylusların gövdelerindeki, yukarıda bahsedilen özelliklere göre 2 ana tip belirlenmiştir. Daha sonra gerekli olanlar, silme kısımlarına göre alt tiplere ayrılmıştır **(Lev. XXXV)**. Neden ana tiplerin gövdeye göre yapıldığı sorulabilir. Bunun bir sebebi omuz yapan stylusların her zaman Roma İmparatorluk Dönemi'nde görülmesi ve önemli bir ayırt edici özellik olmasıdır. Önceden belirttiğimiz gibi silme uçları dönemlere göre gövde kadar belirleyici değildir. Tüm farklılıklar ve benzerlikler dikkate alındığında çalışmadaki 134 adet[765] bronz stylusun tipolojisi şu şekilde oluşturulmuştur:

Tip 1: Gövdesi Aynı Kalınlıkta, Tek Kesitli Bronz Styluslar

Bu tipin gövdesi düzgün, çubuk biçimindedir. Gövde silme ucundan yazma ucuna doğru incelebilir ya da her yerde aynı kalınlıkta olabilir. İncelen örnekler biçimsel olarak çok ayırt edici olmadığı için ayrı bir ana tip olarak değerlendirilmemiştir. Bazen bu incelme belli belirsiz olabilmektedir. Tipin asıl özelliği gövdenin omuz yapmamasıdır. Avrupa'daki styluslarda değilse bile Anadolu'daki styluslarda silme

yapan styluslarda yazma ucunun ve gövdenin birbirinden ayrıldığı net şekilde görülebilir. Omuzsuz styluslara tek kesitli, omuzlu styluslara çok kesitli gövdeli de denebilir. Çok kesitli denmesinin sebebi birden çok omuz yapan örneklerin bulunmasıdır. Anlaşılır olması için metinde kesit yerine omuz yapma terimi kullanılacaktır. Gövdenin dört farklı biçimini açıklamak gerekirse şunlar söylenebilir. Her stylus bu dört gövde özelliğinden ikisine sahiptir. O nedenle bir stylusun gövdesi şu şekillerde olabilir: Aynı kalınlıkta ve tek kesitli (Obrecht A, B, C grupları), farklı kalınlıkta ve tek kesitli (Obrecht H grubu), aynı kalınlıkta ve çok kesitli (Obrecht P ve Q grupları), farklı kalınlıkta ve çok kesitli (Obrecht V grubu). Ayrıca Mannig tip 1 gövdesi aynı kalınlıkta ve tek kesitli, Manning tip 2 gövdesi aynı kalınlıkta ve çok kesitli, Manning tip 3 gövdesi farklı kalınlıkta ve çok kesitli styluslardır.

[765] 1 adet buluntu görseli olmadığı için, 2 adet buluntu korunma durumu nedeniyle tipolojiye dahil edilememiştir.

uçlarına göre sınıflandırma yapmak önemli olabilir. Çünkü süslü buluntular bronzdandır ve bronz buluntular kalıpla üretildikleri için silme uçlarının biçimsel özelliklerinin, üretim teknolojisiyle ilişkisi kurulabilir. Dolayısıyla Tip 1'in 2 alt tipi, silme uçlarının biçimlerine göre belirlenmiştir. Allianoi'daki 1 adet stylusun **(Kat. Nu. 2_58)** gövdesi bu tiptedir ancak silme kısmı eksik olduğu için alt sınıflandırması yapılamamıştır. 87 adet buluntu ile ana tiplerdeki en büyük buluntu grubu Tip 1'dir **(Lev. XXXV-a)**. Bu grubu, gövdelerinde önemli bir belirleyici unsur bulunmadığı için biçimine göre tarihlemek kolay değildir.

A: Silme uçları iki yana eğimli styluslar

İlk alt tipin yamuk (ya da üçgen) biçimli silme uçları olan styluslar olarak belirlenmesinin sebebi, bu tipin tarihsel olarak daha eskiye gitmesi ve sayıca da çok olmasıdır. Gövdesi omuz yapmayan ve yamuk (ya da üçgen) biçimli silme ucuna sahip stylus biçimi, esas olarak erken stylusların özelliğidir[766]. Geç Tunç Çağına tarihlendirilen Boğazköy stylusları da bu tiptedir. Ancak yine de bu tipoloji, çalışmadaki örnekler gözetilerek oluşturulmuştur. Manning'in tipolojisindeki Tip 1a'ya, Obrecht'in tipolojisindeki tip W'ye benzemektedir. Tez kapsamındaki 56 adet stylus bu tiptedir **(Lev. XXXV-b)**. Şu da belirtilmelidir ki, 1204 adet buluntusu olan Augusta Raurica'da, W grubundan 3 adet stylus bulunurken, Anadolu'daki styluslar için yapılmış bu çalışmada sayıca en büyük bronz stylus alt grubu Tip 1A'dır. Bu dikkat çeken bir farklılıktır. Bazılarının sadece silme kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu tipte değerlendirilmişlerdir.

Bu tipe dahil edilen bir başka biçim, eğimi az olan silme uçlarıdır. Bunlar özellikle silme ucunun sonuna doğru iki yana eğim yaparlar. Silme ucunun başlarından itibaren eğim yapan biçimle aralarında ciddi bir biçim farklılığı bulunmaz. Parion buluntusu örnek verilebilir. Obrecht Tip B'ye benzemektedirler.

Silme uçları yamuk (ya da üçgen) biçimli ve çok geniş olan (dar açılı) styluslar da vardır. Silme uçları yelpazeye benzeyen, iki yana doğru çok eğimli olan styluslardır.

[766] Bahsedilen tipteki bir örneğin betimi Philadelphia MS4842 vazosu üzerinde bulunur, MÖ 480'e tarihlendirilir, Etruria buluntusudur. Bk.: Uzantı 23. Bir başka örnek de MÖ 490'lara tarihlendirilen, Duris'in çizdiği vazolardan birinin üzerinde bulunur. Bk.: V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 34, Resim 22.

Gövde ve silme ucunun birleştiği noktadaki açı diğer styluslara göre daha dardır. Silme ucunun genişliği 1 cm'yi geçmektedir. Bunlar elde tutmayı zorlaştıracak kadar geniş silme ucuna sahiptir. Bu tip styluslar kozmetik amaçlı kullanılmış olabilir. Farklı bir işleve sahiptirler ancak alt tip olarak değerlendirilmemişlerdir. Ortalama 8 cm'lik uzunlukları ile de normal bir stylustan daha kısadırlar. Tez kapsamında 5 adet bulunur. Ayrıca dairesel silme ucuna sahip bir buluntu **(Kat. Nu. 2_174)** bu tipte değerlendirilmiştir. Bu buluntu da kozmetik amaçlı kullanılmış olabilir.

B: Silme uçları dikdörtgen biçimli styluslar

Dikdörtgen biçimli silme ucu asıl olarak Roma İmparatorluk Dönemi'nde görülse de nadiren erken örneklerde de vardır. Ancak erken örneklerde ucun iki kenarı çok uzun, diğer iki kenarı çok kısadır. Tip 1B genel olarak bu biçimi karşılar ve kareye yakın biçimli olanlar çoğunluktadır. Tip 1B Erken İmparatorluk Dönemi'nde, Batı Avrupa'da yaygın olarak kullanılmıştır. Anadolu'da Erken İmparatorluğa tarihlendirilen Tip 1B biçimindeki styluslar Patara'da **(Kat. Nu. 2_29)** ve Allianoi'da **(Kat. Nu. 2_52)** görülür. Kareye yakın dörtgen biçimindeki Tip 1B, Roma İmparatorluk Dönemi'ne geçişi temsil eden bir tiptir. Manning'in tipolojisindeki Tip 1'e, Obrecht'in tipolojisindeki A ve C tiplerine benzemektedir. Tez kapsamındaki 31 adet stylus bu tiptedir. Bunlardan sadece silme kısmı günümüze ulaşmış 4 tanesi de bu tipte olabilir.

Tip 1A ve Tip 1B arasındaki ayrımı zorlaştıracak buluntular, silme uçlarının eğimi az olan yamuk (ya da üçgen) biçimli örneklerdir. Silme ucu ihmal edilebilecek kadar az eğim yapanlar Tip 1B olarak değerlendirilip bu sorun çözülmeye çalışılabilir[767].

Silme ucu uzun bir dikdörtgen biçiminde olan styluslar da bu alt tipe dahildir. Bu biçim, sona doğru eğimli silme uçlarıyla beraber, erken stylusların bir özelliğidir[768]. Ayrı bir alt tip olarak değerlendirilmemiştir. Hem gövdeden ayrılmış olanlar (Tarsus'taki **Kat. Nu. 2_17**, **2_22** olan örnekler) hem de gövdeyle bütünleşik olanlar

[767] Örneğin **Kat. Nu. 2_71**, **2_72** olan Arykanda buluntuları Tip 1B'ye benzer ancak silme kısımları çok az da olsa eğimlidir.

[768] Bahsedilen tipteki bir örneğin betimi Berlin F 2285 vazosu üzerinde bulunur, MÖ 480'e tarihlendirilir, Etruria buluntusudur. Bk.: Uzantı 9. Bu vazo betimi için ayrıca bk.: N., Yıldız, *Eskiçağda Yazı Malzemeleri…*, Resim 83.

(Arykanda'daki **Kat. Nu. 2_71**, **2_72** olan ve Tire Müzesi'ndeki **Kat. Nu. 2_128**, **2_135** olan örnekler) bu tiptedir.

Tip 2: Gövdesi Aynı/Farlı Kalınlıkta, Çok Kesitli Bronz Styluslar

Gövdesi omuz yapan styluslar yalnızca Roma İmparatorluk Dönemi'nde görülür. Bu nedenle Tip 1A'dan farklıdır. Gövde, aynı kalınlıkta olup omuz yapabileceği gibi, yazma ucuna yakın yerde kalınlaşarak da omuz yapabilir. Manning'in Tip 2 ve Tip 3 olarak belirlediği gruba, Obrecht'in Tip P olarak belirlediği gruba benzemektedir. Tez kapsamındaki 18 adet stylus, aynı kalınlıkta gövdeye sahip omuzlu styluslardır. Ayrıca Aydın Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Tralleis buluntusu bir stylus da yine bu tiptedir. Bu tiplerin bir diğer özelliği hepsinin üzerinde bezeme bulunuyor olmasıdır.

Tip 2'nin bir çeşidi de, gövdesi yazma ucuna doğru kalınlaşıp omuz yapan örneklerdir. Omuz yapan stylusların silme uçları çoğunlukla dikdörtgendir[769] ve silme uçlarına göre bir ayrımı şimdilik gerektirmemektedir. Obrecht'in Tip V olarak belirlediği gruba da bir miktar benzemektedir. Tez kapsamındaki 30 adet stylus, gövdesi kalınlaşan Tip 2 biçimindedir. Yani toplam 48 adet Tip 2 bulunur. Allianoi örneklerinin **(Kat. Nu. 2_35**, **2_36**, **2_37)** bu tipi oldukça iyi yansıttığı söylenebilir. Ephesos 2 Hekim Mezarı'ndaki bir gümüş stylus **(Kat. Nu. 2_117)** bu tiptedir. Gövdesi omuz yaptıktan sonraki kısmı yani yazma ucu eksik olan bazı styluslar da **(Kat. Nu. 2_171**, **2_172**, **2_173**, **2_175**, **2_176**, **2_177**, **2_178**, **2_179)** bu tipte olmalıdır. Üzerinde bezeme olanlar olabildiği gibi, bezemesiz olanları da vardır.

4.3.2.2. Demir Stylus Tipolojisi

Anadolu'daki demir styluslara genel olarak bakıldığında bronzlara göre daha basit tiplere sahip oldukları görülür. Obrecht'in incelediği stylusların neredeyse hepsi demirdir ve içlerinde birçok süslü stylus bulunur. Önceden de belirtildiği gibi, Anadolu'da durum böyle değildir. Süslenmiş stylusların büyük çoğunluğu bronzdur. Bu sebeple Anadolu'daki demir stylus tipolojisini oluşturmak bronzlara göre daha kolaydır. Ayrıca bronz örneklerdeki Tip 1A'da olduğu gibi demir styluslarda da basit

[769] Silme ucunun sonuna doğru eğim yaparak, iki yana doğru çıkıntı yapan ve bu şekilde sonlanan silme ucuna sahip örnekler de vardır. Bu biçime tam olarak bir dikdörtgen denemese de yamuğa göre dikdörtgene daha yakın bir biçim olduğu söylenebilir.

gövdeli ve yamuk (ya da üçgen) biçiminde silme kısımlı tipler Roma İmparatorluk öncesinde de görülür. Örneğin Nif, Karamattepe stylusları bu tiptedir. Demir styluslarda silme ucunun Roma İmparatorluk Döneminde çok belirleyici özelliklere sahip olmadığı söylenmişti. Anadolu'da ise maddi kültürün etkisiyle silme uçları önemli olabilir. Bunun yanında tipoloji oluşturulurken bronzlarla karşılaştırılabilmesi için de aynı temel biçimsel özelliklere göre ayrım yapılmıştır. Tipler, bronz örneklerin biçimsel olarak aynısı ya da benzeridir. 52 adet[770] buluntunun bronzlarla karışmaması için bu tipoloji "D" harfiyle gösterilmiştir:

Tip D.1: Gövdesi Aynı Kalınlıkta, Tek Kesitli Demir Styluslar

Gövde omuz yapmaz ve aynı kalınlıktadır. Oldukça basit bir tiptir. Bronz styluslardaki Tip 1 ile benzerlik gösterirler. Yine Tip 1'de olduğu gibi bu tipi de basit bir gövdeye sahip olduğu için biçimine göre tarihlendirmek kolay değildir. 1 adet stylusun silme ucu olmadığı için alt sınıflandırması yapılamamıştır. Çalışmada 49 adet bulunur. Silme uçlarına göre 2 alt tipe ayrılmıştır.

A: Silme uçları yamuk (ya da üçgen) biçimli olan styluslar

Çalışmadaki 43 adet stylus bu tiptedir. Erken demir stylusların çoğunluğu bu tipte değerlendirilebilir. Tez kapsamındaki en çok demir stylus, bronzlardaki benzerlerinde olduğu gibi, bu grupta yer alır. Üretmesi en kolay tiplerden biri olduğu söylenebilir. 4 adet burgulu stylus **(Kat. Nu. 2_5**, **2_68**, **2_69**, **2_109)**, burgu bezeme olarak tanımlandığı için, bu tipte değerlendirilmiştir. Anadolu'daki stylusların en tipik örneklerinin bronz styluslardaki Tip 1A ve demirlerdeki Tip D.1A olduğu söylenebilir.

Silme uçları yamuk (ya da üçgen) biçimli ve fazla geniş olan (dar açılı) styluslar demir örneklerde de vardır. Bronzlarda olduğu gibi, geniş ve fazla eğimli silme kısımlarına sahip styluslardır. Uzunlukları normal bir stylustan kısadır. Bronzlarda olduğu gibi bunlar da kozmetik amaçlı kullanılmış olabilir. Tez kapsamında 3 adet bulunur. Nif Dağı kazısından, dairesel silme ucuna sahip bir buluntu **(Kat. Nu. 2_3)** bu tipte değerlendirilmiştir. Bu buluntu da kozmetik amaçlı kullanılmış olabilir.

[770] Bir buluntu görseli olmadığı için, yine başka bir buluntu korunma durumu nedeniyle tipolojiye dahil edilememiştir.

B: Silme uçları dikdörtgen biçiminde olan styluslar

Tip 1'in silme uçları dikdörtgen biçiminde olan alt tipleridir. Tez kapsamındaki 4 adet stylus bu tiptedir. Bir stylusun yalnızca silme ucu günümüze ulaşmıştır ve bu tipte olabilir. Düz gövdeli ve dikdörtgen biçimli silme ucuna sahip demir stylusların az olmasının sebebi yapım tekniğiyle ilişkilidir. Genellikle serbest şekillendirme (dövme) tekniğiyle üretilen demir styluslar, bu teknik sebebiyle yamuk (ya da üçgen) biçimli silme kısmına sahip olurlar.

Silme ucu uzun bir dikdörtgen biçiminde olan az sayıda demir örnek vardır. Allianoi'daki **(Kat. Nu. 2_34)** ve Kibyra'daki **(Kat. Nu. 2_87)** birer adet demir stylus bu tiptedir.

Tip D.2: Gövdesi Aynı/Farlı Kalınlıkta, Çok Kesitli Demir Styluslar

Gövde omuz yapar. Gövde aynı kalınlıkta olabilir ya da yazma ucuna yakın yerde kalınlaşır. Bronz örneklerde olduğu gibi silme uçları dikdörtgen biçimdedir. Bronz styluslardaki Tip 2 ile benzerlik gösterirler. Ilusu Höyük'te bulunmuş 3 adet **(Kat. Nu. 2_93**, **2_94**, **2_95)** ve Assos'taki 1 adet **(Kat. Nu. 2_24)**, toplam 4 adet stylus bu tiptedir. Tip D.2, Obrecht'in çalışmasındaki Geç İmparatorluk ve Geç Antik styluslarına karşılık gelir. Anadolu'da bu dönemin demir stylusları ise Tip D.1'e benzer. Bronzlarda olduğu gibi gövde kalınlıklarına göre bir ayrım yapılmamıştır. Yeni veriler elde edildiğinde bu ayrım yapılabilir ya da başka ayrımlara gidilebilir. İleriki çalışmalarda, Tip D.2 için en önemli kaynaklardan biri Schaltenbrand Obrecht'in *Stilus* adlı eseri olacaktır[771].

4.3.3. Kronolojiye Göre Biçimsel Özellikler

İnsanlığın belli tarihsel süreçlerden geçtiği ve doğrusal bir zaman diliminde ileriye

[771] Son olarak bronz ve demir tipolojileriyle ilgili şundan bahsetmek gerekir. Çalışmada gövde biçimlerine göre bir tipoloji oluşturuldu. Görüldüğü gibi gövdesi farklı kalınlıkta ve tek kesitli tip Anadolu'da bulunmamaktadır. İlerde bu tip ile karşılaşılırsa bunun tip 2 olarak, şu an ayrımı yapılmayan ve tip 2 olarak adlandırılan tiplerin de tip 3 ve tip 4 olarak adlandırılması gerekir. Böylece tiplerin kronolojik sıralaması doğru bir şekilde yapılmış olur. Bir diğer mesele gövdenin yazma ucuna mı yoksa silme ucuna mı yakın yerde kalınlaştığıdır. Öyle ki Assos'taki bir mezar buluntusu stylusun gövdesi aynı kalınlıkta olmasına karşın yazma ucuna yakın yerde aniden kalınlaşıp tekrar incelir. Daha çok veri elde edildiğinde, bir gövde özelliği olarak, stylusun hangi noktada kalınlaştığı ve bu biçimsel özellikten çıkarılabilecek verilerin ayrıntıları öğrenilebilecektir.

doğru gittiği bazı düşünürlerce kabul edilir. Buna karşın tarihin döngüsel olduğunu, bir ilerleme gerçekleşmediğini savlayanlar da bulunur[772]. Arkeoloji disiplini bu tartışmadan bağımsız olmamakla birlikte, arkeolojik buluntuyu temel veri olarak kabul etmesi bakımından kendi içinde özelleşmiştir. Stylusların ya da kalemlerin kullanılmaya başlandığı ilk tarihlerden beri temel olarak basitçe bir çubuk biçiminde olmasının ve bu biçimin değişmesinin mümkün olmamasının sözü edilen tartışmayla ilgisi kurulabilir. Buna bir başka örnek olarak tekerlek de verilebilir. Tekerlek icat edildiği zamanlardan beri çember biçimindedir ve bu biçimin değişmesi pek olası görünmez. Sonuç olarak yapılan şey, stylus temel olarak hep aynı biçimde olsa da ondaki farklılıklar ve benzerlikler yoluyla bilgi sağlamaktır. Böylece benzerliklerin yarattığı karışıklıklar giderilmeye çalışılacaktır. Ayrıca tarihsel süreç içinde ne gibi değişiklikler yaşadığı tespit edilecek, bu bakımdan stylusun tarihsel gelişimi incelenecektir.

Anadolu'da ve belki de Dünyada bilinen en eski stylus buluntularının Boğazköy'deki styluslar olduğu söylenmişti. Metal stylusların çoğunun tabakası belirsiz de olsa Büyükkale III (Hitit İmparatorluğu'nun geç dönemi) tabakasında 4 stylus bulunmuştur[773]. Buluntular Tip 1A biçimindedir yani tabakadan çıkmamış olsalardı rahatlıkla Antik styluslarla karıştırılabilecek şekildedirler. Bu durum, özellikle gövdesi aynı kalınlıkta ve bezemesiz stylusların yalnızca biçimsel özellikleri yoluyla doğru şekilde tarihlendirilemeyeceğini gösterir. Boğazköy'deki stylusların sosyal yaşamla ilişkisi hakkında ise onların devletin yazıcı memurlarının kalemleri olduğu söylenebilir.

Geç Tunç Çağı'ndan sonra stylus buluntusuyla ilgili veri Karamaattepe buluntularına gelene kadar en az altı yüzyıl boyunca yoktur. Böyle bir eksiklik olmasına karşın bu, stylusların hiç kullanılmadığı anlamına gelmez. MÖ 1200'lerden sonra maddi kültürde bir gerileme yaşanmıştır ancak yazının tamamen unutulmuş olduğunu düşünmek akla yatkın değildir. Örneğin stylus buluntusu olmasa da MÖ 1. binyılın ilk yarısında Homeros yaşamıştır ve bu konuda tartışmalar sürmesine

[772] D., Özlem-H. F., Şenol, *Tarih Felsefesi I*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2018, s. 7. D., Özlem-C. İ., Özkan, *Tarih Felsefesi II*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2019, s. 118. Tarih felsefesinde, tarihselcilik-tarihsicilik, tarihte zorunluluk-olumsallık gibi tartışmalar da bulunmaktadır.

[773] R. M., Boehmer, *a.g.e.*, s. 134.

rağmen[774] Homeros'un eserler ürettiği söylenir. ''Balmumu Tablet'' başlığında bahsedilen İlyada'nın dizelerinde geçen *üst üste katlanan bir levha*[775] ifadesi ahşap tabletlerin ve dolayısıyla stylusun kullanılmış olabileceğine dair önemli bir bilgidir. Maddi kültürdeki gerileme sebebiyle bu yüzyıllar boyunca ahşap styluslar kullanılmış olabilir. Düzgün bir dal parçası, basit bir kesici yardımıyla ucu sivrilterek stylus olarak kullanılabilir[776].

MÖ 6. ya da 4. yüzyıllara tarihlendirilen Nif Dağı Kazısı, Karamattepe stylusları bu tarihlere gelene kadar bilinen ilk styluslardır. Bunlar, Tip 1A biçimindeki buluntulardır. Bilindiği gibi MÖ 6. yüzyılın ortalarında Persler Anadolu'ya gelip egemenlik kurmuştur ve MÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğindeki III. Aleksandros'un seferlerine kadar bu egemenlik çeşitli ölçülerde varlığını sürdürmüştür. Balmumu tablet ve stylusların Mezopotamya'da icat edildiği ve Antik Çağ'da da bu bölgede kullanıldığı düşünülürse, Persler bu yazı malzemelerini kullanıyor olabilirler. Bu styluslar içinde Geç Tunç Çağı'nda olduğu gibi basit tipler bulunmasına karşın farklı olarak burgu ya da çizgisel bezemesi olan styluslarla da karşılaşılır. Karamattepe stylusları, Delos[777], Olynthos[778], Isthmia[779], Korinthos[780] gibi yerleşimlerdeki aynı döneme tarihlendirilen örneklerle tip olarak benzerlik gösterirler. Genellemek gerekirse önceden de sözü edildiği gibi, erken stylusların gövdesi aynı kalınlıktadır, gövdeleri bezemeli ya da bezemesiz olabilir, silme kısmı yamuk (ya da üçgen) biçimindedir. Bu, Geç Tunç Çağına göre daha süslü, Roma İmparatorluğa göre ise daha basit biçimsel özelliklere sahip olduklarını gösterir.

Biçimsel gelişimleriyle ilgili bunlar söylendikten sonra stylusların MÖ 6.-4. yüzyıllarda kimler tarafından kullanıldığına da değinilebilir. Stylus harici Anadolu'da yazıyla ilgili verilerden bahsedilirken MÖ 6. yüzyılda hem Lydialıların hem de Phrygialıların yazıyı kullandığından bahsedilmişti. Sardeis'teki MÖ 6.-4. yüzyıllara

[774] Homeros'un İlyada'yı herhangi bir yazı taşıyıcısına yazmadığı, destanlarının sözlü bir gelenek olduğu yönünde tartışmalar.
[775] Homeros, *Ἰλιάς*, VI, 165-170.
[776] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 219.
[777] W., Déonna, *a.g.e.*, Lev. LXXX.
[778] D. M., Robinson, *a.g.e.*, Lev. CXIV.
[779] I. K., Raubitschek, *a.g.e.*, Lev. 62, Kat. Nu.: 387, 389.
[780] Korinthos'taki 1352 katalog numaralı stylus Geç Roma ya da Bizans olarak tarihlendirilmiştir. Ancak burgu biçimine bakıldığında bu stylusun Roma İmparatorluk Dönemi öncesine de ait olabileceği söylenebilir. Bk.: G. R., Davidson, *a.g.e.*, Lev. 83, Kat. Nu.: 1352.

tarihlendirilen mezar taşları bunlardandır[781]. Bu tarihlerde günlük yaşamda da yazı kullanılmış olmalıdır. Yazı olgusunun artık yalnızca bir yönetici etrafındaki yazıcı memurların tekelinde olmadığı ancak halkın geneline de henüz yayılmadığı düşünülebilir. Bu dönemde yazıyı ve styluslar ile tabletleri ticaretle uğraşan insanlar kullanmış olabilir. Farklı toplum kesimlerinin ne ölçüde okuma yazma bildiği konusunda veriler eksiktir. Muhtemelen dönemin aristokrat kesimi dışında okuma yazma bilen yoktu. Roma İmparatorluk Dönemi'nde bile yoksul insanların okuryazarlığa ulaşımının çok kısıtlı olduğunu düşünürsek, bu dönemde Geç Tunç Çağı'nda olduğu gibi ayrıcalıklı bir kesimin okuyup yazdığı düşünülebilir. Ancak okuma yazma Geç Tunç Çağı'nda sarayın ihtiyaçları için bir gereklilikken artık söz konusu edilen dönemde insanların şahsi çıkarlarına yönelik okuyup yazdığı düşünülebilir. Bu da oldukça önemli bir değişimdir.

MÖ 3.-2. yüzyıla tarihlendirilen Tarsus Gözlükule stylusları[782], Anadolu'da bu dönemi temsil eden buluntulardır. Buluntular arasında Tip 1A ve Tip 1B örnekleri bulunur. Tarsus bu dönemde Anadolu'daki büyük bir nüfusa sahip, önemli şehirlerden biridir. Tip olarak erken stylusların genel karakteristik özelliklerini taşırlar. Roma İmparatorluğa tarihlendirilen bir stylus bulunmamaktadır. Kilikia'da bulunan şehir, konumu itibarıyla Anadolu, Suriye ve Mısır arasında bir geçiş noktasıdır. Dolayısıyla böyle bir kentte stylus buluntularının varlığı şaşırtıcı değildir ve hatta stylus böyle bir yerleşim için aranması gereken bir yazı aracıdır[783]. Gostencnik, bir ticaret şehrinde yoğun yazı malzemeleri bulunmasının şaşırtıcı olmadığını söyler[784].

MÖ 2. yüzyılda okuma yazmayla ilgili Anadolu'da önemli bir başka yer olarak Pergamon Kütüphanesi'nden bahsedilebilir. MÖ 2. yüzyılda kurulan kütüphane hakkında ''Parşömen'' başlığında bilgiler aktarılmıştı. Parşömen ve onun üzerine mürekkep ile yazmaya yarayan calamus buluntusuna rastlamak zordur. Mürekkep hokkası metal olması nedeniyle önemli olabilir ancak bölgede mürekkep hokkası

[781] H. T., Uçankuş, *a.g.e.*, s. 626.
[782] H., Goldman, *a.g.e.*, s. 390.
[783] Tarsus'un yaklaşık 140 km kuzeyindeki Tyana'da doğan ve MS 1. yüzyılda yaşamış olan filozof Apollonius, Tarsus'ta bir süre eğitim görmüştür. Tarsus'ta aldığı eğitim için bk.: Philostratus, *Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον,* I, VII. Şehir bu dönemlerde de ticaret ve eğitim gibi konularda önemini sürdürmüştür. Yine Hristiyanlık inancı için burası önemli bir yerleşimdir. Bu bakımlardan Tarsus, bugün bilinenden daha çok yazı malzemesinin kullanıldığı bir yerdir. Ancak ne yazık ki günümüzde, bu durumu gösteren yeteri kadar veri yoktur.
[784] Gostencnik, Die Kleinfunde aus…, s. 109.

buluntusu da çok değildir. Hokkalar metal haricinde organik malzemelerden de üretilmiş olabilir. Bu nedenlerle arkeolojik verilerin yetersiz olduğu söylenebilir. Ayrıca MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmiş bir stylus Assos'ta[785] bulunmuştur. Belirli tiplere uymadığı için farklı bir örnek olduğu söylenebilir.

MÖ 1. yüzyıl stylus buluntuları arasında Kharakipolis'teki 4 stylus[786] **(Kat. Nu. 2_30-2_33)**, Patara'daki 2 stylus[787] **(Kat. Nu. 2_26**, **2_27)** bulunur. Patara örnekleri MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilirler ve tip olarak da Roma İmparatorluk Dönemi öncesi styluslarına benzemektedirler. Kharakipolis'tekiler MÖ 1. yüzyılın sonlarına yani Roma İmparatorluğu'nun başlarına tarihlendirilirler[788]. Bu styluslar için Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi'nin bilinen ilk örnekleri denebilir. Silme kısımları dikdörtgen biçimli ve gövdeden ayrılmış şekildedir. Tip 1B bu dönemde görülmeye başlanır. Tip 1B'nin bir geçiş tipi olduğundan bahsedilmişti. Bunun sebebi gördüğümüz bu örneklerdir[789]. Ayrıca yazma uçları da omuz yaparak gövdeden ayrılır. Bunların da Tip 2'nin erken örnekleri olduğu söylenebilir. Bu biçimsel özellikler Roma İmparatorluk için tipik özelliklerdir. Bu dönem için ayrıca artık kesin olarak toplumun soylu ya da tüccar kesiminin stylus ile tabletleri kullandığı söylenebilir[790]. Böylece Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde stylusların tarihsel gelişimleri bakımından iki şey söylenebilir. İlk olarak buluntularda ayırt edici önemli biçimsel farklılıklar bulunur. İkinci olarak bazı toplumsal kesimlerin yazı malzemelerini kullandıkları arkeolojik verilerle saptanabilir. Önceki dönemlerde de bu toplumsal kesimler yazı malzemelerini kullanmış olmalıdırlar ancak Roma İmparatorluk'taki veriler şu an için sayısal olarak daha çoktur. Obrecht, Roma İmparatorluk'ta toplumun %5 ile 20'sinin okuma yazma bildiğinin tahmin edildiğini belirtir[791]. Şu anki bilgilerle MÖ 6. yüzyıldan beri yazı malzemelerinin, toplumun bazı kesimlerince kullanıldığı ancak yaygınlaşmadığı arkeolojik verilerin de yardımıyla düşünülebilir.

---

[785] C., Bakan, *a.g.e.*, s. 31.
[786] H., Dedeoğlu-H., Malay, *a.g.m.*, s. 135.
[787] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları…*, s. 116.
[788] H., Dedeoğlu-H., Malay, *a.g.m.*, s. 129.
[789] Ayrıca MS 1. yüzyıla tarihlendirilen Vindonissa'daki stylusların hemen hepsi çalışmadaki Tip 1B'dir. Bunlardan aşağıda daha ayrıntılı bahsedilecektir, s. 107.
[790] Daha öncesinde de kullanıldığı söylenmektedir. Bk.: R. S., Gonzales-J., Alonso, "Instrumentos de escritura en las colecciones del Museo Nacional de Arte Romano de Merida: estiles y espatulas", *Merida excav. arqueol. 2005*, Sayı: 11, 2015, s. 482.
[791] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 221.

MÖ 6.-1. yüzyıllar boyunca Anadolu'daki stylusların tarihsel gelişimi hakkında, özellikle Tip 1A ve Tip 1B arasındaki ilişki hakkında detaylı yorum yapabilmak için veriler henüz yetersizdir. Günümüzde MÖ 4.-1. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiş toplu stylus buluntusu, Tarsus-Gözlükule'dekilerle sınırlıdır. İlerleyen zamanlarda yeni veriler elde edildikçe bu tarihsel aralık için yeni bilgiler edinilebilir.

Milattan sonraki dönemlere gelindiğinde Avrupa kıtasının birçok bölgesinde olduğu gibi Anadolu'da da stylus sayısı önemli bir artış göstermeye başlar. Tez kapsamındaki stylusların %87'si **(Lev. XXXVI-a)** Roma İmparatorluğa tarihlendirilir[792]. Biçimsel Özelliklerine Göre Styluslar başlığında bunlar Avrupa'daki benzerleriyle tipolojik olarak karşılaştırılmıştı. Bu bölümde eldeki verilerden yararlanarak onların tarihsel olarak nasıl değişimler yaşadığından bahsedilecektir.

İlk olarak söylenmelidir ki basit, bir çubuğa benzeyen stylus tipi, yani Tip 1, tarihin her döneminde kullanılmıştır. Ancak Roma İmparatorluk Dönemi'nin erken, orta ve geç aşaması ile Geç Antik Çağ'da bu basit tiplerin yanında farklı biçimsel özelliklere sahip styluslar da görülür. Bu aynı zamanda stylusların tarihte ilk defa biçimsel olarak ciddi değişimler yaşadığı bir dönemdir. Erken İmparatorluk diyebileceğimiz MÖ 30-MS 70 tarihlerinde Tip 1 yaygındır. Bunları Roma İmparatorluk Dönemi öncesi styluslarından ayırmanın yolu ise Tip 1B içerisindeki uzun silme uçlulara değil, kareye yakın dikdörtgen silme uçlarına yakın olmalarıdır[793]. Önceden de bahsedildiği gibi Patara **Kat. Nu. 2_26** olan[794] ve Philadelphia **Kat. Nu. 2_62** olan[795] buluntular bu tipi çok iyi karşılar. Allianoi **Kat. Nu. 2_52** olan[796] stylus da bu tipe benzemekle birlikte silme kısmı diğerlerine göre daha geniştir. Vindonissa'daki, 555 buluntunun 470 adedi Obrecht'in tipolojisinde Tip H'den önceye, yani Erken İmparatorluğa tarihlendirilir. Ayrıca 81 adet buluntunun sınıflandırması yapılamamıştır[797]. Daha açık söylenirse 555 buluntunun, 4'ü dışında hepsi Erken İmparatorluğa tarihlendirilir. Bu bakımdan Vindonissa buluntuları dikkat çekmektedir.

---

[792] Bu oran, çok sayıda tarihi belirsiz buluntu olduğundan değişkenlik gösterebilir. Sadece fikir vermesi açısından belirtilmiştir.

[793] Tip 1B içerisindeki uzun ve dikdörtgen silme uçlular, kare olanlardan önce kullanılan bir tiptir ve Tip 1B'nin ilk örnekleridir.

[794] F., Şahin, *Patara Metal Buluntuları…*, s. 116.

[795] H., Canlı, *a.g.e.*, s. 145.

[796] D., Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical…*, s. 121.

[797] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 208-209.

MS 70-190 tarihlerindeki Orta İmparatorluk için Anadolu'daki tipik örnekleri bulmak kolay değildir. Bunun sebebi Batı Avrupa'da bu dönemdeki stylusların benzerlerinin Anadolu'da görülmüyor oluşudur. Üstelik hem Aventicum hem de Augusta Raurica'da en çok stylus örneği bu dönemdendir[798] **(Lev. XXVII-b)**. Bunun sebebi olarak Roma İmparatorluğu'nun Germania sınırlarına yakın bu stylus buluntularının garnizonlardan ele geçmesi ve Anadolu'da bu büyüklükte garnizonların olmaması gösterilebilir. Eğer Obrecht'in H olarak adlandırdığı bu grup, Orta İmparatorluk'ta Germania sınırına yakın bu garnizonlar için karakteristik örnekler ise Anadolu'da bulunmuyor olmaları akla yatkındır. Bu durum, Orta İmparatorluk stylusları konusundan farklı olarak, Roma İmparatorluk'ta, yalnızca askerlerin kullandığı, benzer biçimsel özelliklere sahip styluslar var mıydı sorusunu akla getirir. Zeugma'daki Tip 2 biçimindeki styluslar, bu tür stylusların var olduğunu gösteriyor olabilir. Bu örnekler tipik Roma İmparatorluk styluslarıdır. Daha çok örnek bulunursa bu konuda daha kesin bir şey söylenebilir.

Geç İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde (MS 190-300) en süslü styluslar karşımıza çıkar. Tip 2'nin bu dönemde yaygın olduğu söylenebilir yani dönemin özelliği omuzlu ya da çok kesitli stylusarın kullanılıyor olmasıdır. Obrecht'in P ve Q grupları Geç İmparatorluktur ve bunların oldukça süslü olduğu söylenebilir. Örneğin Q72 ve Q69 gruplarında bütün gövde aralıklarla pirinç kaplamalı ve bezemelidir. P57'de bütün gövdede aralıklarla ters/düz üçgen bantlar bulunur. P55'te üzerinde yazı bulunan stylus vardır. Anadolu'da P57'nin birçok benzerinden yukarıda bahsedilmişti. Ters/düz üçgen bezeme Geç İmparatorluk'ta ortaya çıkmış olmalıdır. Anadolu'da üzeri pirinç kaplamalı stylusların yaygın olmadığından bahsedilmişti. Anadolu için gösterilebilecek en süslü styluslardan biri **Kat. Nu. 2_165**'tir. Bütün gövdenin bezemelerle kaplı olduğu görülür. Belirtilmemiş olsa da bu stylusun üzerinde pirinç kaplama olabilir. Yine 'Analojiye Göre Biçimsel Özellikler' başlığında bahsedilen Philadelphia'daki boncuk süslemeli stylus **(Kat. Nu. 2_59)** Obrecht Q73'teki benzerleri nedeniyle bu döneme ait olmalıdır.

Geç İmparatorluk Dönemi, 3. yüzyıl krizi de denen, İmparatorluğun çeşitli ekonomik, sosyal, siyasal sorunlar yaşadığı, eski gücünü kaybettiği bir dönemdir.

[798] V., Schaltenbrand Obrecht, *a.g.e.*, s. 209.

Tarihçiler bunun sebebi konusunda çeşitli fikirler öne sürmüştür. İmparatorluğun, sınırlarını hızla büyüttüğü Erken İmparatorlukta, süslü olsa bile abartılı olmayan, basit styluslar görülüyor olması ve İmparatorluğun gerilediği 3. yüzyılın ikinci yarısında oldukça süslü styluslar karşımıza çıkıyor olması dikkat çekici bir konudur. Anadolu'da en çok stylus, bugünkü bilgilerimizle söylediğimizde, MS 2-3. yüzyılda yani Orta ve Geç İmparatorluk Dönemleri'nde görülür **(Lev. XXXVI-b)**.

Geç Antik (MS 4. yüzyıl ve sonrası) styluslarında Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde ve Geç Tunç Çağı'nda olduğu gibi yamuk (ya da üçgen) biçiminde geniş silme uçları yaygındır. Bu dönemde Tip 1A'nın tekrar yaygın olarak karşımıza çıkmasının sebebi olarak, Geç Antik'te Anadolu'da Yunan kültürünün tekrar baskın hale gelmesi gösterilebilir. Gövde üzerindeki bezemeler de 3. yüzyılda olduğu gibi bütün gövdeyi sarmaz, bazen hiç süsleme görülmez. Anadolu'daki bu tip styluslardan 'Analojiye Göre Biçimsel Özellikler' başlığında bahsedilmişti.

Genel olarak bakılırsa şöyle söylenebilir: Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde Tip 1A ve Tip 1B (uzun ve dörtgen silme uçlu)[799], Erken İmparatorluk'ta Tip 1B (kare silme uçlu)[800], Geç İmparatorluk Dönemi'nde Tip 2[801], Geç Antik'te tekrar Tip 1A[802] karakteristik biçimlerdir[803]. Orta İmparatorluktaki karakteristik biçim pek belirgin değildir. Biçimsel olarak en karmaşık tipler İmparatorluğun en geniş sınırlara ulaştığı dönemden (MS 117) sonra görülmeye başlanır. Bu biçimsel saptamalar Anadolu içindir ve farklılıklar olmasına karşın yaklaşık olarak Batı Avrupa'da da bu şekildedir. Ancak Augusta Raurica'daki kadar karmaşık biçimli styluslar Anadolu'da, en azından şimdiki bilgilerle söylenirse görülmez.

Önceki bölümlerde de ifade edilen bilgilerden tekrar bahsedip, genelleyici bir bağlamda toparlamak gerekirse şunlar söylenebilir: Üçgen ya da yamuk biçimli silme

[799] Tarsus'taki styluslar ve Patara'daki iki stylus örnek verilebilir.

[800] Philadelphia **(Kat. Nu. 2_62)**, Patara **(Kat. Nu. 2_29)**, Ephesos'taki **(Kat. Nu. 2_119)** birer stylus örnek verilebilir. Ayrıca Allianoi, Kibyra ve Perge'de bulunan MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiş düz gövdeli kare silme uçlu styluslar, Erken İmparatorluğa tarihlendirilmemiş olsa da bu grup içindedir.

[801] Tez kapsamındaki, Tip 2 olarak değerlendirilen, Kharakipolis dışındaki bütün omuzlu styluslar Geç İmparatorluk ve sonrasına (MS 2. yüzyılın sonlarından MS 4. yüzyılın ortalarına kadar) tarihlendirilirler. Bunlar, Allianoi, Philadelphia, Ilısu, Juliopolis, Zeugma, Sardeis, Ephesos, Priene'de bulunan bazı styluslar ve özel koleksiyonlardaki bazı bazı styluslardır.

[802] **Kat. Nu. 2_81** dışında diğer Kibyra stylusları ve Metropolis'teki buluntu **(Kat. Nu. 2_108)** örnek verilebilir. Ayrıca tarih verilmemiş olsa da Psidia Antiokheia'daki styluslar Geç Antik Çağ'a tarihleniyor olabilir.

[803] Yani Tip 1'den Tip 2'ye doğru, erkenden geçe kronolojik bir sıralama olduğu söylenebilir.

uçları Geç Tunç Çağı'nda ve ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde, kareye yakın biçimde dikdörtgen silme ucu Roma İmparatorluk Dönemi'nde görülür. İlkini üretmenin daha kolay, ikinciyi üretmenin daha zor olduğu da söylenebilir. Gövdenin ise Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde ve Erken İmparatorluk'ta düz, Orta ve Geç İmparatorlukta çok kesitli, karmaşık biçimler aldığı söylenebilir. Yine ilkini üretmenin daha kolay ikincisini üretmenin ise daha zor olduğu görülebilir. Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde şimdiki bilgilerle kare silme ucu yokken, Roma İmparatorluk'ta yamuk (ya da üçgen) biçimli silme ucu vardır. Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde omuzlu stylus yoktur ve bu yalnızca Roma İmparatorluk'ta görülür. Böylece, bir stylus biçim özelliklerine göre kabaca tarihlendirilebilir. Tiplere göre daha ayrıntılı tarihlendirmeler yapabilmek için aynı yerleşimde çok sayıda buluntu olması ya da Anadolu özelinde daha çok buluntu verisi olması gerekir. Anadolu için bu tür verilere sahip olunmadığı için stylusları dar aralıklara tarihlendirebilmek adına kontekst de önemlidir.

Bu çalışmada esas olarak, omuzlu bir stylusun Roma İmparatorluk'tan önceye tarihlendirilemeyeceğini, kareye yakın dikdörtgen biçiminde silme kısmının da Roma İmparatorluk Dönemi öncesi stylusu olma ihtimalinin düşük olduğu gösterilmiş oldu. Ayrıca Anadolu'da, en az MÖ 6. yüzyıldan bu yana yazı malzemelerinin, yazmanlık mesleği dışındaki yani toplumdaki diğer bazı mesleklere sahip kimseler tarafından kullanıldığı gösterilmeye çalışıldı.

Son olarak Anadolu özelinde, stylus tipolojisinin en belirgin özellikleri nelerdir diye sorulacak olursa ilk olarak şu söylenebilir: Tezdeki toplam 196 adet metal stylusun 138 tanesi aynı kalınlıkta ve tek kesitli gövdeye sahiptir. Bu da Anadolu'daki bugün bilinen stylusların büyük çoğunluğunun basit tipte olduğunu gösterir. İkinci dikkat çeken mesele Tip 1A'nın çok buluntuya sahip[804] ve her tarihte kullanılmış bir grup olmasıdır. Tarihsel gelişimini anlamanın zor olduğu bir tiptir. Bu nedenle belki de en çok kafa karışıklığı yaratabilecek gruptur. Yayınlarda stylusların tarihsel olarak ayırt edilme güçlüğü bu iki sebebe dayanıyor olmalıdır. Bahsedilen iki olgu göz önüne alındığında akla gelecek soru, neden Anadolu'da basit stylusların yaygın olduğudur. Sonuç kısmında bu soruya cevap vermeye çalışılacaktır. Bunun yanında yine de Roma

[804] Bronz ve demir toplam 105 adet buluntu bu tiptedir.

İmparatorluk'ta stylusların tarihsel olarak gittikçe karmaşık biçimler aldığı da söylenebilir. Bu iki durum, yani basit stylusların yaygın olmasının yanı sıra karmaşık tiplerin de var olması, başlığın ilk paragrafında sözü edilen tarihin döngüsellik-çizgisellik tartışması bağlamında da değerlendirilebilir. Aslında bu tarih felsefesi sorununa arkeoloji gözüyle bakılırsa, tarihin ne tamamen döngüsel ne de tamamen çizgisel olduğu söylenebilir. Ancak Tip 1A'nın Anadolu'da yüzyıllar boyunca farklı kültürlerde ve zamanlarda tekrar tekrar karşımıza çıkıyor olmasına dayanarak, stylus maddi kültüründe döngüselliğin daha görünür olduğunu düşünmekteyim.

Doğu Roma'da da stylus kullanılmıştır ve bunlar düz, çubuk biçiminde oldukça basit tiplerdir. Doğu Roma stylusları için Gökalp'in çalışmasına bakılabilir[805].

[805] Gökalp, *a.g.m.*

5. KATALOG

Katalogda 196 adet metal ve 10 adet kemik stylus olmak üzere toplam 206 adet stylus yer almaktadır. Buluntular, yayınlardan seçildiği için fotoğraf ve çizimler, alınan yayının durumuna göre değişiklik göstermektedir[806].

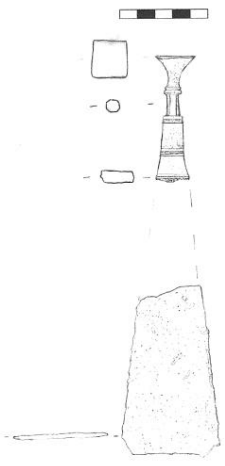
Katalog sıralaması yapılırken buluntuların tarih, sayısal çokluk[807] ve buluntu yeri verileri aynı anda dikkate alınmıştır. En erken tarihli buluntular ilk sıralara, sayısal olarak çok olanlar ve buluntu yeri bilinenler de yine katalogda daha ön sıralara eklenmiştir.

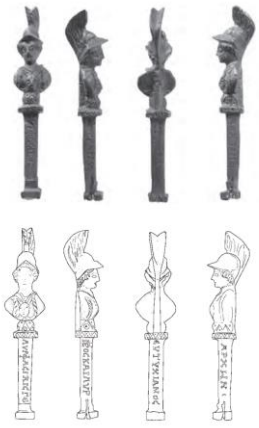
Katalogda yer alan kısaltmalar, kısaltmalar listesinde verilmiştir. Kayıt Numarası, stylusun söz konusu yayında verilen envanter numarasıdır. Katalogda yer alan "cinsi" buluntunun malzemesi; sonraki diğer ifadeler de buluntunun ölçüleri[808], buluntu yeri ve konumunu belirtir. Tanım yapılırken çalışmadaki önem verilen iki stylus kısmı olan gövde ve silme ucu özellikle dikkate alınmıştır. Varsa bezemelerden bahsedilmiştir. Yayın, buluntunun kataloğa eklemek için alındığı yayınıdır. Elden geldiğince çoğul analoji yapılmaya çalışılmıştır. Ancak analojisi yapılamayanlar da bulunmaktadır. Analojilere göre tarihlendirme yapılırken Schaltenbrand Obrecht'in çalışması, konu açısından en geniş kapsamlı verileri sunduğundan öncelikli olarak dikkate alınmıştır. Buluntuların kendi yayınlarında tarihlendirilmesi yapılmışsa o tarihlendirme dikkate alınmış, yapılmayanlar için tarihlendirmeler önerilmiştir. Bunların ayrımı karışıklık olmaması için, tarihlendirmeyi yapan araştırmacıların isimleriyle belirtilmiştir. Tip 1A biçimindeki, kendi yayınında tarihlendirilmemiş olan buluntular, çalışmada da tarihlendirilmemiştir. Bunun sebebi önceki bölümlerde bahsedilmişir. Katalogla ilgili açıklamalar iki katalog için de geçerlidir.

[806] Yayında çizim olarak verildiyse buluntunun sadece çizimi, fotoğrafı verildiyse fotoğrafı, her ikisi verildiyse her ikisi de kullanılmıştır. Nif Dağı styluslarının fotoğrafları tarafımdan çekilmiştir. Çizimleri ise Öğr. Gör. Ceren Baykan tarafından yapılmıştır. Tire müzesi styluslarının fotoğraf ve çizimleri tarafımdan yapılmıştır. Katalogdaki 2 adet Arykanda buluntusunun, söz konusu çalışmada görseli olmadığı için, 2 adet Ephesos buluntusunun ise kaynağına ulaşamadığım için görselleri verilememiştir.
[807] Buluntu yeri bilinen ve çok sayıda olan buluntular, daha çok veri sağladığı için tez sürecinde daha erken dönemlerde çalışılmıştır ve bu nedenle de katalogda daha ön sıralarda yer almıştır.
[808] Ölçüler farklı yayınlarda buluntunun farklı yerlerinden alınabildiğinden, çalışmada buluntuların ölçüleri konusunda birlik sağlanamamıştır.

5.1. Stylus Haricinde Yazı Malzemeleri Kataloğu

Kat. Nu. : 1_1 **Kayıt Nu.** : Md 0046 **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Allianoi **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde, tutamaçtan spatulanın sonuna doğru hafifçe genişler. Dörtgen bir tutamaca sahiptir. **Yayın** : - **Analoji** : Gaitzsch 1984, s. 204, 12; Merten 1983, s. 29, resim 2; Kibyra G6. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 1_2 **Kayıt Nu.** : Md 0010 **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası (?) **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Allianoi **Durumu** : Kırık ve eksik **Tanımı** : Gövde, tutamaçtan spatulanın sonuna doğru hafifçe genişler. **Yayın** : **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 3, 71. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 1_3 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası **Cinsi** : - **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Dairesel uçlu bir tutamaca sahiptir. Spatula sona doğru hafifçe genişler. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 48 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 3, 71. **Dönemi** : -	

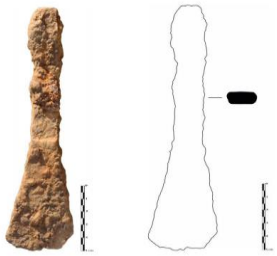
Kat. Nu. : 1_4 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası (?) **Cinsi** : - **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Spatula, bir noktada sona doğru daha eğimli bir şekilde genişleyerek devam eder ve son bulur. Feugére Tip A1 biçimindedir. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 48 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 3, 72. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 1_5 **Kayıt Nu.** : **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası (?) **Cinsi** : - **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Yüzey bozulmaları var **Tanımı** : Spatula sona doğru hafifçe genişler. Tutamaç belli belirsizdir. Feugére Tip A2 biçimindedir. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 48 **Analoji** : Merten 1983, s. 29, resim 2. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 1_6 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası **Cinsi** : - **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Kare biçiminde tutamaca sahiptir. Feugére Tip A4 biçimindedir. **Yayın** : Arslan-Oransay 2021: 107 **Analoji** : Feugére 1995, s. 322, Fig. 1: A4 **Dönemi** : -	

Kat. Nu. : 1_7 **Kayıt Nu.** : KBR'12–82 **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası (?) **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 11 cm Gen.: 4 cm **Bul. Y./K.** : Kibyra, BO, GDYG, 1 no.lu mekân,–230 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Spatula sonlara doğru aniden genişler. Dairesel uçlu bir tutamaca sahiptir. **Yayın** : Demirer 2013: 278, Kat. Nu. K3 **Analoji** : - **Dönemi** : MS 5.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_8 **Kayıt Nu.** : 2011–KED19 **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 13,4 cm Gen.: 2 cm Kal.: 0,7 cm **Bul. Y./K.** : Kibyra, BO, A3, GDYG, +57/–142 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Spatula belli bir uzunluk, aynı kalınlıkta devam edip, bir noktada aniden genişleyerek devam eder ve son bulur. Dairesel uçlu bir tutamaca sahiptir. **Yayın** : Demirer 2013: 230, Kat. Nu. G6 **Analoji** : Gaitzsch 1984, s. 204, 12; Allianoi. **Dönemi** : MS 6.-7. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_9 **Kayıt Nu.** : 122/60/78 **Adı** : Balmumu Tablet Spatulası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 10,3 cm Kal.: 0,9 cm **Bul. Y./K.** : Ephesos, 31a, 31b, 16.8.1978 **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Minerva figürlü tutamaca sahiptir. Figürün altındaki dörtgen kesitli sapta kişi isimleri bulunur. Miğferin sorgucu öne doğru çıkıntılıdır. Minerva'nın göğsünde zırh bulunur ve zırhın üzerinde Aegis betimi vardır. Feugére Tip A5 biçimindedir. **Yayın** : Thür 2014: Lev. 229, B 82 **Analoji** : Feugére 1995, s. 329, d. **Dönemi** : MS 2. yüzyılın ortaları - MS 3. yüzyılın 3. çeyreği	

Kat. Nu. : 1_10
Kayıt Nu. : M69.1:7917
Adı : Balmumu Tablet Spatulası (?)
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 18,8 cm Gen.: 4,5 cm Kal.: 2 cm
Bul. Y./K. : Sardeis, BS E5, E37.73 / S3.60, 96.56
Durumu : Eksik
Tanımı : Spatula belli bir uzunluk, aynı kalınlıkta devam edip, bir noktada aniden genişleyerek devam eder ve son bulur.
Yayın : Waldbaum 1983: Lev. 13, 169
Analoji : Fünfschilling 2012, Lev. 3, 72.
Dönemi : Erken Doğu Roma

Kat. Nu. : 1_11
Kayıt Nu. : FCK14.J15KD.02.00109
Adı : Balmumu Tablet Spatulası (?)
Cinsi : Demir
Ölçüleri : : Uz.: 18 cm Gövde Kal.: 1 cm Gövde Gen.: 2,1 cm Uç kısım Gen.: 5,1 cm Uç Kısım Kal.: 0,3 cm
Bul. Y./K. : Cıngırt Kayası, J15 Açması, Kuzeydoğu Sektör
Durumu : Eksik
Tanımı : Spatula belli bir uzunluk, aynı kalınlıkta devam edip, bir noktada aniden genişleyerek devam eder ve son bulur.
Yayın : Yıldırım 2017: 161, Kat. Nu. 67
Analoji : -
Dönemi : MÖ 1. yüzyıl

Kat. Nu. : 1_12
Kayıt Nu. :
Adı : Balmumu Tablet Spatulası (?)
Cinsi :
Ölçüleri : Uz.: 18 cm Kal.: 1.1 cm, Ağız Gen.: 3 cm
Bul. Y./K. : Arykanda
Durumu : Hasarlı
Tanımı : Spatula, dışbükey biçimde hafifçe genişleyip, aynı genişlikte sonlanır.
Yayın : Oransay 2006: Lev. XXI, Kat. Nu. G27
Analoji : -
Dönemi : -

Kat. Nu. : 1_13 **Kayıt Nu.** : 02.0077a **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : - **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Allianoi **Durumu** : Hasarlı **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : - **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 1_14 **Kayıt Nu.** : mb.0029 **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Allianoi **Durumu** : Hasarlı **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : - **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 1_15 **Kayıt Nu.** : 99.0771 **Adı** : Mürekkep Hokkası, Tip Biebrich **Cinsi** : - **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Allianoi **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Ağız kısmı ve kaidesi eğim yaparak dışarı doğru genişler. **Yayın** : - **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 115. **Dönemi** : -	

Kat. Nu. : 1_16
Kayıt Nu. : PTR'97.60
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Yük.: 2,5 cm Ağız Çapı: 4,2 cm
Bul. Y./K. : Patara, OM43
Durumu : Tüm
Tanımı : Yarım daire biçiminde gövdeye sahiptir. Askılı bir tutamacı bulunur. Merkezinde delik bulunur.
Yayın : Şahin 2018: 156, Kat. Nu. F5
Analoji : -
Dönemi : MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreği

Kat. Nu. : 1_17
Kayıt Nu. : PTR'97.88
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Yük.: 5,4 cm Ağız Çapı: 5,5 cm
Bul. Y./K. : Patara, OM43
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde, kaideye doğru daralır. Merkezinde delik bulunur.
Yayın : Şahin 2018: 156, Kat. Nu. F6
Analoji : -
Dönemi : MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreği

Kat. Nu. : 1_18
Kayıt Nu. : PTR'00.08
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Yük.: 4,5 cm Ağız Çapı: 4,2 cm Kal.: 0,1 cm
Bul. Y./K. : Patara, OM48
Durumu : Hasarlı
Tanımı : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Merkezinde delik ve kapak bulunur.
Yayın : Şahin 2018: 156, Kat. Nu. F7
Analoji : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132.
Dönemi : MS 1. yüzyılın ilk yarısı

Kat. Nu. : 1_19 **Kayıt Nu.** : PTR'00.08 **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Yük.: 4,1 cm Çap: 4,8 cm **Bul. Y./K.** : Patara, OM2 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Gövdede birbirine paralel çizgisel süslemeler bulunur. Deliğin üzerinde hareketli bir kapak vardır. **Yayın** : Şahin 2018: 157, Kat. Nu. F8 **Analoji** : Bilkei 1980, Lev. III, 28. **Dönemi** : MS erken 1. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_20 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 44 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_21 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 44 **Analoji** : Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	

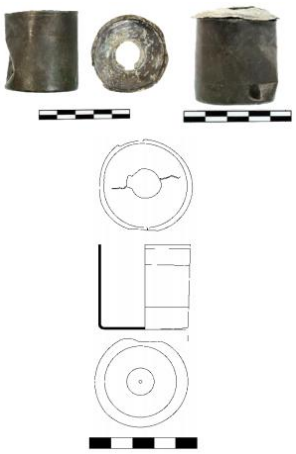
Kat. Nu. : 1_22 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Hasarlı **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Kapağın üzerinde delik bulunur. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 44 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_23 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Kapağın üzerinde delik bulunur. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 44 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_24 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 44 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	

Kat. Nu. : 1_25 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Kapağın üzerinde delik bulunur. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 45 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_26 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Hasarlı **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 45 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_27 **Kayıt Nu.** : - **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Juliopolis **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : Arslan-Metin 2013: 45 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl	

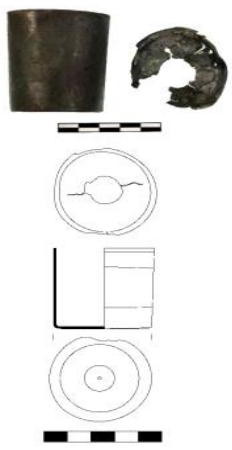
Kat. Nu. : 1_28
Kayıt Nu. : -
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : -
Bul. Y./K. : Juliopolis
Durumu : Tüm
Tanımı : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Buluntunun görseli yayınlanırken kitap sayfaları arasına yerleştirildiği için görüntü kalitesizdir.
Yayın : Arslan-Metin 2013: 44-45.
Analoji : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132; Bilkei 1980, Lev. III, 63.
Dönemi : MS 1. yüzyılın sonları - MS 3. yüzyıl

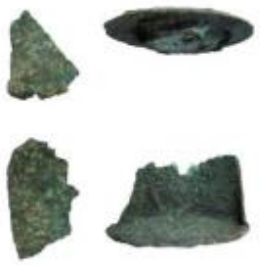

Kat. Nu. : 1_29
Kayıt Nu. : ABM 103
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Kap ağız çapı: 4,0 Kap kaide çapı: 3,83 Yük.: 4,2 Kal.: 0,1 ; Kapak dış çap: 4,4 İç çap: 1,3 Kal.: 0,05
Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Hasarlı
Tanımı : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Kapağın üzerinde delik bulunur.
Yayın : Canlı 2019: 174, Kat. Nu. Mk1
Analoji : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 130, 134; Bilkei 1980, Lev. III, 64.
Dönemi : MS 1.-2. yüzyıl

Kat. Nu. : 1_30
Kayıt Nu. : ABM 233
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 5,2 Ağız çapı: 4,7 Kaide çapı: 3,8 Kapak çapı: 4,8
Bul. Y./K. : Philadelphia
Durumu : Hasarlı
Tanımı : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Kapağın üzerinde delik bulunur.
Yayın : Canlı 2019: 175, Kat. Nu. Mk2
Analoji : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 130, 134; Bilkei 1980, Lev. III, 64.
Dönemi : MS 1.-2. yüzyıl

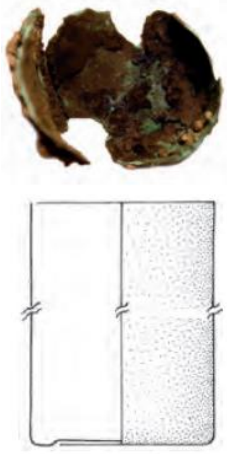

Kat. Nu. : 1_31 **Kayıt Nu.** : ABK 27 **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Çap: 4,2 Yük.: 2,9 **Bul. Y./K.** : Philadelphia **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : Canlı 2019: 176, Kat. Nu. Mk3 **Analoji** : - **Dönemi** : MS 1.-2. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_32 **Kayıt Nu.** : AJL 3 **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Çap: 30 mm Yükseklik: 42 mm Delik Çapı: 10 mm Kalınlık: 1 mm **Bul. Y./K.** : Parion, Nekropol, Karolaj 1550-2295 **Durumu** : Hasarlı **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. Gövdede birbirine paralel üç adet çizgisel süsleme bulunur. **Yayın** : Çelikbaş 2016: 379, Kat. Nu. J1 **Analoji** : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 126; Bilkei 1980, Lev. IV, 148. **Dönemi** : MS 1.-2. yüzyıl	
Kat. Nu. : 1_33 **Kayıt Nu.** : AJL 3 **Adı** : Mürekkep Hokkası **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Çap: 30 mm Kalınlık: 1 mm **Bul. Y./K.** : Parion, Nekropol, Karolaj 1550-2295 **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir. **Yayın** : Çelikbaş 2016: 380, Kat. Nu. J2 **Analoji** : - **Dönemi** : MS 1.-2. yüzyıl	

Kat. Nu. : 1_34

Kayıt Nu. : BZMB-00-303
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : 3,6 cm 3 cm

Bul. Y./K. : Zeugma, 12, ev 3, oda P34 [D5]
Durumu : Hasarlı ve eksik
Tanımı : Silindir biçiminde gövdeye sahiptir.
Yayın : Dieudonné-Glad 2013: 409, Kat. Nu. 1199
Analoji : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 132.
Dönemi : MS 3. yüzyılın ortaları

Kat. Nu. : 1_35

Kayıt Nu. : KY18 - 22
Adı : Mürekkep Hokkası
Cinsi : Bakır alaşım
Ölçüleri : Yük.: 4,2 cm Çap: 4,5 cm

Bul. Y./K. : Kibyra, Kuzey Yamaç 1 No'lu mekan, E3 Karelajı.
Durumu : Korozyonlu
Tanımı : Silindir biçimlidir.
Yayın : Kaya ve Demirer 2020: 136, Kat. Nu. 64
Analoji : Fünfschilling 2012, Lev. 5, 134.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 1_36

Kayıt Nu. : M. 02-35
Adı : Mühür Kutusu, Augusta Raurica Tip 5
Cinsi : -
Ölçüleri : -

Bul. Y./K. : Allianoi
Durumu : Tüm
Tanımı : Dairesel biçimdedir. Üzerinde dikdörtgen delik bulunur.
Yayın : -
Analoji : -
Dönemi : -

Kat. Nu. : 1_37 **Kayıt Nu.** : ABN 110 **Adı** : Mühür Kutusu, Augusta Raurica Tip 5 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Dış Çap: 1,7 İç Çap: 1,5 Derinlik 0,35 Kanca Yükseklik: 0,5 Gen.: 0,45 **Bul. Y./K.** : Philadelphia **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Yuvarlak biçimdedir. Üzerinde 4 adet delik bulunur. **Yayın** : Canlı 2019: 231, Kat. Nu. Mük1 **Analoji** : Furger 2009, Lev. 12, 99, 100, 101, 102; Boucher 2009, Resim 1, 11, 12, 13; Derks 2002, Lev. 7.II, 5.1; Schuster 2011, s. 249, Resim 109, 207. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın ortaları - MS 3. yüzyılın ortaları	
Kat. Nu. : 1_38 **Kayıt Nu.** : M65.4a:6703 **Adı** : Mühür kutusu, Augusta Raurica Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : En uzun kenar: 3 cm Kal.: 0,6 cm **Bul. Y./K.** : Sardeis, HoB, W36.00-39.00 / S110.00-120.00, 100.70 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Yaprak biçimlidir. Üzerinde 3 adet delik bulunur. **Yayın** : Waldbaum 1983: Lev. 26, 420 **Analoji** : Furger 2009, Lev. 3, 18; Lev. 4, 29; Lev. 5, 38; Milovanovic 2013, Lev. III, 33; Schuster 2011, s. 249, Resim 109, 208. **Dönemi** : Roma İmparatorluk Dönemi	
Kat. Nu. : 1_39 **Kayıt Nu.** : KBR’11-130 **Adı** : Mühür Kutusu, Augusta Raurica Tip 5 **Cinsi** : Demir-Cam **Ölçüleri** : Yük.: 0,4 cm Çap: 1,55 cm **Bul. Y./K.** : Kibyra **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Yuvarlak biçimdedir. Üzerinde haç motifi bulunur ve sarı renkte cam ile minelenmiştir. **Yayın** : Demirer 2013: 196, Kat. Nu. B8 **Analoji** : Augusta Raurica 30, 49, 76 (üzerlerinde renkli cam olması bakımından) **Dönemi** : MS 5.-6. yüzyıl	

Kat. Nu. : 1_40

Kayıt Nu. : KD 96-7 ya da 16-1
Adı : Mühür kutusu, Augusta Raurica Tip 2 olmalı.
Cinsi : Bronz-Cam
Ölçüleri : Uz.: 2,2 cm Kal.: 0,3 cm

Bul. Y./K. : Metropolis
Durumu : Kırık
Tanımı : Yaprak biçimli olmalıdır. Mavi renkte cam ile minelenmiştir.
Yayın : Durak 2013: 50, Kat. Nu. 26
Analoji : Augusta Raurica 30, 49, 76 (üzerlerinde renkli cam olması bakımından); Boucher 2009, Resim 1, 16; Derks 2002, Lev. 7.II, 3.21.
Dönemi : MS 3. yüzyıl

Kat. Nu. : 1_41

Kayıt Nu. : PTR'01.17
Adı : Mühür kutusu, Augusta Raurica Tip 5,
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Yük.: 0,7 cm Çap: 3 cm

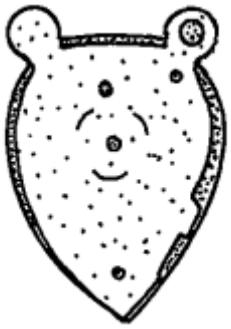
Bul. Y./K. : Patara
Durumu : Kırık
Tanımı : Yuvarlak biçimlidir. Ortasında bir adet delik bulunur.
Yayın : Şahin 2018: 136, Kat. Nu. A17
Analoji : Furger 2009, Lev. 7, 59; Lev. 10, 81; Lev. 11, 88, 94.
Dönemi : Roma İmparatorluk Dönemi

Kat. Nu. : 1_42

Kayıt Nu. : -
Adı : Mühür kutusu (?)
Cinsi : ?
Ölçüleri : Yük.: 4 cm Gen.: 2,6 cm Kal.: 0,1 cm

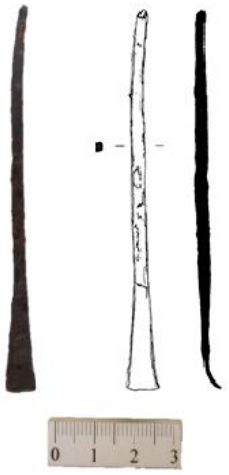
Bul. Y./K. : Arykanda
Durumu : Kırık
Tanımı : Yaprak biçimlidir. Üstündeki iki bağlantı yeri dolayısıyla mühür kutusu olmayabilir.
Yayın : Oransay 2000: Lev. XXXVI, Kat. Nu. 348
Analoji : -
Dönemi : -

Kat. Nu. : 1_43 **Kayıt Nu.** : PA10.CM.T403.004 **Adı** : Mühür kutusu, Augusta Raurica Tip 5 **Cinsi** : Kurşun **Ölçüleri** : Çap: 2,9 cm Gen.: 3,3 cm Delik Çapı: 0,3 cm **Bul. Y./K.** : Psidia Antiokheia **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Mühür olarak tanımlanmıştır. Ancak üzerinde bulunan 3 adet delik dolayısıyla mühür kutusu olabilir. **Yayın** : Gültekin 2012: 141, Kat. Nu. 147 **Analoji** : - **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 1_44 **Kayıt Nu.** : **Adı** : Mühür kutusu **Cinsi** : Kemik **Ölçüleri** : Uz.: 1,8 cm **Bul. Y./K.** : Zeugma, 9, Z.98, katman 9635, kontekst 244 **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Her iki yanında ikişer delik bulunur. **Yayın** : Dieudonné-Glad 2013: 409, Kat. Nu. 1201 **Analoji** : Gostencnik 1996: 113, Lev. 2, 10. **Dönemi** : MS 3. yüzyılın ortaları	

5.2. Anadolu Buluntusu Stylus Kataloğu

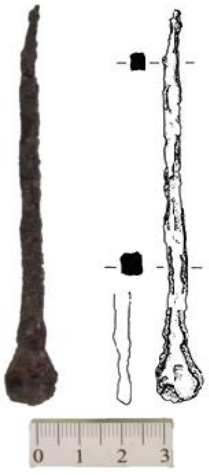
Kat. Nu. : 2_1
Kayıt Nu. : M.06-006
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 10,2 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Silme Ucu Gen.: 0,8 cm Ağır.: 4,5 g
Bul. Y./K. : Nif, Karamattepe, V31a, KB 179 / KD 396
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Raubitschek 1998: Lev. 62, 386; Deonna 1938: Lev. LXXX, 675.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_2
Kayıt Nu. : M.06-008
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 6,2 cm Ağır.: 3,55 gr
Bul. Y./K.: Nif, Karamattepe, V 30 abcd açmaları.
Durumu : Tüm
Tanımı : Düz gövdeye, yamuk biçimli silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 385.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_3
Kayıt Nu. : M.09-044
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 10,8 cm Kal.: 0,5 cm Baş Çapı: 1,4 cm Ağır.: 11,35 g
Bul. Y./K. : Nif, Karamattepe, Açma LIII T30c, 437,63 m, KB (kazık 43) 385 / KD (kazık 42) 10
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde kare kesitlidir ve aynı kalınlıktadır. Silme ucu dış bükey biçimdedir. Stylus olmayabilir.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 175, Hh 40.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_4

Kayıt Nu. : M.09-070
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 10,3 cm Ağır.: 4,6 g

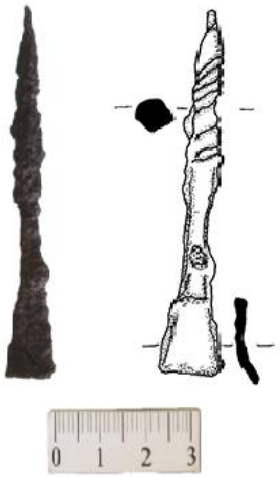
Bul. Y./K.: Nif, Karamattepe, Açma LI Z32a, 438,14 m, GB (kazık 62) 365 / GD (kazık 61) 660
Durumu : Kırık
Tanımı : Gövde, silme ucundan yazma ucuna hafifçe incelir. Bu incelme göz ardı edilip gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_5

Kayıt Nu. : M.10-019
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 7,2 cm Gen.: 1 cm Gövde Kal.: 0,7 cm Ağır.: 6,1 g

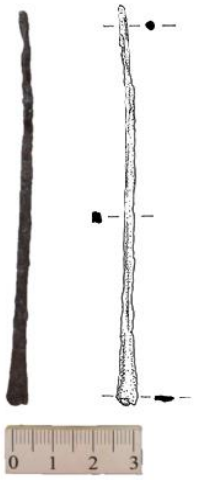
Bul. Y./K.: Nif, Ballıcaoluk. Kule yıkı çevresi, güney yamaç, alt kuzey teras duvarı
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövdede burgu bulunur ve aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Peker vd. 2017
Analoji : Deonna 1938: Lev. LXXX, 675.
Dönemi : MÖ 4.-1. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_6

Kayıt Nu. : M.12-004
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 10,6 cm Kal.: 0,3 cm Ağır.: 3,45 g Uç Gen.: 0,6 cm

Bul. Y./K.: Nif, Karamattepe, Açma LXXX T29b, 438,57 m, KD'den batı ucu 332 KD'den doğu ucu 330
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu hafifçe yamuk biçimi alır.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_7

Kayıt Nu. : M.13-030
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.:13,3 cm Kal.: 0,3 cm Uç Gen.: 1,2 cm Ağır.: 8,1 g
Bul. Y./K. : Nif, Karamattepe, U30c, 437,74 m, KD 320 / GD (kazık V30) 484
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve üzerinde çizgi bezeme bulunur. Silme ucu yamuk biçimindedir. Silme ucunun eğimi çoktur.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726, 1731; Raubitschek 1998, Lev. 62, 386; Deonna 1938: Lev. LXXX, 675; Bilkei 1980: Lev. I, 23.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

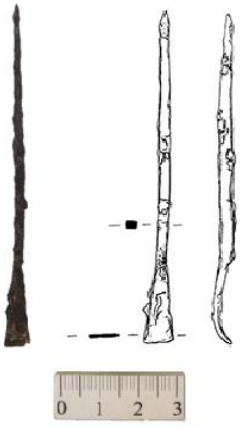
Kat. Nu. : 2_8

Kayıt Nu. : M.13-039
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 9,6 cm Gen.: 1 cm Gövde Kal.: 0,4 cm Ağır.: 5 g
Bul. Y./K. : Nif, Karamattepe, U30c, 437,76 m, KD 188 / GD 502 GB kazık V30
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve üzerinde çizgi bezeme bulunur. Silme ucu yamuk biçimindedir. Silme ucunun eğimi çoktur.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726, 1731; Raubitschek 1998: Lev. 62, 386; Deonna 1938: Lev. LXXX, 675; Bilkei 1980, Lev. I, 23.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_9

Kayıt Nu. : M.18-021
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 9,2 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Silme Ucu Gen.: 0,7 cm Silme Ucu Kal.: 0,15 cm Ağır.: 3,6 cm
Bul. Y./K. : Nif, Karamattepe, Açma AA32b, 438,91 m, KD (AB31) 248 / GD 252
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Raubitschek 1998: Lev. 62, 386.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_10

Kayıt Nu. : Md 0735
Tipi : Tip D.1
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 4,4 cm Gövde Kal.: 0,4 cm Gövde Gen.: 0,4 cm Ağır.: 1,7 g
Bul. Y./K.: Nif, Karamattepe, Açma XXII 60A AA31d, GB 238 / GD 328
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Gövdede burgu bulunur ve gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : -
Analoji : -
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_11

Kayıt Nu. : Md 0795
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8,5 cm Gövde Kal.: 0,5 cm Gövde Gen.: 0,5 cm Silme Ucu Gen.: 1,3 cm
Bul. Y./K.: Nif, Ballıcaoluk
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıkta olmalıdır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Peker vd. 2017
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 943.
Dönemi : MÖ 4.-1. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_12

Kayıt Nu. : Md 1156
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 6,2 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,4 cm Silme Ucu Gen.: 0,5 cm Ağır.: 2,45 g
Bul. Y./K.: Nif, Karamattepe, Açma AA34d, 436,76 m, GD 364 / GB 144
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıkta olmalıdır. Silme ucu dardır.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_13
Kayıt Nu. : Md 1875
Tipi : -
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 5,3 cm Gövde Kal.: 0,7 cm Gövde Gen.: 0,7 cm Ağır.: 10,35 g
Bul. Y./K.: Nif, Ballıcaoluk, Açma AD25a, 518,90 m, KB 434 / GB 184 / AD25a KB
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Önemli bir kısmı eksiktir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir. Stylus olmayabilir.
Yayın : Peker vd. 2017
Analoji : -
Dönemi : MÖ 4.-1. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_14
Kayıt Nu. : Md 1968
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 4,3 cm
Bul. Y./K.: Nif, Karamattepe, Açma AB31d, 439,11 m
Durumu : Kırık
Tanımı : Düz bir gövdeye, yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 943.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_15
Kayıt Nu. : Md 1998
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 12,1 cm Ağır.: 4 g
Bul. Y./K.: Nif, Karamattepe, Açma AB31d, 439,41 m, GB (AB31) 200 / GD 528
Durumu : Kırık
Tanımı : Silme ucu dardır. Gövde, aynı kalınlıktadır.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_16

Kayıt Nu. : Mb 0220
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 4,4 cm Ağır.: 1,45 g

Bul. Y./K. : Nif, Karamattepe, Açma Z35b, 435,83 m, KB 632 / GB 436
Durumu : Eksik
Tanımı : Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : -
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1351; Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942; Blinkenberg 1931: Lev. 16, 422.
Dönemi : MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_17

Kayıt Nu. : 36-723
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 4,2 cm

Bul. Y./K.: Tarsus-Gözlükule
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Uzun bir silme kısmına sahiptir. Sona doğru hafif eğimlidir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : Goldman 1950: 264, 18
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 389; Davidson 1952, Lev. 83, 1356, 1357; Obrecht 2012: Lev. 45, AR 692.
Dönemi : MÖ 3.-2. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_18

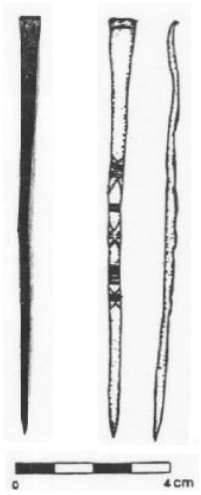
Kayıt Nu. : 37-830
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 4 cm

Bul. Y./K.: Tarsus-Gözlükule
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : İnce ve aynı kalınlıkta gövdeye sahiptir. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Goldman 1950: 264, 19
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1734.
Dönemi : MÖ 3.-2. yüzyıl

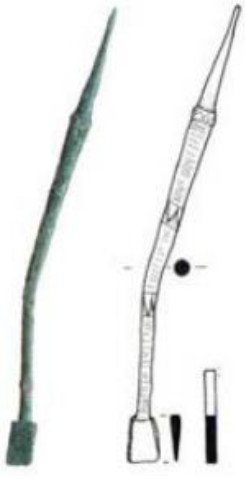
Kat. Nu. : 2_19 **Kayıt Nu.** : 37-805 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,5 cm **Bul. Y./K.:** Tarsus-Gözlükule **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir. **Yayın** : Goldman 1950: 264, 20 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943. **Dönemi** : MÖ 3.-2. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_20 **Kayıt Nu.** : 37-458 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14,5 cm **Bul. Y./K.:** Tarsus-Gözlükule **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı hafifçe yamuk biçimi alır. **Yayın** : Goldman 1950: 264, 21 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13. **Dönemi** : MÖ 3.-2. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_21 **Kayıt Nu.** : 37-457 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14 cm **Bul. Y./K.:** Tarsus-Gözlükule **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı hafifçe yamuk biçimi alır. **Yayın** : Goldman 1950: 264, 22 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13. **Dönemi** : MÖ 3.-2. yüzyıl	

Kat. Nu. : 2_22 **Kayıt Nu.** : 36-725 **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 8,9 cm **Bul. Y./K.:** Tarsus-Gözlükule **Durumu** : Kırık ve eksik **Tanımı** : Uzun ve dörtgen bir silme kısmına sahiptir. Gövdesi her yerde aynı kalınlıktadır. **Yayın** : Goldman 1950: 264, 23 **Analoji** : Raubitschek 1998: Lev. 62, 389; Davidson 1952: Lev. 83, 1356, 1357; Obrecht 2012: Lev. 45, AR 692. **Dönemi** : MÖ 2.-1. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_23 **Kayıt Nu.** : 35-1711 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 8 cm **Bul. Y./K.:** Tarsus-Gözlükule **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. **Yayın** : Goldman 1950: 264, 25 **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_24 **Kayıt Nu.** : **Tipi** : Tip D.2 **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 13,08 **Bul. Y./K.:** Assos, 7 numaralı kiremit mezar **Durumu** : Hasar görmüş **Tanımı** : Gövde ve yazma ucunun birleştiği yerde gövde kalınlaşır. Silme ucu sona doğru yarım daire biçimindedir. **Yayın** : Bakan 2009: Lev. 4, Resim 9-10 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 32, AR 509, AR 510, AR 511. **Dönemi** : MÖ 2. yüzyıl (Kontekste göre)	

Kat. Nu. : 2_25 **Kayıt Nu.** : **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 11 cm, Kal.: 0,6 cm **Bul. Y./K.:** Assos, Nekropol, KVIII b/10 **Durumu** : Koyu yeşil patinalı **Tanımı** : Düz bir gövdeye sahiptir. Gövdede zigzag ve yatay çizgisel bezemeler bulunur. Silme kısmı uzun dikdörtgen biçimindedir. **Yayın** : Bischop 1992: s. 161, Kat. Nu. 47 **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_26 **Kayıt Nu.** : PTR'97.58 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 10 cm Uç G.: 0,7 cm **Bul. Y./K.:** Patara, OM43 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde yazma ucuna doğru incelir, gövdenin aynı kalınlıkta olduğu da söylenebilir. Küçük bir silme kısmına sahiptir. **Yayın** : Şahin 2018: 155, Kat. Nu. F1 **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1353; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13; Bilkei 1980: Lev. I, 38. **Dönemi** : MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreği	
Kat. Nu. : 2_27 **Kayıt Nu.** : PTR'97.156 **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,8 cm Uç G.: 1 cm **Bul. Y./K.:** Patara, OM43 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövdenin büyük kısmında burgu bulunur. Burgu adımı geniştir. Dikdörtgen silme kısmına sahiptir. **Yayın** : Şahin 2018: 155, Kat. Nu. F2 **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1352; Deonna 1938: Lev. LXXX, 675. **Dönemi** : MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreği	

Kat. Nu. : 2_28 **Kayıt Nu.** : PTR'03.49 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 17,5 cm G.: 1 cm **Bul. Y./K.:** Patara, OM54 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Eşit kalınlıkta gövdeye sahiptir. Silme ucu üçgen biçimindedir. **Yayın** : Şahin 2018: 155, Kat. Nu. F3 **Analoji** : Bilkei 1980: Lev. II, 140. **Dönemi** : MS 1. yüzyılın ilk yarısı	
Kat. Nu. : 2_29 **Kayıt Nu.** : PTR'00 **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 10,8 cm Kal.: 0,35 cm **Bul. Y./K.:** Patara, MB - Güneybatı Bizans Duvarı (-270) **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Aynı kalınlıkta gövdeye sahiptir. Silme ucu kare biçimindedir. **Yayın** : Şahin 2018: 156, Kat. Nu. F4 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 136, Vi 226; Bilkei 1980: Lev. II, 127. **Dönemi** : MS 1. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_30 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,4 – 9,9 cm **Bul. Y./K. :** Kuzey Lydia, Kharakipolis, Sanduka mezar içi **Durumu** : Oksitlenmiş durumda **Tanımı** : Gövdeden yazma ucuna doğru iki kez omuz yapar. Gövde, 3 farklı kesite sahiptir. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir. **Yayın** : Dedeoğlu-Malay 1994: Resim 24. **Analoji** : - **Dönemi** : MÖ 1. yüzyılın son çeyreği, MS 1. yüzyılın ilk çeyreği (Kontekste göre)	

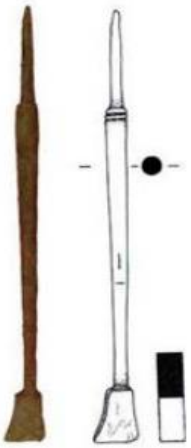
Kat. Nu. : 2_31 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,4 – 9,9 cm **Bul. Y./K. :** Kuzey Lydia, Kharakipolis, Sanduka mezar içi **Durumu** : Oksitlenmiş durumda **Tanımı** : Gövdeden yazma ucuna doğru iki kez omuz yapar. Gövde, 3 farklı kesite sahiptir. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir. **Yayın** : Dedeoğlu-Malay 1994: Resim 24. **Analoji** : - **Dönemi** : MÖ 1. yüzyılın son çeyreği, MS 1. yüzyılın ilk çeyreği (Kontekste göre)	
Kat. Nu. : 2_32 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,4 – 9,9 cm **Bul. Y./K. :** Kuzey Lydia, Kharakipolis, Sanduka mezar içi **Durumu** : Oksitlenmiş durumda **Tanımı** : Gövdeden yazma ucuna doğru iki kez omuz yapar. Gövde, 3 farklı kesite sahiptir. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir. **Yayın** : Dedeoğlu-Malay 1994: Resim 24. **Analoji** : - **Dönemi** : MÖ 1. yüzyılın son çeyreği, MS 1. yüzyılın ilk çeyreği (Kontekste göre)	
Kat. Nu. : 2_33 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,4 – 9,9 cm **Bul. Y./K. :** Kuzey Lydia, Kharakipolis, Sanduka mezar içi **Durumu** : Oksitlenmiş durumda **Tanımı** : Gövdeden yazma ucuna doğru iki kez omuz yapar. Gövde, 3 farklı kesite sahiptir. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir. **Yayın** : Dedeoğlu-Malay 1994: Resim 24. **Analoji** : - **Dönemi** : MÖ 1. yüzyılın son çeyreği, MS 1. yüzyılın ilk çeyreği (Kontekste göre)	

Kat. Nu. : 2_34 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip D.1B **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Allianoi **Durumu** : Yüzey bozulmaları var **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Uzun ve dörtgen biçiminde silme kısmına sahiptir. **Yayın** : **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727; Raubitschek 1998: Lev. 62, 389. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_35 **Kayıt Nu.** : M.99 - 1737 / 157.16.00 **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,5 cm Gövde Kal.: 0,4 cm **Bul. Y./K.** : Allianoi, J X - e1 / 88,23 **Durumu** : Tüm, patinası korunmuş / Döküm **Tanımı** : Yazma ucu gövdeden omuz yaparak ayrılır. Gövde yazma ucuna doğru kalınlaşır. Çizgi bezekli gövdede iki adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Silme ucu dikdörtgen biçimdedir. **Yayın** : Baykan 2012: 116, Kat. Nu. 182 **Analoji** : Tokbudak 2015: Lev. XXXIII, 126; Obrecht 2012: Lev. 52, Ar 784; Uzel 2000: Lev. II, 6. **Dönemi** : MS 1.-3. yüzyıl (Kontekste göre)	
Kat. Nu. : 2_36 **Kayıt Nu.** : M.01 - 112 / 134.10.01 **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 10,2 cm Gövde Kal.: 0,4 cm **Bul. Y./K.** : Allianoi, G VII - b3 / 84,66 **Durumu** : Tüm, yeşil korozyonlu / Döküm **Tanımı** : Yazma ucu gövdeden omuz yaparak ayrılır. Gövde yazma ucuna doğru kalınlaşır. Çizgi bezekli gövdede üç adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Silme ucu dikdörtgen biçimdedir. **Yayın** : Baykan 2012: 117, Kat. Nu. 183 **Analoji** : Baykan 2019: fig 8, 5; Obrecht 2012: Lev. 52, Ar 783; Uzel 2000: Lev. II, 6. **Dönemi** : MS 2.-4. yüzyıl (Kontekste göre)	

Kat. Nu. : 2_37

Kayıt Nu. : M.05 - 34 / 129.1.05
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 9,6 cm Gövde Kal.: 0,4 cm

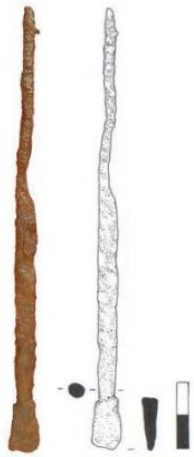
Bul. Y./K. : Allianoi, J XI - d3 / 87,65
Durumu : Tüm, patinası korunmuş / Döküm
Tanımı : Yazma ucu gövdeden omuz yaparak ayrılır. Gövde yazma ucuna doğru kalınlaşır. Gövde ve yazma ucunun birleştiği yerde çift bilezik bezeme bulunur. Gövde bezemesizdir. Silme ucu dörtgen biçimindedir, sona doğru eğim yapar ve bir tarafa doğru daha çıkıntılıdır.
Yayın : Baykan 2012: 117, Kat. Nu. 184
Analoji : Manning 1989: Lev. 35, N21; Bilkei 1980: Lev. II, 126; Karakaya 2014: Res. 10; Jacobi 1897: s. 450, Resim 70, 4.
Dönemi : MS 1.-3. yüzyıl (Kontekste göre)

Kat. Nu. : 2_38

Kayıt Nu. : All.Md.14
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 13,2 cm Gövde Kal.: 0,5 cm

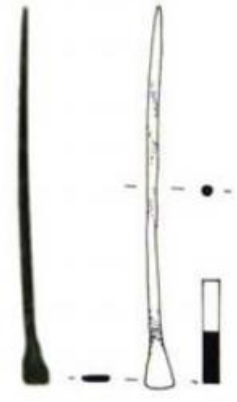
Bul. Y./K.: Allianoi, E VII - a4 / 89,82
Durumu : Tüm, gövde aşınmış, yoğun korozyona bağlı yüzey kaybı / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu sona doğru hafif eğimlidir ancak dikdörtgen biçime daha yakındır.
Yayın : Baykan 2012: 117, Kat. Nu. 185
Analoji : Bilkei 1980: Lev. II, 127.
Dönemi : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl

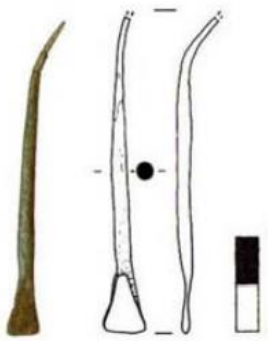
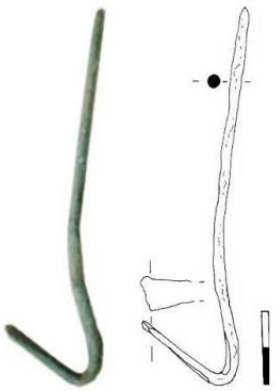

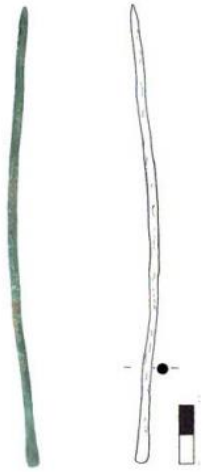
Kat. Nu. : 2_39

Kayıt Nu. : M.00 - 162 / 64.17.00
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,5 cm Gövde Kal.: 0,3 cm

Bul. Y./K. : Allianoi, J IX - e3 / -
Durumu : Tüm, patinası korunmuş / Serbest şekillendirme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. Silme ucu tavlanarak dövülmüştür.
Yayın : Baykan 2012: 118, Kat. Nu. 186
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 386; Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Bilkei 1980: Lev. II, 146.
Dönemi : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_40 **Kayıt Nu.** : M.02 - 74 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,1 cm Gövde Kal.: 0,35 cm **Bul. Y./K.** : Allianoi, F VII - a2 / 87,29 **Durumu** : Yazma ucu eksik, gövde eğik, patinası korunmuş / Serbest şekillendirme **Tanımı** : Silme ucundan yazma ucuna doğru hafifçe incelir. Gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir. Silme ucu yamuk biçimindedir ve dövülmüştür. **Yayın** : Baykan 2012: 118, Kat. Nu. 187 **Analoji** : Raubitschek 1998: Lev. 62, 386; Robinson 1941, Lev. CXIV, 1726; Bilkei 1980: Lev. II, 146. **Dönemi** : MS 2.-4. yüzyıl (Kontekste göre)	
Kat. Nu. : 2_41 **Kayıt Nu.** : M.99 - 314 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 13 cm Gövde Kal.: 0,4 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, F VIII - d4 / 89,16 **Durumu** : Tüm, gövde eğik, açık yeşil korozyonlu / Serbest şekillendirme **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucunun sona doğru yaptığı eğim azdır. **Yayın** : Baykan 2012: 118, Kat. Nu. 188 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13. **Dönemi** : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_42 **Kayıt Nu.** : M.02 - 79 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14,1 cm Gövde Kal.: 0,3 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, E XII - b1 / 91,80 **Durumu** : Tüm, gövde eğik, yüzey korozyonlu / Serbest şekillendirme **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucunun sona doğru yaptığı eğim azdır. **Yayın** : Baykan 2012: 118, Kat. Nu. 189 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13. **Dönemi** : MS 4. yüzyıl (Kontekste göre)	

Kat. Nu. : 2_43 **Kayıt Nu.** : All.Mb.248 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 5,1 cm Gövde Kal.: 0,3 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, G VIII - d4 / 87,98-87,62 **Durumu** : Yazma ucu eksik, gövde eğik, patinası korunmuş / Döküm **Tanımı** : Gövde ve silme ucu bir çizgi ile birbirinden ayrılır. Gövde aynı kalınlıkta olabilir. Silme ucunun sona doğru yaptığı eğim azdır. **Yayın** : Baykan 2012: 118, Kat. Nu. 190 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13. **Dönemi** : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_44 **Kayıt Nu.** : M.02 - 65 / 39.1.02 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 16,2 cm Gövde Kal.: 0,3 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, E VII - b2 / 89,27 **Durumu** : Tüm, gövde hafif eğik, açık yeşil korozyonlu / Serbest şekillendirme **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. İnce uzun bir çubuk biçimindedir. Silme ucu belirgin değildir. **Yayın** : Baykan 2012: 119, Kat. Nu. 191 **Analoji** : Yalav 2008: s. 108; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13; Davidson 1952: Lev. 83, 1354. **Dönemi** : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_45 **Kayıt Nu.** : M.01 - 1958 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 12,6 cm Gövde Kal.: 0,3 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, E XIII - d4 / 91,85 **Durumu** : Tüm, gövde eğik, açık yeşil korozyonlu / Serbest şekillendirme **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. İnce uzun bir çubuk biçimindedir. Silme ucu belirgin değildir. **Yayın** : Baykan 2012: 119, Kat. Nu. 192 **Analoji** : Yalav 2008: s. 108; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13; Davidson 1952: Lev. 83, 1354. **Dönemi** : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl	

Kat. Nu. : 2_46

Kayıt Nu. : All.Mb.632
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 11,6 cm Gövde Kal.: 0,2 cm
Bul. Y./K.: Allianoi, K XI - c5 / 88,26
Durumu : Tüm, gövde eğik, yoğun korozyona bağlı yüzey kaybı / Serbest şekillendirme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. İnce uzun bir çubuk biçimindedir. Silme ucu belirgin değildir.
Yayın : Baykan 2012: 119, Kat. Nu. 193
Analoji : Yalav 2008: s. 108; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13.
Dönemi : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_47

Kayıt Nu. : M.01 - 2091
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 10,6 cm Gövde Kal.: 0,2 cm
Bul. Y./K.: Allianoi, E XIII - d4 / 91,77
Durumu : Tüm, gövde eğik, yoğun korozyona bağlı yüzey kaybı / Serbest şekillendirme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. İnce uzun bir çubuk biçimindedir. Silme ucu belirgin değildir.
Yayın : Baykan 2012: 119, Kat. Nu. 194
Analoji : Yalav 2008: s. 108; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13.
Dönemi : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_48

Kayıt Nu. : All.Md.622
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 14,6 cm Gövde Kal.: 0,6 cm
Bul. Y./K.: Allianoi, E XII - e2 / 91,78-91,71
Durumu : Gövdenin ucu eksik, gövde eğik, yoğun korozyona bağlı yüzey kaybı / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır.
Yayın : Baykan 2012: 120, Kat. Nu. 195
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13.
Dönemi : MS 4.-6. yüzyıl (Kontekste göre)

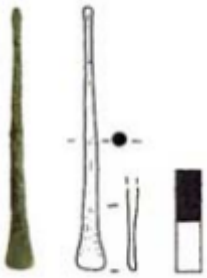
Kat. Nu. : 2_49

Kayıt Nu. : M.01 - 2340
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 11,4 cm Gövde Kal.: 0,3 cm
Bul. Y./K.: Allianoi, F VII - b1 / 86,08
Durumu : Tüm, gövde eğik, yoğun korozyona bağlı yüzey kaybı / Serbest şekillendirme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. İnce uzun bir çubuk biçimindedir. Silme ucu belirgin değildir.
Yayın : Baykan 2012: 120, Kat. Nu. 196
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13.
Dönemi : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl

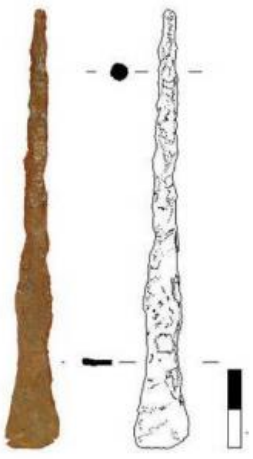
Kat. Nu. : 2_50

Kayıt Nu. : M.02 - 102
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 4,9 cm Gövde Kal.: 0,3 cm
Bul. Y./K. : Allianoi, F VII - b2 / 86,80
Durumu : Tüm, yoğun korozyona bağlı yüzey kaybı / Serbest şekillendirme
Tanımı : Silme ucundan yazma ucuna doğru incelir. Gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir. Kısa gövdelidir ve silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Baykan 2012: 120, Kat. Nu. 197
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 390; Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Bilkei 1980: Lev. II, 146.
Dönemi : Baykan'a göre MS 2.-4. yüzyıl

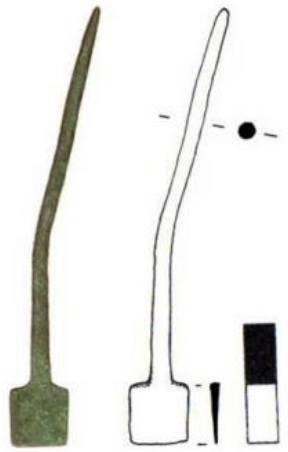
Kat. Nu. : 2_51

Kayıt Nu. : All.Md.13
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 11 cm Gövde Kal.: 0,5 cm
Bul. Y./K. : Allianoi, F XII - d4 / 91,14
Durumu : Tüm, yoğun korozyona bağlı yüzey kaybı / Dövme
Tanımı : Silme ucundan yazma ucuna doğru incelir. Gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Baykan 2012: 120, Kat. Nu. 198
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 386; Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Bilkei 1980: Lev. II, 146.
Dönemi : MS 3.-4. yüzyıl (Kontekste göre)

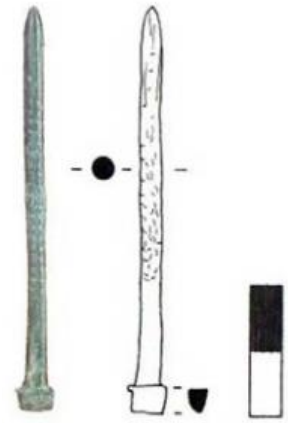
Kat. Nu. : 2_52

Kayıt Nu. : M.05 - 36
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,3 cm Gövde Kal.: 0,3 cm
Bul. Y./K.: Allianoi, J XI - e4 / 87,85
Durumu : Tüm, gövde eğik, patinası korunmuş / Serbest şekillendirme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu kareye yakın bir biçimdedir.
Yayın : Baykan 2012: 121, Kat. Nu. 199
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 136, Vi 226.
Dönemi : MS 1.-3. yüzyıl (Kontekste göre); MS 1.-2. yüzyıl (Analojiye göre)

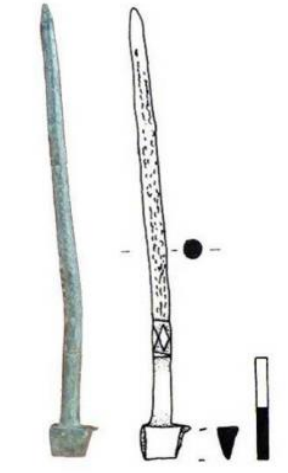
Kat. Nu. : 2_53

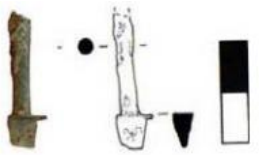
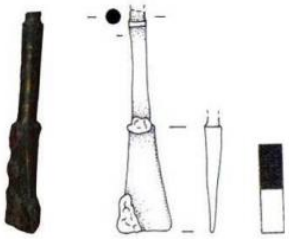
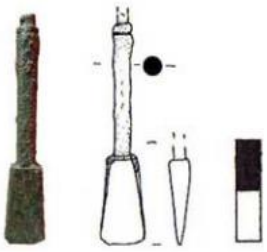
Kayıt Nu. : M.01 - 2183 / 163.10.01
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 6,1 cm Gövde Kal.: 0,4 cm
Bul. Y./K.: Allianoi, G X - c1 / 87,12
Durumu : Tüm, patinası korunmuş / Döküm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdede çizgi ve nokta bezekler bulunur. Silme ucu dikdörtgendir ve bir yanında mahmuz bulunur.
Yayın : Baykan 2012: 121, Kat. Nu. 200
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 151, Lev. 152, Lev. 153.
Dönemi : MS 2.-4. yüzyıl (Kontekste göre)

Kat. Nu. : 2_54

Kayıt Nu. : M.01 - 1954 / 156.10.01
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 8,9 cm Gövde Kal.: 0,4 cm
Bul. Y./K. : Allianoi, E XIII - d4 / 91,87
Durumu : Tüm, gövde eğik, patinası korunmuş / Döküm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdede çizgi, nokta bezekler ve baklava biçimli bezeme bulunur. Silme ucu dikdörtgendir ve bir yanında mahmuz bulunur.
Yayın : Baykan 2012: 121, Kat. Nu. 201
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 46, AR 715.
Dönemi : Baykan'a göre MS 2.-3. yüzyıl

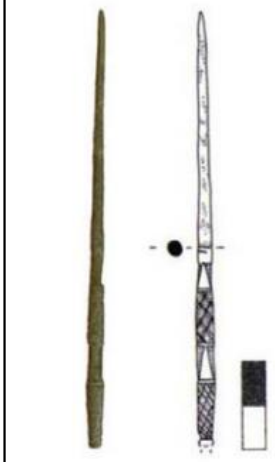

Kat. Nu. : 2_55 **Kayıt Nu.** : All.Mb.30 **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 2,7 cm Gövde Kal.: 0,3 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, F XV - d3 / 93,15 **Durumu** : Gövde eksik, yoğun korozyonlu / Döküm **Tanımı** : Silme ucu dikdörtgendir ve bir yanında mahmuz bulunur. Gövde aynı kalınlıkta olabilir. **Yayın** : Baykan 2012: 121, Kat. Nu. 202 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 151, Lev. 152, Lev. 153. **Dönemi** : MS 3.-4. yüzyıl (Kontekste göre)	
Kat. Nu. : 2_56 **Kayıt Nu.** : M.05 - 30 **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 4,9 cm Gövde Kal.: 0,3 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, D V - a2 / 88,74 **Durumu** : Gövde eksik, yoğun korozyonlu / Döküm **Tanımı** : Silme ucu yamuk biçimindedir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir. **Yayın** : Baykan 2012: 122, Kat. Nu. 203 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 110, Av 423. **Dönemi** : MS 3.-4. yüzyıl (Kontekste göre)	
Kat. Nu. : 2_57 **Kayıt Nu.** : M.02 - 51 **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 4,3 cm Gövde Kal.: 0,4 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, F X - e1 / 89,57 **Durumu** : Gövde eksik, yoğun korozyonlu / Döküm **Tanımı** : Silme ucu sona doğru hafif eğimli olsa da dikdörtgen biçimine daha yakındır. Gövde aynı kalınlıkta olabilir. **Yayın** : Baykan 2012: 122, Kat. Nu. 204 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 112, Av 459. **Dönemi** : MS 1.-3. yüzyıl (Kontekste göre)	

Kat. Nu. : 2_58

Kayıt Nu. : All.Mb.9
Tipi : Tip 1
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 10 cm Gövde Kal.: 0,4 cm

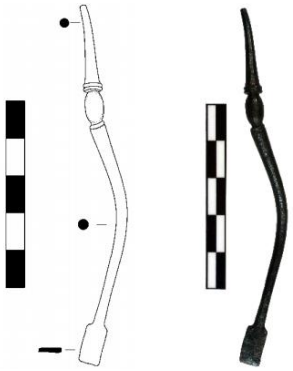
Bul. Y./K. : Allianoi, J XI - c3 / 87,30
Durumu : Silme ucu eksik, patinası korunmuş / Döküm
Tanımı : Gövdede iki adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Bezemeler arasında ve silme kısmına doğru iki bölgede tarama yapılmıştır. Gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir.
Yayın : Baykan 2012: 122, Kat. Nu. 205
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 198, Aq 18.
Dönemi : MS 1.-3. yüzyıl (Kontekste göre)

Kat. Nu. : 2_59

Kayıt Nu. : ABN 530
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 9,63 cm Gen.:0,60 cm Kal.: 0,5 cm Silgi Uz.: 4,1 cm Yassı uç Uz.: 1,1 cm

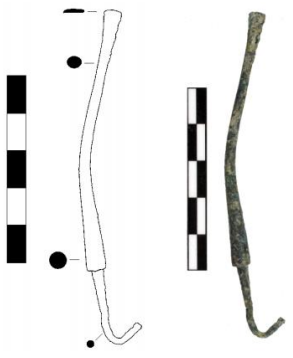
Bul. Y./K. : Philadelphia
Durumu : Tüm / Döküm
Tanımı : Yazma ucu ve gövde boyuna biçimde ovalleştirilmiş bir boncuk süslemesi ve çift bilezik ile birbirinden ayrılmıştır. Gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir ve yazma ucu omuz yapar. Silme kısmı dikdörtgendir.
Yayın : Canlı 2019: 143, Kat. Nu. St1
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 60, Lev. 61, Lev. 180, WL 15 - WL 25.
Dönemi : MS 1.-3. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_60

Kayıt Nu. : ABK 17
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 8,0 cm Yazma Ucu Uz.:1,3 cm

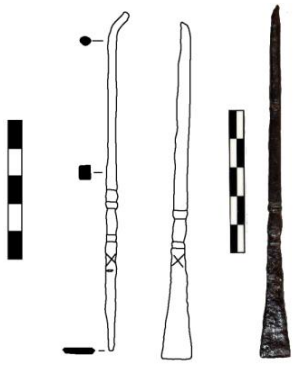
Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Tüm. Yüzey korozyonlu / Döküm
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru kalınlaşır ve yazma ucu ile gövde birbirinden ayrılır (omuz yapar). Silme ucu belirgin değildir.
Yayın : Canlı 2019: 144, Kat. Nu. St2
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 62, AR 926.
Dönemi : MS 1.-3. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_61

Kayıt Nu. : ABF 236
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 12,2 cm Gen.: 1,1 cm Kal.: 0,5 cm

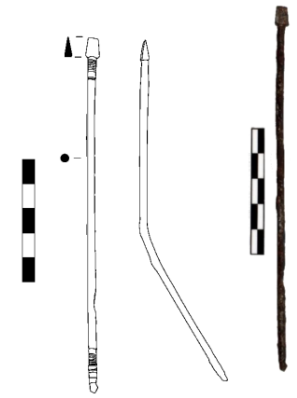
Bul. Y./K. : Philadelphia
Durumu : Tüm / Serbest şekillendirme
Tanımı : Gövde ile silme ucu arasında boyuna ovalleşen boncuk süslemesi bulunur. Süslemenin iki yanında bilezik bulunur. Silme kısmı tarafındaki bileziğin altında çarpı (x) biçimli bezeme bulunur. Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Canlı 2019: 144, Kat. Nu. St3
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1349; Obrecht 2012: Lev. 171, AO 62; Lev. 198, Aq 22.
Dönemi : MS 4.-6. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_62

Kayıt Nu. : AAV 173
Tipi : Tip D.1B
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 14,47 cm Toplam Uz.: 14,6 cm Uç Uz.: 0,8 cm Gen.: 0,8 cm Kal.: 0,3 cm

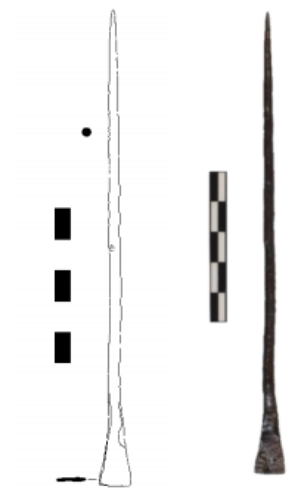
Bul. Y./K. : Philadelphia
Durumu : Tüm / Serbest şekillendirme
Tanımı : Bütün gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu gövdeden ayrılır. Silme ucu ve gövdenin birleştiği yer ile yazma ucunun gövdeyle birleştiği yerde yivler bulunur.
Yayın : Canlı 2019: 145, Kat. Nu. St4
Analoji : Bilkei 1980: Lev. I, 17; Obrecht 2012: Lev. 13, AR 190, Lev. 79, Av 29; Lev. 186, MoL 16, MoL 21, MoL 22; Manning 1989: Lev. 35, N2.
Dönemi : MS 1. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_63

Kayıt Nu. : ABL 10
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 15,2 cm Silgi Uz.: 2,2 cm

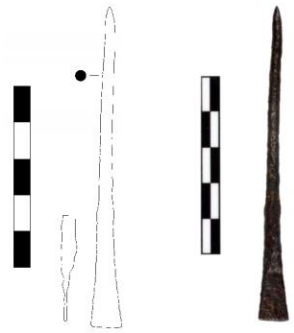
Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Tüm / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Canlı 2019: 145, Kat. Nu. St5
Analoji : Manning 1989: Lev. 35, N9.
Dönemi : MS 2.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_64

Kayıt Nu. : A 5169
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8,9 cm Gen.: 0,9 cm

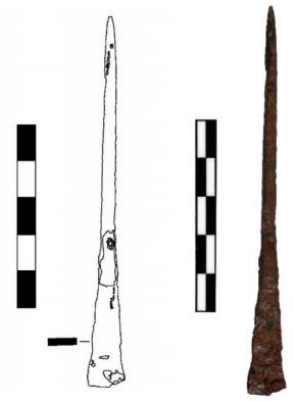
Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Tüm / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir. Silme kısmında kesit ani daralma yapar.
Yayın : Canlı 2019: 145, Kat. Nu. St6
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943.
Dönemi : MS 2.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_65

Kayıt Nu. : ABE 15
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 11,4 cm

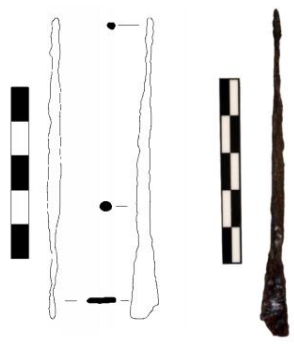
Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Tüm / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Canlı 2019: 146, Kat. Nu. St7
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943.
Dönemi : MS 2.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_66

Kayıt Nu. : ABF 284
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8,8 cm Gen.: 0,8 cm Kal.: 0,35 cm

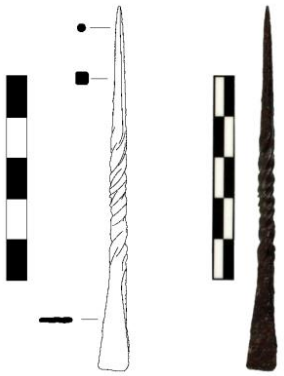
Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Kırık. Yüzey korozyonlu / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Canlı 2019: 146, Kat. Nu. St8
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943.
Dönemi : MS 2.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_67

Kayıt Nu. : AAV 172
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8,9 cm Gen.: 0,8 cm

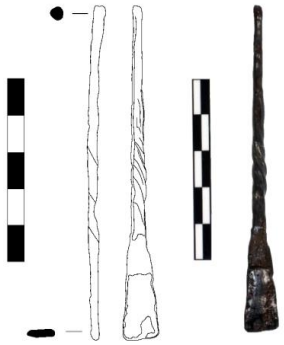
Bul. Y./K. : Philadelphia
Durumu : Tüm / Dövme
Tanımı : Silme ucundan yazma ucuna doğru incelir. Silme kısmı yamuk biçimindedir. Gövdenin büyük bir bölümünde burgu bulunur ve aynı kalınlıktadır. Burgu adımı dardır.
Yayın : Canlı 2019: 147, Kat. Nu. St9
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 97, Av 261; Lev. 179, WL 8.
Dönemi : MS 1.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_68

Kayıt Nu. : ABN 461
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 9,0 cm Gen.: 1,1 cm Kal.: 0,4 cm

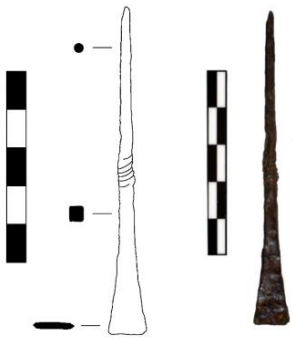
Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Tüm / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdenin küçük bir bölümünde burgu bulunur. Burgu adımı dardır. Silme kısmı yamuk biçimindedir ve kesit ani şekilde daralır.
Yayın : Canlı 2019: 147, Kat. Nu. St10
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 197, Aq 17.
Dönemi : MS 1.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_69

Kayıt Nu. : ABF 285
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8,47 cm Gen.: 0,95 cm Kal.: 0,4 cm

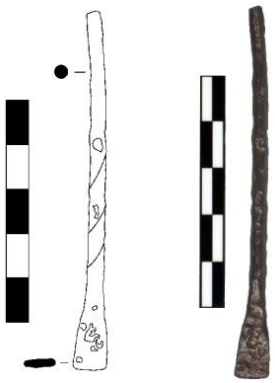
Bul. Y./K. : Philadelphia
Durumu : Tüm / Dövme
Tanımı : Silme ucundan yazma ucuna doğru incelir ancak belli belirsiz bir incelme olduğu için gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir. Gövdenin küçük bir bölümünde burgu bulunur. Burgu adımı dardır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Canlı 2019: 148, Kat. Nu. St11
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 195, BMGR 9.
Dönemi : MS 1.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_70

Kayıt Nu. : ABN 462
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8,0 cm Gen.: 0,8 cm Kal.: 0,4 cm

Bul. Y./K.: Philadelphia
Durumu : Kırık / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdede üç çizgi bulunur. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Canlı 2019: 148, Kat. Nu. St12
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943.
Dönemi : MS 1.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_71

Kayıt Nu. : ARY91 Kb175
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,4 cm Kal.: 0,5 cm

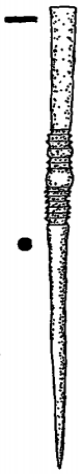
Bul. Y./K.: Arykanda, Doğu Nekropolü – yol açması
Durumu : Tüm / Levhadan kesme ve çekiçleme
Tanımı : Silme ucundan yazma ucuna doğru incelir. Gövdede 4 adet ters/düz üçgen bezeme bantı bulunur.
Yayın : Oransay 2000: Lev. XXV, 239
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 171, AO 63.
Dönemi : -

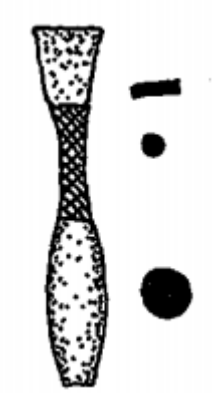

Kat. Nu. : 2_72

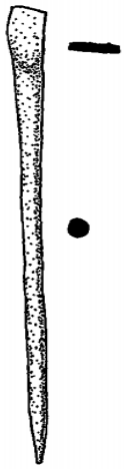
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 11,4 cm Kal.: 0,5 cm

Bul. Y./K.: Arykanda, Stadion
Durumu : Tüm
Tanımı : Silme ucundan yazma ucuna doğru incelir. Gövdede 2 adet çizgisel bezemeli bant bulunur.
Yayın : Oransay 2000: Lev. XXV, 240
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 170, AO 49.
Dönemi : -

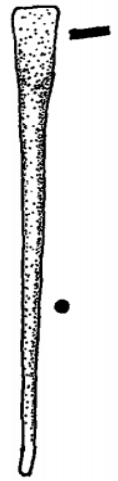

Kat. Nu. : 2_73 **Kayıt Nu.** : Ary 99 Ae 269 **Tipi** : Stylus? **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 3,65 cm Kal.: 0,5 cm – 0,6 cm **Bul. Y./K.:** Arykanda, HTD'99-VIII B1 **Durumu** : Açık yeşil patina. Kırık ve eksik **Tanımı** : Stylus olarak tanımlanmıştır. Ancak stylus olmayabilir. **Yayın** : Oransay 2000: Lev. XXV, 241 **Analoji** : - **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_74 **Kayıt Nu.** : Ary 98 Ae 81 **Tipi** : - **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,8 cm Kal.: 0,35 cm **Bul. Y./K.:** Arykanda, HTD'98-IV B3 **Durumu** : Açık yeşil patina Ağız kısmı kırık ve eksik **Tanımı** : Ağıza doğru genişleyen yuvarlak kesitli bir çubuk halinde olup ağız kısmında yassılaştırılarak bir spatula haline getirilmiş. **Yayın** : Oransay 2000: Lev. XXV, 242 **Analoji** : - **Dönemi** : -	(Oransay'ın çalışmasında buluntunun görseli olmadığı için bu çalışmada da görsel kullanılamamıştır.)
Kat. Nu. : 2_75 **Kayıt Nu.** : Ary 90 M 138 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 7,5 cm Kal.: 0,3 cm Ağız.: 0,7 cm **Bul. Y./K.:** Arykanda, Mabet-Bouleuterion arası açması **Durumu** : Tüm / Dövme **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir. **Yayın** : Oransay 2000: Lev. XXV, 243 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943. **Dönemi** : -	

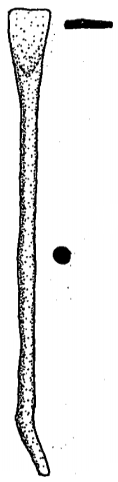
Kat. Nu. : 2_76
Kayıt Nu. : Ary 90 M 162/a
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 9,8 cm Kal.: 0,3 cm Ağız.: 0,8 cm
Bul. Y./K.: Arykanda, Mabet-Bouleuterion arası açması
Durumu : Tüm, Oksidasyonlu / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucunun sona doğru yaptığı eğim azdır.
Yayın : Oransay 2000: Lev. XXV, 244
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_77
Kayıt Nu. : Ary 90 M 162/b
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 9,4 cm Kal.: 0,3 cm Ağız.: 0,7 cm
Bul. Y./K.: Arykanda, Mabet-Bouleuterion arası açması
Durumu : Tüm, oksidasyonlu
Tanımı : Silme ucundan yazma ucuna doğru incelir. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : Oransay 2000: Lev. XXV, 245
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_78
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 12,3 cm Kal: 0,3 cm Ağız: 0,7 cm
Bul. Y./K.: Arykanda
Durumu : Tüm, Oksidasyonlu / Dövme
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : Oransay 2000: Lev. XXV, 246
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_79 **Kayıt Nu.** : ARY90 M149 **Tipi** : - **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 13,8 cm Kal.: 0,5 cm – 0,2 cm **Bul. Y./K.:** Arykanda, Ticaret Agorası-Bouleuterion yanı açması **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Ağıza doğru genişleyen yuvarlak kesitli bir çubuk halinde olup ağız kısmında yassılaştırılarak bir spatula haline getirilmiş. **Yayın** : Oransay 2000: Lev. XXV, 247 **Analoji** : - **Dönemi** : -	(Oransay'ın çalışmasında buluntunun görseli olmadığı için bu çalışmada da görsel kullanılamamıştır.)
Kat. Nu. : 2_80 **Kayıt Nu.** : 2009–KED86 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 10,4 cm Gen.: 0,8 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, BO, dış kuzey köşe, –90 **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır, silme kısmı yamuk biçimindedir. **Yayın** : Demirer 2013: 286, Kat. Nu. K22 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_81 **Kayıt Nu.** : 2007–KED1 **Tipi** : Tip D.1B **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 10,2 cm Gen.: 0,7 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, Std., cavea A, portiko arkası teras dolgusu **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır, silme kısmı dikdörtgen biçimindedir. **Yayın** : Demirer 2013: 287, Kat. Nu. K23 **Analoji** : Bilkei 1980: Lev. II, 127. **Dönemi** : MS 2.-3. yüzyıl	

Kat. Nu. : 2_82 **Kayıt Nu.** : 2010–KED18 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 13 cm Gen.:1 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, A1T, –110/–160 **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu ve gövde enine iki çıkıntıyla birbirinden ayrılır. Silme kısmı üçgen ya da yamuk biçimindedir. **Yayın** : Demirer 2013: 287, Kat. Nu. K24 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 944. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_83 **Kayıt Nu.** : 2010–KED19 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 8,5 cm Gen.: 1 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, A1T, kapı 4–5 önü, –110/–160 **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır, silme kısmı yamuk biçimindedir. Silme ucu geniştir. **Yayın** : Demirer 2013: 287, Kat. Nu. K25 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943; Davidson 1952: Lev. 83, 1350. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_84 **Kayıt Nu.** : 2011–KED45 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 14,5 cm Gen.: 1 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, GDH, kuzeydoğu köşesi, –247 **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır, silme kısmı yamuk biçimindedir. **Yayın** : Demirer 2013: 288, Kat. Nu. K26 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943; Davidson 1952: Lev. 83, 1349. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl	

Kat. Nu. : 2_85 **Kayıt Nu.** : KBR'12–7 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 13,7 cm Gen.: 1 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, BO, stoa önü, –160/–245 **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Silme kısmı yamuk biçimindedir. Gövdenin silme kısmına bağlandığı yere doğru gövdede incelme görülür. **Yayın** : Demirer 2013: 288, Kat. Nu. K27 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 944. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_86 **Kayıt Nu.** : KBR'12–11 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 12,4 cm Gen.: 1 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, BO, stoa önü, Dolgu **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır, silme kısmı yamuk biçimindedir. **Yayın** : Demirer 2013: 289, Kat. Nu. K28 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943; Davidson 1952: Lev. 83, 1349. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_87 **Kayıt Nu.** : KBR'18 - 43 **Tipi** : Tip D.1B **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 11,3 cm Gen.: 1 cm Kal.: 0,6 cm **Bul. Y./K.:** Kibyra, Kuzey Yamaç 1 No'lu Mekân, D2 Karelajı. **Durumu** : Korozyonlu **Tanımı** : Düz bir gövdeye, dikdörtgen bir silme kısmına sahiptir. Gövdenin silme kısmına bağlandığı yerde boncuk bezemeler bulunur. **Yayın** : Kaya ve Demirer 2020: 123, Kat. Nu. 6 **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1349; Obrecht 2012: Lev. 198, Aq 22; Canlı 2019: Kat. Nu. St 3; İAMp 2002: s. 6. **Dönemi** : MS 5.-7. yüzyıl (Kontekste göre)	

Kat. Nu. : 2_88

Kayıt Nu. : PA10.CM.T264.001
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8,6 cm Silgi Gen.: 1,6 cm Uç Gen.: 0,3 cm

Bul. Y./K.: Psidia Antiokheia, Cardo Maximus Caddesi 21/1 no.lu açma
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu çok geniştir.
Yayın : Gültekin 2012: 78, Kat. Nu. 21
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1351; Blinkenberg 1931: Lev. 16, 422.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_89

Kayıt Nu. : PA10.CM.T630.001
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 10,4 cm Silgi Gen.: 1,8 cm

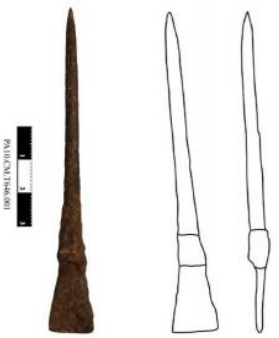
Bul. Y./K.: Psidia Antiokheia, Cardo Maximus Caddesi 25/1 no.lu açma
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu geniş ve üçgen biçimindedir.
Yayın : Gültekin 2012: 78, Kat. Nu. 22
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1351
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_90

Kayıt Nu. : PA10.CM.T646.001
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 9,8 cm Silgi Gen.: 1,4 cm

Bul. Y./K.: Psidia Antiokheia, Cardo Maximus Caddesi 20/2 no.lu açma
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu ve gövdenin birleştiği yerde çıkıntı yapan bir kısım bulunur. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Gültekin 2012: 79, Kat. Nu. 23
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_91

Kayıt Nu. : PA10.CMP.T422.001
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 13,3 cm Silgi Gen.: 1,5 cm Gövde Gen.: 0,6 cm

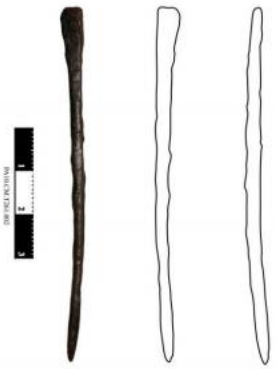
Bul. Y./K.: Psidia Antiokheia, Cardo Maximus Doğu Portiko 1/5 no.lu açma
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu ve gövdenin birleştiği yerde çıkıntı yapan bir kısım bulunur.
Yayın : Gültekin 2012: 79, Kat. Nu. 24
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 943; Manning 1989: Lev. 36, N29.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_92

Kayıt Nu. : PA10.CM.T261.002
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 10,2 cm Gen.: 0,4 cm Silgi Gen.: 0,7 cm

Bul. Y./K.: Psidia Antiokheia, Cardo Maximus Caddesi 23/2 no.lu açma
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Küçük bir silme kısmına sahiptir.
Yayın : Gültekin 2012: 80, Kat. Nu. 25
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_93

Kayıt Nu. : AJ20/0005/V/06
Tipi : Tip D.2
Cinsi : Demir
Ölçüleri : -

Bul. Y./K. : Ilısu, Kültür toprağı
Durumu : Yüzey bozulmaları var
Tanımı : Gövde, silme ucundan yazma ucuna doğru kalınlaşır. Yazma ucu aniden daralarak sivrileşir (omuz yapar). Silme ucu dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Ökse 2018: 316, Kat. Nu. 130
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 32, AR 505; Lev. 35 AR 563; Lev. 37, AR 579; Jacobi 1897: s. 450, Resim 70, 4.
Dönemi : MS 2. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_94

Kayıt Nu. : AL21/0001/V/05
Tipi : Tip D.2
Cinsi : Demir
Ölçüleri : -

Bul. Y./K.: Ilısu, Kültür toprağı
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Yazma ucu omuz yaparak gövdeden ayrılır. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Ökse 2018: 316, Kat. Nu. 131
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 178, RGZM 14.
Dönemi : MS 3.-4. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_95

Kayıt Nu. : AJ21/0003/V/03
Tipi : Tip D.2
Cinsi : Demir
Ölçüleri : -

Bul. Y./K.: Ilısu, AJ21/005/M
Durumu : Yüzey bozulmaları var
Tanımı : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Yazma ucu hafifçe omuz yapar. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Ökse 2018: 316, Kat. Nu. 132
Analoji : Richter 1915: 1730; Bilkei 1980: Lev. I, 27.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_96

Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Demir
Ölçüleri : -

Bul. Y./K.: Juliopolis
Durumu : Korozyonlu
Tanımı : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Yazma ucu hafifçe omuz yapar. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Arslan-Metin 2013: 48
Analoji : Richter 1915: 1730; Bilkei 1980: Lev. I, 27.
Dönemi : -

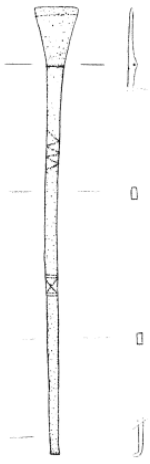
Kat. Nu. : 2_97
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : -
Bul. Y./K.: Juliopolis
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdenin silme ucuna ve yazma ucuna yakın yerlerinde süslemeler bulunur. Yazma ucu omuz yapar. Silme kısmı dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Arslan-Metin 2013: 47
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 191, MoL 68.
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_98
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : -
Bul. Y./K.: Juliopolis
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdenin silme ucuna ve yazma ucuna yakın yerlerinde süslemeler bulunur. Yazma ucu omuz yapar. Silme kısmı dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Arslan-Metin 2013: 47
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 191, MoL 68.
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_99
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : -
Bul. Y./K.: Juliopolis
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve omuz yapmaz. Silme ucu yamuk biçimindedir. Gövdede çarpı ve zigzag bezemeler bulunur.
Yayın : Arslan-Oransay 2021: 124
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 386.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_100
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : -
Bul. Y./K.: Juliopolis
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve omuz yapar. Silme ucu dörtgen biçimindedir.
Yayın : Arslan-Oransay 2021: 124
Analoji : Bilkei 1980: Lev. II, 123.
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_101
Kayıt Nu. : 08 03 01 00021
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,5 cm Kal.: 0,5 cm
Bul. Y./K.: Zeugma, Mousalar Evi / 08 03 11
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde, silme ucundan yazma ucuna doğru kalınlaşır ve omuz yapar. Silme kısmı, yamuk biçimini birebir karşılamaktadır.
Yayın : Tokbudak 2015: 193, Kat. Nu. 125
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 42, AR 653; Lev. 62, AR 920.
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_102
Kayıt Nu. : 08 01 01 00021
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 9,4 cm Kal.: 0,2 cm
Bul. Y./K.: Zeugma, Mousalar Evi / 08 01 29
Durumu : Kırık
Tanımı : Gövdenin yazma ucuna doğru kalınlaşması ve kırıldığı yer nedeniyle omuz yapıyor olması gerekir. Gövdenin yazma ucuna bağlandığı yerde iki adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Dikdörtgen silme ucuna sahiptir.
Yayın : Tokbudak 2015: 193, Kat. Nu. 126
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 783, AR 784; Lev. 197, Aq 9, Aq 10; Lev. 195, BMGR 5, BMGR 6; Lev. 204, TM 3; Gonzalez 2014: s. 26-27, 29216.
Dönemi : MS 3. yüzyılın ortaları (Kontekste göre)

Kat. Nu. : 2_103

Kayıt Nu. : MZMB-2-3
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 10,9 cm

Bul. Y./K.: Zeugma, 12, Poseidon'un Evi, Peristyle P9 [A6]
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde, silme ucundan yazma ucuna doğru kalınlaşır. Yazma ucu omuz yaparak gövdeden ayrılır ve uzundur. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Dieudonné-Glad 2013: 409, Kat. Nu. 1195
Analoji : Bilkei 1980: Lev. II, 154.
Dönemi : MS 3. yüzyılın ortaları (Kontekste göre)

Kat. Nu. : 2_104

Kayıt Nu. : Me 954
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 10,9 cm

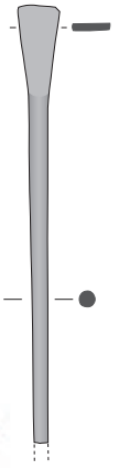
Bul. Y./K. : Zeugma, 9, Z.99, oda F, katman 9877
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve gövdenin ortalarında burgu bulunur. Yazma ucu omuz yaparak ayrılır ve kısadır. Silme ucu, kısa kenarları birleşmiş iki yamuk biçimindedir.
Yayın : Dieudonné-Glad 2013: 409, Kat. Nu. 1196
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 46, AR 706, AR 712; Bilkei 1980: Lev. II, 160; Jacobi 1897: Lev. LXX, 4.
Dönemi : MS 251 (Kontekste göre)

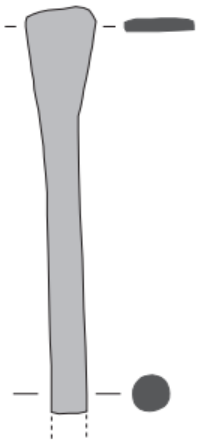
Kat. Nu. : 2_105

Kayıt Nu. : F6210.1
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 11,6 cm

Bul. Y./K.: Zeugma, ZAP 6, P3, katman 6210
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Dieudonné-Glad 2013: 409, Kat. Nu. 1197
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Obrecht 2012: Lev. 64, AR 943.
Dönemi : MS 6. yüzyıl (Kontekste göre)

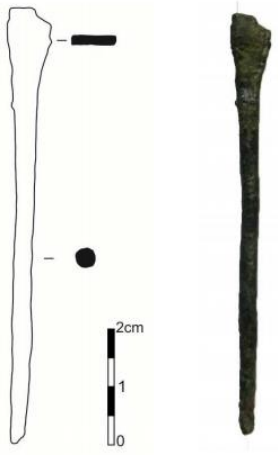
Kat. Nu. : 2_106
Kayıt Nu. : 6108.1
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 8 cm
Bul. Y./K.: Zeugma, 6 (1996), katman 6108
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Dieudonné-Glad 2013: 409, Kat. Nu. 1198
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1731; Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942.
Dönemi : MS 3. yüzyıl (Kontekste göre)

Kat. Nu. : 2_107
Kayıt Nu. : BBI 192
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uzunluk: 160 mm Keskin Ağız Genişliği: 9 mm Kalınlık: 5 mm Ağır.: 19,34 g
Bul. Y./K. : Parion, Tiyatro, Karolaj 1285-1260
Durumu : Koyu yeşil patina. Kondüsyonu iyi / Döküm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Küçük bir silme ucuna sahiptir.
Yayın : Çelikbaş 2016: 380, Kat. Nu. J3
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1353; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13.
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_108
Kayıt Nu. : AKR 04-128
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,5 cm Gen.: 0,7 cm Kal.: 0,4 cm
Bul. Y./K.: Metropolis, 2004-7 – 140.56/140.12 m
Durumu : Kırık
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme kısmına sahiptir.
Yayın : Durak 2013: 79, Kat. Nu. 84
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726, 1731; Raubitschek 1998: Lev. 62, 386; Bilkei 1980: Lev. I, 23.
Dönemi : MS 4.-5. yüzyıl

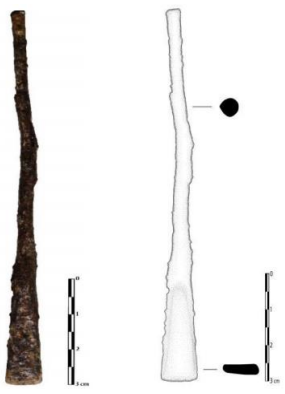
Kat. Nu. : 2_109
Kayıt Nu. :
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : -
Bul. Y./K.: Metropolis
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru hafifçe incelir, gövdenin aynı kalınlıkta olduğu da söylenebilir. Gövdede burgu bulunur. Burgu adımı dardır.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 197, Aq 17.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_110
Kayıt Nu. : M7.A.1
Tipi : Tip D.1B
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uz.: 7,8 cm Kal.: 0,5 - 0,9 cm
Bul. Y./K.: Perge, M7.A
Durumu : Kırık. Korozyonlu
Tanımı : Silme ucu dikdörtgendir ve bir tarafı içbükeydir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : Kepçe 2017: 97
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 118, Av 477.
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Kontekste göre)

Kat. Nu. : 2_111
Kayıt Nu. : 12.L17.j7.01.00055
Tipi : Tip D.1A
Cinsi : Demir
Ölçüleri : Uzunluk: 11 cm Gövde Kal.: 0,4 cm
Bul. Y./K.: Cıngırt Kayası, L17 Açması, Güneydoğu Sektör
Durumu : Kırık, korozyonlu, aşınmalar mevcut
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir.
Yayın : Yıldırım 2017: 159, Kat. Nu. 64
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727.
Dönemi : MS 3. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_112 **Kayıt Nu.** : M64.39:6526 **Tipi** : Tip D.1A **Cinsi** : Demir **Ölçüleri** : Uz.: 17,8 cm **Bul. Y./K.:** Sardeis, ERd, E128.00-130.00 / N4.00-6.00, 96.90 **Durumu** : Yüzey bozulmaları var **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir. Dikdörtgen kesitli ve fazla uzun olması sebebiyle stylus olmayabilir. **Yayın** : Waldbaum 1983: Lev. 12, 154 **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_113 **Kayıt Nu.** : M59.37:1617 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 10,5 cm **Bul. Y./K.:** Sardeis, HoB, W35.00-38.00 / S120.00-125.00, 100.60 **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde yazma ucuna doğru incelir. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir. Gövdenin bir kısmında yatay zigzag bezeme bulunur. **Yayın** : Waldbaum 1983: Lev. 17, 250 **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727. **Dönemi** : MS 5.-6. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_114 **Kayıt Nu.** : 1964.12.38 **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,6 cm **Bul. Y./K.:** Sardeis, Fogg Sanat Müzesi **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Silme ucundan yazma ucuna doğru kalınlaşır ve gövde omuz yapıyor olmalıdır. Silme ucu dikdörtgendir. **Yayın** : Waldbaum 1983: Lev. 58, 1007 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 62, AR 924. **Dönemi** : MS 1.-3. yüzyıl (Analojiye göre)	

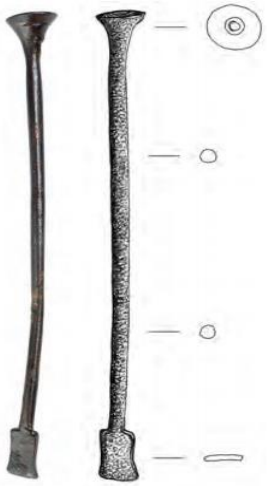
Kat. Nu. : 2_115 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Sardeis Hekim Mezarı **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdede 4 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Bunların arasında çizgi bezemeler vardır. Yazma ucu omuz yapar. Silme kısmı dikdörtgendir ve sona doğru hafif çıkıntılıdır. **Yayın** : Baykan 2019: s. 483, Figür 9: 5. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 783, AR 784; Lev. 197, Aq 9, Aq 10; Lev. 204, TM 3; Drescher 1989: Resim 1, 3; Priene; Zeugma; Allianoi; Afyon Arkeoloji; Ephesos **Dönemi** : MS 2.-3. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_116 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.:** Ephesos 1 Hekim Mezarı **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir. **Yayın** : Baykan 2019: s. 481, Figür 5: 14. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 110, Av 423. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_117 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Gümüş **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.:** Ephesos 2 Hekim Mezarı **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde omuz yapar. Dikdörtgen silme ucuna sahiptir. Bezemesizdir. **Yayın** : Künzl 1982: 46, Resim 13, 4 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 62, AR 924; Lev. 196, Aq 5. **Dönemi** : MS 3. yüzyılın ilk yarısı.	

Kat. Nu. : 2_118 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.:** Ephesos 2 Hekim Mezarı **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Silme ucu ortalarda içbükey, sona doğru dışbükeydir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir. **Yayın** : Baykan 2019: s. 481, Figür 6: 16. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 70, AR 1079; Bilkei 1980: Lev. I, 80. **Dönemi** : MS 3. yüzyılın ilk yarısı.	
Kat. Nu. : 2_119 **Kayıt Nu.** : EM, Ki 88/23, Fn 88/5 **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 4,3 cm **Bul. Y./K.:** Ephesos, 31a, F 7/6, kanalın altında, 1988 **Durumu** : Kırık ve eksik **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıkta olmalıdır. Silme ucu dikdörtgendir. **Yayın** : Thür 2014: Lev 228, B 45 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 112, Av 459. **Dönemi** : MS 1. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_120 **Kayıt Nu.** : ID 1183 **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,2 cm **Bul. Y./K.:** Ephesos, Marien Kilisesi güneyi **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Gövde, bir noktadan sonra hafifçe kalınlaşır ve omuz yapar. Gövde üzerinde ters/düz üçgen bezemeler bulunur. Silme ucu dikdörtgendir. **Yayın** : Pülz 2020: Lev 69, G 81 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 783, AR 784; Lev. 197, Aq 9, Aq 10; Lev. 204, TM 3; Drescher 1989: Resim 1, 3; Priene; Zeugma; Allianoi; Afyon Arkeoloji **Dönemi** : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)	

Kat. Nu. : 2_121

Kayıt Nu. : ID 962
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 10,7 cm

Bul. Y./K.: Ephesos, Arkadiana
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yazma ucunun başladığı yerde konik bir biçim alır. Silme ucu dikdörtgendir.
Yayın : Pülz 2020: Lev 69, G 82
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 45, AR 696.
Dönemi : MS 2. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_122

Kayıt Nu. : ID 135
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 8,5 cm

Bul. Y./K. : Ephesos, Yamaç Ev 2 Tabernası
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde silme ucundan yazma ucuna doğru hafifçe kalınlaşmakta ve yazma ucunda omuz yapmaktadır. Yazma ucuna yakın yerde çizgisel bezeme ve boncuk bulunur. Silme ucu dikdörtgendir.
Yayın : Pülz 2020: Lev 69, G 83
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 73, AR 715; Gonzalez 2015: s. 485, Figura 3, A3.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_123

Kayıt Nu. :
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : -

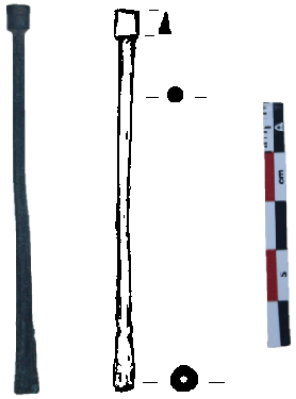
Bul. Y./K. : Priene
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövdede 1 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Onun altında ve üstünde çizgi bezemeler vardır. Yazma ucu omuz yapıyor olmalıdır. Silme kısmı dikdörtgendir ve sona doğru çıkıntılıdır.
Yayın : Raeder 1983: 59, Kat. Nu. 298
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 783, AR 784; Lev. 197, Aq 9, Aq 10; Lev. 204, TM 3; Drescher 1989: Resim 1, 3; Sardeis Hekim Mezarı; Zeugma; Allianoi; Afyon Arkeoloji
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_124 **Kayıt Nu.** : 78(1) **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : Dardanos Tümülüsü **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. Gövdede zigzag şeklinde çizgisel bezeme bulunur. **Yayın** : Sevinç 2003: Lev. 11, Figür 92, Kat. Nu. 78 **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_125 **Kayıt Nu.** : Tire 481 **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,5 cm Kal.: 0,3 cm **Bul. Y./K.:** Tire Müzesi **Durumu** : Yüzey bozulmaları görülmektedir **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir. **Yayın** : Gürler 2004: 47, 24 **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727; Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_126 **Kayıt Nu.** : Tire 87/45 **Tipi** : - **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14,7 cm Kal.: 0,4 cm **Bul. Y./K.:** Tire Müzesi **Durumu** : Yüzey bozulmaları görülmektedir **Tanımı** : Yüzey bozulmaları nedeniyle belirgin olmasa da omuz yapıyor olabilir. Silme kısmı dikdörtgendir. **Yayın** : Gürler 2004: 104, 48 **Analoji** : - **Dönemi** : -	

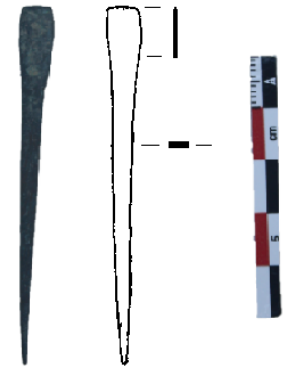
Kat. Nu. : 2_127

Kayıt Nu. : Tire 2017-15
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,95 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,3 cm Silme Ucu Gen.: 0,5 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Gövde, silme ucundan yazma ucuna doğru kalınlaşmaktadır. Dikdörtgen silme ucu bulunur.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 44, AR 677; Lev. 45, AR 696.
Dönemi : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)

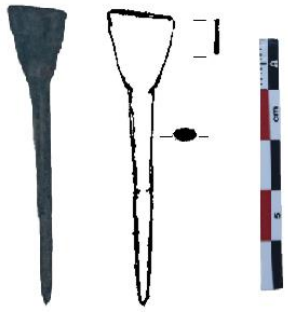
Kat. Nu. : 2_128

Kayıt Nu. : Tire 2017-16
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 6,8 cm Gövde Kal.: 0,15 cm Gövde Gen.: 0,3 cm Silme Ucu Gen.: 0,7 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru incelmektedir. Dikdörtgenimsi silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 389; Deonna 1938: Lev. LXXX, 674, 1.
Dönemi : -

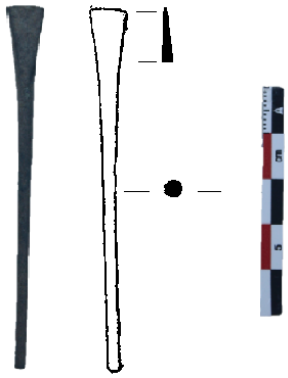
Kat. Nu. : 2_129

Kayıt Nu. : Tire 2017-17
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 6 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,4 cm Silme Ucu Gen.: 1,4 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru incelmektedir. Yamuk biçiminde ve geniş silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1351.
Dönemi : -

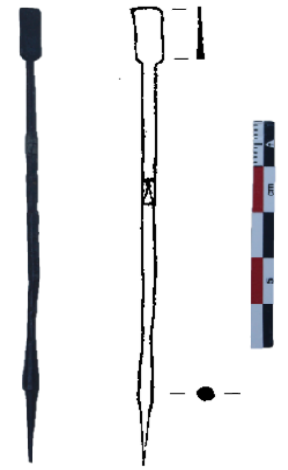
Kat. Nu. : 2_130

Kayıt Nu. : Tire 2017-36
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,9 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,35 cm Silme Ucu Gen.: 0,8 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 943.
Dönemi : -

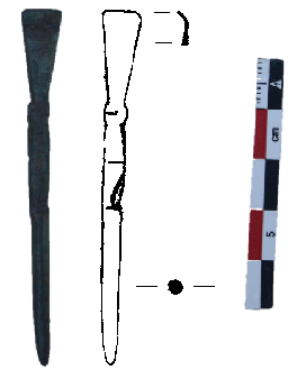
Kat. Nu. : 2_131

Kayıt Nu. : Tire 2017-237
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 9,5 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,3 cm Silme Ucu Gen.: 0,5 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Hasarlı
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve yazma ucu omuz yaparak gövdeden ayrılır. Gövdede 2 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 784.
Dönemi : MS 2. yüzyıl (Analojiye göre)

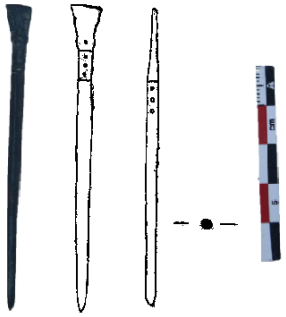
Kat. Nu. : 2_132

Kayıt Nu. : Tire 2017-243
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,1 cm Gövde Kal.: 0,25 cm Gövde Gen.: 0,4 cm Silme Ucu Gen.: 0,7 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Hasarlı
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 386.
Dönemi : -

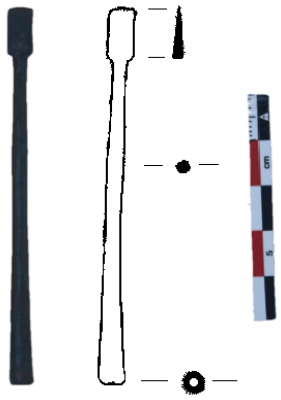
Kat. Nu. : 2_133

Kayıt Nu. : Tire 2017-244
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,8 cm Gövde Kal.: 0,35 cm Gövde Gen.: 0,35 cm Silme Ucu Gen.: 0,8 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir. Silme ucuyla gövdenin birleştiği bölgede noktasal bezemeler bulunur.
Yayın : -
Analoji : Bilkei 1980: Lev II, 161.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_134

Kayıt Nu. : Tire 2017-249
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 8,3 cm Gövde Kal.: 0,35 cm Gövde Gen.: 0,35 cm Silme Ucu Gen.: 0,6 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Gövde, silme ucundan yazma ucuna doğru kalınlaşmaktadır. Dikdörtgen silme ucu bulunur.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 44, AR 677; Lev. 45, AR 696.
Dönemi : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)

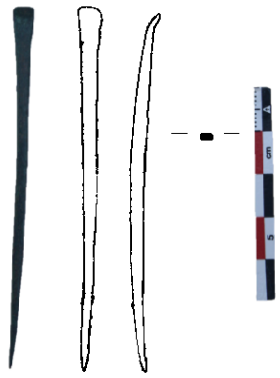
Kat. Nu. : 2_135

Kayıt Nu. : Tire 2017-250
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 6,7 cm Gövde Kal.: 0,2 cm Gövde Gen.: 0,35 cm Silme Ucu Gen.: 0,5 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru incelmektedir. Dikdörtgenimsi silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727; Raubitschek 1998: Lev. 62, 386.
Dönemi : -

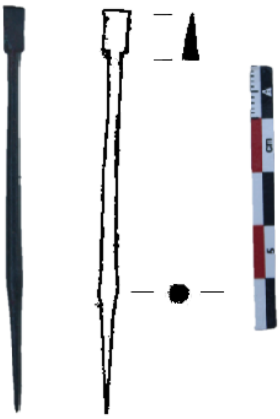
Kat. Nu. : 2_136

Kayıt Nu. : Tire 2017-251
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 8,45 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,3 cm Silme Ucu Gen.: 0,6 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727; Raubitschek 1998: Lev. 62, 386.
Dönemi : -

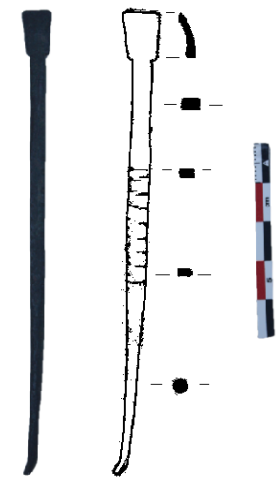
Kat. Nu. : 2_137

Kayıt Nu. : Tire 2017-258
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,6 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,3 cm Silme Ucu Gen.: 0,5 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde, silme ucundan yazma ucuna doğru kalınlaşmaktadır. Dikdörtgen silme ucu bulunur.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 63, AR 939.
Dönemi : MS 3.-4. yüzyıl (Analojiye göre)

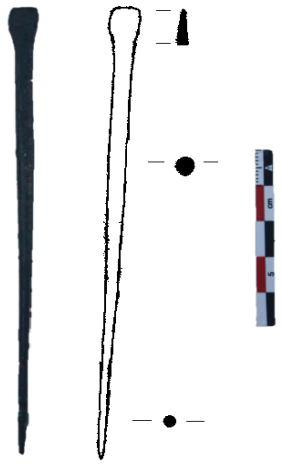
Kat. Nu. : 2_138

Kayıt Nu. : Tire 2017-265
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 11,9 cm Gövde Kal.: 0,4 cm Gövde Gen.: 0,4 cm Silme Ucu Gen.: 0,9 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövdenin ortaları dörtgen, yazma ucu dairesel kesitlidir. Dikdörtgen biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 111, Av 441.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_139

Kayıt Nu. : Tire 2017-268
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 12,5 cm Gövde Kal.: 0,4 cm Gövde Gen.: 0,5 cm Silme Ucu Gen.: 0,75 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Dikdörtgenimsi silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Manning 1989: Lev. 35, N6.
Dönemi : -

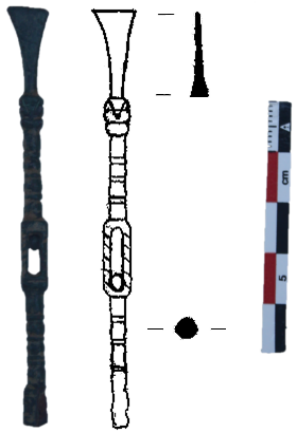
Kat. Nu. : 2_140

Kayıt Nu. : Tire 2017-275
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 10,9 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,5 cm Silme Ucu Gen.: 0,85 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Deonna 1938: Lev. LXXX, 674, 2.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_141

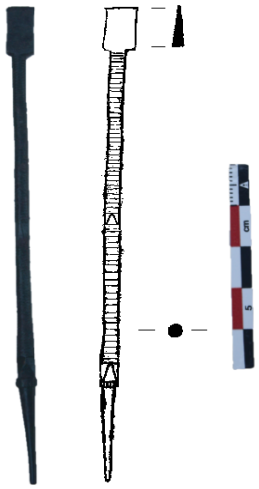
Kayıt Nu. : Tire 2017-371
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 8,3 cm Gövde Kal.: 0,4 cm Gövde Gen.: 0,4 cm Silme Ucu Gen.: 0,85 cm
Bul. Y./K.: -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve üzerinde boncuk süslemeleri bulunur. Gövdenin ortalarında kafes biçiminde, plastik bir süsleme ve onun içinde boncuk bulunur. Yamuk biçiminde silme ucuna sahiptir.
Yayın : -
Analoji : -
Dönemi : MS 4.-6. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_142

Kayıt Nu. : Tire 2017-373
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 11,8 cm Gövde Kal.: 0,3 cm Gövde Gen.: 0,35 cm Silme Ucu Gen.: 0,7 cm

Bul. Y./K.: -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve yazma ucu omuz yaparak gövdeden ayrılır. Gövdede 2 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : -
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 784.
Dönemi : MS 2. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_143

Kayıt Nu. : 6.4.77.
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 11,6 cm Kal.: 0,3 cm

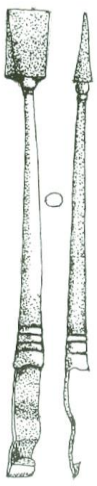
Bul. Y./K. : Afyon Arkeoloji Müzesi
Durumu : Koyu kahve patina
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve 3 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Onların aralarında çizgi bezemeler bulunur. Yazma ucu omuz yapar. Silme kısmı dikdörtgendir ve sona doğru çıkıntılıdır.
Yayın : Uzel 2000: Lev II, 6
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 783, AR 784; Lev. 197, Aq 9, Aq 10; Lev. 204, TM 3; Drescher 1989: Resim 1, 3; Sardeis Hekim Mezarı; Zeugma; Allianoi; Priene
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_144

Kayıt Nu. : 2.2.25.
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 10 cm

Bul. Y./K. : Anamur Kalesi
Durumu : Kahverengi, yeşil patina
Tanımı : Gövde omuz yapıyor olmalıdır. Silme kısmı dikdörtgendir ve gövdeye geçişte boncuk süslemesi bulunur. Gövdede 3 adet çizgisel bezeme bulunur.
Yayın : Uzel 2000: Lev V, 8
Analoji : Bilkei 1980: Lev. I, 27; Obrecht 2012: Lev. 41, AR 642.
Dönemi : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_145

Kayıt Nu. : 75
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 21,3 cm Silgi Uz.: 3,4 cm
Bul. Y./K. : A.Ü. Tıp Fak. Koleksiyonu
Durumu : Koyu yeşil patina
Tanımı : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Gövde ve yazma ucunun birleştiği noktada süsleme bulunur. Yazma ucu omuz yapar. Silme ucu, kısa kenarları birleşmiş iki yamuk biçimindedir.
Yayın : Uzel 2000: Lev XVI, 5
Analoji : Manning 1989: Lev. 35, N9; Obrecht 2012: Lev. 17, AR 255; Lev. 39, AR 612; Lev. 46, AR 708, AR 709, AR 710, AR 711; Lev. 190, MoL 64.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_146

Kayıt Nu. : 206
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 13,5 cm Silgi Uz.: 1,1 cm Eni: 1,1 cm
Bul. Y./K. : A.Ü. Tıp Fak. Koleksiyonu
Durumu : Yeşil patina
Tanımı : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Gövdenin silme kısmına yakın yerinde çarpı ve çizgi bezemeler bulunur. Silme kısmı dikdörtgene yakın bir biçimdedir.
Yayın : Uzel 2000: Lev XVIII, 19
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 154, Vi 475.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_147

Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 14,7 cm Silgi Uz.: 2,5 cm
Bul. Y./K.: A.Ü. Tıp Fak. Koleksiyonu
Durumu : Yeşil patina, korozyonlu
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Uzel 2000: Lev XXIV, 44
Analoji : Raubitschek 1998: Lev. 62, 386.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_148

Kayıt Nu. : 23.69.89
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 12,8 cm

Bul. Y./K.: Efes Müzesi
Durumu : Yeşil patina
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Uzel 2000: Lev XLVIII, 14
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1726; Obrecht 2012: Lev. 77, Av 10.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_149

Kayıt Nu. : 49.23.93.
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 9cm Kal.: 0,5 cm

Bul. Y./K.: Efes Müzesi
Durumu : Yeşil patina
Tanımı : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Silme kısmı biçimsel olarak belli belirsizdir.
Yayın : Uzel 2000: Lev L, 25
Analoji : -
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_150

Kayıt Nu. : 230.42.80.
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 13,2 cm Silgi Uz.: 1,5 cm

Bul. Y./K.: Efes Müzesi
Durumu : Yeşil patina
Tanımı : Gövde silme kısmına yakın yerde omuz yaparak incelir ve aynı kalınlıkta sonlanır. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Uzel 2000: Lev LII, 34
Analoji : Bilkei 1980: Lev. II, 154.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_151
Kayıt Nu. : -
Tipi : Stylus? Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 12,6 cm Kal.: 0,5 cm Silgi Uz.: 1,7 cm
Bul. Y./K.: Ergun Koleksiyonu
Durumu : Siyah patina
Tanımı : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Silme kısmı dikdörtgen biçimindedir.
Yayın : Uzel 2000: Lev LXIX, 18
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1354; Obrecht 2012: Lev 179, WL 7.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_152
Kayıt Nu. : 33
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 9,8 cm Kal.: 0,9 cm Silgi Uz.: 1,3 cm
Bul. Y./K.: Ergun Koleksiyonu
Durumu : Yeşil patina
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru kalınlaşır ve omuz yapar. Omuz yaptığı yerde çizgisel bezeme bulunur. Silme ucu dikdörtgen biçimine daha yakındır ve sona doğru iki yana çıkıntı yapar.
Yayın : Uzel 2000: Lev LXIX, 19
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 62, AR 925.
Dönemi : MS 3.-4. yüzyıl (Analojiye göre)

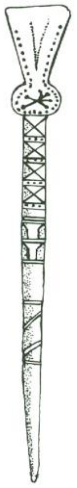
Kat. Nu. : 2_153
Kayıt Nu. : 63
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 12 cm
Bul. Y./K.: Ergun Koleksiyonu
Durumu : Siyah patina
Tanımı : Gövdenin ortasında farklı kalınlığa sahip bir süsleme bulunur. Süsleme dışında gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir. Süslemenin yazma ucuna doğru sonlandığı yerde omuz yapar ve sivrilir.
Yayın : Uzel 2000: Lev LXXI, 28
Analoji : Bilkei 1980: Lev. II, 139.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_154

Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 11,3 cm

Bul. Y./K. : İstanbul Arkeoloji Müzesi
Durumu : Açık yeşil patina
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır. Gövde ile silme ucunun birleştiği yerde dairesel bir süsleme, bu süslemenin içinde nokta ve çizgisel bezeme bulunur. Gövdede 4 adet çarpı bezeme ve çizgi bezemeler bulunur. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : Uzel 2000: Lev XCIX, 98
Analoji : Bilkei 1980: Lev. II, 161.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_155

Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : U.: 9,8 cm

Bul. Y./K. : Konya
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu dar bir açıyla (aniden) sona doğru iki yana eğim yapar. Gövdede boncuk benzeri süslemeler vardır ve yazma ucu omuz yapıyor olmalıdır. Süslemeler dışında gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.1.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 69, AR 1073.
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_156

Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 5,3 cm

Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu iki kısımdan oluşur. Sondaki kısım yamuk biçimindedir. Gövdede süsleme bulunur ve aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.2.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 178, RGZM 17.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_157
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 5,1 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu iki kısımdan oluşur. Sondaki kısım daha büyüktür ve yamuk biçimindedir. Gövdede ters/düz üçgen bezeme bulunur ve aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.3.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 178, RGZM 17.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_158
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 4,3 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu yamuk biçimindedir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.4.
Analoji : Davidson 1952: Lev. 83, 1353.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_159
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 4,1 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu dikdörtgen biçimindedir. Gövdede ters/düz üçgen bezeme bulunur ve aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.5.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 67, AR 1032.
Dönemi : MS 1.-2. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_160
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 4,3 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu yamuk biçimindedir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.6.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 112, Av 459.
Dönemi : MS 1.-4. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_161
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 3,6 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu dikdörtgen biçimindedir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.7.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 112, Av 459.
Dönemi : MS 1.-4. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_162
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1B
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 3,6 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Silme ucu hafif eğimli ve yamuk biçimindedir. Gövde aynı kalınlıkta olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.1.8.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 112, Av 459.
Dönemi : MS 1.-4. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_163
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 9 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır, üzerinde ters/düz üçgen ve boncuk bezemeler bulunur. Bezemeler 4 adet çizgisel bezeme ile birbirinden ayrılır. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.1.2.1.
Analoji : -
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_164
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,3 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır, üzerinde silme kısmı ile birleştiği yerde boncuk süslemesi ve onun sağında, solunda çizgisel bezemeler bulunur. Silme kısmı yamuk biçimindedir.
Yayın : İAMp 2012: 44, 2.2.1.2.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 26, AR 398.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_165
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 14,3 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır, üzerinde 3 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur ve bu bezemelerin arasında çizgisel bezemeler vardır. Silme kısmı dikdörtgendir ve mahmuzu bulunur. Gövde üzerinde pirinç kaplama bulunuyor olabilir.
Yayın : İAMp 2012: 45, 2.1.3.1.
Analoji : Manning 1989: Lev. 36, N25; Obrecht 2012: Lev. 201, MNN 1; Drescher 1989: Resim 1, 1.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_166 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 11,9 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır üzerinde bezemeler bulunur. Silme kısmı dikdörtgendir ve mahmuzu bulunur. **Yayın** : İAMp 2012: 45, 2.1.3.2. **Analoji** : - **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_167 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 8,9 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı dikdörtgendir ve mahmuzu bulunur. **Yayın** : İAMp 2012: 45, 2.1.3.3. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 151, Lev. 152, Lev. 153. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_168 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 8,9 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme kısmı dikdörtgendir ve mahmuzu bulunur. **Yayın** : İAMp 2012: 45, 2.1.3.4. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 151, Lev. 152, Lev. 153. **Dönemi** : -	

Kat. Nu. : 2_169 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 6,5 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık ve eksik **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır, üzerinde noktasal bezeme bulunur. Silme kısmı dikdörtgendir ve mahmuzu bulunur. **Yayın** : İAMp 2012: 45, 2.1.3.5. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 68, AR 1042; Lev. 151, Lev. 152, Lev. 153. **Dönemi** : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)	
Kat. Nu. : 2_170 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 13,4 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde yazma ucuna kadar aynı kalınlıktadır. Yazma ucuna geçişte omuz yapar. Silme ucu dikdörtgendir. **Yayın** : İAMp 2012: 46, 2.2.1. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 45, AR 696. **Dönemi** : MS 2. yüzyıl (Analojiye göre)	
Kat. Nu. : 2_171 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,9 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve 2 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Silme kısmı dikdörtgendir. **Yayın** : İAMp 2012: 46, 2.2.2. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 784, AR 784; Lev. 197, Aq 9, Aq 10; Lev. 204, TM 3; Gonzalez 2014: s. 26-27, 29216. **Dönemi** : MS 2. yüzyıl (Analojiye göre)	

Kat. Nu. : 2_172
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,8 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık
Tanımı : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve yazma ucuna geçişte süsleme bulunur. Silme ucu yamuk biçimindedir ancak eğim azdır.
Yayın : İAMp 2012: 46, 2.2.3.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 73, AR 715; Gonzalez 2015: s. 485, Figura 3, A3.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_173
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 2
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 6,4 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Kırık
Tanımı : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve 3 adet ters/düz üçgen bezeme bulunur. Silme kısmı dikdörtgendir.
Yayın : İAMp 2012: 46, 2.2.4.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 52, AR 784; Lev. 197, Aq 9, Aq 10; Lev. 204, TM 3; Gonzalez 2014: s. 26-27, 29216.
Dönemi : MS 2. yüzyıl (Analojiye göre)

Kat. Nu. : 2_174
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : Uz.: 7,8 cm
Bul. Y./K. : -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru kalınlaşır, yazma ucuna geldiği yerde aniden daralır.
Yayın : İAMp 2012: 47, 2.2.5.
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 41, AR 634; Lev. 175, Hh 40.
Dönemi : -

Kat. Nu. : 2_175 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,5 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve yazma ucuna doğru kalınlaşır. **Yayın** : İAMp 2012: 47, 2.2.6. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 156, BE 7; Lev. 164, Kp 15. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_176 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 9,1 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve yazma ucuna doğru kalınlaşır. Silme kısmı dikdörtgendir. **Yayın** : İAMp 2012: 47, 2.2.7. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 73, AR 677; Gonzalez 2014: s. 26-27, 29216. **Dönemi** : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)	
Kat. Nu. : 2_177 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,9 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve yazma ucuna doğru kalınlaşır. Silme kısmı dikdörtgendir. **Yayın** : İAMp 2012: 47, 2.2.8. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 73, AR 677; Gonzalez 2014: s. 26-27, 29216. **Dönemi** : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)	

Kat. Nu. : 2_178 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 7,1 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve yazma ucuna doğru kalınlaşır. Silme kısmı yamuğa göre dikdörtgene daha yakın biçimdedir. **Yayın** : İAMp 2012: 47, 2.2.9. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 73, AR 677. **Dönemi** : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)	
Kat. Nu. : 2_179 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 6,8 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde olasılıkla omuz yapmaktadır ve yazma ucuna doğru kalınlaşır. Silme kısmı dikdörtgendir. **Yayın** : İAMp 2012: 47, 2.2.10. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 73, AR 677. **Dönemi** : MS 3. yüzyıl (Analojiye göre)	
Kat. Nu. : 2_180 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 8,8 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu dar bir açıyla (aniden) eğim yapar ve yamuk biçimindedir. **Yayın** : İAMp 2012: 66, 6.1.2.2. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 64, AR 942, AR 943; Blinkenberg 1931: Lev. 16, 422. **Dönemi** : -	

Kat. Nu. : 2_181 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14,9 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu dikdörtgene daha yakın bir biçimdedir. **Yayın** : İAMp 2012: 100, 8.5.5.24. **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1348. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_182 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır ve üzerinde ters/düz üçgen ve çizgisel bezemeler bulunur. Silme ucu dar bir açıyla (aniden) eğim yapar ve yamuk biçimindedir. **Yayın** : İAMp 2002: s. 6. **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 69, AR 1073; Merten 1982: Resim 1. **Dönemi** : MS 2.-3. yüzyıl (Analojiye göre)	
Kat. Nu. : 2_183 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır ve üzerinde boncuk bezemeler bulunur. Silme kısmı yamuk biçimindedir. **Yayın** : İAMp 2012: s. 6. **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1349; Kaya ve Demirer 2020: Kat. Nu. 6. **Dönemi** : -	

Kat. Nu. : 2_184 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır ve silme ucuna bağlandığı yerde çarpı bezeme bulunur. Silme ucu dar bir açıyla (aniden) eğim yapar ve yamuk biçimindedir. **Yayın** : İAMp 2012: s. 6. **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1351; Blinkenberg 1931: Lev. 16, 422. **Dönemi** : MS 4.-6. yüzyıl (Analojiye göre)	
Kat. Nu. : 2_185 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14,3 cm Gen.: 0,8 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır ve silme ucuna bağlandığı yerde çizgisel bezeme bulunur. Silme ucu yamuk biçimindedir. **Yayın** : TGE 2008: 105, 57 **Analoji** : Bilkei 1980: Lev. I, 23. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_186 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 12,3 cm Gen.: 0,8 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. **Yayın** : TGE 2008: 106, 58 **Analoji** : Bilkei 1980: Lev. I, 23. **Dönemi** : -	

Kat. Nu. : 2_187 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 11,8 cm Gen.: 0,7 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. **Yayın** : TGE 2008: 106, 59 **Analoji** : Bilkei 1980: Lev. I, 23. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_188 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 12,1 cm Gen.: 0,6 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. **Yayın** : TGE 2008: 107, 60 **Analoji** : Bilkei 1980: Lev. I, 23. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_189 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14,7 cm Gen.: 0,6 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu belli belirsizdir. **Yayın** : TGE 2008: 108, 62 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 120, Vi 13; Davidson 1952: Lev. 83, 1354. **Dönemi** : -	

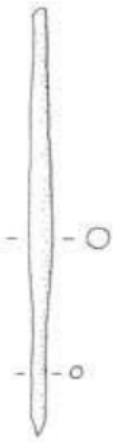
Kat. Nu. : 2_190 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 8,5 cm Gen.: 1,3 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu dar bir açıyla (aniden) eğim yapar ve yamuk biçimindedir. **Yayın** : TGE 2008: 158, 177 **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1351; Blinkenberg 1931: Lev. 16, 422. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_191 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 14,5 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. **Yayın** : TGE 2008: 225, 266 **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1354. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_192 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1B **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : Uz.: 12 cm **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır, yazma ucuna geldiğinde incelir. Silme ucu dikdörtgen biçimindedir. **Yayın** : TGE 2008: 253, 302 **Analoji** : Davidson 1952: Lev. 83, 1348; Richter 1915: s. 447, 1730. **Dönemi** : MS 3.-4. yüzyıl (Analojiye göre)	

Kat. Nu. : 2_193 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 1A **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde aynı kalınlıktadır. Silme ucu yamuk biçimindedir. **Yayın** : Evran 2005: 40, 24 **Analoji** : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1727. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_194 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövdenin ortalarında süsleme bulunur. Süsleme dışında gövdenin aynı kalınlıkta olduğu söylenebilir. Yazma ucu omuz yapar. Silme kısmı dikdörtgene daha yakındır. **Yayın** : Evran 2005: 40, 32 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 156, BE 7; Lev. 164, Kp 15. **Dönemi** : -	
Kat. Nu. : 2_195 **Kayıt Nu.** : - **Tipi** : Tip 2 **Cinsi** : Bronz **Ölçüleri** : - **Bul. Y./K.** : - **Durumu** : Tüm **Tanımı** : Gövde ortalara kadar aynı kalınlıkta iken daha sonra omuz yaparak incelir ve yazma ucunda tekrar omuz yaparak kalınlaşır. **Yayın** : Evran 2005: 42, 40 **Analoji** : Kharakipolis **Dönemi** : -	

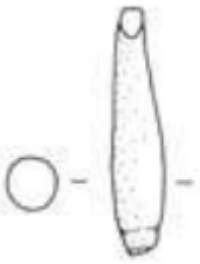
Kat. Nu. : 2_196
Kayıt Nu. : -
Tipi : Tip 1A
Cinsi : Bronz
Ölçüleri : -
Bul. Y./K. : -
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde silme ucundan yazma ucuna doğru incelir ve üzerinde noktasal bezemeler bulunur.
Yayın : Evran 2005: 42, 41
Analoji : Robinson 1941: Lev. CXIV, 1725.
Dönemi : -

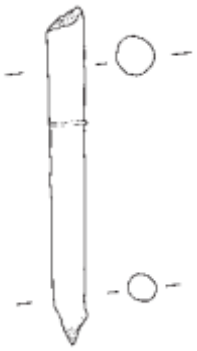

Kat. Nu. : 2_197
Kayıt Nu. : GHD, Ki 92/12 (Ephesos B 10)
Tipi : Gostencnik Tip 1
Cinsi : Kemik
Ölçüleri : Uz.: 11,1 cm
Bul. Y./K. : Ephesos, WE 4, oda 6, duvar ile zemin (B) arasında, 6,95 m, 1992
Durumu : Kırık
Tanımı : Gövde yazma ucuna doğru kalınlaşıp, bir noktada incelir ve yazma ucu aynı kalınlıkta devam eder.
Yayın : Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 4, Forschungen in Ephesos Band VIII, 6, Tafelband
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 203, MNN 36; Hrnciarik 2006: Resim 1, 1.
Dönemi : MS 1. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_198
Kayıt Nu. : GHD, Ki 92/33 (Ephesos B 11)
Tipi : -
Cinsi : Kemik
Ölçüleri : Uz.: 4,4 cm
Bul. Y./K. : Ephesos, WE 4, oda 7, duvar dolgusunun güneyi, 1,1 m, 1992
Durumu : Kırık ve eksik
Tanımı : Gövde kalınlaşmaktadır.
Yayın : Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 4, Forschungen in Ephesos Band VIII, 6, Tafelband
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 75, AR 1196.
Dönemi : Yapı aşaması I (Kontekste göre)

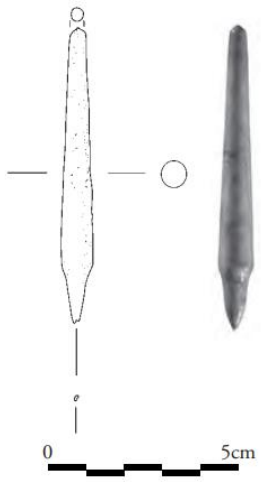

Kat. Nu. : 2_199 **Kayıt Nu.** : GHD, Ki 81/19, Fn 81/42, GHD, 81/308a (Ephesos B 137) **Tipi** : - **Cinsi** : Kemik **Ölçüleri** : Uz.: 5,7 cm **Bul. Y./K.** : Ephesos, 38b moloz, 04.09.1981 **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövdede iki disk bulunur ve gövde kalınlaşır. Gövdenin üst kısmı alt kısmından daha pürüzlüdür. **Yayın** : Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 7, Forschungen in Ephesos Band VIII, 10, Textband **Analoji** : **Dönemi** : MS 3. yüzyıl	(Band VIII, 10, Tafelband'a erişemediğim için görsel kullanılamamıştır.)
Kat. Nu. : 2_200 **Kayıt Nu.** : GHD, Ki 73/7/3 (Ephesos B 216) **Tipi** : Gostencnik Tip 1 (?) **Cinsi** : Kemik **Ölçüleri** : Uz.: 5 cm **Bul. Y./K.** : Ephesos, 8 moloz dolgusu, 1973 **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde yaklaşık olarak aynı kalınlıktadır. Yazma ucu aniden daralıp sivrileşir. **Yayın** : Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 6, Forschungen in Ephesos Band VIII, 9, Tafelband **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 75, AR 1195. **Dönemi** : MS 3. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_201 **Kayıt Nu.** : EM, 70/32/82, Ki 82/7, Fn 82/5 (Ephesos B 315) **Tipi** : - **Cinsi** : Kemik **Ölçüleri** : Uz.: 9,6 cm **Bul. Y./K.** : Ephesos, 44b moloz, 19.08.1982 **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövdenin alt ve üst kısımları bir çentik ile ayrılır. **Yayın** : Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 7, Forschungen in Ephesos Band VIII, 10, Textband **Analoji** : **Dönemi** : -	(Band VIII, 10, Tafelband'a erişemediğim için görsel kullanılamamıştır.)

Kat. Nu. : 2_202

Kayıt Nu. : EM, 134/60/78, Fn 78/131h (Ephesos B 344)
Tipi : Gostencnik Tip 2
Cinsi : Kemik
Ölçüleri : Uz.: 7,8 cm

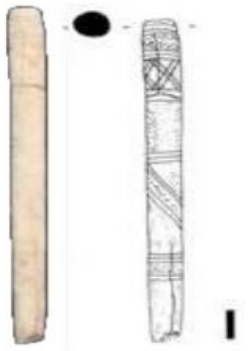
Bul. Y./K. : Ephesos, 31 moloz, 1978
Durumu : Tüm
Tanımı : Gövde, arka uçtan yazma ucuna doğru kalınlaşır. Yazma ucu omuz yaparak daralır ve sivrileşir.
Yayın : Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 6, Forschungen in Ephesos Band VIII, 9, Tafelband
Analoji : Obrecht 2012: Lev. 198, Aq 26; Davidson 1952: Lev. 83, 1363
Dönemi : MS 3. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_203

Kayıt Nu. : K.99-33
Tipi : Gostencnik Tip 2 (?)
Cinsi : Kemik
Ölçüleri : Uz.: 11,6 cm G. Kal.: 1,1 cm

Bul. Y./K.: Allianoi, F X-d5
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve üzerinde çizgisel bezemeler bulunur.
Yayın : Karaca 2009: 187, 392
Analoji :
Dönemi : MS 2.-3. yüzyıl

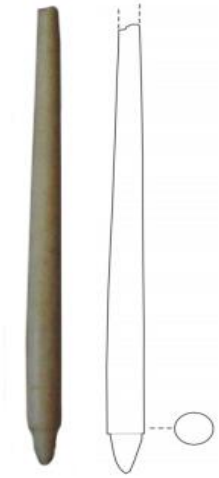

Kat. Nu. : 2_204

Kayıt Nu. : K.01-11
Tipi : Gostencnik Tip 2 (?)
Cinsi : Kemik
Ölçüleri : Uz.: 7,7 cm G. Kal.: 1 – 0,9 cm

Bul. Y./K.: Allianoi, E XI-c3
Durumu : Eksik
Tanımı : Gövde aynı kalınlıktadır ve üzerinde çizgisel bezemeler bulunur.
Yayın : Karaca 2009: 187, 393
Analoji :
Dönemi : MS 3.-4. yüzyıl

Kat. Nu. : 2_205 **Kayıt Nu.** : All.K-226 **Tipi** : - **Cinsi** : Kemik **Ölçüleri** : Uz.: 4,3 cm G. Kal.: 0,4 cm **Bul. Y./K.:** Allianoi, E XIII-e3 **Durumu** : Eksik **Tanımı** : Önemli bir kısmı eksiktir. Stylus olmayabilir. **Yayın** : Karaca 2009: 188, 394 **Analoji** : **Dönemi** : MS 4.-5. yüzyıl	
Kat. Nu. : 2_206 **Kayıt Nu.** : Pg. 04.50; K.F1/78.04.5 **Tipi** : Gostencnik Tip 2 **Cinsi** : Kemik **Ölçüleri** : Uz.: 9,8 cm Kal.: 0,7 cm **Bul. Y./K.:** Perge **Durumu** : Kırık **Tanımı** : Gövde, silme kısmından yazma ucuna doğru kalınlaşır. Yazma ucu omuz yaparak aniden daralır ve sivrileşir. **Yayın** : Garan 2015: 109, Kat. Nu. D. 1 **Analoji** : Obrecht 2012: Lev. 199, Aq 41. **Dönemi** : MÖ 1. yüzyılın sonu – MS 3. yüzyıl	

7. SONUÇ

Anadolu'da yazı malzemeleri, yazının kullanılmaya başlandığı Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan günümüze kadar kullanılagelmiştir. Yaklaşık 4000 yıllık bu sürecin, çalışmanın kapsamındaki döneme kadarki bölümü aktarılmaya çalışıldı. Konunun özünü oluşturan Antik Çağ'da stylus özelinde yazı malzemeleri bütün detaylarıyla ele alınmaya çalışıldı. Böylece henüz yeteri kadar ilgi görmediğini düşündüğüm, Antik Çağ'da yazı malzemeleri konusunda, yeni veriler elde etmeye ve Antik Çağ'da okuma yazma olgusuyla ilgili sonuçlara ulaşmaya çabaladım.

Tipolojik değerlendirmelerden elde edilen kronolojiyle ilgili veriler, ''Kronolojiye Göre Biçimsel Özellikler'' başlığında aktarılmıştı. Anadolu, Yunanistan anakarası ve Ege adaları coğrafyasında stylus dağılımıyla ilgili sonuçlara ulaşmak istenirse, bu konunun iki zorluğu bulunur. İlk olarak Roma İmparatorluk Dönemi öncesi stylus ve diğer yazı malzemelerinin yayılımlarıyla ilgili veri eksiklikleri bulunur[809]. Buluntular anlamlı çıkarımlar yapabilecek kadar yeterli bir sayıda değildir. Sırasıyla, Delos, Nif Dağı Karamattepe sektörü, Olynthos, Isthmia ve Korinthos buluntularının Roma İmparatorluk Dönemi öncesi styluslarında sayısal veri sağlayan önemli yerler olduğu söylenebilir. İkinci zorluk, Anadolu'da buluntu yeri bilinmeyen çok sayıda buluntu olmasıdır. Bunların çoğunlukla Ionia buluntusu olduğu düşünülebilir ancak buluntuları tarihlemek kolay değildir. Tip 1'i tarihleme zorluğu biçimle ilgili başlıklarda bahsedilmişti. Nif Karamattepe dışında bahsedilen antik yerleşimlerde sayıca çok stylus bulunmuş olması bu kentlerin nüfus olarak da büyüklükleriyle ilgili olabilir. Büyük bir yerleşimde okuma yazmaya talep daha çok olacaktır. Nif Karamattepe'deki stylusların çokluğu ise buranın metal nesne üretimiyle önem kazanan bir yerleşim olmasıyla ilişkili olabilir. Sayısal olarak Anadolu'da Nif Karamattepe dışında toplu Roma İmparatorluk Dönemi öncesi stylus buluntusu yayınlandığında bu konuda karşılaştırma yaparak detaylı sonuçlara ulaşma imkânı olabilecektir. Şu anki bilgilerle Karamattepe'ye sayıca en yakın yerleşim Tarsus'tur. Tarsus'taki buluntu çokluğu da nüfusla açıklanabilir. Tip 1A stylusları her iki yerleşimde de bulunur. Tip 1B (uzun

[809] Tezdeki sonuçlar yayınlanmış verilerle yapılmıştır, yayınlanmamış ya da henüz ortaya çıkarılmamış buluntular düşünüldüğünde bilgiler önemli değişimler yaşayabilir. Bu arkeolojide her buluntu için geçerlidir ancak styluslar için özellikle vurgulanmalıdır çünkü yeteri kadar araştırılmamış bir konudur.

silme uçlu) ise Tarsus'ta ve Patara'da bulunmaktadır. Tiplere göre anlamlı bir coğrafi dağılımın olup olmadığı günümüz verileriyle söylenememektedir. Bu noktada tek söylenebilen Tip 1A ve Tip 1B'nin (uzun silme uçlu) Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde hem Anadolu'da hem de Anadolu dışında kullanım görmüş iki tip olduğudur.

Antik Çağ coğrafyasında genel stylus dağılımı ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu buluntularının Anadolu dışındaki buluntularla ilişkisiyle ilgili ise daha detaylı sonuçlara ulaşılabilir. Bu tez çalışmasına ilk başlanılan aşamalardan beri Batı Avrupa ve Anadolu'daki buluntu miktarı farklılığını açıklamaya çalışmak temel amaçlardan biri olmuştur. Bu, styluslarla ilgili araştırma yapan bir insanın ilk dikkatini çekecek konulardan biridir. Bir önceki başlıkta Roma garnizon ve lejyonlarındaki stylus buluntularının biçimlerinden bahsedilmişti ve bu biçimlerin karakteristik örnekler olabileceği söylenmişti. Bunu düşündürten, benzer örneklerin İsviçre'deki garnizon kentlerinde de ele geçmiş olmasıdır. Ancak yine de Zeugma'da stylus buluntusu İsviçre'deki herhangi garnizona göre çok azdır. Bu konu iki olasılıkla açıklanabilir. İlki maddi yeterlilikler konusudur. İmparatorluğun kuzeybatı bölgelerinde papirüse ulaşma imkânı, güneydoğudaki bölgelere göre daha kısıtlı olacaktır. Yine kuzeybatıdaki bölgeler ahşap tablet üretimi için fazlasıyla ham maddeye yani ağaca sahiptir.

İkinci açıklama, imparatorluğun kuzeybatı bölgelerindeki bu yoğun miktarlardaki buluntuların, askeri yerleşimlerde bulunmuş olması, onların askeri amaçlı kullanılmış olmalarıyla ilgilidir. Anadolu'da bu bölgelerdeki kadar çok garnizon, lejyon bulunmaz. İmparatorluğu en çok tehdit eden bölgelerden biri Germania sınırları olduğundan burada garnizon ve lejyonlar çok sayıdadır. Anadolu'da doğudaki 4 lejyon dışında lejyon bulunmaz. Bu da stylus ve balmumu tablet miktarlarının farklılığını açıklamayı sağlayabilir. Bu söylenenlerden yola çıkılarak Anadolu'da kazısı yapılabilen tek lejyon olan Satala'da ilerleyen zamanlarda stylus buluntusu beklenebilir. Eğer bu açıklama doğruysa buluntuların tiplerinin de kuzeybatı bölgelerdeki tiplere benzer olmaları gerektiği düşünülebilir. Çünkü söylediğim gibi askeri amaçlı kullanılmış bu styluslar tipolojik olarak benzerlikler taşımaktadırlar.

Garnizon ve lejyonların çokluğuyla ilgili yapılan açıklamaya dayanarak stylusların malzemesiyle ilgili de bir çıkarım yapılabilir. Demirin kuzeybatıda styluslar için

yaygın malzeme olarak kullanılıyor olması, onun askeri kullanımıyla ilgili olabilir. Anadolu'da yeteri kadar demir stylus bilinmemektedir. Sebebi askeri kullanımda demir stylusların tercih edilmiş olması olabilir. Bu, her zaman askerler demir stylus kullanır genellemesini getirmez ancak eldeki veriler böyle bir açıklamayı getirmektedir.

Roma İmparatorluk buluntularının tipolojileriyle ilgili sonuçlardan bahsedilebilir. Bronzlardaki Tip 2'ye benzeyen demir stylusların Anadolu'da az olması bu tiplerin malzemesine göre daha zor üretilebilecek tipte olmalarıyla ilgili olmalıdır. Çünkü demir Tip 2 Batı Avrupa'da da nadir bir buluntudur. Demirlerde Tip 2'nin Batı Avrupa'da, Anadoluya göre yaygın olmasının bir diğer sebebi, garnizon ve lejyonlarla ilgili olabilir. Garnizon ve lejyonların çokluğunun, imparatorluğun kuzeybatı ve güneydoğusundaki buluntu farklılığını açıklayabilecek olması tipolojik bir veriden yola çıkarak da yapılabilir. Bu, Obrecht'in H grubu olarak adlandırdığı buluntularla ilgilidir. H grubu, Anadolu'da tipolojisi yapılamayan, gövdesi farklı kalınlıktaki omuzsuz styluslardır. Buluntuların bir benzeri Anadolu'da olmamasına karşın Augusta Raurica ve Aventicum'daki sayıca en çok buluntu H grubundandır **(Lev. XXVII-b)**. Bu durum, neden Anadolu'da az, imparatorluğun kuzeybatısındaki görece birbirine yakın bir çevrede çok buluntu olduğunu tipolojik olarak açıklayabilir. Kuzeybatıdaki üçüncü büyük buluntu grubu olan Vindonissa ise bu açıklama için istisna bir durum yaratır. Ancak bu, Vindonissa'nın kronolojisiyle ilgili (Erken İmparatorluk'ta önem kazanan bir yerleşim olması ve bu nedenle bu dönemin tipolojisine uygun buluntulara sahip olması) bir durumdur.

Anadolu'da aynı kalınlıkta gövdesi olan, yamuk (ya da üçgenimsi) silme uçlu stylusların yaygın olması, Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi öncesi stylus maddi kültürüyle ilgili olabilir. Hatta bu Geç Tunç Çağı'na kadar erkene de götürülebilir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde stylus kullanımı yaygınlaşmadan önce, Anadolu, Yunanistan anakarası ve Ege adalarında styluslar zaten kullanılmaktaydı ve yaygın tip bu bahsedilen biçimdi. O nedenle bu tip çok değişmeden Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde de kullanılmaya devam etmiş olmalıdır. Tezin ana sonucu bahsedilen bu olgudur.

Başka yazı malzemeleri de kullanıldığından, sadece stylusların miktarları üzerinden okuryazarlıkla ilgili bir sonuca ulaşılamamaktadır. Burada yalnızca stylus

ve balmumu tabletlerin neden tercih edildiği açıklanmaya çalışıldı. Söylenmesi gereken, Anadolu'nun herhangi yazı malzemesinin özellikle ön plana çıkmadığı bir coğrafya gibi görünmesidir. En azından styluslar üzerinden bir bakışla bu söylenebilmektedir. Bu konudaki zorluk, papirüs, parşömen, calamus gibi yazı araçlarının organik olması ve günümüze nadir koşullarda ulaşmalarıdır. Anadolu'da bu tür yazı araçları imparatorluğun kuzeybatı bölgelerine oranla daha yaygın olarak kullanılmış olabilir ancak veri eksikliği bulunmaktadır. Organik olmayan mürekkep hokkaları bu konuda veri sağlayabilir ancak bu konuda da yayın yetersizliği bulunmaktadır. Eğer tezde iddia ettiğim gibiyse, Anadolu'da bugün yayınlarda bilinenden daha çok sayıda mürekkep hokkası buluntusunun varlığını araştırmak gerekir. Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde yazı malzemesi maddi kültürü düşünüldüğünde papirüs ve parşömenin, en az balmumu tablet kadar belki daha yaygın olarak kullanıldığı düşünülebilir. Yunanistan anakarası, Ege adaları ve Anadolu'da gündelik hayatta papirüs, Mısır'la olan ilişkilerin etkisiyle daha yaygın kullanılmış olabilir. Parşömen de önemli bir yaygınlıkta kullanılmış olmalıdır. Balmumu tablet ve stylusların yaygın kullanımı ise, Roma İmparatorluk'ta kuzeybatı bölgeler için söz konusudur. Tekrar vurgulamak gerekirse de, yazının icadından bu yana bu iki yazı aracı grubu [papirüs (ya da parşömen) / balmumu tablet ikiliği] hiçbir zaman tek başına kullanılmış olmamalıdır. Söylenmeye çalışılan, maddi yeterliliklerin kimi tarihsel dönem ve coğrafyalarda yazı malzemesi seçimlerini etkileyebiliyor olmasıdır.

Bütün bunlardan hareketle Anadolu'da stylusların bahsedilen bölgelerden daha az miktarda olması bizi okuryazarlıkla ilgili doğrudan bir sonuca ulaştırmayacaktır. Yazı malzemeleri konusunda araştırmalar arttıkça daha sağlam çıkarımlar yapma fırsatı yakalanabilir. Bu çalışmayla Anadolu'da yazı malzemeleri ve özellikle styluslar konusunda arkeolojik veriler üzerinden ilk geniş çaplı çıkarımları yapmış oldum.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar:

Aiskhylos, **Προμηθεὺς Λυόμενος**

Aiskhylos, *Prometheus Bound The Suppliant Maidens*, Çev.: A., S., Way, Macmillan and Co., Londra, 1907.

Aristophanes, **Ὄρνιθες**

Aristophanes, *Eşekarıları Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar*, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, TİB Kültür Yayınları, İstanbul, 2014. Aristophanes, *The Birds Of Aristophanes*, Çev.: B., H., Kennedy, Macmillan and Co., Londra, 1874.

Aristophanes, **Θεσμοφοριάζουσαι**

Aristophanes, *Women at the Thesmophoria*, Çev.: Eugene O'Neill, Jr., The Complete Greek Drama, vol. 2, Random House, New York, 1938.

Aristoteles, **Ἀθηναίων πολιτεία**

Aristoteles, *Aristotle on the Athenian Constitution*, Çev.: F., G., Kenyon, G., Bell and Sons, Londra, 1912. Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, Çev.: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Boethius, **Consolatio Philosophiae**

Boethius, *The Consalation of Philosophy*, Çev.: H., F., Stewart, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1968.

Cicero, **De Oratore**

Cicero, *Cicero in Twenty-Eight Volumes, De Oratore*, Çev.: E., W., Sutton, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1967.

Cornelius Nepos, **De Viris Illustribus**

Cornelius Nepos, *Ünlü Kişilerin Yaşamları,* Çev.: Cemil Koyuncu, Ü., Fafo Telatar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

Diogenes Laertius, **Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων**

Diogenes, Laertius, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Çev.: Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Epictetus, **Αρριανού των Επικτήτου διατριβών**

Epictetus, *The Discourses Of Epictetus; with the Encheiridion and Fragments*, Çev.: George Long, William Clowes and Sons Limited, Londra, 1890.

Euripides, **Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις**

Euripides, *Euripides, Electra, Orestes, Iphigeneia in Taurica, Andromache, Cyclops*, Çev.: A., S., Way, William Heinemann, Londra, 1929.

Galenos, **Περὶ φυσικών δυνάμεων**

Galenos, *On The Natural Faculties*, Çev.: A., J., Brock, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1916.

Herodas, **μιμίαμβοι**

Herodas, *Herodas The Mimes and Fragments*, Çev.: A., D., Knox, Cambridge Üniversitesi Yayınevi, Cambridge, 1922.

Herodotos, **Ιστοριεσ Αποδειξη**

Herodotos, *Tarih*, Çev.: M. Ökmen, Türkiye İş Bakası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Hieronymus (St. Jerome), **Ad Heliodorum Epitaphium Nepotiani**

St. Jerome, *Select Letters of St. Jerome*, Çev.: F., A., Wright, William Heinemann, Londra, 1933.

Homeros, **Ἰλιάς**

Homeros, *İlyada*, Çev.: A. Erhat, A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2010.

Horatius, **Saturae**

Horatius, *Horace Satires, Epistles, Ars Poetica*, Çev.: H. R. Fairclough, William Heinemann Londra, 1966.

Ksenephon, **Ἀνάβασις**

Ksenephon, *Anabasis, On Binler'in Dönüşü*, Çev.: Ari Çokona, TİB Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Martialis, **Epigrammaton**

Martialis, *Epigrams*, Çev.: Walter C. A. Ker, William Heinemann, Londra, 1961.

Ovidius, **Amores**

Ovidius, *Ovid Heroides and Amores*, Çev.: Grant Showerman, The Macmillan Co., New York, 1914.

Ovidius, **Artis Amatoria**

Ovidius, *Ovid The Art of Love and Other Poems*, Çev.: J., H., Mozley, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1957; Ovidius, *Aşk Sanatı*, Çev: İsmet Zeki Eyuboğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 1994.

Ovidius, **Metamorphōseōn**

Ovidius, *Dönüşümler*, Çev.: İsmet Zeki Eyuboğlu, Payel Yayınları, 1994, İstanbul.

Philostratus, **Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον**

Philostratus, *The Life of Apollonius of Tyana*, Çev.: F., C., Conybeare, William Heinemann, Londra, 1912.

Plinius, **Naturalis Historia**

Plinius, *Natural History*, Çev.: H. Rackham, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1955.

Platon, **Πρωταγόρας**

Platon, *Diyaloglar, Protagoras ya da Sofistler Üzerine*, Çev.: Tanju Gökçöl, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

Plautus, **Bacchides**

Plautus, *The Comedies of Plautus*, Çev.: H., T., Riley, G. Bell and Sons, Londra, 1912.

Plautus, **Miles Gloriosus**

Plautus, *Miles Gloriosus or The Braggart Captain*, Çev.: E., H., Sugden, Melbourne Üniversitesi Yayınevi, Melbourne, 1912.

Plautus, **Pseudolus**

Plautus, *Pseudolus*, Çev.: P., Nixon, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1980.

Plutarkhos, **Βίοι Παράλληλοι**

Plutarkhos, *Yaşamlar XXI*, Çev.: Ayşe Sarıgöllü, Nilüfer Gürsoy, Cumhuriyet Gazetesi, Dünya Klasikleri Dizisi, İstanbul, 1999.

Samosatalı Lukianos, **Τίμων**

Samosatalı Lukianos, *Seçme Yazılar I-II-III*, Çev.: Nurullah Ataç, T. C. Kültür Bakanlığı Dünya Edebiyatı, Ankara, 1999.

Seneca, **Naturales Quaestiones**

Seneca, *Doğa Araştırmaları*, Çev.: C. Cengiz Çevik, Jaguar Kitap, İstanbul, 2014.

Suetonius, **De Vita Caesarum**

Suetonius, *The Lives of the Caesars*, Çev.: J., E., Reed, A., Thompson, Gebbie & Co., Philadelphia, 1889.

Vitrivius, **De Architectura**

Vitrivius, *The Ten Books on Architecture*, Çev.: M., H., Morgan, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1914. Vitrivius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çev.: Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

Quintilianus, **Institutio Oratoria**

Quintilianus, *Institutio Oratoria*, Çev.: H., E., Butler, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1920.

Modern Kaynaklar:

Alonso, J.-Sabio, R., "Estilo, trazos sobre la cera", *Stilus*, Sayı: 10, 2013.

Alonso, J., vd., "Instrumentos de Escritura en Hispania", *Anejos de AEspA*, Sayı: LXXI, 2012, 169-189.

Alonso, J.-Gonzales, R. S., "Instrumentos de escritura en Augusta Emerita. Los stili o estiletes", *Revista de Estudios Extremenos*, Tomo LXVIII, Sayı: III, 2012, 1001-1024.

Alp, S., *Hitit Çağında Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, TÜBİTAK, İstanbul, 2001.

Arslan, M.-Metin, M., *Juliopolis, Kayıp Kent Juliopolis*, Faprint Prosis Tasarım, İstanbul, 2013.

Arslan, M.-Metin, M., "Surgical Instruments from the *Necropolis* of Juliopolis in Bithynia (Northwestern Central Turkey)", *Greek, Roman and Byzantine Bronzes from Anatolia and Neighbouring Regions, BAR International Series 3038*, 2021, 99-124.

Arslan, M.-Oransay, B. S. A., "A bronze *Balsamarium* from Juliopolis", *Greek, Roman and Byzantine Bronzes from Anatolia and Neighbouring Regions, BAR International Series 3038*, 2021, 145-150.

Arslan, N., vd., "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, Ankara, 2008, 105-122.

Aucouturier, M., vd., "Les bronzes noirs antiques – nouvelles observations et mecanismes de creation", *Technè, La science au service de l'histoire de l'art et de la préservation des biens culturels, Bronzes grecs et romains: études récentes sur la statuaire antique*, Sayı: 45, 2017, 115-123.

Austin, J., "Letter Writing at Vindolanda (Northumberland / GB)", *Sonderdruck RGZM – Tagungen, Lesen und Schreiben in den Römischen Provinzen*, Band 26, 2011, 15-25.

Austin, J., *Writers and Writing in the Roman Army at Dura-Europos*, (A dissertation submitted to the Department of English/Institute of Archaeology & Antiquity for the degree of Doctor of Philosophy), Birmingham, 2010.

Aybek, S. vd. "Metropolis'ten Bronz Aletler, Gereçler ve Aksesuarlar", *Arkeoloji Dergisi*, XXI, 2016, 141-168.

Aytaçlar, P. Ö., *Yazıtlar ve Antik Kaynaklar Işığında Batı Anadolu'da Entelektüeller*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İzmir, 2005.

Bağdatlı Çam, F., "Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri", *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2016, 629-643.

Bakan, C., *Assos Nekropolü S-3 Açması Buluntuları*, (Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2009.

Baratta, G., "L'archetipo di Formula Processuale Dell'editto <<Ivdex esto si parret …>>: L'invenzione di Mucio Scevola Delle Azioni Con Intentio Certa, La Scoperta Degli Affreschii Della 'Villa Del Giurista' Sull'aniene a Roma", *Minima Epigraphica et Papyrologica*, Sayı: XXI, 2018, 9-38.

Barnett, R. D., "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", Çev: Ömer Çapar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi,* Cilt 31, Sayı: 1-2, 1987, 43-73.

Baş, D., *Edirne Arkeoloji Müzesi Metal Buluntuları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2019.

Baykan, D., "100 Yıldır Bitmeyen Yağma: Anadolu Hekim Mezarları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, Sayı: 30, 2010, 1-7.

Baykan, D., "Antik Metalurji Uygulamaları", *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, Sayı: 9, 2016, 61-67.

Baykan, D., *Allianoi Tıp Aletleri*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul, 2009.

Baykan, D., *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical Instruments From Allanoi,* Studia ad Orientem Antiquum -2 (SOA-2), Türk Eskiçağ Bilimler Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2012.

Baykan, D., "Antik Çağ'da Balkanlarda Tıp Uygulamaları", *5. Balkan Tıp Tarihi ve Etiği Kongresi Özet ve Bildiri Kitabı 11-15 Ekim 2011*, İstanbul, 2012, 256-264.

Baykan, D., "Gladyatör Hekimi Galenos ve Allianoi", *II. Uluslararası Bergama Sempozyumu*, İzmir, 2019, 32-51.

Baykan, D., "Medicine in Balkans during the Roman Period", *Balkan Med J*, Sayı: 34, 2017, 295-300.

Baykan, D., "Roma İmparatorluk Dönemi Hekim Mezarları", Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Ölü Gömme Adetleri Uluslararası Sempozyum (23-26 Temmuz 2018) Kitabı, Kütahya, 2019, 465-485.

Bertrand, I., "Le travail de l'os et du bois de cerf a Lemonum (Poitiers, F): lieux de production et objets finiş. Un etat des donnees", *Monographies Instrumentum*, Sayı: 34, 2008, 101-144.

Bilgiç, E., "Epigrafik Veriler Işığında Antikçağ Anadolusu'nda Eğitim", *Cedrus,* Sayı: II, 2014, 323-338.

Bilgiç Kavak, E., "Anadolu'nun Önemli Tarihi Yazıtları 7, Teos'tan Çocukların Eğitimine İlişkin Bir Dekret", *Eskiçağ Yazıları 11, Akron 14*, İstanbul, 2017, 217-236.

Bilkei, I., "Römische Schreibgeräte aus Pannonien", *Alba Regia,* Sayı: 18, 1980, 61-90.

Bilkei, I., "Schulunterricht und Bildungswesen in der Römischen Provinz Pannonien", *Alba Regia,* Sayı: XX, 1983, 67-74.

Birley, A. R., "The Vindolanda Writing-Tablets: a selection", *Lucerna*, Sayı: 44, 13-15.

Birley, A. R., "Vindolanda: New Writing Tablets 1986-89", *Roman frontier studies: proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies,* Exeter Üniversitesi Yayınevi, 1991, 16-20.

Birley, A. R., "Vindolanda: Notes on Some New Writing Tablets", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 88, 1991, 87-102.

Bischop, D., "Metallfunde: Gerate aus Bronze, Blei und Eisen", *Ausgrabungen in Assos 1990, Asia Minor Studien 1992,* Band 5: 149–171.

Blaha, R., "Stilus z Hradce Kralove", *Archeologie východních Čech*, Sayı: 16, 2018, 173-178.

Blanck, H., *Antik Çağda Kitap*, Çev: Zehra Aksu Yılmazer, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.

Blinkenberg, C.-Kinch, K. F., *Lindos Fouilles Et Recherches 1902 – 1914*, Walter De Gruyter & Cie Libraires-Editeurs, Berlin, 1931.

Bliquez, L. J., *Roman Surgical Instruments and Other Minor Objects in the National Archaeological Museum of Naples,* Philip von Zabern, Mainz, 1994.

Boardman, J., *The History of Greek Vases,* Thames & Hudson, Londra, 2001.

Boehmer, R. M., *Die Kleinfunde von Boğazköy Aus den Grabungskampagnen 1931-1939 und 1952-1969,* Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1972.

von Boeselager, D., "Funde und Darstellungen Römischer Schreibzeugfutterale zur Deutung Einer Beigabe in Kölner Grabern", *Kölner Jahrbuch für Vor und Frühgeschicte*, Sayı: 22, 1989, 221-239.

Bonner, S. F., *Education in Ancient Rome From the elder Cato to the Younger Pliny,* Routledge Library Editions: Education, Cilt 91, Oxon, 2012.

Bosche, S., *Die Selbstrepräsentation von Handwerkern und Händlern im Grabkontext in der Provinz Gallia Belgica,* (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Philosophische Fakultät Zentrum für Altertumswissenschaften, Institut für Klassische Archäologie, Yüksek Lisans Tezi), Heidelberg, 2015.

Bossert, H. TH., "Hititlerde Yazı Malzemesi ve Yazı Aletleri", Çev: U. Bahadır Alkım, *Türk Tarih Kurumu, Belleten*, Sayı: 61, 1952, 1-21.

Bottero, J., *Mezopotamya Yazı Akıl ve Tanrılar,* Çev: Mehmet Emin Özcan, Ayten Er, Dost Kitabevi, Ankara, 2012.

Boucher, Th.-Feugére, M., "Les boîtes à sceau romaines du Musée de Montagnac (Hérault, F)", *Instrumentum*, Sayı: 29, 2009, 9-12.

Bozic, D., "A rare variant of Roman wax-spatulae", *Instrumentum*, Sayı: 13, 2001, 32.

Bozic, D., "A Roman grave with writing implements from Ljubljana (SI)", *Instrumentum*, Sayı: 16, 2002, 33-36.

Bozic, D., "Doppelskalpell oder Zirkel?", *Instrumentum*, Sayı: 13, 2001, 18.

Bozic, D., "Les couvercles des encriers en bronze de type Biebrich", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, 33.

Bozic, D., "Note sur les plumes a ecrire romaines", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, 27-28.

Bozic, D., "Su un bastoncello appiattito in osso da Aquileia (I)", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, 23-24.

Bozic, D., "Uber den Verwendungszweck einiger römischer Messerchen", *Instrumentum* Sayı: 13, 2001, 28-30.

Bozic, D., Feugére, M., "Les instruments de l'écriture", *Gallia*, Sayı: 61, 2004, 21-41.

Bozic, D., "Zum Schreibgerät aus dem Grab einer Ärztin aus Vindonissa (CH)", *Instrumentum*, Sayı: 14, 2001, 30-32.

Bozkurt, D., *Lydia Krallığı Dönemi'ndeki Lydia ve İonia İlişkileri*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009.

Bowman, A. K.-Thomas, J. D., "Vindolanda: The Latin Writing-Tablets", *Scriptorium*, Sayı: 40, 1986, 297-301.

Bowman, A. K., "The Vindolanda Writing Tablets and the Development of the Roman Book Form", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 18, 1975, 237-252.

Bowman, A. K., vd., "The Vindolanda Writing-Tablets (*Tabulae Vindolandenses* IV, Part I)", *Britannia*, Sayı: 41, 2010, 187-224.

Bowman A. K., vd., "The Windolanda Writing-Tablets (*Tabulae Vindolandenses* IV, Part 3): New Letters of Iulius Verecundus", *Britannia*, Sayı: 50, 2019, 225-251.

Bramanti, A., "The Cuneiform Stylus. Some Addenda", *Cuneiform Digital Library Notes*, Sayı: 12, 2015, 1-15.

Bryce, T., *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Çev: Müfit Günay, Dost Kitabevi, Ankara, 2003.

Bushe-Fox, J. P., *Fourth Report on the Excavations of the Roman Fort at Richborough*, Kent, Printed at the University Press by Charles Batey for The Society of Antiquaries, Londra, 1949.

Cammarosano, M., "The Cuneiform Stylus", *Mesopotamia*, Sayı: XLIX, Torino, 2014, 53-90.

Camodeca, G., "Cura Secunda Della Tabula Cerata Londinese con la Compra Vendita Della Puella Fortunata", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 157, 2006, 225-230.

Camodeca, G., "*Delatores, Praemia* e Processo Senatorio *de Maiestate* in una Inedita *Tabula Herculanensi*s die eta Neroniana", *Excerptum ex Studia et Documenta Historiae et Iuris*, Sayı: LXXV, 2009, 381-402.

Camodeca, G., "Gli Archivi Privati di Tabulae Ceratae e di Papiri Documentari. Pompei ed Ercolano: Case, Ambienti e Modalita di Conservazione", *Vesuviana,* Sayı: 1, 2009, 17-42.

Camodeca, G., "I Consoli Degli Anni di Nerone Nelle *Tabulae Herculanenses*", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 193, 2015, 272-282.

Camodeca, G., "Magistrati municipali *e datio tutoris* dalla riedizione delle *Tabulae Herculanenses*", della Pontificia Accademia Romana di Archeologia, Sayı: LXXIX, 2006-2007, 57-81.

Camodeca, G., "Per Una Riedizione dell'Archivio Ercolanese di L. Venidius Ennychus. II", Estratto, Sayı: 36, 2006, 189-211.

Camodeca G., "Puteoli porto annonario e il commercio del grano in eta imperiale", *Le Ravitaillement en blé de Rome et des centres urbains des débuts de la République jusqu'au Haut-Empire. Actes du colloque international de Naples, 14-16 Février 1991. Rome : École Française de Rome*, 1994, 103-128.

Camodeca, G., "Riedizione di Tlond. 55: <<*pecunia debita in stipulatum deducta*>>", *Quaderni camerti di studi romanistici International Survey of Roman Law,* Sayı: 45, 2017, 138-148.

Camodeca, G., "Tabulae Herculanenses: riedizione delle emptiones di schiavi (TH 59-62)", *Freiburger Rechtsgeschichtliche Abhandlungen, Questiones Iuris Festschrift für Joseph Georg Wolf zum. 70. Geburstag*, Band: 36, 2000, 53-76.

Camodeca, G., "Una *bonorum possessions datio secundum tabulas* del pretore del 43 d. C. in una inedita Tab. Herc.", *Carmina Iuris. Melanges en l'honneur de M. Humbert*, Paris, 2012, 27-37.

Canlı, H., *Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal Buluntuları*, (Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Mersin, 2019.

Caval, S., "Poznoantične okrasne igle vrste *stilus* v Sloveniji", *Arheološki vestnik,* Sayı: 64, 2013, 197-248.

Cornago, I. S., "La epigrafía de El Palomar de Oliete: cultura escrita en un poblado ibérico Epigraphy at El Palomar de Oliete (Teruel, Spain): literacy of an Iberian settlement", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, Sayı: 28, 2018, 11-30.

Coşğun, S., *Eski Yunan'da Çocukların ve Gençlerin Eğitimi*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Öğretmenliği Programı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2011.

Crawford, H., *Sümer ve Sümerler*, Çev: Nihal Uzan, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010.

Crummy. N., *Colchester Archaeological Report 2: The Roman small finds from excavations in Colchester 1971-9*, Colchester Archaeological Trust, 1983.

Crummy, N., "Other types of wax spatulae from Britain", *Lucerna*, Sayı: 25, 2002, 14-17.

Crummy, N., "Wax Spatula Handle From Yorkshire", *Lucerna*, Sayı: 23, 2002, 6-8.

Curle, J.-Scot, F. S. A., *A Roman Frontier Post And Its People The Fort of Newstead in the Parish of Melrose*, Bishop at The Armatura Press, Glasgow, 1911.

Çelgin, G., *Eski Yunanca Türkçe Sözlük,* Alfa Sözlük, İstanbul, 2018.

Çelikbaş, E., *2005-2014 Parion Kazısı Metal (Bronz-Demir-Kurşun) Buluntuları,* (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Erzurum, 2016.

Çığ, M. İ., *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1 Tarihte İlk Edebi Eserlerden Seçmeler,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.

Çığ, M. İ., *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2 Sümerlilerde Günlük Yaşam,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

Dağtaş, L., *Adını Bergama'dan Alan Pergament ve Anadolu'nun Son Karatabağı Bergamalı İsmail Araç*, Bergama Belediyesi Yayınları, İzmir, 2017.

Darga, M., *Hitit Sanatı*, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1992.

Davidson, G. R*., Corinth The Minor Objects Volume XII,* The American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1952.

Dawson, A., "'Minerva' wax spatula handle from near Norwich", *Lucerna*, Sayı: 35, 2008, 2.

Dedeoğlu H.-Malay, H., "Kuzey Lydia'da Ortaya Çıkan Geç Hellenistik bir Mezar", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi II, M. (Usman) Anabolu'ya Armağan*, İzmir, 1994.

Demirer, Ü., *Kibyra Metal Buluntuları*, (Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi), Antalya, 2013.

Demircioğlu, H., "Linear-B Yazısının Çözülmesi ve Tarih (Bir Yıldönümü Vesilesiyle)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1963, 219-234.

Demiriş, B., "Eskiçağda Kitap", *Anadolu Arştırmaları*, Sayı: 16, 2011, 115-132.

Demiriş, B., *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002.

Déonna, W., *Exploration Archéologique de Delos, Faite par l'Ecole Française d'Athènes: Le Mobilier Délien*, Paris, 1938.

Derks, T.-Roymans, N., "Seal-boxes and the spread of Latin literacy in the Rhine delta", *Journal of Roman Archaeology*, Sayı: 48, 2002, 87-134.

Dieudonne-Glad N., vd., *Zeugma V Les Objets*, Travaux de la Maison de l'Orient et de la Mediterranee, Sayı: 64, Lyon, 2013.

Dima, C.-Ferencz, I. V., "Despre un Stylus Descoperit la Ardeu, Judetul Hunedoara", *Drobeta*, Sayı: XXIII, 2013, 113-120.

Dinçol, A. M.-Dinçol, B., "Anadolu'da Bulunan İlk Çiviyazılı Tunç Tablet ve Yeni Bir Hitit Kralının Ortaya Çıkışı", *Anadolu Araştırmaları*, Cilt: 18, Sayı: 1, 2005, 1-13.

Dinçol, A., "İlk Yazı", *Arkeo Atlas*, Doğan Burda Rizzoli Yayıncılık, Sayı: 3, 2004.

Doğan, Ö., *Adana Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri*, (ÇukurovaÜniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı), Adana, 2011.

Drescher, H., "Römisches Schreibgerät aus dem Hafen von Ostia Antica", *Antike Welt*, Sayı: 20, 1989, 59-60.

Durak, E., *Metropolis Bronz Eserleri*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2013.

Dusenbery, E. B., *Samothrace II, The Necropoleis and Catalogues of Burials*, Princeton, 1998.

Eck, W., "Militarisches und ziviles Alltagsleben am Hadrianswall", *Journal of Roman Archaeology*, Sayı: 18, 2005, 663-668.

Eckardt, H., *Writing and Power in the Roman World Literacies and Material Culture*, Cambridge Üniversitesi Yayını, New York, 2018.

Efron, A., "Metal Objects – 2008 Project", *Contract Archaeology Reports VI*, 2016, 74-82.

Eliüşük, M.-Çelikbaş, E., "Safranbolu'dan Alınlık Tipli Bir Mezar Steli", *TÜBA-KED*, Sayı: 18, 2018, 33-47.

Faust, S., "Minervabüsten von Wachsspachteln", *Trierer Zeitschrift*, 61, 1998, 101-106.

Feugére, M.-Abauzit, P., "Nouvelles boites à sceau à décor zoomorphe riveté", *Instrumentum*, Sayı: 11, 2000, 21.

Feugére, M., "Capsae – boites a livres", *Jochen Garbsch Hatırasına*, 71, 2006, 233-242.

Feugére, M., "Ecrire aux morts ? A propos des boîtes à sceau en contexte funéraire", *Instrumentum*, Sayı: 7, 1998, 24-25.

Feugére, M., "Ecrire en Gaule Romaine", Archeologie Nouvelle, Sayı: 15, 1995, 11-18.

Feugére, M.-Abauzit, P., "Les Boites a Sceau Circulaires a Decor Zoomorphe Rivete d'Epoque Romaine", *Revue archéologique de l'Est*, Sayı: 46, 1995, 41-57.

Feugére, M., "Les spatules â cire â manche figüre", *Provinzialrömische Forschungen. Festschrift für Günter Ulbert zum*, Sayı: 65, 1995, 321-338.

Feugére, M., "Militaria et Objets en Os et en Metal", *Le camp de la flotte d'Agrippa a Frejus : Les fouilles du quartier de Villeneuve (1979-1981)*, 2009, 107-177.

Feugére, M., Penknives from Newstead: writing accessories", *Lucerna*, Sayı: 26, 2003, 9-12.

Feugére, M., "Stylet inscrit de Rouffach, (Haut-Rhin)", *Gallia*, Sayı: 57, 2000, 227-229.

Feugére, M., "Textes meconnus de la Gaule : les plombs inscrits", Instrumentum, Sayı: 6, 1997, 19.

Feugére, M., Giovannini, A., "Spatole da cera in Aquileia", *Instrumentum*, Sayı: 12, 2000, 35-37.

Frei – Stolba R., vd., "*Vadimonium Nertae* Zum römischen Privatrecht in den gallischen Provinzen", *Tyche Beitrage zur Alten Geschicte Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 31, 2016, 149-155.

Furger, A. R.-Wartmann, M.-Riha, E., *Die Römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica*, Forschungen in August, Band 44, 2009.

Fünfschilling, S., "Schreibgeräte und Schreibzubehör aus Augusta Raurica." *Augst Kaiseraugst Yıllık Raporları*, sayı: 33, 2012, 163– 236.

Fıratlı, N., "İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri", *Belleten*, Cilt: XXIX, Sayı: 114, 1965, 263-328.

French, D., "Tille 1981", *IV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1982, 415-418.

Friedrich, J., *Kayıp Yazılar ve Diller*, Çev: Recai Tekoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.

Gaitzsch, W., "Der Wachsauftrag antiker Schreibtafeln", *Bonner Jahrbücher*, Band 184, 1984, 189-207.

Geake, H., "New wax spatulae from Suffolk", *Lucerna*, Sayı: 24, 2002, 14-15.

Gibson, E., "Gravestones in the Kütahya Museum", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXV-1, Ankara, 1981, 59-86.

Gilibert, A., "Stylus", *Iconography of Deities and Demons: Electronic Pre-Publication*, 2007, 1-5.

Goldman, H., *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus Volume I, Text, The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton Üniversitesi Basımı, Princeton, New York, 1950.

Gonzales R. S.-Lopez, J. A.-Martin, L. H., "Ars Scribendi La cultura escrita en la Antigua Merida", *Ministerio De Educacion, Cultura y Deporte*, 2014.

Gonzales, R. S.-Alonso, J., "Instrumentos de escritura en las colecciones del Museo Nacional de Arte Romano de Merida: estiles y espatulas", *Merida excav. arqueol. 2005*, Sayı: 11, 2015, 481-506.

Gostencnik, K., "Beinfunde als Schrifttrager: Die Beinfunde aus der Stadt auf dem Magdalensberg und ihre Kleininschriften", *Instrumenta Inscripta Latina II - Akten des 2. internat. Kolloquiums, Klagenfurt 2005. Aus Forschung und Kunst 36*, Klagenfurt, 2008, 165-179.

Gostencnik, K., "Die Kleinfunde aus Bein vom Magdalensberg", *Carinthia I*, Sayı: 186, 1996, 105-137.

Gostencnik, K., “Die Beinfunde vom Magdalensberg: Neufunde seit 1989”, *Rudolfinum Jahrbuch des Landesmuseums für Kärnten*, 2001, 167-174.

Gökalp, Z. D., “Amorium Kazılarında Bulunan Styluslar”, *TÜBA-KED*, Sayı: 23, 2021, 99-117.

Gökberk, M., “Batı Anadolu’nun Yetiştirdiği Antik Filozoflar”, *Felsefe Arkivi*, Sayı: 1, Cilt: 5, 1960, 74-90.

Grüll T., vd., “Representations of Writing Tools and Materials on Roman Funerary Monuments, An Attempt at a Typological Analysis of a Common Iconographic Motif”, *Scroll in Hand Research Project, University of Pecs*, 2020-2023, 1-25. (https://www.academia.edu/44969673/Representations_of_writing_tools_and_materials_on_Roman_funerary_monuments_An_attempt_at_a_typological_analysis_of_a_common_iconographic_motif)

Gül, M., "Antik Çağ'da Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri", *MASROP E-Dergi 16.1*, 2022, 16-29.

Gültekin, A., *Pisidia Antiokheia Antik Kenti Metal Buluntuları*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilimdalı, Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2012.

Gürler, B., *Tire Müzesi Bronz Eserleri*, Ege Yayınları, İstanbul, 2004.

Harris, W. V., “Why Did the Codex Supplant the Book-Roll?”, *Renaissance Society and Culture: Essays in Honor of Eugene F. Rice, Jr*., 1991, 71-85.

Hartmann, B., “Die Hölzernen Schreibtafeln im Imperium Romanum – Ein Envantar”, *Lesen und Schreiben In Den Römischen Provinzen, Sonderdruck RGZM – Tagungen*, Sayı: 26, 2011, 43-58.

Hartmann, B., “Die römischen Schreibtafeln (tabulae ceratae) aus Tasgetium/Eschenz”, *Tasgetium I Das römische Eschenz, Veröffentlichung des Amts für Archäologie des Kantons Thurgau*, 2011, 123-247.

Hartmann, B., “Inschriften auf Fassern” *Tasgetivm II Die Römischen Holzfunde*, Sayı: 18, 2012, 69-79.

Hartmann, B., “Schreibtafeln / tabula ceratae”, *Tasgetivm II Das Römischen Holzfunde, Veröffentlichung des Amts für Archäologie des Kantons Thurgau*, 2012, 110-111.

Haysom, G., vd., *Catalogue of the Collection of London Antiquities in the Guildhall Museum*, Londra, 1903.

Heidel, A., *Enuma Eliş Babil Yaratılış Destanı*, Çev: İsmet Birkan, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.

Hermary A., vd., *Apollonia Du Pont (Sozopol) La Necropole De Kalfata (V-III s. av. J.-C.)*, Foulles franco-bulgares (2002-2004), Paris, 2010.

Hırçın, S., *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2000.

Hrnciarik, E., "Römische Schreibgerate aus Bein in der Slowakei", *Im Dienste Roms*, 2006, 423-427.

Ignatiadou, D., "Bronze Medical and Writing Cases in Classical and Hellenistic Macedonia", Artistry in Bronze The Greeks and Their Legacy, *XIXth International Congress on Ancient Bronzes*, Los Angeles, 2017, 260-267.

Ignatiadou, D., "The warrior priest in Derveni grave B was a healer too", *Histoire, Médecine Etsanté*, Sayı: 8, 89 – 113.

İAMp 2012: *Andolu Antik Dönem Tıp Aletleri,* İstanbul, 2012.

İAMp 2002: *P Dergisi*, Sayı: 27, 2002, s. 22-33.

İnan, A., *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, TTK Basımevi, Ankara, 1987.

Jacobsthal, P., *Greek Pins and Their Connexions with Europe and Asia*, Oxford at the Clarendon Press, 1956.

Jacobi, L., *Das Römerkastell Saalburg bei Homburg vor der Höhe*, Homburg vor der Höhe, 1897.

Jean, G., *Yazı İnsanlığın Belleği*, Çev: Nami Başer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Jilek, S., "Med ana schwoazzn dintn …" (H. C. Artmann) – Zum Gebrauch von Feder und Tinte im römischen Alltag", *Altmodische Archäologie Festschrift für Friedrich Brein,* 2000, 95-103.

Karaca, E., *Allianoi Kemik Eserler,* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2009.

Karaca, E., "Antik Çağ Kemik İşçiliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Sümer Atasoy'a Armağan Yazılar*, Hel Yayıncılık, Ankara, 2013, 235-244.

Karakaya, H.-Kırçın, Ş., "Edirne Müzesi Hıdırlık Tabya Mevkii Roma Dönemi Lahit Mezar Kurtarma Kazısı" *23.Müze KKS*, Ankara, 2015, 397-408.

Karamanou, I., "The earliest known Greek papyrus (Piraeus Museum, MII 7449, 8517-8523): Text and Contexts", *Proceedings of the 28th International Congress of Papyrology Barcelona 2016*, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2019, 93-104.

Kaya, M. C.-Demirer, Ü., "Kibyra'dan Instrumenta Domestica Metaller: Kuzey Yamaç 1 No'lu Mekân Buluntuları", *Phaselis Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, VI, 2020, 113-143.

Kaya, T., *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Frigler*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi), Ankara, 2007.

Kepçe, S. Ç., *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları 1997-2007 Yılları arasında 169 Numaralı Parselde Yürütülen Çalışmalar*, Ege Yayınları, İstanbul, 2017.

Keyer, D., "Inscription on a Roman Stylus from London", *Hyperboreus Studia Classica*, Sayı: 25, 2019, 340-350.

Kinney, A. Z., "From Ivory Tablets to Honeybees. Deciphering Augustine's Letter to Romanianus (Ep. 15)", *Scrinium Augustini The World of Augustine's Letters*, Brepols, 2017, 305-330.

Koscevic, R., "An additional review of seal boxes from the Roman period", *Instrumentum*, Sayı: 12, 2000, 14.

Kramer, S. N., *Sümerler Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri*, Çev: Özcan Buze, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.

Kramer, S. N., *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki*, Çev: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

Kramer, S. N., *Tarih Sümer'de Başlar*, Çev: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.

Künzl, E., "Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit," *Bonner Jahrbücher* 182, 1982, 1–137.

La Fragola, A., "Instrumenta Scriptoria da Sepoltura di eta Romana a Cremazione", *StAnt*, Sayı: 13, 2015, 247-256.

La Fragola, A.-Minozzi, S., "Essere scolari nella Sardegna romana", *Archeo*, Sayı: 370, 2015, 12-13.

Laes, C., "School-Teachers in the Roman Empire: A Survey of the Epigraphical Evidence", *Acta Classica,* Sayı: L, 2007, 109-127.

Lang, M., *Graffiti in the Athenian Agora,* American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1988.

Laur-Belart, R., "Über die Schreibkunst beim römischen Militar", *Jahresbericht / Gesellschaft Pro Vindonissa*, Band (Jahr): 1942-1943, 32-39.

Lenski, N., "Searching for Slave Teachers in Late Antiquity", *RET, Supplement 7*, 2018-2019, 127-191.

Lightfoot, C., "Write or Light? Roman Glass Inkwells and Lamps", *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, Antalya, 2013, 425-432.

Luginbühl, J., "Salve Domina Hinweise auf lesende und schreibende Frauen im Römischen Reich", *Hasbonline*, Sayı: 22, Bern, 2017, 49-72.

Lusani, F., *LA CORRISPONDENZA MILITARE ROMANA Le lettere degli ufficiali su papiro, ostrakon e tavoletta,* (Alma Matter Studiorum – Universita Di Bologna, Scuola Di Lettere E Beni Culturali, Corso di laurea in Filologia, letteratura e tradizione classica), Bologna, 2018-2019.

Macginnis, J., "The Use of Writing Boards in the Neo-Babylonian Temple Administration at Sippar", *Iraq,* Sayı: 64, 2002, 217-236.

Major, H., "Roman decorated iron styli", *Lucerna, Roman Finds Group Newsletter*, Sayı: 23, 2002, 2-6.

Mallowan, M. E. L., *Nimrud and its Remains Volume I*, Collins St James's Place, Londra, 1966.

Manning, W. H., *Catalogue Of The Romano-British Iron Tools Fittings And Weapons in the British Museum*, British Müzesi Yayınları, Londra, 1989.

Merten, J. A., "Römisches Schreibgerat aus Trier", *Funde und Ausgrabungen im Bezirk Trier*, Sayı: 22, 1982, 14-19.

Merten, J. A., "Schreibtafel und Buchrolle auf treverischen Denkmalern", *Kurtrier. Yıllığı,* Sayı: 23, 1983, 27-34.

Merten, J. A., "Wachsspachtel — Hilfsmittel römischer Schreiber Zwei Neufunde aus Alflen und Wederath-Belginum", *Kurtrier Yıllığı*, Sayı: 25, 1985, 27-32.

Meyer, E. A., "Writing Paraphernalia, Tablets, and Muses in Campanian Wall Painting", *American Journal of Archaeology*, 113, 2009, 569-597.

Milne, J. S., *Surgical Instruments in Greek and Roman Times*, Clarendon Press, Oxford, 1907.

Milovanovic, B.-Raickovic Savic, A., "Seal Boxes From The *Viminacium* Site", *STARINAR*, Sayı: LXIII, 2013, 219-236.

Mota, N., vd., "Acerca da ocupação romana republicana de Olisipo: os dados da intervenção na Rua do Recolhimento n.ºs 68-70.", In Atas do Congresso Internacional de Arqueologia Conquista e Romanização do Vale do Tejo, *Cira Arqueologia*, Sayı: III, 149-177.

Murray, J., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, William Smith, Londra, 1875.

Nicholson, P. T.-Shawn, I., *Ancient Egyptian Materials and Technology*, Cambridge Üniversitesi Yayınevi, Cambridge, 2000.

Oates, J., *Babil*, Çev: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2004.

Okçu, M., *Şarhöyük (Dorylaion) Hitit Dönemi Kemik Aletleri*, (Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2014.

Olive, M. M., "Sobre Ae 1899, 140: Nueva Lectura de una Inscripcion Sobre *Tegvla* de Villafranca de los Barros", *Minima Epigraphica et Papyrologica* XXI, Sayı: 23, 2013, 147-156.

Oransay, B. S. A., *Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara, 2006.

Oransay, B. S. A., *Arykanda Madenciliği ve Madeni Buluntuları*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2000.

Orthmann, W., *Untersuchungen zur Spaethethitischen Kunst*, Saarbrücker Beitrage zur Altertumskunde, Band 8, Bonn, 1971.

Otten, H., "Eski Şarkta Kütüphaneler", Çev: Füruzan Kınal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt XIX, Sayı: 3-4, 1961, 201-211.

Ökse, A. T.-Erdoğan, N., *Ilısu Barajı İnşaat Sahası Kurtarma Kazıları III, Roma İmparatorluk Dönemi ve Orta-Yakın Çağ Yerleşimleri*, Mardin Müzesi, Mardin, 2018.

Özlem, D.-Şenol, H. F., *Tarih Felsefesi I*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2018.

Özlem, D.-Özkan, C. İ., *Tarih Felsefesi II*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2019.

Panayotov, S. V., "On 'Firing Holes' and the Cuneiform Stylus", *Cuneiform Digital Library Notes*, Sayı: 1, 2016, 1-12.

Payton, R., "Uluburun Yazı Tahtası Takımı", *Anatolian Studies,* Sayı: XLI, 1991, 99-106.

Peker M., vd., *Nif Dağı Ballıcaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2017.

Pülz, A. M., *Byzantinische Kleinfunde aus Ephesos, Forschungen in Ephesos XVIII/1, Katalog und Tafelband*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana, 2020.

Pülz, A. M., *Byzantinische Kleinfunde aus Ephesos, Forschungen in Ephesos XVIII/1, Textband*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana, 2020.

Raeder, J., *Priene Funde aus einer griechischen Stadt*, Bilderheft der Staatlichen Museen Preußischer Kulturbesitz, 45/46, Berlin, 1983.

Rathmayr, E., *Forschungen in Ephesos, Band VIII/10, Textband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2016.

Raubitschek, I. K., *Isthmia The Metal Objeckts (1952 – 1989)*, The American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1998.

Raux, S., "Manche de canif en os sculpté de Bourg-Charente (Charente, FR) : acteur, écrivain ou philosophe ?", *Instrumentum*, Sayı: 45, 2017, 27-28.

Redon, B., "Retour sur l'Ecole de Tachygraphie d'Antinooupolis Edition de la Tablette MBA-Lyon 1969.487-489 et Reedition de la Tablette Louvre MND 552J (Face Avant)", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Sayı: 200, 2016, 495-510.

Redonet, F. R., "<<Tocando la Escuela Grecorromana>>: Papiros, Ostraca y Tablillas Escolares en el Aula de Griego y Cultura Clasica", *Thamyris*, Sayı: 6, 2015, 321-346.

Rémazeilles, C.-Conforto, E., "A Buried Roman Bronze Inkwell, Chemical Interactions With Agricultural Fertilizers", *Studies in Conservation*, Sayı: 53, 2008, 110-117.

Richter, G. M. A., *Greek, Etruscan and Roman Bronzes*, The Gilliss Press, New York, 1915.

Robinson, David M., *Excavations at Olynthus Part X: Metal and Minor Miscellaneous Finds, an Original Contribution to Greek Life*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1941.

Rognon, P. H., "Un stylet en bronze dedicace au Landeron (Suisse, VS)", *Instrumentum*, Sayı: 8, 1998, 26-27.

Roman, L., "A History of Lost Tablets", *Classical Antiquity*, Sayı: 25, 2, 2006, 351-388.

Rostovtzeff, M. I., *The Excavations at Dura-Europos*, New Haven Yale University Yayını, Londra, 1934.

Roxan, M. M., *Roman Military Diplomas 1985 to 1993*, Institute of Archaeology Occasional Publication No. 14, Londra, 1994.

Sağlam, D., "Parşömenin Tarihçesi ve Geleneksel Yapım Tekniği", *II. Uluslararası Bergama Sempozyumu*, İzmir, 2019, 244-254.

Sales-Carbonell, J., "Fabricando pergamino durante la Antigüedad Tardía. Unas notas arqueológicas para los monasterios de *Hispania", Augustinianum,* Sayı: LII, II, 2013, 469-499.

Sánchez-Mañas, C., "Falsificaciones epistolares en Heródoto: las cartas que no eran del rey", *De Falsa et Vera Historia 2, De ayer y hoy. Contribuciones multidisciplinares sobre pseudoepígrafos literarios y documentales*, 2019, 41-51.

Sarri, A., *Material Aspects of Letter Writing in the Graeco-Roman World, 500 BC-AD 300. Materiale Textkulturen, 12,* De Gruyter, Berlin, 2018.

Savaş, S. Ö., *Çiviyazılı Boğazköy Metinlerinde Altın, Gümüş, Bakır, Bronz, Kalay, Kurşun ve Bunlardan Yapılan Alet ve Nesneler*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Hititoloji) Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara, 1998.

Schaltenbrand Obrecht, V., "Stili kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln (Dissertation)", *Instrumentum*, Sayı: 8, 1998, 24.

Schaltenbrand Obrecht V., *Stilus, Kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten*, Textband, Forschungen in August 45/I, Augusta Raurica, 2012.

Schaltenbrand Obrecht V., *Stilus, Kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten*, Katalog und Tafeln, Forschungen in August 45/I, Augusta Raurica, 2012.

Schubart, W., *Das Buch bei den Griechen und Römern*, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1907.

Schuster, J., "Springhead Metalwork", Settling the Ebbsfleet Valley High Speed 1 Excavations at Springhead and Northfleet, Kent The Late Iron Age, Roman,

Saxon, and Medieval Landscape Volume 2: Late Iron Age to Roman Finds Reports, Oxford, 2011, 190-291.

Senserrich-Espunes, R., vd., "The creative process revealed. The role of incisions, high-relief decoration and polychromy in the gothic altar frontal belonging to *Sant Llorenç de Morunys*.", *Polychrome Sculpture: Tool Marks, Construction Techniques, Decorative Practice and Artistic Tradition*, 2013, 87-95.

Sevinç, N.-Treister, M., "Metalwork from the Dardanos Tumulus", *Studia Troica*, Sayı: 13, 2003, 215-260.

Sherlock, D., "Bringing Writing Tablets to Life", *Lucerna*, Sayı: 52, 2017, 11-12.

Skalec, A., "Testament Mancypacyjny Antoniusa Silvanusa", *Zeszyty Prawnicze* UKSW 9.2, 2009, 29-46.

Sokolowski, L., "Portraying the Literacy of Palmyra The Evidence of Funerary Sculpture and Its Interpretation", *Institut des Cultures Mediterraneennes et Orientales de L'academie Polonaise des Sciences, Etudes et Travaux*, XXVII, 2014, 376-403.

Speidel, M. A., "Das Römische Heer als Kulturtrager", *Heer und Herrschaft im Römischen Reich der Hohen Kaiserzeit*, Stuttgart, 2009, 515-544.

Speidel, M. A., "Die römischen Schreibtafeln von Vindonissa. Lateinische Texte des militärischen Alltags und ihre geschichtliche Bedeutung", *Veröffentlichungen der Gesellscahft Pro Vindonissa,* Band: 12, 1996.

Speidel, M. A., "Soldiers and Documents: Insights from Nubia. The Significance of Written Documents in Roman Soldiers' Everyday Lives", *Anne Kolb (Ed.)*, 2018, 179-200.

Starac, A., "Volumen, stilus, codex ansatus Examples from Istria", *Thiasos Festschrift für Ervin Pochmarski zum 65. Geburtstag*, Viyana, 2008, 933-943.

Stauner, K., "Kommunikation in Krieg und Frieden. Das offizielle Schriftwesen des Römischen Heeres von Augustus bis Gallienus (27 v. Chr. – 268 n. Chr.)", *Antike Welt*, Sayı: 1, 2005, 75-81.

Stefani, G., *Uomo e ambiente nel territorio vesuviano Guida all'Antiquarium di Boscoreale*, Archeologia Vesuviana, Pompeii, 2002.

Symingtong, D., "Geç Tunç Devri Yazı Tahtaları ve Kullanılışları: Anadolu ve Suriye'den Metin Kanıtları", Çev: Cem Karasu, *Anatolian Studies* Sayı: XLI, 1991, 99-121.

Şahin, F., *Patara Metal Buluntuları*, (Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2010.

Şahin, F., *Patara V. 2 Patara Metal Buluntuları*, Ege Yayınları, İstanbul, 2018.

Terras, M., "Towards a Reading of the Vindolanda Stylus Tablets: Engineering Science and the Papyrologist", *Human IT*, Sayı: 5, 2001.

TGE 2008*: Tanrısal Gücün Elçileri Antik Çağda Tıp Aletleri*, Amerikan Hastanesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Thompson, N. L., *Roman Art a Resource for Educators*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 2007.

Thür, H., *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 4, Forschungen in Ephesos, Band VIII/6, Textband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2005.

Thür, H., *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 4, Forschungen in Ephesos, Band VIII/6, Tafelband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2005.

Thür, H.-Rathmayr, E., *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 6, Forschungen in Ephesos, Band VIII/9, Textband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2014.

Thür, H.-Rathmayr, E., *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheit 6, Forschungen in Ephesos, Band VIII/9, Tafelband*, Österreichischen Archaologischen Institut in Wien, Viyana, 2014.

Tiryaki, S. G., "Yeni Hitit Yazı Araç-Gereçleri", *Vir doctus Anatilicus, Sencer Şahin Anısına Yazılar*, Cilt: 1, İstanbul, 2016, 863-873.

Tokbudak, D. B., *Zeugma Konutlarında Bulunan Bronz Eserler*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015.

Tomlin, R. S. O., "Roman Britain in 2008, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 40, 2009, 313-363.

Tomlin, R. S. O., "Roman Britain in 2010, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 42, 2011, 439-466.

Tomlin, R. S. O., "Roman Britain in 2015, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 47, 2016, 389-415.

Tomlin, R. S. O., "Roman Britain in 2018, III Inscriptions", *Britannia*, Sayı: 50, 2019, 495-524.

Tongue, J., "Seal Boxes From Britain a morphological review", *Lucerna*, Sayı: 27, 2004, 23-41.

Tulunay E. T., vd., "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2012", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Muğla, 2013, 343-357.

Tulunay E. T., vd., "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2013 Yılı Kazısı", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt*, Gaziantep, 2014, 695-717.

Tulunay, E. T., "Nif (Olympos) Dağı Kazısı – 2013", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler,* Sayı: 37, 2014, 32-34.

Uçankuş, H. T., *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Uzel, İ., *Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri*, TTK Basımevi, Ankara, 2000.

Vandorpe, K.-Waebens, S., "Why Tax Receipts on Wood? On Wooden Tablet Archives From Ptolemaic Egypt (Pathyris)", *Faces of Hellenism: Studies in the*

History of the Eastern Mediterranean (4th Century B.C. - 5th Century A.D.) Studia Hellenistica, 48, 2009, 179-197.

Vasileiadou, M., "L'artisanat à Messène (Péloponnèse, Grèce) : projet d'étude de la tabletterie", *Instrumentum*, Sayı: 35, 2012, 32-35.

Volken, M.-Volken, S., "Drei neu interpretierte Lederfunde aus Vindonissa: Kopfstück einer Pferdedecke, Sitzfläche eines Klappstuhls und Schreibtafeletui", *Jahresbericht / Gesellschaft Pro Vindonissa*, 2005, 33-39.

Yaman, H., "Zeugma (Seleukia)'dan Bir Grup Mezar Steli", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 11, 2011-2013, 31-48.

Yaraş, A., *Antik Çağda Eğitim ve Anadolu Gymnasionları*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1991.

Yaraş, A., "Antik Çağın En Önemli Eğitim Kurumu; Gymnasionlar", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXXI, 1997, 237-253.

Yıldırım, E. *Ordu/Fatsa Cıngırt Kayası Kazısı 2012-2014 Sezonu Metal Buluntuları*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2017.

Yıldız, N., "Antikçağ'da Bergama'nın Kültür Aktarımındaki Rolü ve Kitabın Oluşmasında Parşömenin Önemi", *II. Uluslararası Bergama Sempozyumu*, İzmir, 2019, 314-333.

Yıldız, N., *Antik Çağ Kütüphaneleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.

Yıldız, N., *Eskiçağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi*, Marmara Üniversitesi Yayın No: 540, İstanbul, 1993.

Yıldız, N., *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

Waal, W., "They wrote on wood. The case for a hieroglyphic scribal tradition on wooden writing boards in Hittite Anatolia", *Anatolian Studies*, Sayı: 61, 2011, 21-34.

Waldbaum, J. C., *Metalwork from Sardis*, Harvard Üniversitesi Yayınevi, Londra, 1983.

Warnock, P.-Pendleton, M., "Uluburun Çift Kanatlı Yazı-Tahtasının Ağacı", Çev: Cem Karasu, *Anatolian Studies*, Sayı: XLI, 107-110.

Wendland, E. R., " 'My tongue is the stylus of a skilled scribe' (Ps 45:2c): If so in the Scriptures, then why not also in translation?", Verbum et Ecclesia 34, 1, 2013, 1-8.

Worrell, S., "More Minerva bust wax spatula handles", *Lucerna*, Sayı: 25, 2002, 13.

Worrell, S., "Some Portable Antiquities from Hampshire and Wiltshire", *Lucerna*, Sayı: XXIV, 2002, 13-14.

Zagermann, M., “Die Kleinfunde. In: H. Bender, Die Ausgrabungen 1978–1980 in der Klosterkirche Heiligkreuz zu Passau-Niedernburg”, *Materialh. Bayer. Arch.*, Sayı: 108, 2018, 271-332.

Zeyrek, T. H., *Hellen ve Roma Dünyasında Kurşun Kullanımı*, Ege Yayınları, İstanbul, 2005.

Zubillaga, E. G., “New seal boxes or «boîtes à sceau» in Alava (Basque country, E)”, *Instrumentum*, Sayı: 7, 1998, 24.

Elektronik Kaynaklar

Uzantı 1: http://cdli.ox.ac.uk/wiki/doku.php?id=pedestal_tukulti_ninurta

Uzantı 2: https://berlpap.smb.museum/

Uzantı 3: Feugére, M., “A la recherche de l’ instrumentum inscriptum’’, *ArcheOrient – Le Blog*, 2017, (https://archeorient.hypotheses.org/7956)

Uzantı 4: https://www.online-latin-dictionary.com/english-latin-dictionary.php?parola=style

Uzantı 5: https://www.ascsa.edu.gr/resources-landing/details?source=dc&id=Agora:Object:BI%2072

Uzantı 6: https://www.britishmuseum.org/collection/search?object=stylus

Uzantı 7: http://vindolanda.csad.ox.ac.uk/exhibition/docs-2.shtml

Uzantı 8: https://www.theoi.com/Gallery/K8.4.html

Uzantı 9: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=42&start=0

Uzantı 10: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=51&start=0

Uzantı 11: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=40&start=0

Uzantı 12: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=37&start=0

Uzantı 13: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=34&start=0

Uzantı 14: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=27&start=0

Uzantı 15: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=45&start=0

Uzantı 16: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=8&start=0

Uzantı 17: https://www.beazley.ox.ac.uk/xdb/ASP/recordDetails.asp?recordCount=58&start=0

Uzantı 18:
http://www.perseus.tufts.edu/hopper/artifact?name=Dewing%201134&object=Coin

Uzantı 19:
http://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus%3Aimage%3A1990.26.0083

Uzantı 20: https://www.louvre.fr/oeuvre-notices/homme-assis-ecrivant

Uzantı 21: http://www.roemischer-vicus.de/p_wachstafelmacher.htm

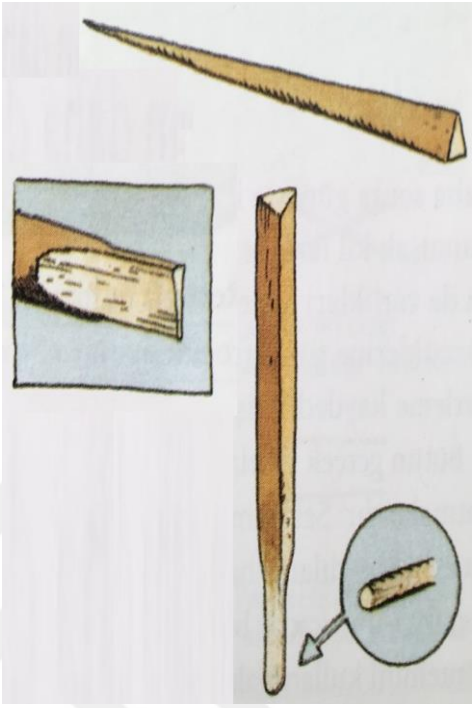
Uzantı 22: https://www.louvre.fr/oeuvre-notices/stele-de-tarhunpiyas

Uzantı 23: https://www.penn.museum/collections/object/283463

LEVHA I

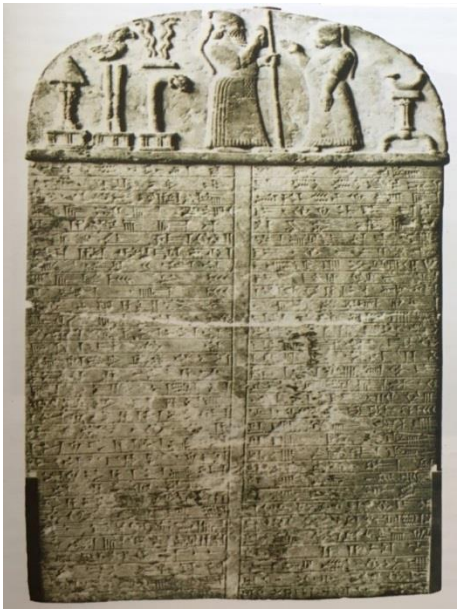
a) Gudea Heykeli Üzerinde Tablet ve Kalem (MÖ 2100)

b) Çivi Yazısı İçin Kullanıldığı Önerilen 3 Tip Kalem

c) Elinde Kil Tablet ve Kalem Tutan Yazıcı Betimi (ortada) Bulunan Dikme Taş (MÖ 714)

d) Tanrı Nabu'nun Kamış Kalemi Quantuppi'nin Tasviri (en solda) (MÖ 852-828)

LEVHA II

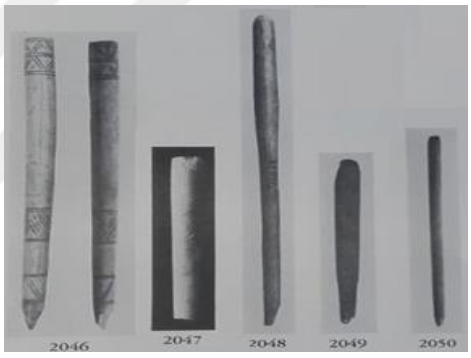
a) Öğrenci Yazıcıların Betimlendiği Kabartma (XVIII. Sülale)

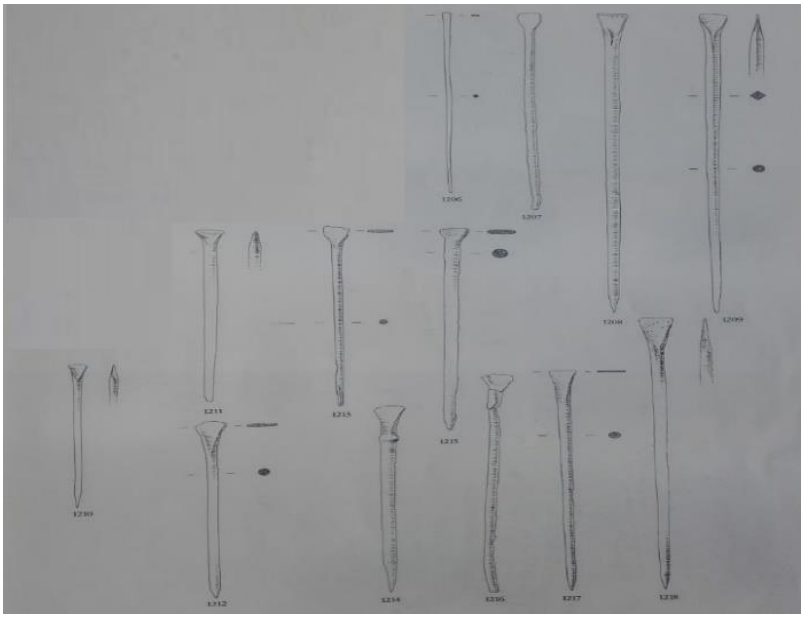
b) Ellerinde Kalemlerle Hasat Edilen Ürünleri Not Eden Figürlerin Bulunduğu Mezar Freski

c) Okul Ahşap Tableti (III. Thutmosis Dönemi)

d) Boğazköy Buluntusu Kemik Styluslar

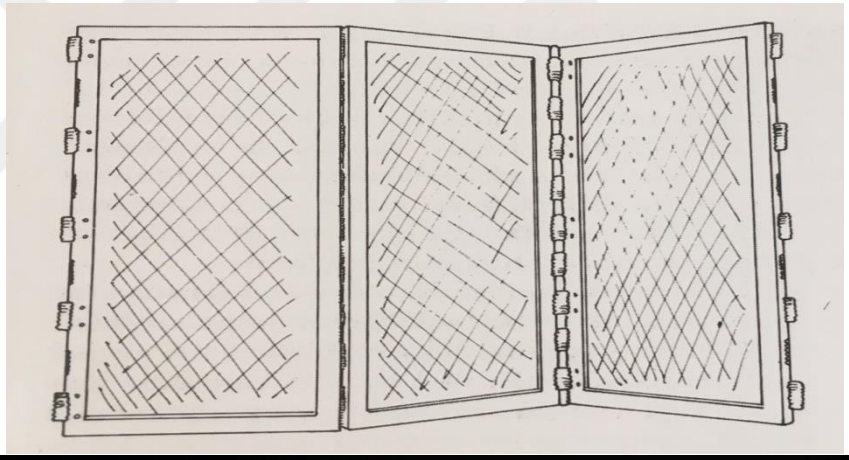

e) Boğazköy Buluntusu Metal Styluslar

LEVHA III

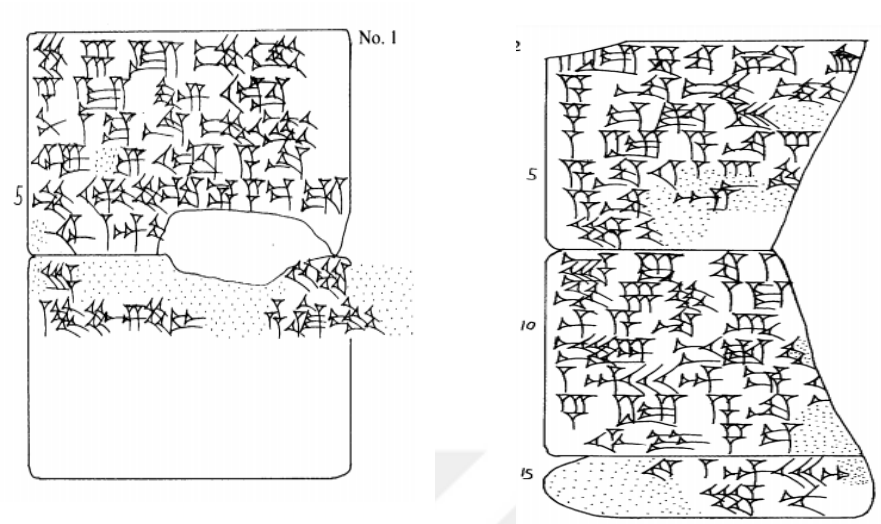
a) Uluburun Buluntusu Yazı Tahtası (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi)

b) Nimrud Buluntusu Üç Kanatlı Tablet ve Kapağın Üzerindeki Çivi Yazısı (MÖ 721-705)

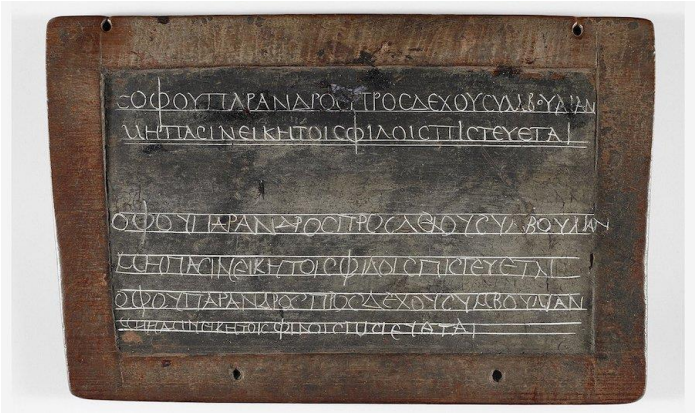
LEVHA IV

a) Sippar, Ebabbara Arşivi 1 (solda) ve 2 Numaralı (sağda) Tabletler (Ahamenid Dönem)

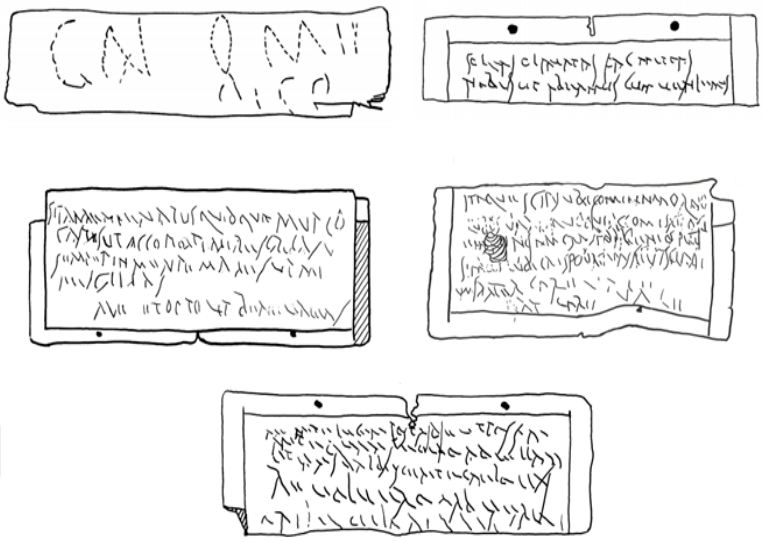

b) Üzerinde Alfabe Bulunan Fildişi Yazı Tahtası (MÖ 670)

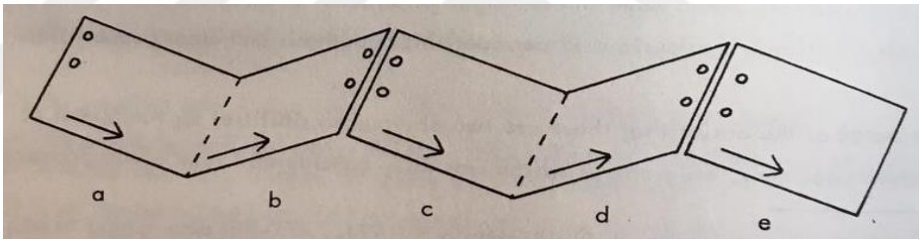

c) Mısır Buluntusu, Öğretmen (en üst satır) ve Öğrenci (diğer iki satır) Yazılarının Bulunduğu Tablet

LEVHA V

a) Vindonissa Buluntusu Bazı Asker Mektupları

b) Vindolanda'daki Mürekkeple Yazılan Ahşap Tabletler İçin Kullanım Önerisi

c) Papirüs Rulosu (üstte) ve Papirüs Kodeksi (altta) Örnek Çizimleri

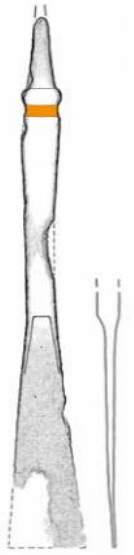
LEVHA VI

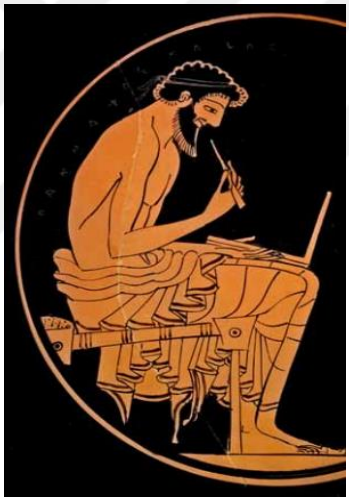
a) Günümüz Parşömen Yapımı

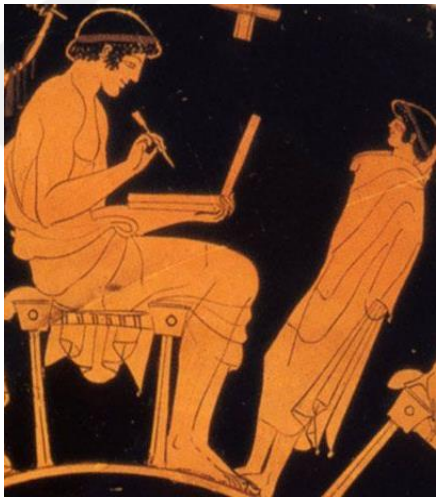

b) Atina Agorası'nda Bulunmuş Ostrakonlar

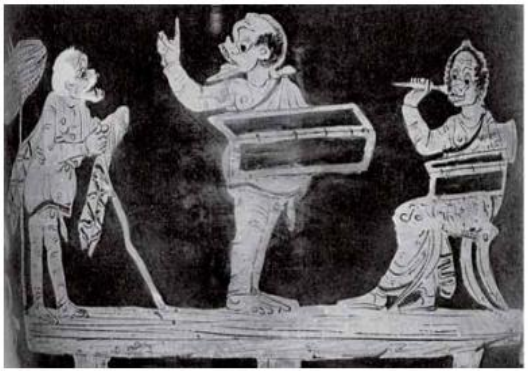

c) Çocuğa ait Stylus

d) Ressam Duris'in Vazo Resimlerinden Detaylar. Sağdaki Vazo Resminde Öğretmen ve Öğrenci Betimlenmiştir

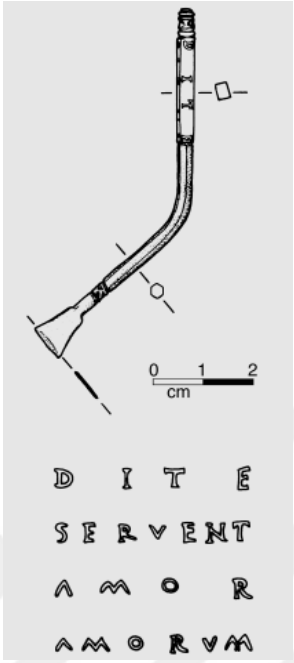
e) Bir Komedya Betimi, Oturan Kişi Elindeki Kalemi Isırmaktadır (solda). Isırıldığı Tespit Edilen Kemik Stylus (sağda)

LEVHA VII

a) Ahşap Stylus

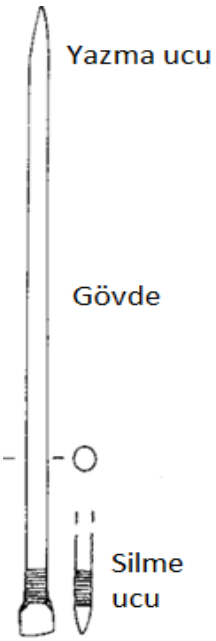
b) Etrüsk Buluntusu Stylus

c) Üzerinde Yazı Bulunan Stylus ‘’Tanrılar Seni Korusun, Sevgilim’’

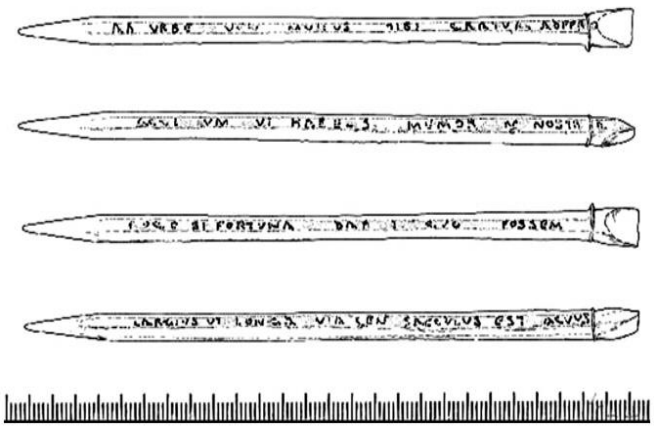
d) Üzerinde Yazı Bulunan Stylus ‘’Benim Sayemde Sevgiyi İlerletiyor’’ Yazı, Tabula Ansata Üstüne Yazılmıştır

e) Stylusun Bölümleri

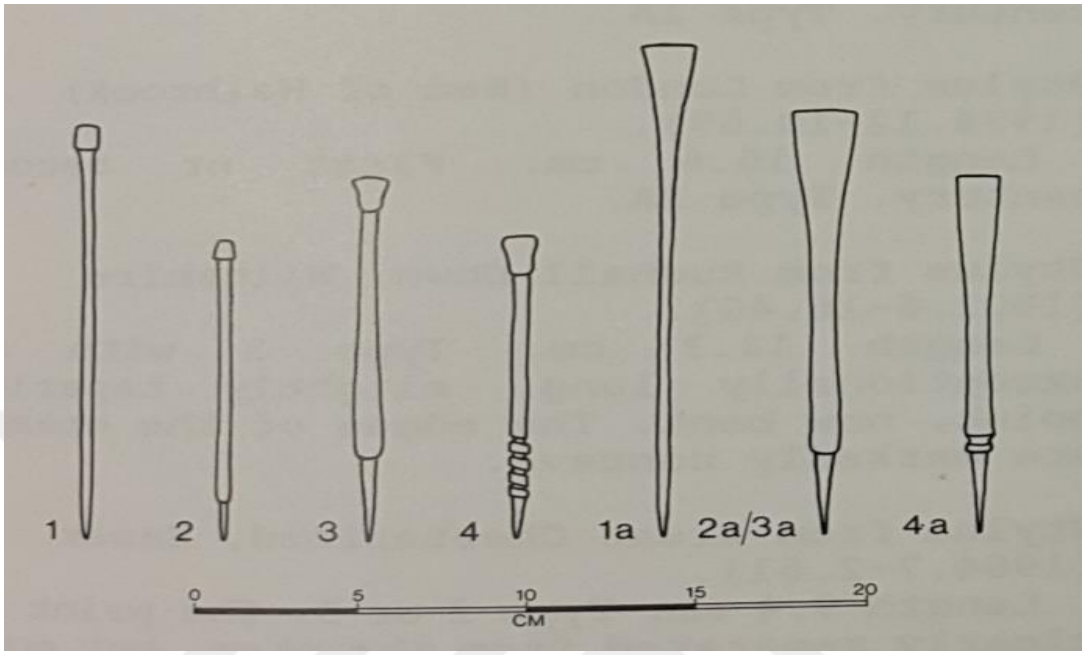

f) Üzerinde Yazı Bulunan Stylus ‘’(Benim) tatlı kız arkadaşım, şehvetli (bir) Venüs’’

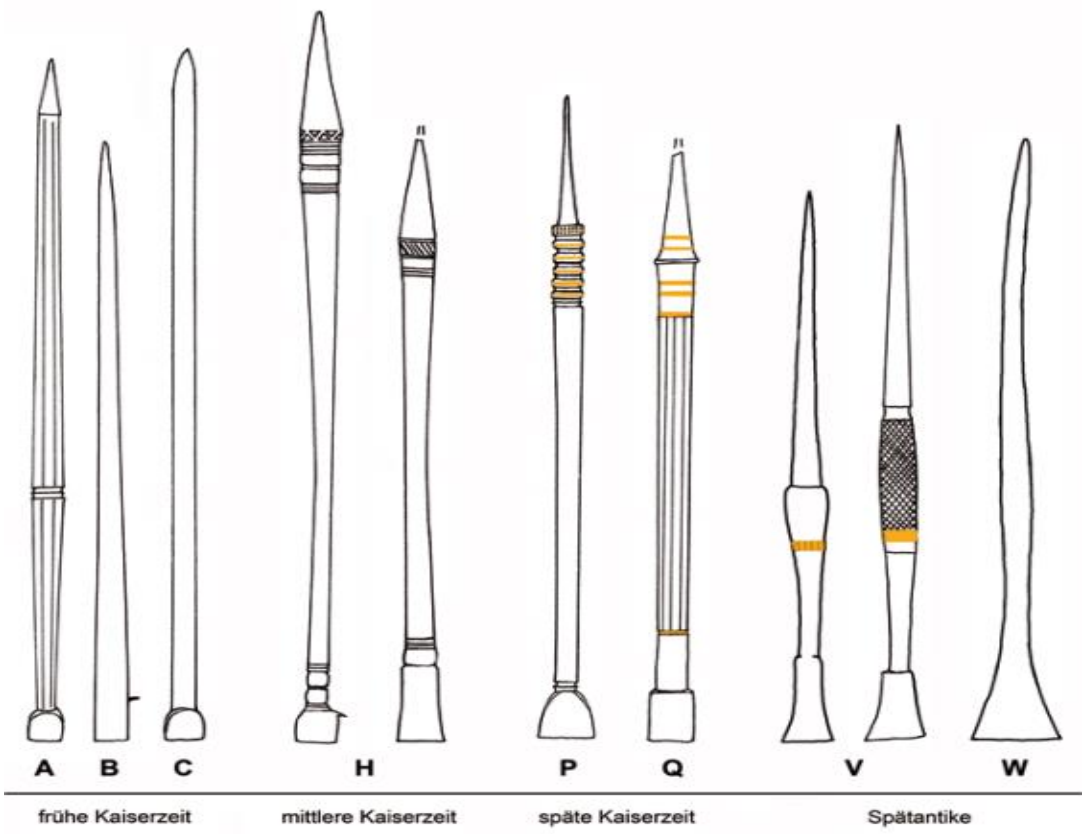

g) Londra’da Bulunmuş Stylus

LEVHA VIII

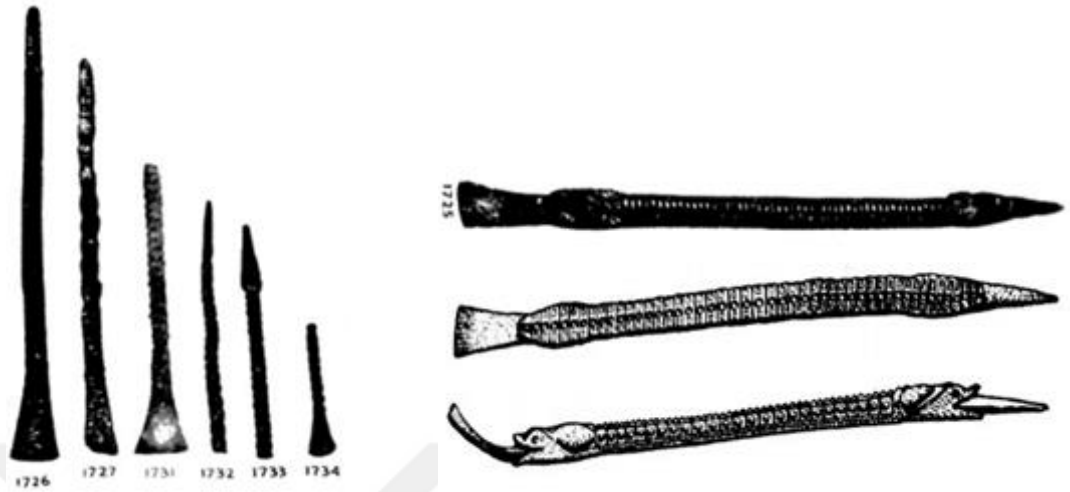

a) Manning'e Göre Stylus Tipolojisi

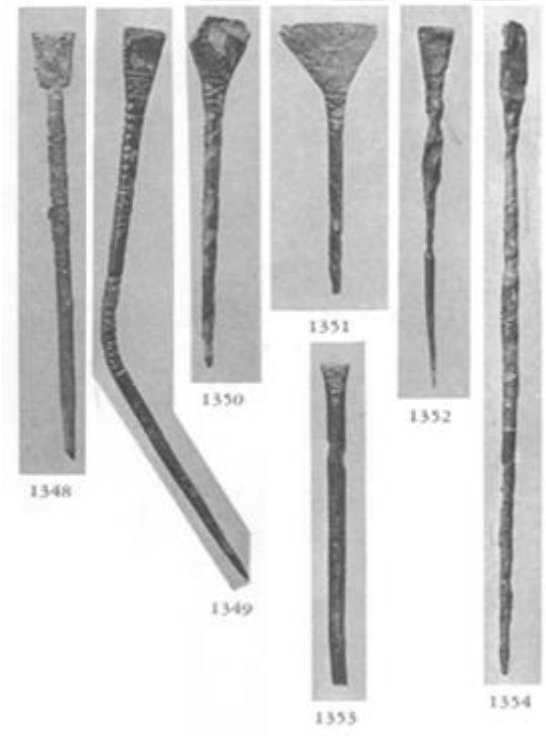

b) Obrecht'e Göre Stylus Tipolojisi

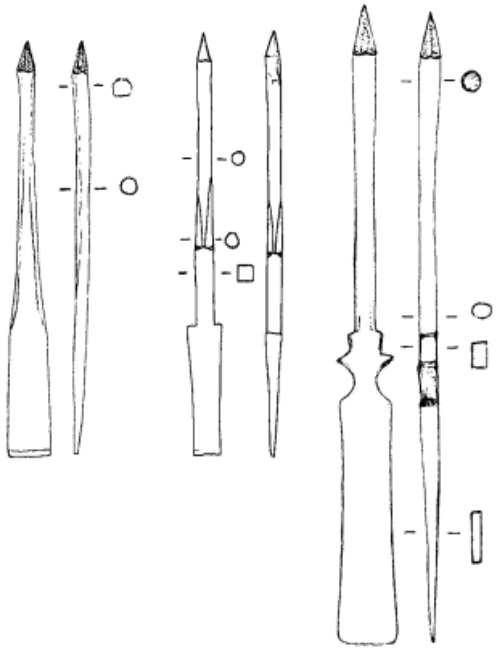
LEVHA IX

a) Olynthos Buluntusu Styluslar (solda) ve Timsaha Benzeyen Biçimdeki Stylus

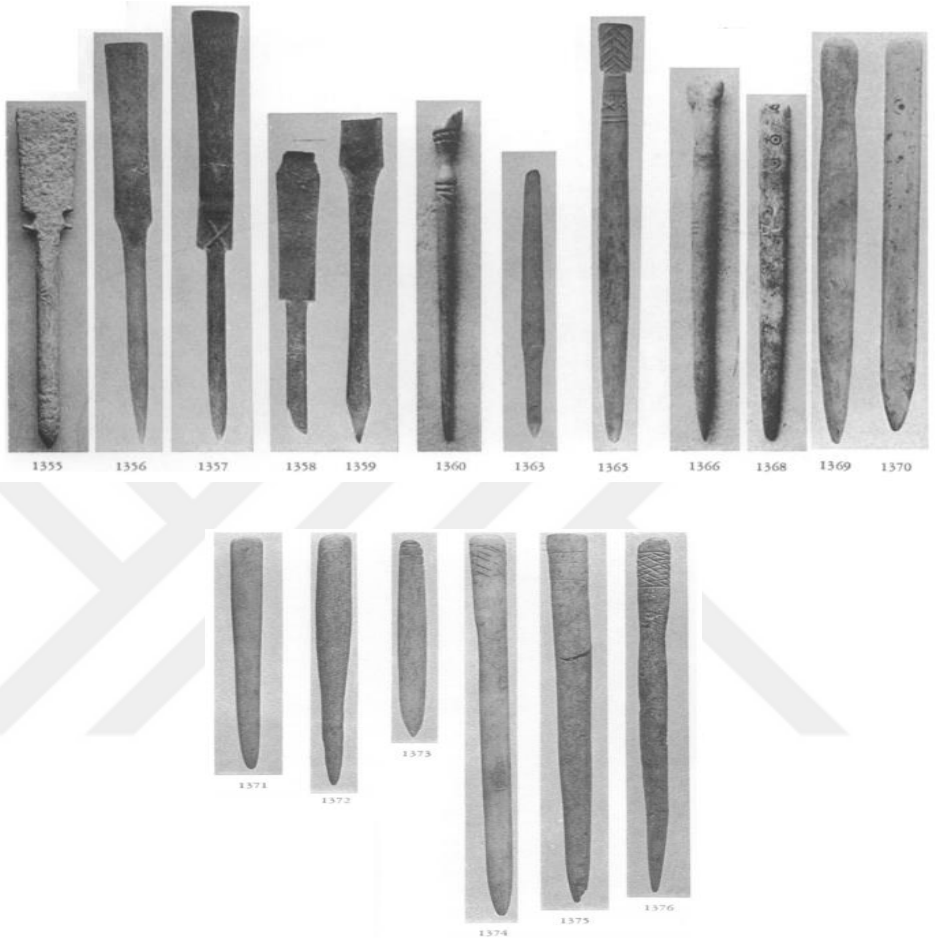

b) Korinthos Buluntusu Metal Styluslar

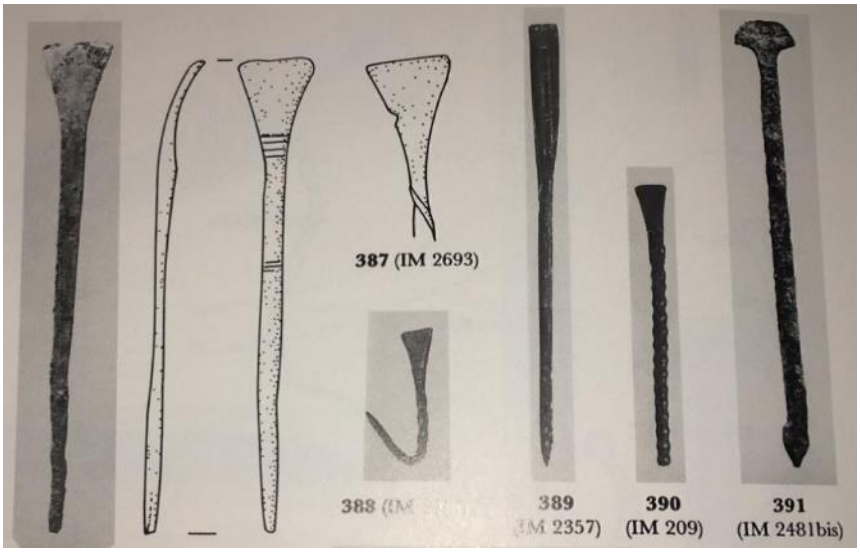

c) Atina Agora Buluntusu Kemik Styluslar

LEVHA X

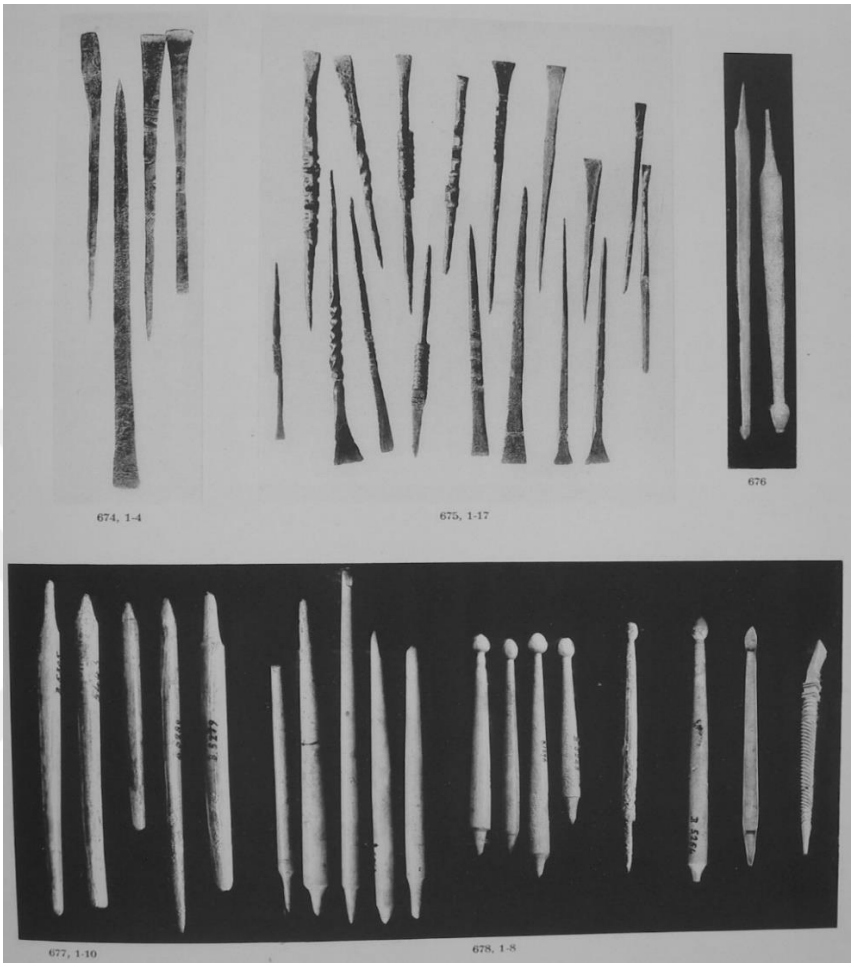

a) Korinthos Buluntusu Kemik Styluslar

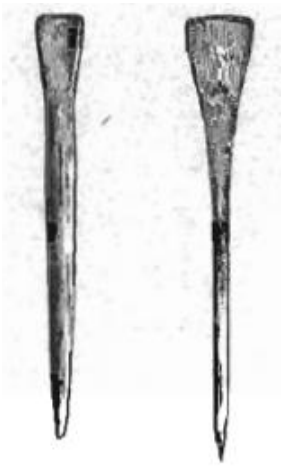

b) Isthmia Buluntusu Metal Styluslar

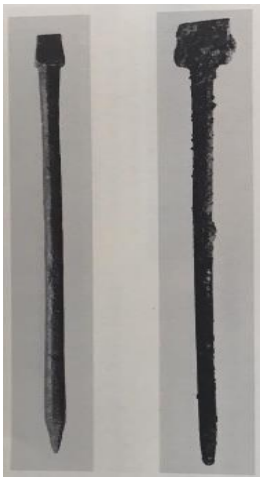
LEVHA XI

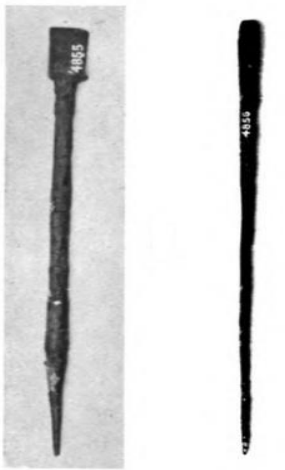
a) Delos Buluntusu Metal (üstte) ve Kemik (altta) Styluslar

b) Lindos Buluntusu Metal (sağda) ve Kemik Styluslar

c) Samothrake Buluntusu Styluslar

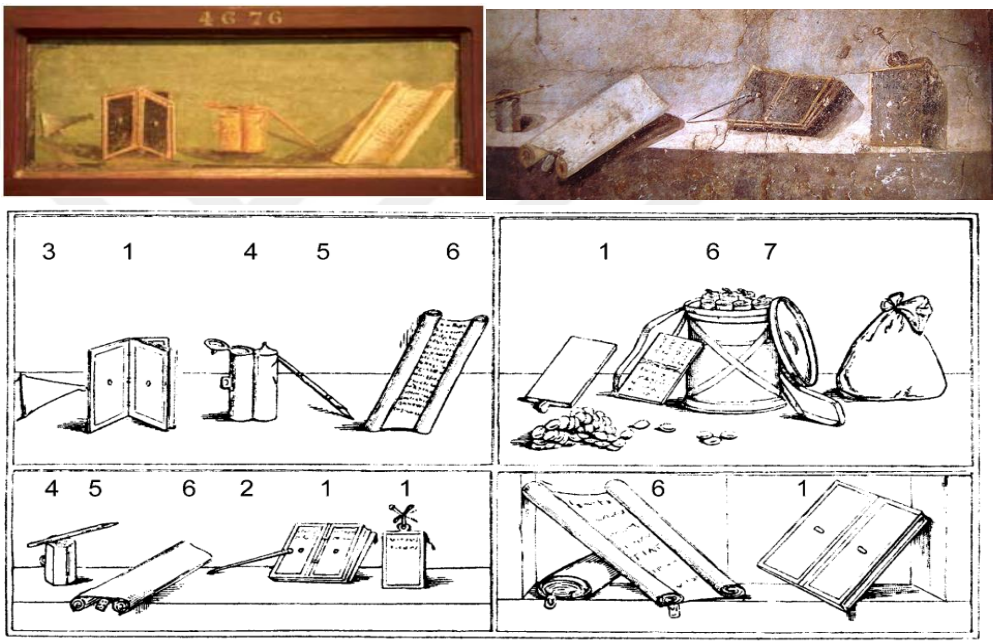

d) Kıbrıs Buluntusu Styluslar

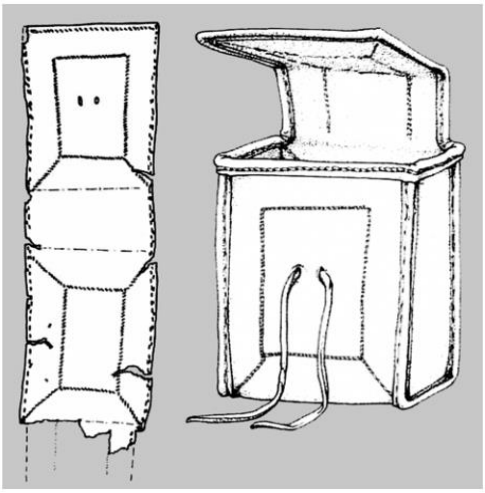
LEVHA XII

a) Dura Europos Buluntusu Calamuslar

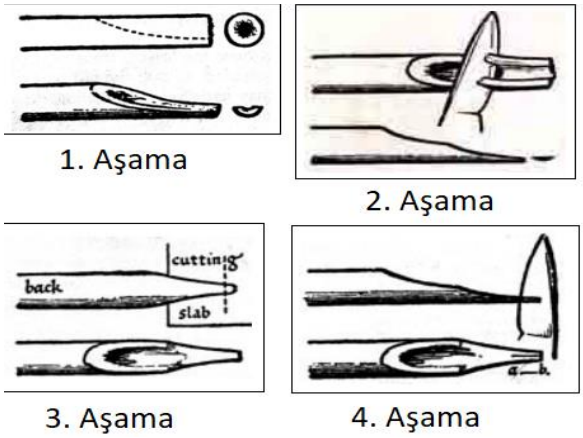

b) Pompeii Julia Felix Evindeki Freskler (yukarıda) ve Çizimleri: 1: Balmumu Tablet, 2: Stylus, 3: Balmumu Tablet Spatulası, 4: Mürekkep Hokkası, 5: Calamus, 6: Papirüs Rulosu, 7: Capsa ya da Scrinium İsmi Verilen Papirüs Rulo Çantası

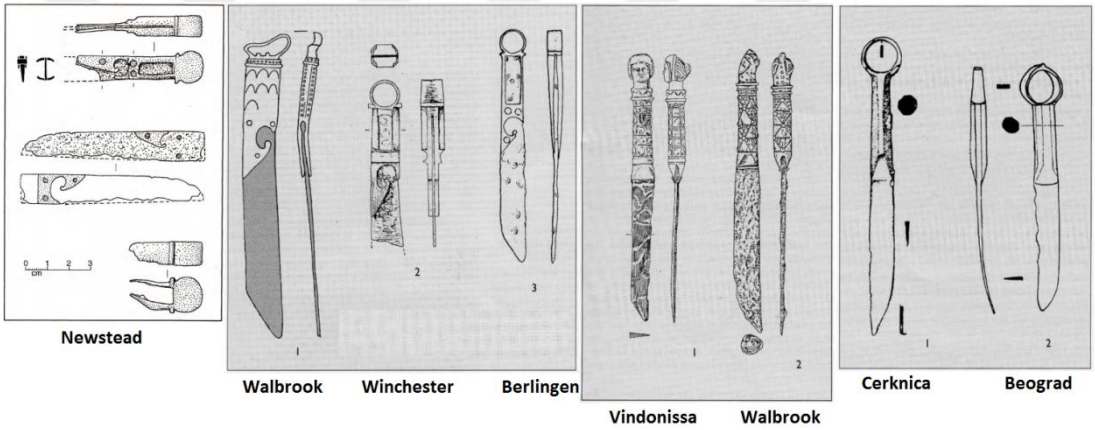

c) Vindonissa'daki AG Lejyon Kampında Bulunmuş Ahşap Tablet İçin Deri Çanta

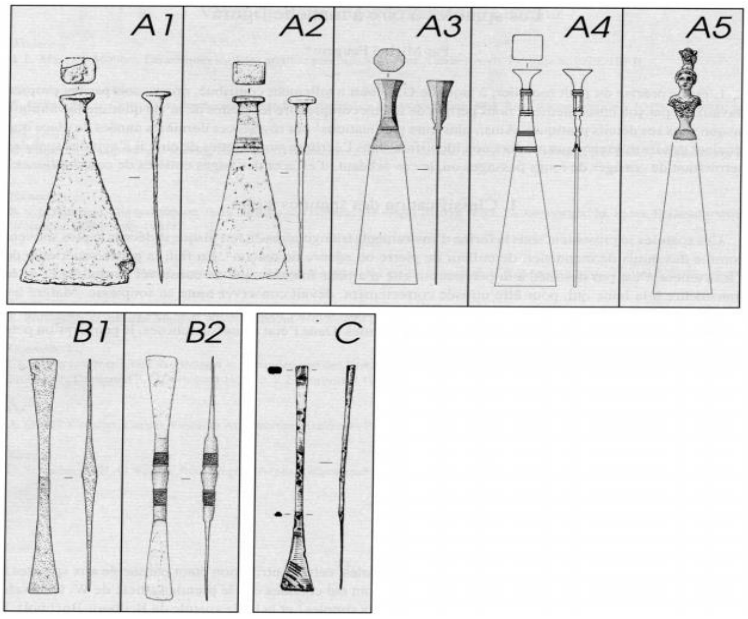
LEVHA XIII

a) Calamus Ucunun Üretim Aşamaları

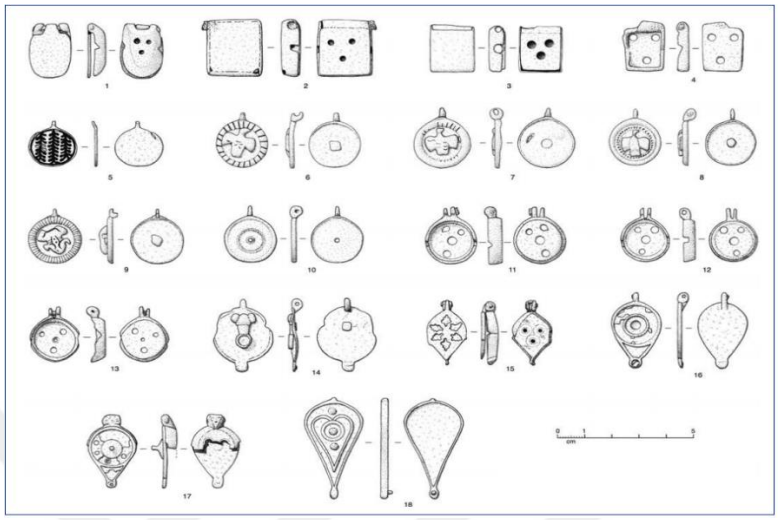

b) Calamus Bıçağı Örnekleri

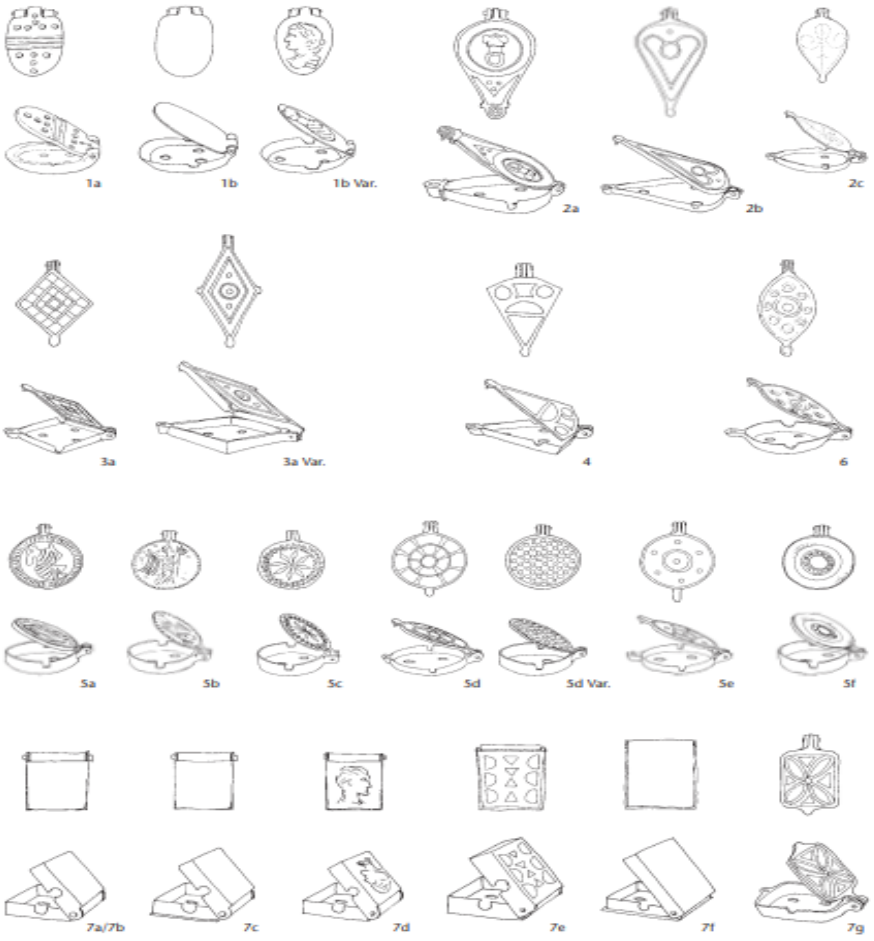

c) Feugere'in Balmumu Tablet Spatulası Tipolojisi

LEVHA XIV

a) Montagnac Müzesi'ndeki Mühür Kutuları

b) Augusta Raurica Buluntusu Mühür Kutuları Tipolojisi

LEVHA XV

a) Mısır Antinopolis Buluntusu Beş Bölmeli Kılıf

b) Terentia Mezar Kabartması. İçinde Beş Adet Kalem Bulunan, Kalem Kılıfı Betimi (sağda)

c) Salona'daki, Q. Aemilius Rufus'un Mezar Kabartması. Polyptchon Kodeks ve Kılıf İçinde Kalemler.

d) Afyon Arkeoloji Müzesi. Kalem Kılıfı ve Kalemler (sol altta)

LEVHA XVI

a) Afyon Arkeoloji Müzesi. Kalem Kılıfı ve Kalemler (sol altta)

b) Afyon Arkeoloji Müzesi. Kalem Kılıfı ve Kalemler (sol altta)

c) Afyon Arkeoloji Müzesi. Kalem Kılıfı ve Kalemler (sağ üstte)

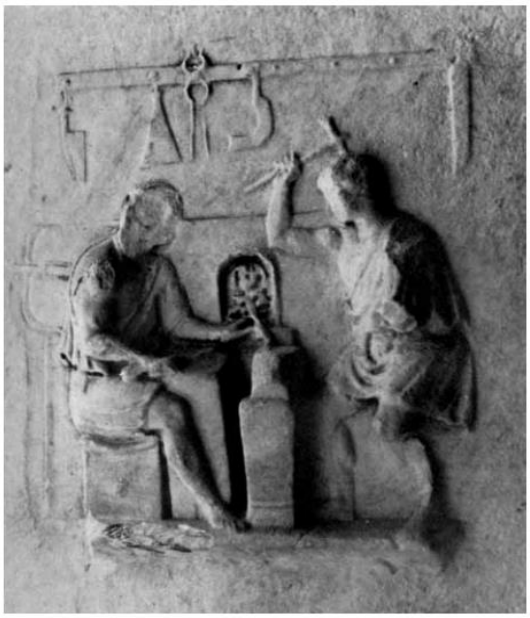

d) Scrinium Üzerine Ayağını Koymuş Yazı Yazan Biri. Göğsünde Kalem Kılıfı ve Kalemler (MS 2. yüzyıl)

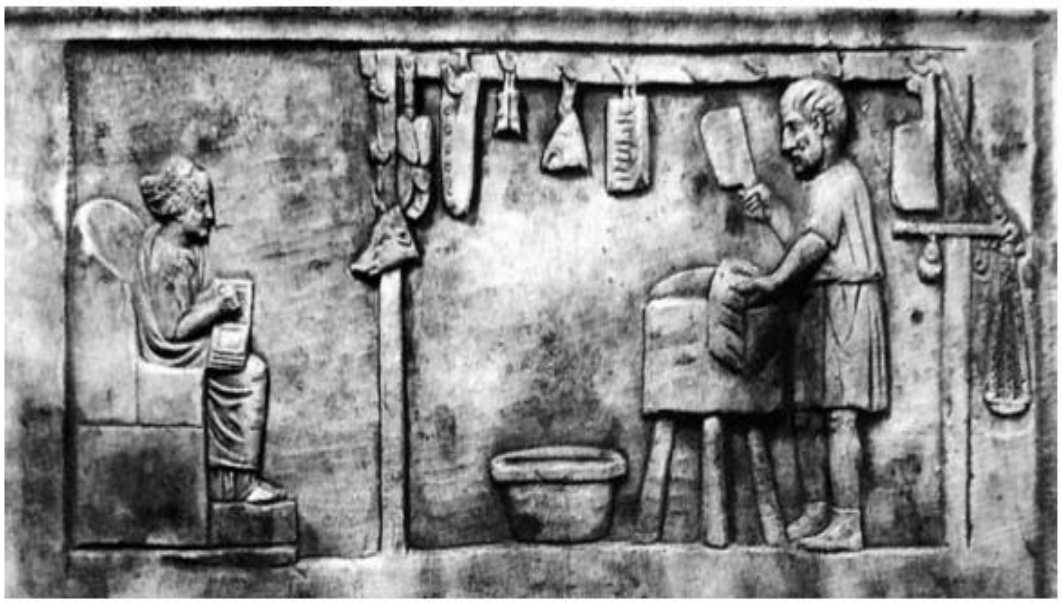
LEVHA XVII

a) L. Cornelius Atimetus Mezar Sunağının Sağ Tarafı. Balmumu Spatulaları, Calamus Bıçakları ve Calamusların Yanı Sıra İki Bölümlü Mürekkep Hokkası da Bulunur (Calamusların Üzerinde)

b) Bir İşliği Tasvir Eden Lucius Cornelius Atimetus'un Mezar Sunağı. Yukarıda Balmumu Tablet Spatulası

c) Roma Trastevere Buluntusu Mezar Taşı, Bir Kasap Dükkanının İçi. Erkek Et Kesmekte, Kadın Polyptychon'a Notlar Almaktadır (MS 2. yüzyıl)

LEVHA XVIII

a) Tablet Tutan Öğrencinin Betimlendiği Saintes'teki Bir Mezar Taşı

b) Solda Calamuslar ve Papirüs, Sağda Balmumu Tablet ve Stylus Betimi Olan Kütahya Buluntusu Mezar Taşı

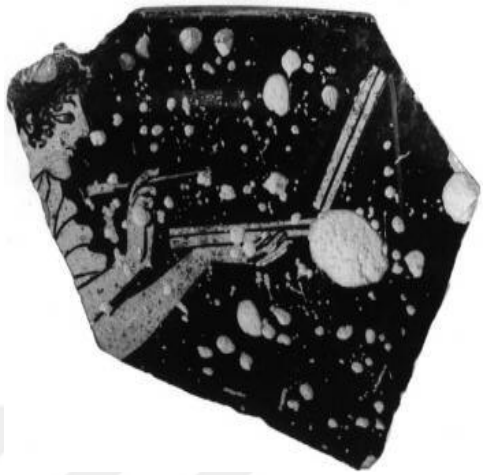

c) Ortada Öğretmen ve Çevresinde Öğrencilerin Betimlendiği Neumagen Buluntusu Mezar Taşı (MS 2. yüzyıl)

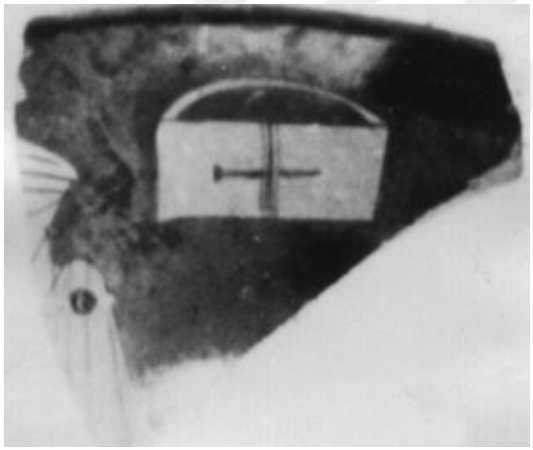
LEVHA XIX

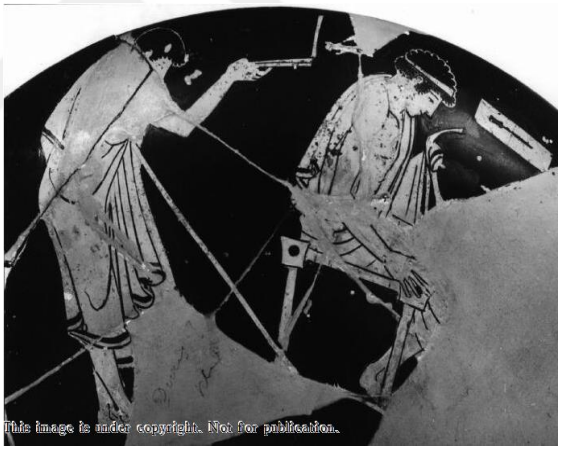
a) Tablet Tutan Bir Kişinin Betimlendiği Kırmızı Figürlü Kyliks

b) Tablete Yazı Yazan Bir Kişinin Betimlendiği Kırmızı Figürlü Vazo Resmi

c) Vazo Resminde Tablet ve Stylus

d) Elinde Tablet Tutan Bir Kişi (solda)

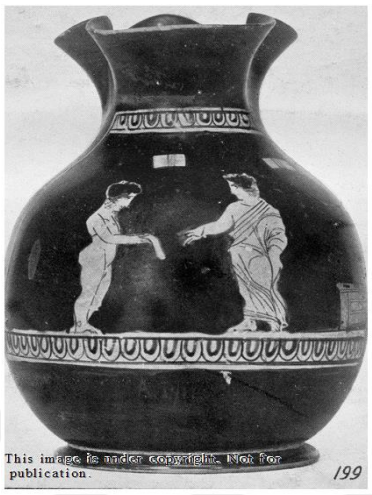

e) Elinde Tablet Tutan Bir Kişi (en sağda)

f) Tablete Yazan Bir Kişi

LEVHA XX

a) Duvara Asılı Tablet Betimi

b) Duvara Asılı Tablet Betimi

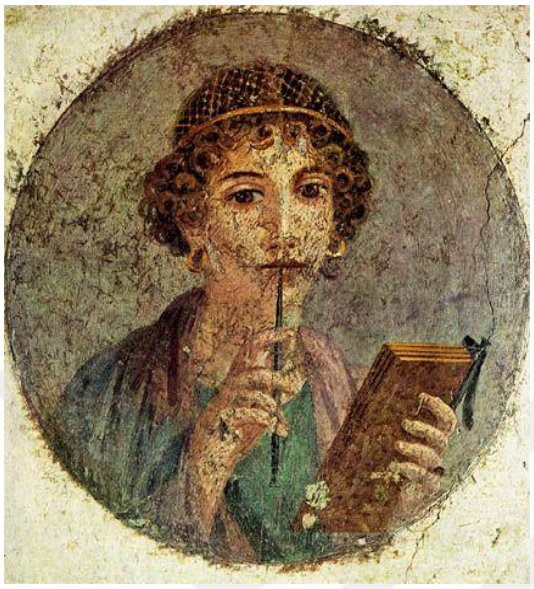

c) Darius Ressamı'nın İsim Vazosu. En Alt Sırada Tablet Tutan Bir Kişi Bulunmaktadır (sağda detay)

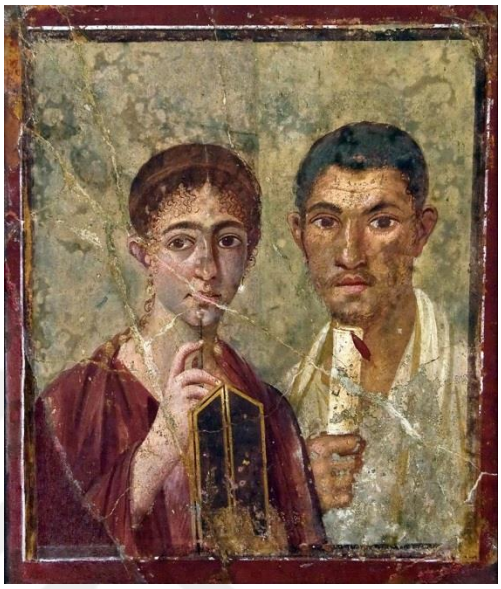

d) Tablet ve Stylus Tutan Öğrencinin Betimlendiği Trier'deki Bir Mozaik

LEVHA XXI

a) Pompeii'de Bulunan Bir Fresk

b) Pompeii'de Bulunan Bir Fresk

c) Pompeii Yakınındaki Murecine'de Bulunan Bir Fresk

d) Herculaneum'da Bulunan Bir Fresk

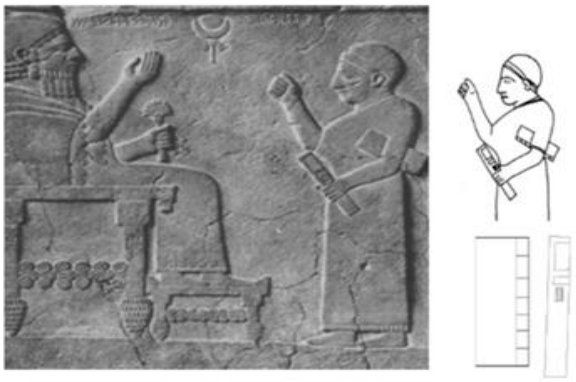
LEVHA XXII

a) Yazıcı ve Kybele Betimli Tarhunpiya Steli

b) Adana Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Yazıcı ve Kybele Betimli Stel

c) Yazıcı Betimi Bulunan (sağda) Sam'al'da Bulunmuş Barrakip Orthastatı

d) Yazıcı Betimi Bulunan (sağda) Kahramanmaraş B/17 Steli

e) Yazıcı Betimi Bulunan Kahramanmaraş C/7 Steli

LEVHA XXIII

a) Altta Balmumu Tablet Betimi (Kütahya Arkeoloji Müzesi)

b) Sol Üstte Stylus ve Balmumu Tablet Betimleri (Kütahya Arkeoloji Müzesi)

c) Altta Balmumu Tablet Betimleri (Kütahya Arkeoloji Müzesi)

d) Sağda Balmumu Tablet Betimi (Kütahya Arkeoloji Müzesi)

e) Sağda Balmumu Tablet (Kütahya Arkeoloji Müzesi)

f) Altta Balmumu Tablet (Kütahya Arkeoloji Müzesi)

g) Solda Balmumu Tablet (Kütahya Ark. Müzesi)

LEVHA XXIV

a) Ortada Balmumu Tablet ve Stylus Betimi (Uşak Arkeoloji Müzesi)

b) Ortada Balmumu Tablet Betimi (Uşak Arkeoloji Müzesi)

c) Sol Altta Balmumu Tablet Betimi (Uşak Arkeoloji Müzesi)

d) Sağda Papirüs Rulosu ve Calamus Betimleri (Uşak Arkeoloji Müzesi)

e) Üstte Papirüs Ortada Calamus ve Balmumu Tablet (Uşak Ark. Müzesi)

f) Sağda Balmumu Tablet ve Papirüs Rulosu Betimleri (Uşak Arkeoloji Müzesi)

LEVHA XXV

a) Solda Üstte Balmumu Tablet Betimi, Kütahya Altıntaş Buluntusu (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

b) Üstte Papirüs Rulosu Ortada Balmumu Tablet Betimleri (Eskişehir Arkeoloji Müzesi)

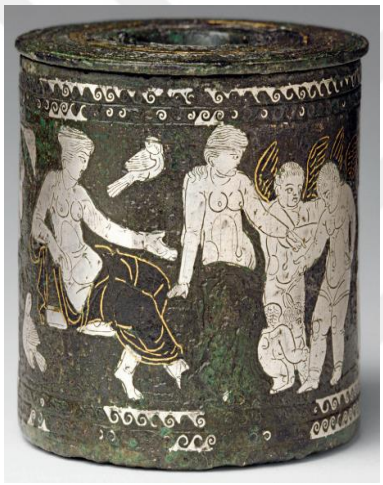

c) Altta Balmumu Tablet Betimi, Eskişehir Dorylaion Buluntusu (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

LEVHA XXVI

a) Gallia-Roma Buluntusu Bakır, Kalay, Kurşun Alaşımı Mürekkep Hokkası Kapağı

b) Korinthos Buluntusu Siyah Bronz Mürekkep Hokkası

c) Pantikapaion Cam Mürekkep Hokkası

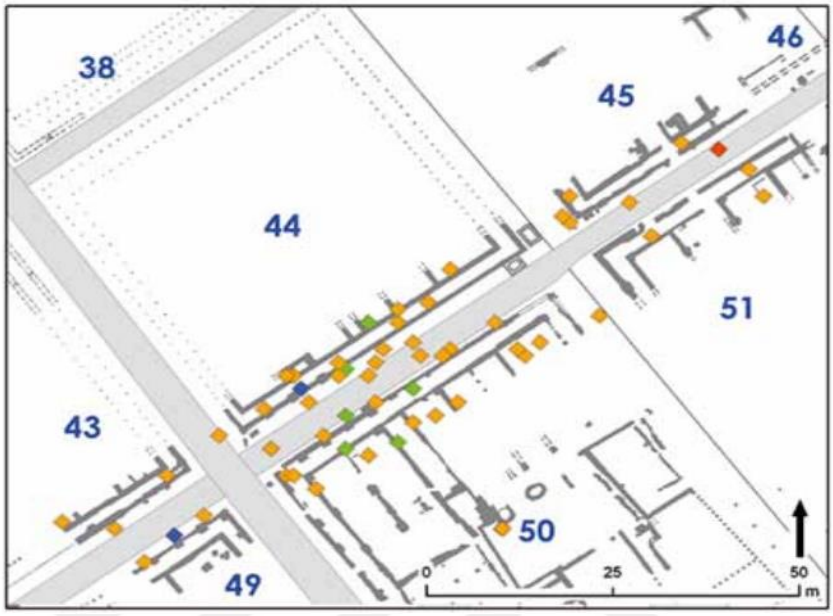

d) Augusta Raurica, Pişmiş Toprak Mürekkep Hokkası

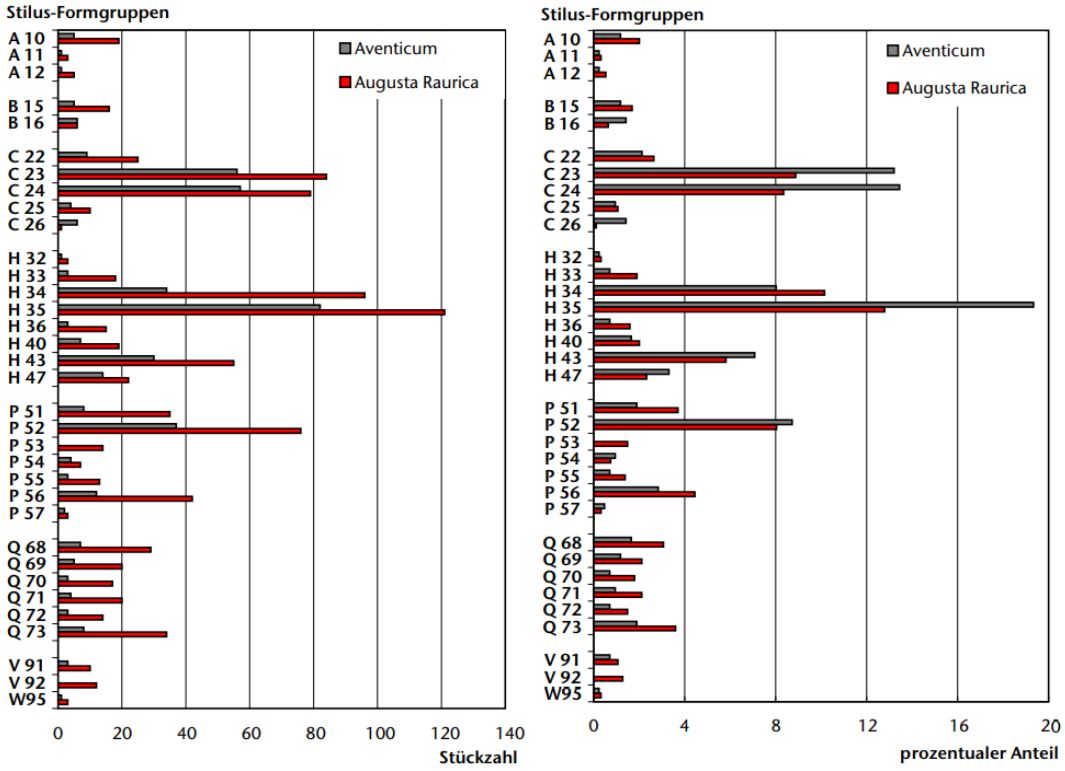

e) Selanik, Stravroupolis Buluntusu Mürekkep Hokkası (en sağdaki bölme)

LEVHA XXVII

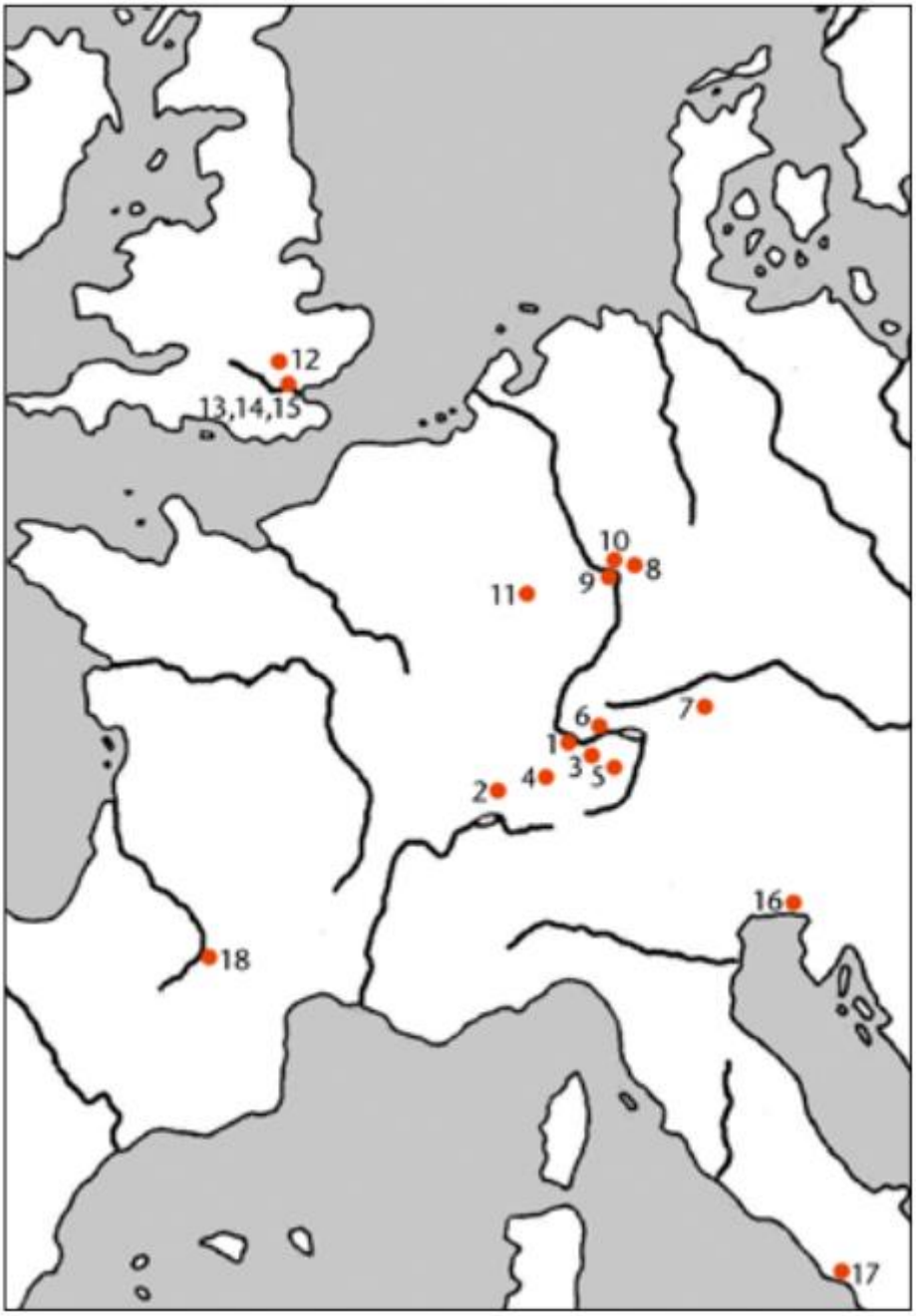

a) Augusta Raurica'daki Venüs Caddesi'nin Haritası ve Bazı İnsulalar. Turuncu İşaret 1 Adet, Yeşil İşaret 2 Adet, Mavi İşaret 3 Adet, Kırmızı İşaret 4 Adet Stylusu Gösterir

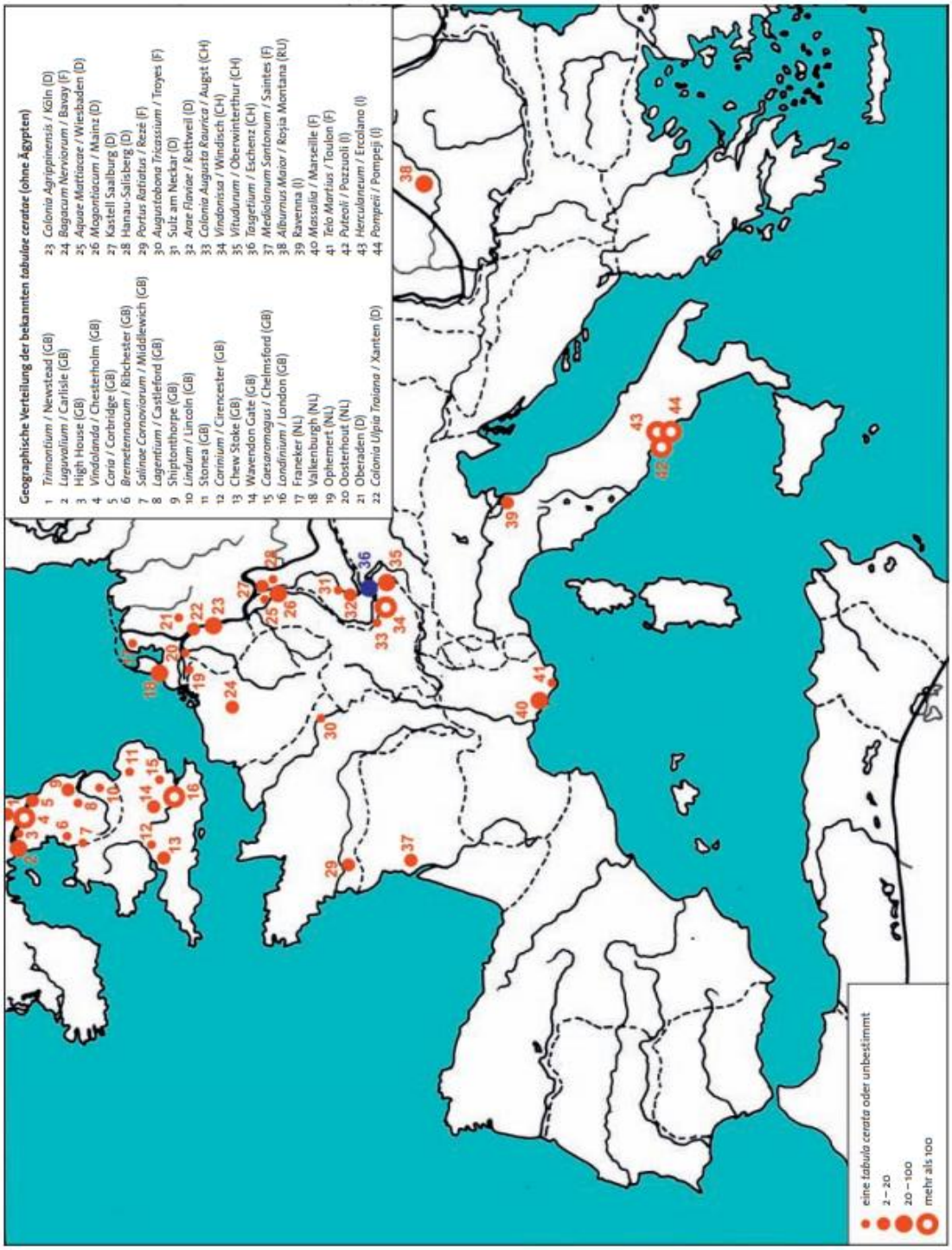
b) Aventicum ve Augusta Raurica'daki Buluntuların Tiplere Göre Sayısal Dağılımı (solda) ve Yüzdesel Dağılımı (sağda)

LEVHA XXVIII

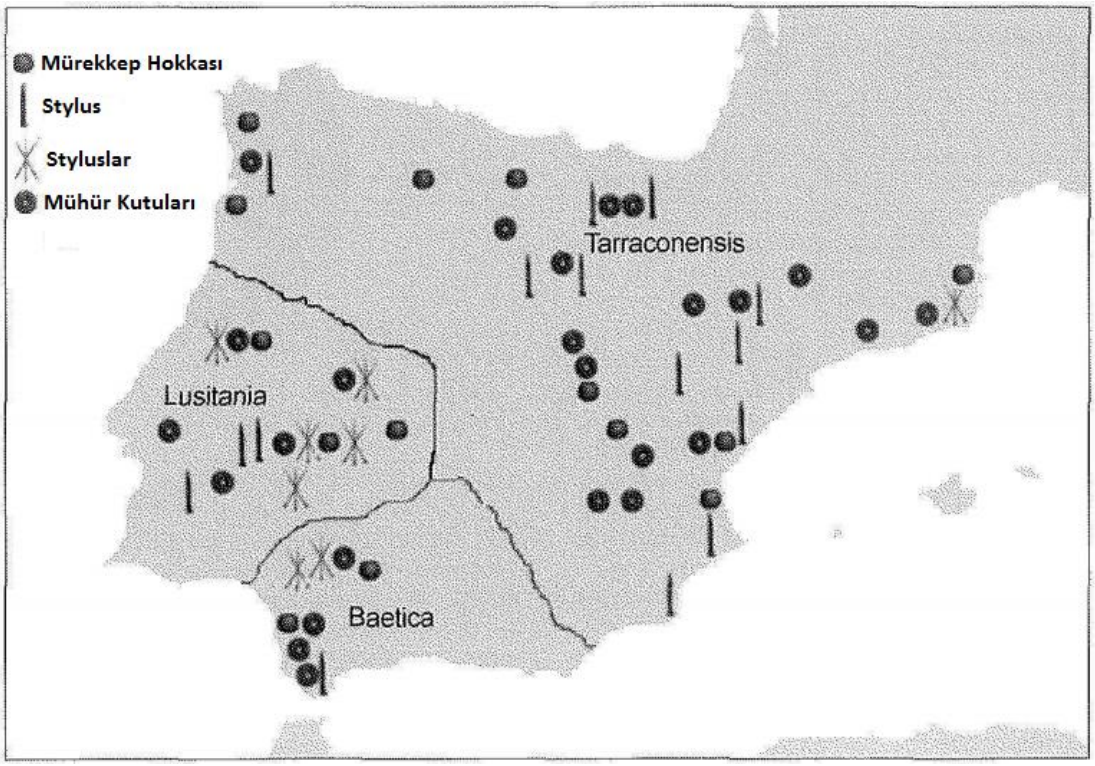
Obrecht'in Çalışmasında Yer Alan Avrupa'daki Stylusların Dağılımı. 1: Augusta Raurica, 2: Aventicum, 3: Vindonissa, 4: Bern-Engehalbinsel, 5: Kempraten bei Rapperswil-Jona 6: Dangstetten 7: Augsburg-Oberhausen, 8: Hofheim, 9: Mainz, 10: Wiesbaden, 11: Titelberg, 12: Verulamium, 13: Londinium, Londra Müzesi, 14: Londinium, British Müzesi, Prehistorya ve Erken Avrupa Departmanı, 15: Londra, British Müzesi, Yunan ve Roma Departmanı, 16: Aquileia, 17: Pompeii ve Neapel, Museo Archeologico Nazionale di Napoli, 18: Toulouse.

LEVHA XXIX

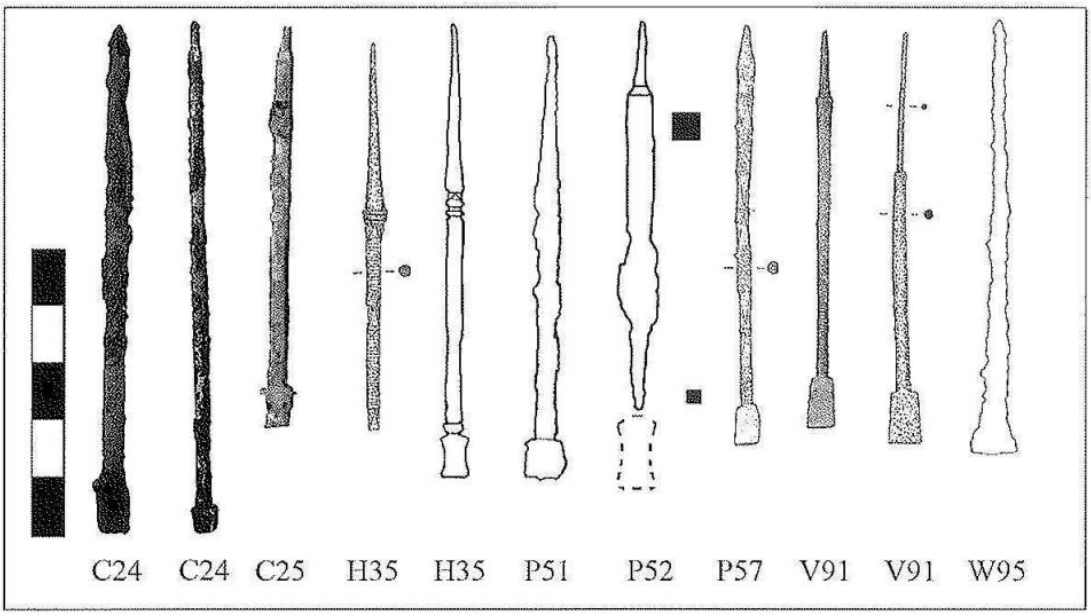

Avrupa'da Tabula Ceratae Buluntu Miktarları ve Buluntu Yerleri Haritası

LEVHA XXX

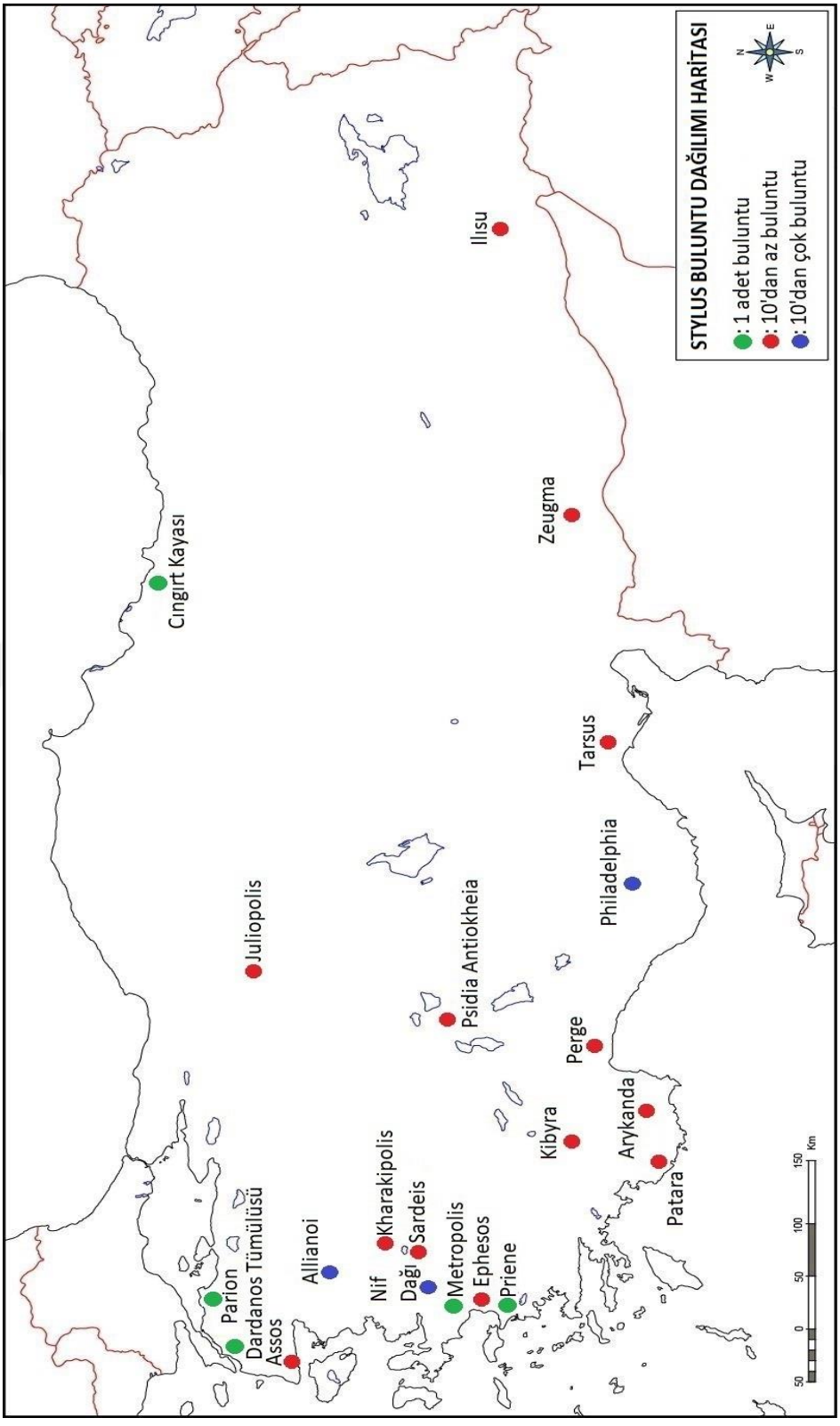

a) Hispania'daki Yazı Malzemeleri Dağılımı

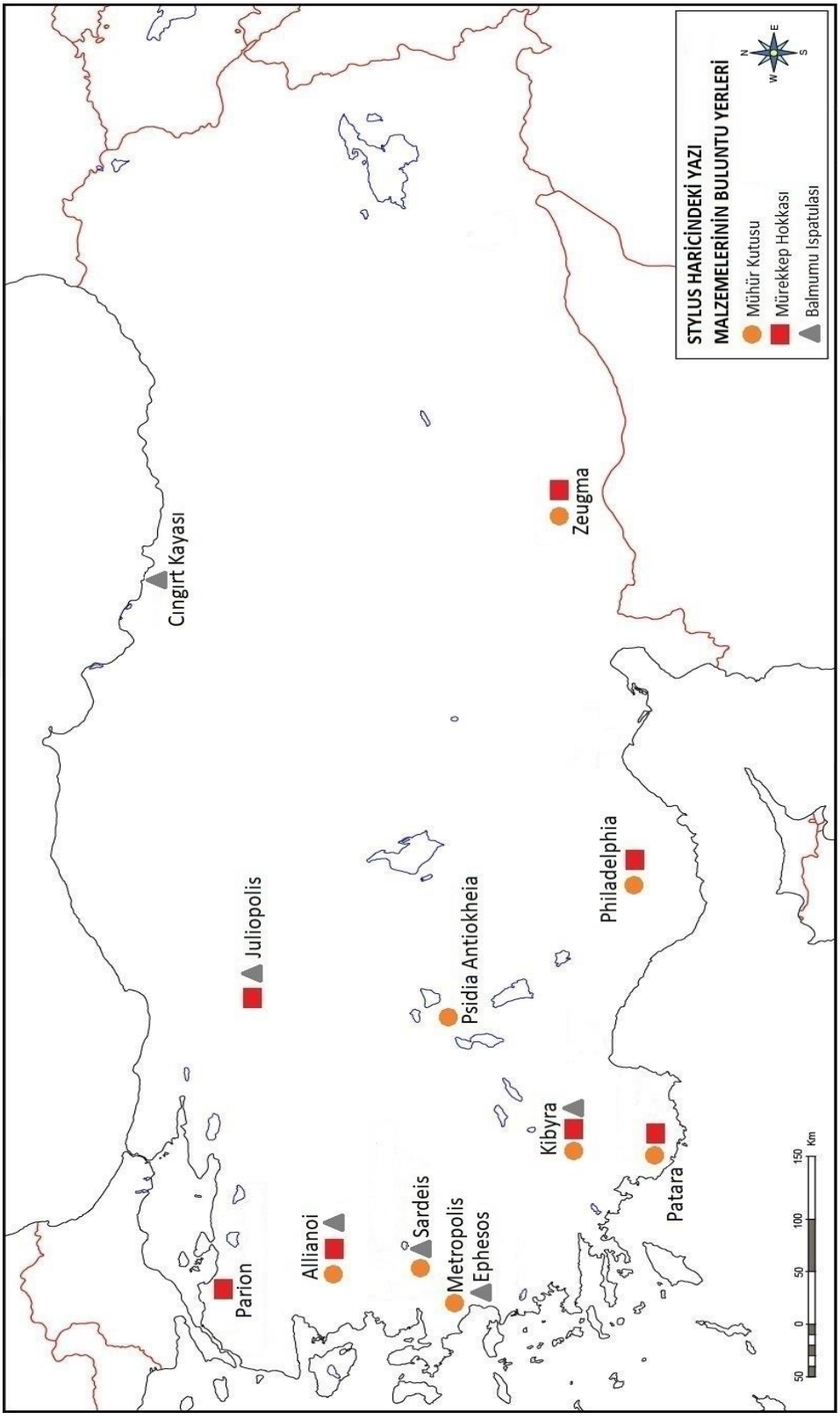
b) Hispania'daki Stylusların Obrecht'in Tipolojisine Göre Düzenlenmiş Örnekleri

LEVHA XXXI

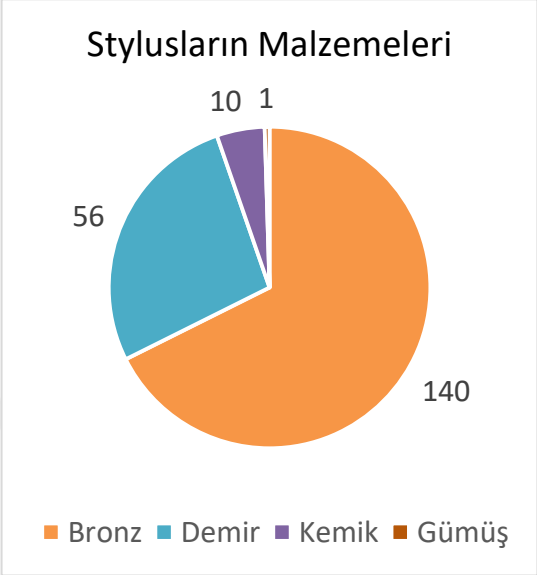
Katalogdaki Stylusların Buluntu Dağılımı Haritası

LEVHA XXXII

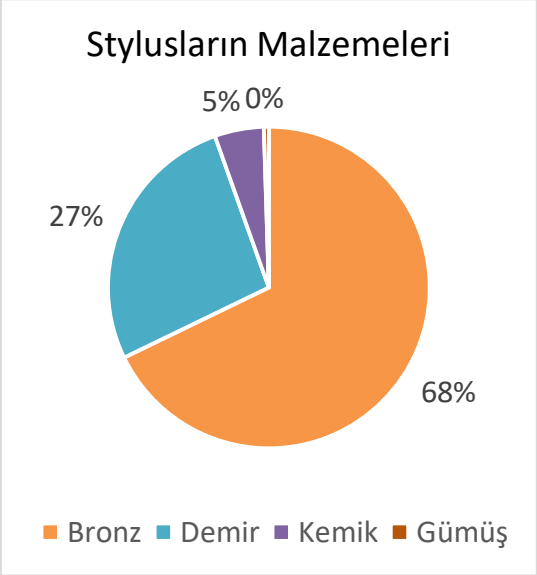

Katalogda Yer Alan Yazı Malzemelerinin Buluntu Yerleri

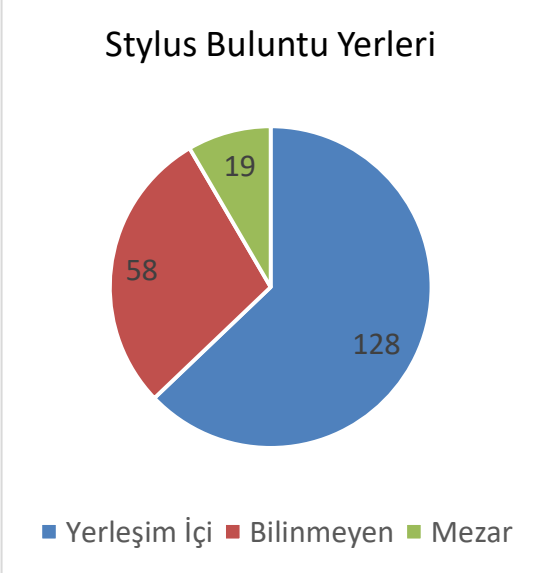
LEVHA XXXIII

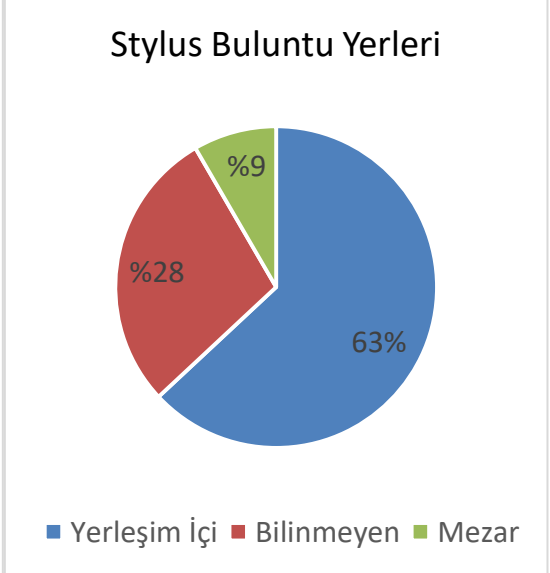
a) Katalogdaki Stylusların Malzemelerinin Sayısal Grafiği

b) Katalogdaki Stylusların Malzemelerinin Yüzdesel Grafiği

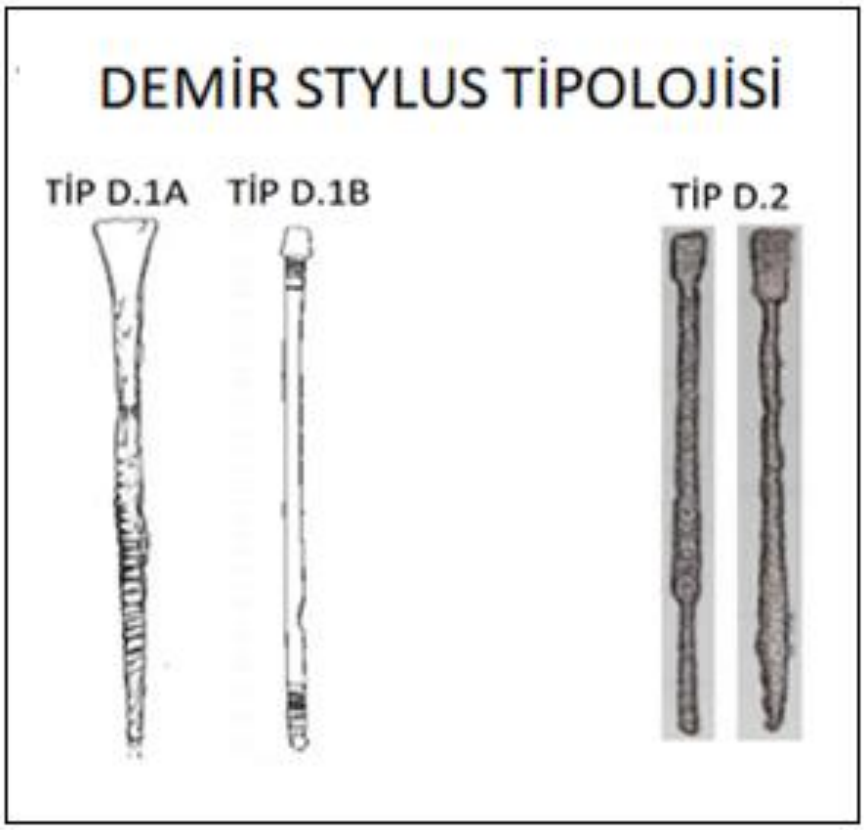
c) Katalogdaki Stylusların Buluntu Yerlerinin Sayısal Grafiği

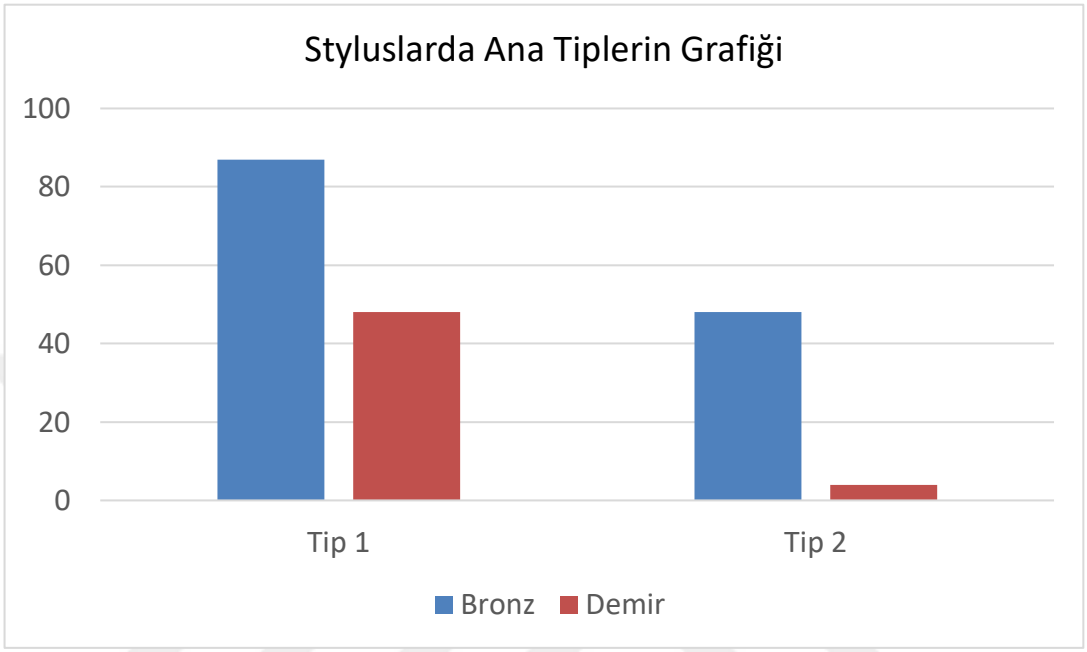
d) Katalogdaki Stylusların Buluntu Yerlerinin Yüzdesel Grafiği

LEVHA XXXIV

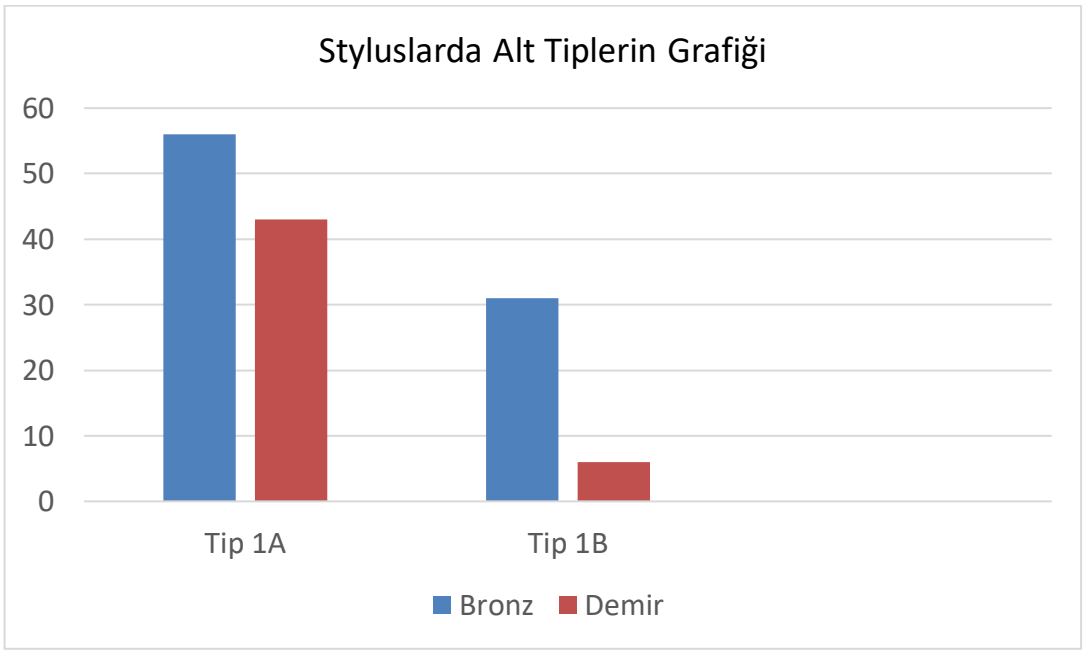

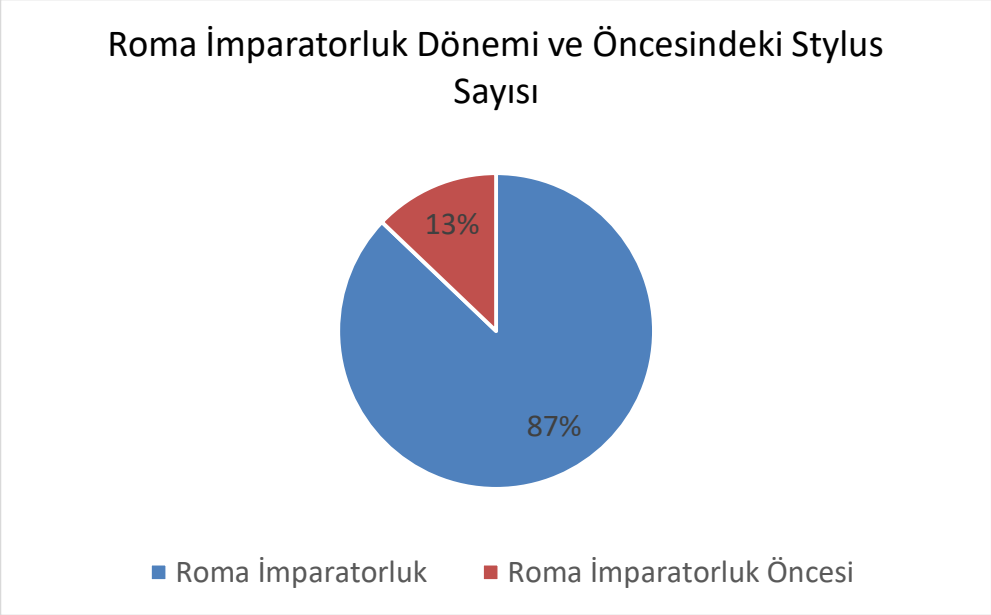
Anadolu'daki Stylusların Bronz ve Demir Tipolojileri

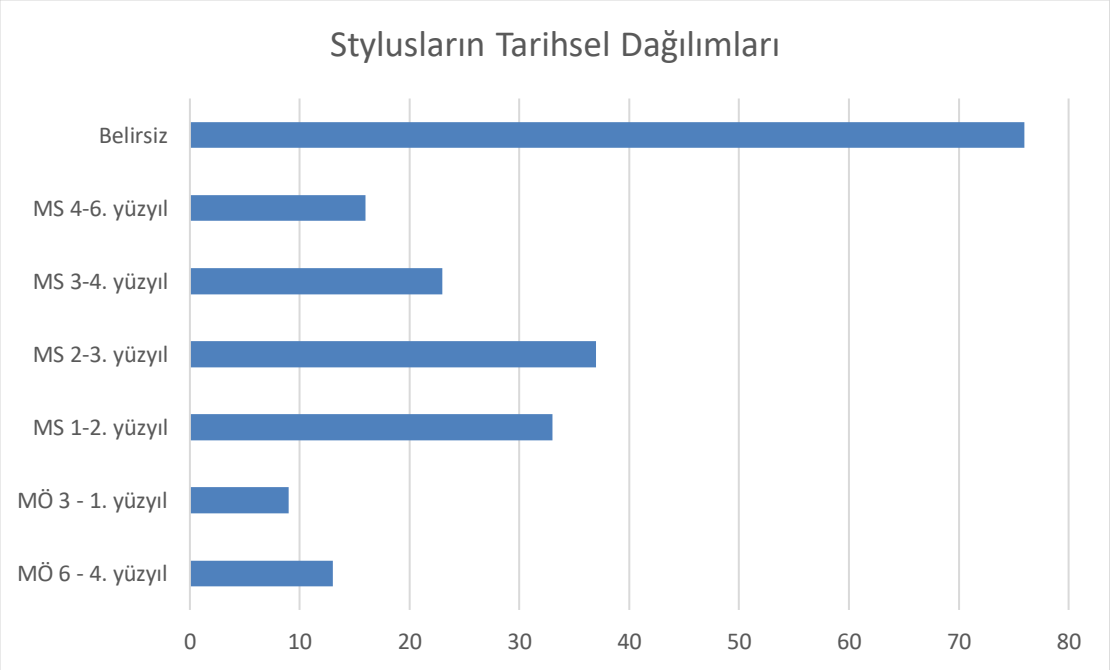
a) Katalogdaki Ana Tiplerin Sayısal Dağılım Grafiği

b) Katalogdaki Alt Tiplerin Sayısal Dağılım Grafiği

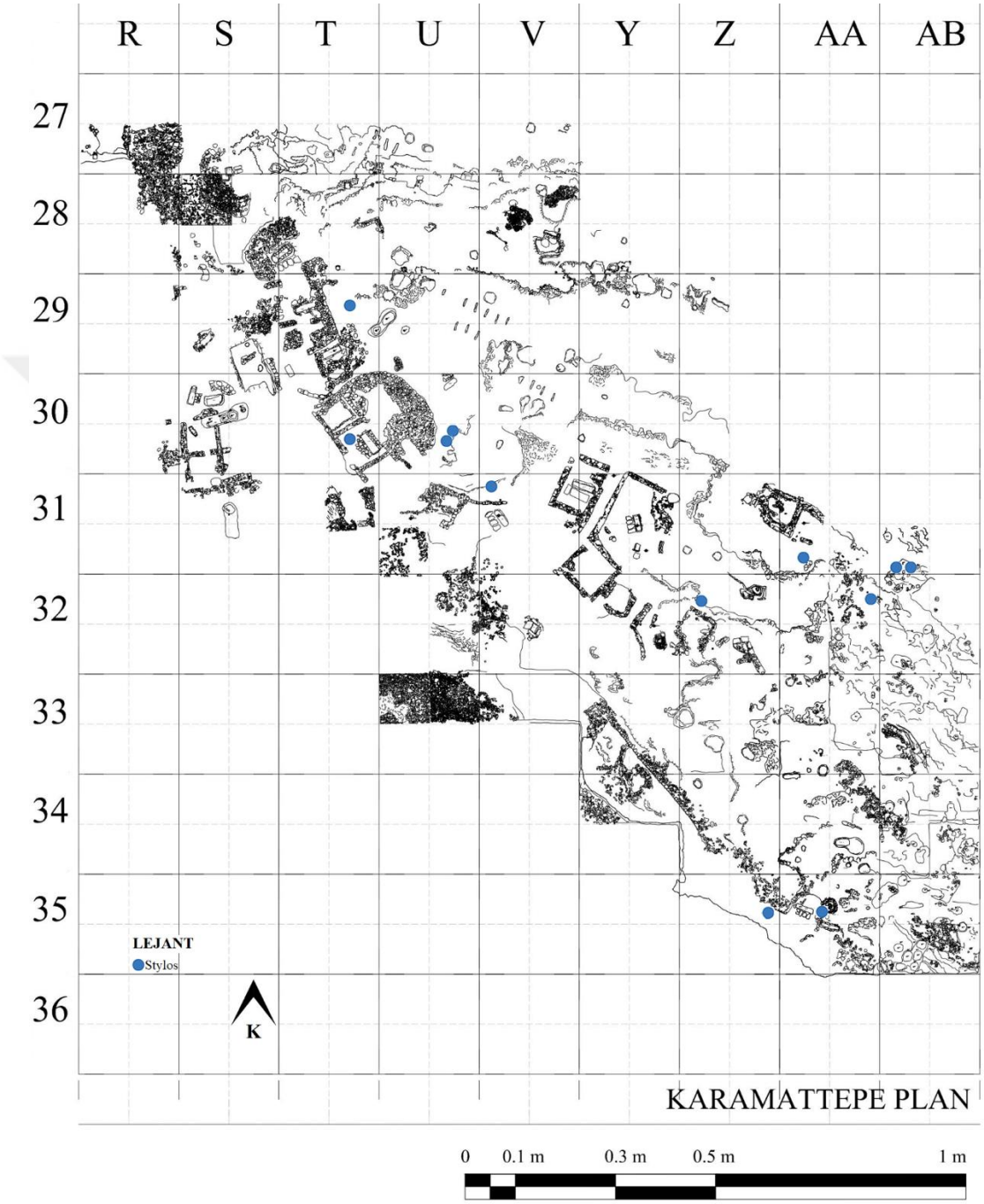

a) Katalogda Bulunan, Roma İmparatorluk Dönemi ve Öncesindeki Stylus Sayılarının Yüzdesel Grafiği

b) Katalogda Bulunan Stylusların Tarihsel Dağılım Grafiği

LEVHA XXXVII

Karamattepe Planı Üzerinde Stylusların Buluntu Yerleri